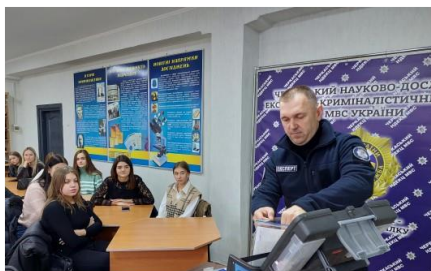

Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
Академія Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів)
Придніпровський районний суд (м. Черкаси)
Черкаський державний технологічний університет
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України

Правовий дискурс

*Матеріали IV Всеукраїнської
науково-практичної конференції
здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*

10 жовтня 2024 року

м. Черкаси

Рекомендовано до друку вченою радою факультету цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
(протокол №1 від 25 вересня 2024 р.)

Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі
експертною комісією інституту з питань таємниці
(протокол №9 від 30 вересня 2024 р.)

Редакційна колегія:

ЛЕСЕЧКО Дмитро – т. в. о. начальника Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, кандидат технічних наук;

ЗЕМЛЯНСЬКИЙ Олександр – т. в. о. заступника начальника Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України з наукової роботи, кандидат технічних наук, доцент;

ТИЩЕНКО Євген – заступник начальника факультету цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, доктор технічних наук, професор;

АКСЬОНОВ Василь – директор Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

АНЩЕНКО Вікторія – професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор педагогічних наук, професор;

БІЛЕКА Аліна – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, кандидат юридичних наук, доцент;

КОСТЕНКО Віталій – начальник кафедри управління у сфері цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, кандидат наук з державного управління, доцент;

КРИШТАЛЬ Тетяна – професор кафедри управління у сфері цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, доктор економічних наук, професор;

ОБРУСНА Світлана – професор кафедри державно-правових дисциплін Черкаського університету імені Богдана Хмельницького, доктор юридичних наук, професор;

ТЕПТЮК Людмила – доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету, кандидат історичних наук, доцент;

ТЕПТЮК Максим – Уповноважений ВРУ з прав людини у Черкаській області, член Національної асоціації адвокатів України;

ЧУБАНЬ Вікторія – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, кандидат економічних наук, доцент.

П 68 Правовий дискурс: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси, 10 жовт. 2024 р. К. : 7БЦ, 2024. – 306 с.

ISBN 978-617-549-422-6

Матеріали збірника присвячені актуальним проблемам, що стосуються сучасного стану юридичної науки в Україні. У публікаціях досліджуються: теорія та історія держави і права; конституційне право; муніципальне право; цивільне право і цивільний процес; сімейне право; господарське право, господарсько-процесуальне право; трудове право; право соціального забезпечення; земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; судоустрій; прокуратура та адвокатура; міжнародне право; організаційно-правові основи антитерористичної безпеки держави.

УДК 34

ISBN 978-617-549-422-6

© Авторські тексти, 2024

Шановні колеги!

Щиро вітаю вас із нагоди відкриття четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти «Правовий дискурс».

Сьогодні особливої актуальності набувають дослідження проблем реалізації прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану, особливостей функціонування громадянського суспільства, судових та правоохоронних органів. Особливої уваги заслуговує питання захисту прав людини у сфері безпеки і оборони.

Проведення даного заходу сприяє підвищенню загального рівня правової культури здобувачів вищої освіти.

Попри труднощі сьогодення, науковці продовжують самовіддано працювати над виконанням завдань, які постали перед юридичною наукою у нових реаліях. Питання, що виносяться на обговорення учасниками конференції, є вкрай важливими, оскільки від стану юридичної сфери залежить повноцінне функціонування нашої держави.

Хочу побажати учасникам конференції плідної співпраці, активного обміну науковими доробками та цікавими ідеями. Сподіваюсь, що її результати допоможуть отримати нові знання, розробити інноваційні пропозиції, які сприятимуть вирішенню складних та важливих завдань, поставлених перед працівниками правової сфери.

Творчого Вам натхнення і плідної дискусії!

Т. в. о. начальника
Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
кандидат технічних наук,
полковник
служби цивільного захисту

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Dmytro Lesenchko'.

Дмитро ЛЕСЕЧКО

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

АКІМОВ Михайло 167	КЛИМЕНКО Олександр... 255	ПЕТРЕНКО Аліна 194
АНДРЮЩЕНКО Владислав. 251	КОВАЛЬЧУК Марія..... 18	ПЕТРЕНКО А..... 94
АНИЩЕНКО Вікторія..... 5	КОДАНЬОВ Владислав 257	ПЕТРІВ Софія..... 118
АНИЩЕНКО Катерина 41	КОЖЕВНІКОВ Валерій 222	ПЛАТУХІН Олександр..... 59
АПАНАСЕНКО Катерина 253	КОЛОМІЄЦЬ Лілія..... 112	ПОПЛАВСЬКА Аліна 228
АФТАНАСІВ Валерія 44	КОМПЛЕКТОВА Т..... 187	ПОХИЛЕНКО Ірина 156
БАЗЕЛЮК Вікторія 169	КОСОВ Олександр..... 198	ПРИЛУЦЬКА Валерія 196
БАШУК Ірина..... 283	КОСТЕНКО Віталій 288	ПРИСТИНСЬКИЙ Б..... 230
БЕНЧАК Петро 46,88	КОСЯК Світлана..... 259	ПТАШКІН Роман..... 233
БЕССОНОВ Олександр..... 127	КОТЛЯР Діана 9,109,114, 136,191,202	ПУЗИРНА Наталія.... 140,159, 161
БІЛЕКА Аліна 77,100,102, 106,108,112,116,120,123,125	КОЦЬ Єлизавета 218	ПЧЕЛІНА Оксана..... 216
БОЙЦУН Артем 100	КРАСНОВА Юлія..... 121	РОГАЧЕВСЬКА Анастасія... 120
БОНДАРЕНКО Степан... 177,274	КРИШТАЛЬ Аліна..... 261	РОМАЩЕНКО Катерина... 161, 248
БОРИСОВ Вячеслав 171	КРИШТАЛЬ Дмитро... 29,283	САДОЛІНСЬКИЙ Ілля..... 270
БОРОДІНА Оксана..... 129	КРИШТАЛЬ Тетяна.... 284,290	САМІЛО Андрій 270
БРУС Валерія..... 173,175,290	КРІЧКЕР Ольга..... 263	СІРЕНКО Крістіна 198
БУТЕНКО Богдана 102	КУЗНЕЦОВА Людмила 143, 181,194,196	СЛОВІНСЬКИЙ Віталій 235
БУША Анна 7,9	КУКОВИНЕЦЬ Дар'я 189	СЛОВІНСЬКИЙ Сергій..... 235
ВЕРЕТІЛЬНИК Дарина 209	КУПЧАК Мар'яна..... 92	СОЛОГУБ Артем..... 121
ВІТОМСЬКИЙ Юрій 177	КУРОЧКА Альона 227	СТЕПАНЕНКО Олександра... 272
ВЛАСЕНКО Ірина	КУЧУК Андрій 21	СУРЖИК Юрій 200
ГЕРІШЕНКО Віктор..... 211	ЛЕВЧЕНКО Валерій 16	ТАРАНЕНКО Сергій..... 164
ГОЖИЙ Олександр..... 214	ЛЕСЬКІВ Андрій..... 52	ТЕПТЮК Євген 61
ГОНЧАРОВ Андрій..... 11	ЛИСЕНКО Вікторія 23	ТЕПТЮК Людмила 89,91, 94,95
ГОНЧАРУК Марія..... 104	ЛУГИНА Єлизавета..... 140	ТЕПТЮК Максим..... 30
ГОНЧАРОВ Микола..... 11	МАРИНИЧ Данило..... 143	ТЕРТИЧНИЙ Олександр... 238
ГРИЩУК Аліна..... 131	МАРКО Сергій 145	ТОМЕНКО Микола..... 63
ГУЗЕНКО Олена 81	МАР'ЯН Марина..... 225	ТРОНЦ Василь..... 274
ГУНЬКО Аліна 216	МАР'ЯН Микола 147	ТРОХИМЕНКО Даніл 123
ГУТНИК Аліна 218	МАЦУСЬКА О. 118	ТУРЕНКО Віктор..... 240
ГУЧЕНКО Катерина..... 179	МЕЛЕХ Богдан..... 73	УСОВ Дмитро..... 18,23,32
ДИКА Дарина 181	МЕЛЕХ Любомира 149	ФЕДОРЕНКО Яніна..... 277
ДМИТРИШИН Олена 13	МИТНИК Юлія..... 191	ХАРЕНКО Валерій..... 242
ДУЛГЕРОВА Ольга 7,48,54,64	МИХАЛЕНКО Єлизавета..... 293	ЧАБАНЕНКО Карина 35,64, 77,125,202
ЄВСЮКОВ Євген..... 134	МИШЕНКО Євгеній..... 227	ЧИЖОВ Денис..... 257
ЄРЕМСЄВА Наталія..... 85	МІРОШНІЧЕНКО Сергій... 179	ЧОРНОМАЗ Оксана..... 36
ЖЕРТОВСЬКА В..... 89	МОСКАЛЕНКО Микита ... 265	ЧУБАНЬ Вікторія..... 35,183,247
ЖИЛА Катерина . 106,136,247	НІКОЛЕНКО Л..... 268	ШЕВЧУК Вікторія..... 50,52
ЖОВТОБРУХ Софія..... 16	ОБРУСНА С..... 152	ШЕНДЕР Тетяна 85
ЖУПИНАС Анна 48,108	ОСТАПЧУК Людмила 228	ШЕНДРИК Ю. 230
ЖУРБІНСЬКИЙ Дмитро 251, 255,265,272,279,293	ПАВЛОВА Олександра..... 54, 116,154	ШИНКАРЕНКО Дмитро..... 303
ЗАЖЕРИЛО Ксенія..... 50	ПАНИМАШ Юлія... 46,88,104,295	ЯКОВЮК Іван 59
ЗІНЬОВА Ольга..... 72	ПАНКЕВИЧ Олег..... 25,44	ЯКУБА Галина..... 248
ЗУБАНСЬКИЙ Микола 138	ПАСИНЧУК Кирило ... 154,173, 175	ЯНКОВСЬКИЙ Валерій..... 79
ІЩЕНКО А..... 91	ПЕКАРЧУК Альона 57	ЯНЧИК Маріанна..... 205
КАДАЛА Віталій 83	ПЕКАРЧУК Володимир..... 27	ЯРУТА Володимир..... 279
КАЛІНІЧЕНКО Руслан..... 220	ПЕРЕБИЙНІС Костянтин. 29	
КЛИМЕНКО Анастасія ... 109, 183,284		

Секція 1. Теорія та історія держави і права

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ

*Вікторія АНІЩЕНКО, д-р пед. наук, професор
Пенітенціарна академія України*

Особливу роль в розбудові правової держави грає розуміння поняття безбар'єрності в контексті побудови безбар'єрного простору, безбар'єрного середовища щодо наповнення новим сенсом процесів спілкування та комунікацій в сфері дотримання прав людини, забезпечення соціально важливих потреб населення, особливо представників маломобільних груп населення, а також ветеранів і ветеранок, які захищали нашу країну в цій важкій війні проти дій РФ, що триває з 24 лютого 2022 року. Держава має піклуватися про весь свій народ. Від стану правозахищеності та можливостей населення в царині реалізації та задоволення своїх потреб в економічній, освітній, соціально-громадянській, інформаційній та інших сферах, функціонування яких забезпечуються нормативно-правовими документами, що закріплюють основні засади виконання певних державних програм, залежить не тільки ступінь розвитку правової держави, але й її соціально-економічний стан, збереження та розвиток національної культури, відданість народу своїй країні, можливість виступати на міжнародній арені як країна, яка живе й створює дієві умови для добробуту всіх представників населення. Принципи безбар'єрності побудови нового суспільного простору в нашій країні набули законодавче закріплення у «Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року», яка затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. №366-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>).

Ознайомившись з текстом зазначеного документу, можна зробити висновки, що держава дійсно більше стала піклуватися про різні сфери життєдіяльності людини, що відчувається в планових, результативних звітах щодо подолання бар'єрів у фізичному просторі, економічній, інформаційній та цифрової, освітній складових забезпечення суспільного добробуту населення. Згадаємо, що всі ці сфери нашої життєдіяльності, в яких ми намагаємося досягти ефективності своїх дій, поставлених результатів, дійти до досягнення й реалізації своїх цілей та мрій, наповнені не тільки піклуванням про добробут населення, але й новим сенсом спілкування та організації комунікативних процесів між органами державної влади та представниками недержавного сектору розвитку країни, різними категоріями населення.

Ми всі розуміємо, що спілкування є основою будь-яких стосунків у системі «держава – населення», шляхом реалізації якого відбувається забезпечення етико-правового механізму задоволення різноманітних потреб населення. Ефективна комунікативна компетентність представників державних органів влади, недержавного сектору, які зобов'язані забезпечувати функціонування різних сфер життєдіяльності суспільства, в тому числі захисту прав і свобод, задоволення соціально важливих потреб

Секція 1. Теорія та історія держави і права

населення, є обов'язковим елементом їх професійної компетентності. Вона включає в себе здатність не тільки швидко отримувати, аналізувати, оперативно передавати співрозмовнику (представнику населення, потреби якого мають бути задоволені з боку державних та недержавних інституцій, певну інформацію щодо задоволення соціально важливих потреб, але й здійснювати переконання й спонукати до взаємодії, розуміти психоемоційний стан споживача потреб на основі аналізу невербальних сигналів, прогнозувати його реакції, керувати особистісною поведінкою під час спілкування, дотримуватися певних правил безбар'єрного спілкування тощо.

Зауважимо, що основні критерії ефективності спілкування (комунікативних процесів в цілому) важливі у контексті проблеми професійної безбар'єрної взаємодії та мають обов'язкову етичну та правову складові. Критеріями ефективності спілкування представників державних органів влади та недержавних інституцій є такі, як: комунікація має розглядатися як інтегративний процес, завершення взаємодії відбувається саме тоді, коли співрозмовник одержує відгук про те, як його повідомлення було сприйнято та зрозуміле; зниження невизначеності, яка у більшості випадків викликає деконцентрацію зацікавленості, уваги або тривогу, що своєю чергою заважає ефективності спілкування; існує чітка вимога щодо планування комунікативного процесу для досягнення результатів; прояв гнучкості, емпатії, розуміння, толерантності, доброзичливості, етичного ставлення задля покращення взаємодії; обрання стилю спілкування, базуючись на довірі, волі, відсутності страху, конфіденційності, застосуванні «Я-повідомлень» (свободи), інклюзивності, наявності доброзичливого взаємопорозуміння серед співрозмовників; відсутності бар'єрів та упередженого, оціночного ставлення серед співрозмовників. Причинами виникнення комунікативних бар'єрів можуть стати культурні та мовні різниці, неясність та недостатня структуризація інформації, різний рівень мови, освіти, життєвого досвіду тощо. Подолати комунікативні бар'єри можливо не тільки через покращення інформаційності повідомлень (чіткості та структурованості інформації), вдосконалення культурної та мовної компетенції, але й через розвиток активного слухання, формування моделей асертивної поведінки (дотримання взаємоповаги, партнерства та відкритості під час комунікації), дотримання правил етичної мови та дотримання правових норм побудови безбар'єрного комунікативного простору. Знання представниками органів державної влади, недержавного сектору основних засад «Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року», планів її реалізації, користування «Довідником безбар'єрності» (bf.in.ua) – документом, який рекомендований для використання органами влади в роботі, і який, на нашу думку, є важливим для ознайомлення та вивчення нових правил етичного спілкування, надасть можливість в правовий спосіб чітко й з повагою до певних представників маломобільних груп населення, в тому числі для людей, які отримали бойовий досвід під час захисту нашої держави, вирішити їх проблеми та задовольнити їх соціально важливі потреби у безбар'єрний спосіб. Опрацювання представлених правил нової етики спілкування у «Довіднику безбар'єрності» дало можливість розширити їх з шести до дванадцяти правил, що, на наш погляд, дає більше розуміння правового та етичного забезпечення реалізації можливостей коректного спілкування та задоволення потреб різних представників населення країни.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

Так, до пропонованого переліку правил етичного спілкування необхідно внести такі, як: Правило 1 – Спочатку говоримо про людину, а не про її риси; Правило 2 – Не соромтеся запитувати саму людину; Правило 3 – Ставте себе на місце людини; Правило 4 – Позбувайтесь гендерних стереотипів. Використовуйте фемінітиви; Правило 5 – Вживайте клінічні терміни й діагнози лише в потрібному контексті; Правило 6 – Уникайте маскувальних слів, Правило 7 – Не кажіть більше, ніж є насправді. Використовуйте нейтральну термінологію; Правило 8 – Утримуйтеся від узагальнень та категоричності, Правило 9 – Якщо ви не розумієте те, що каже людина, попросіть повторити – не робіть вигляд, що ви його/її розумієте; Правило 10 – Запитуйте людину, перш ніж допомогти, Правило 11 – Пам'ятайте про особистий простір людей та створюйте комфортні умови спілкування, Правило 12 – Влаштовуйте зустрічі, дбайте про безбар'єрність.

Все вище викладене дозволяє зрозуміти, що поглиблення знань в сфері побудови безбар'єрного простору в Україні, в тому числі етичного та безбар'єрного спілкування, є запорукою як для формування високого рівня забезпечення не тільки прав маломобільних груп населення, але й можливості зробити в цілому життя населення комфортнішим і більш щасливим.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Анна БУША, факультет цивільного захисту, 20С група
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, канд. іст. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Національна ідентичність є невід'ємною складовою розвитку кожної держави. Для України, яка протягом століть боролася за свою незалежність і самовизначення, національна ідентичність має особливе значення. Вона є основою для згуртованості суспільства, зміцнення державності, формування політичної культури та протидії зовнішнім загрозам. Гостра криза ідентичності, у стані якої український соціум перебуває й досі, супроводжується конкуренцією комуністичної, ліберальної, націоналістичної ідеологій, протистоянням українського та російського націоналізму [1].

Національна ідентичність є основою, що об'єднує громадян, створюючи почуття належності до спільноти з єдиними цінностями, традиціями та історичною пам'яттю. В Україні, де проживають представники різних етнічних груп, релігій та культур, національна ідентичність відіграє ключову роль у підтримці суспільної єдності. Українська національна ідентичність формується через визнання спільної історії, шанування культурних традицій, розвиток української мови та культури. Вона сприяє розвитку громадянської самосвідомості, відповідальності перед суспільством та державою. Національна ідентичність стимулює активну участь громадян у суспільному житті, підтримці місцевих ініціатив та розвитку громадянського суспільства. Це виражається у формуванні місцевих громад, підтримці місцевих бізнесів, збереженні культурної

Секція 1. Теорія та історія держави і права

спадщини та розвитку освітніх проектів. Українська ідентичність сприяє розвитку економіки через залучення громадян до активної праці та підприємницької діяльності, що базується на визнанні національних інтересів і цінностей. Національна ідентичність є важливою основою для формування та зміцнення політичної культури в Україні. Вона допомагає громадянам усвідомити свою роль і відповідальність у побудові держави, а також сприяє формуванню демократичних цінностей і правосвідомості. Великий внесок у розробленні концепції національної ідентичності внесли міжнародні експерти як: Francis Fukuyama [3], Zsolt Kiss, Alison Park [4], національні дослідники: Лариса Нагорна щодо змісту поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі[1], Денис Сладкий щодо національної ідентичності як фактору національної та міжнародної безпеки [5], О. М. Рудакевич щодо взаємозв'язку національної ідентичності та культури в націєтворчому процесі, Євген Головаха щодо ролі національної ідентичності для суспільства, Олександр Резнік щодо розуміння колективної ідентичності в умовах війни: від комплексу меншовартості до нації переможців, Данило Судин щодо впливу війни на ідентичність, пам'ять та цінності, Сергій Дембіцький щодо національно-громадянської української ідентичності тощо. Відзначимо, що в становленні національної ідентичності активно беруть участь волонтери, громадські активісти, воїни та добровольці, що боронять нашу Батьківщину, які сьогодні дивують увесь світ патріотизмом, взаємодопомогою, жертівністю, самоорганізацією та спротивом українців. Вагомі напрацювання науковців не вичерпали можливостей дослідження всього кола питань, пов'язаних з питанням становлення національної ідентичності та її впливом на світову і національну безпеку, що буде предметом подальших наших досліджень. Сильна національна ідентичність підтримує стабільність політичної системи, сприяє зміцненню демократичних інститутів і забезпеченню політичної легітимності влади. Національна ідентичність відіграє ключову роль у захисті України від зовнішніх загроз. Під час військових конфліктів, таких як війна на Донбасі та повномасштабне вторгнення Росії, українська ідентичність стала важливим чинником мобілізації суспільства на захист національних інтересів і територіальної цілісності. Вона сприяє згуртуванню громадян, підвищує моральний дух армії та населення, підтримує активність волонтерського руху та міжнародну солідарність з Україною. Українська культура, мова, традиції і мистецтво є важливими складовими національної ідентичності, що сприяють зміцненню міжнародної суб'єктності України. Активна культурна дипломатія, просування українських культурних цінностей на міжнародній арені, участь у міжнародних культурних проектах і фестивалях допомагають Україні стати впізнаваною і впливовою на світовій арені. Національна ідентичність є фундаментальною основою розвитку українського суспільства, що об'єднує громадян на основі спільних цінностей, історії, культури та мови. Вона забезпечує соціальну згуртованість і стабільність, формує активне громадянське суспільство, підтримує економічний розвиток та сприяє демократичним процесам.

У контексті сучасних викликів, зокрема зовнішньої агресії та глобалізації, національна ідентичність стає ключовим чинником мобілізації суспільства для захисту суверенітету та зміцнення міжнародної позиції України. Підтримка та розвиток української ідентичності є стратегічним

Секція 1. Теорія та історія держави і права

пріоритетом, що сприятиме подальшому розвитку держави, збереженню її незалежності та культурної унікальності в глобальному світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лариса Нагорна. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nagorna_ponniattia.pdf (дата звернення 12.10.2022). [1].
2. Zsolt Kiss Alison Park. The concept of national identity. URL: <https://www.bsa.natcen.ac.uk/latest-report/british-social-attitudes-31/national-identity/introduction.aspx> (дата звернення 12.10.2022).[4].
3. Денис Сладкий. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. Режим доступу URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sladkyi_natsionalna.pdf (дата звернення 18.10.2022). [5].
4. Рудакевич О.М. Взаємозв'язок національної ідентичності та культури в націєтворчому процесі. Науково-теоретичний альманах «Грані» 2010. № 2. С.155-158. [6].
5. Данило Судин. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. URL:<https://tyzhden.ua/Society/255577> (дата звернення 17.10.2022) 9. Сергій Дембіцький. Показники національно-громадянської української ідентичності. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=r_eports&id=1131&page=1 (дата звернення 19.10.2022).[6].

ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Анна БУША, факультет цивільного захисту, 20С група

НК – Діана КОТЛЯР

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Правопорушення та відповідальність є ключовими поняттями в теорії держави і права. Вони визначають основи правопорядку та функціонування правової системи. Правопорушення – це діяння (дія або бездіяльність), яке порушує правову норму і за яке передбачена юридична відповідальність. Воно може бути скоєно як фізичною особою, так і юридичною особою. Правопорушення класифікуються за різними критеріями: за характером порушення: кримінальні правопорушення: серйозні порушення, що загрожують суспільству, такі як вбивство, крадіжка, шахрайство. Адміністративні правопорушення: менш серйозні порушення, такі як порушення правил дорожнього руху, дрібне хуліганство. Цивільні правопорушення: порушення, що виникають в рамках цивільних правовідносин, наприклад, невиконання зобов'язань за контрактом. Дисциплінарні правопорушення: порушення внутрішніх правил організації або установи. За об'єктом правопорушення: Майнові: порушення, що стосуються прав власності. Особисті: порушення, що посягають на особисті права і свободи [1, ст. 46].

Юридична відповідальність – це право і правозастосовний інститут, що забезпечує реалізацію норм права шляхом застосування санкцій до особи, що порушила правову норму. Вона має кілька важливих деталей: Принципи юридичної відповідальності Законності: відповідальність може настати тільки за порушення, передбачені законом. Справедливості: покарання має відповідати тяжкості правопорушення. Індивідуалізації покарання:

Секція 1. Теорія та історія держави і права

врахування обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Види юридичної відповідальності: кримінальна відповідальність: застосовується до осіб, що вчинили кримінальні правопорушення [2, ст. 115]. Включає в себе різні види покарань, такі як штрафи, обмеження волі, позбавлення волі. Адміністративна відповідальність: застосовується за порушення адміністративного законодавства. Може включати штрафи, попередження, конфіскацію майна. Цивільна відповідальність: покриває відшкодування збитків і виконання зобов'язань за договорами. Дисциплінарна відповідальність: застосовується в межах організації або установи за порушення внутрішніх правил. Процедура застосування відповідальності: Встановлення факту правопорушення: здійснюється через проведення розслідувань або перевірок. Збір доказів: важливий етап, що включає в себе отримання свідчень, документів та інших матеріалів. Прийняття рішення: за результатами перевірки чи судового розгляду ухвалюється рішення про наявність або відсутність правопорушення. Правопорушення можуть мати негативні наслідки для суспільства, включаючи порушення соціальної стабільності, економічні збитки та підрив довіри до правових інститутів. Залежно від тяжкості правопорушення, наслідки можуть бути значними і впливати на різні аспекти життя суспільства. Механізми захисту прав і свобод: Судовий захист: особа, що постраждала від правопорушення, може звернутися до суду для захисту своїх прав. Адміністративні органи: можуть застосовувати санкції за порушення адміністративного законодавства. Громадські організації: надають підтримку і захист у випадках правопорушень, особливо в сферах прав людини і екології [3, ст. 97].

Правопорушення і відповідальність є невід'ємною частиною правової системи, що забезпечує дотримання правопорядку і справедливості в суспільстві. Розуміння теоретичних основ і практичних елементів цих інститутів допомагає в ефективному застосуванні норм права та покращенні правового середовища. Аналіз правопорушень і відповідальності дозволяє вдосконалювати правову систему, забезпечувати правопорядок та захищати права і свободи громадян. Практичні елементи правопорушень і відповідальності проявляються у процедурі застосування юридичних санкцій, яка передбачає розслідування правопорушень, збір доказів і ухвалення рішень. Ефективність цієї процедури є критично важливою для забезпечення справедливості і правопорядку. Успішна реалізація правових норм також залежить від здатності системи забезпечити адекватний захист прав і свобод громадян через судовий і адміністративний захист, а також через діяльність громадських організацій [4, ст. 62].

Тобто, можемо стверджувати, що ефективне правозастосування та об'єктивне застосування відповідальності є запорукою правового порядку і соціальної стабільності. Розуміння теоретичних і практичних аспектів правопорушень і відповідальності сприяє вдосконаленню правової системи та забезпеченню справедливості в суспільстві. Це, у свою чергу, забезпечує захист прав і свобод кожної особи та сприяє підтриманню правопорядку на всіх рівнях суспільних відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.] ; за заг ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОРУМ, 2010. – 260 с

Секція 1. Теорія та історія держави і права

2. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : [монографія] / С. К. Бостан. – Запоріжжя : Юрид. ін-т ; Дике поле, 2005. – 540 с.

3. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. – К. : Знання, 2008. – 333 с.

4. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 238 с.

5. Актуальні проблеми теорії держави та права. Ч. I. Актуальні проблеми теорії держави : навч. посіб. / [С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша та ін.]. – 2-е вид., стереот. – 2-е вид., стереот. – К. : КНТ, 2008. – 288 с.

ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Микола ГОНЧАРОВ, д-р філософії

Андрій ГОНЧАРОВ, канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри інтелектуальної власності і приватного права

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Сучасний стан суспільних відносин, насамперед між громадянином і державою, формується в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, коли практично всі сфери життя переведені в електронний формат спілкування. Без більшості діджиталізованих послуг майже неможливо уявити собі ситуації, які вимагають швидкого і точного вирішення. На цих рівнях особливої актуальності набуває завдання належного захисту інформаційної сфери, оскільки механізми віддаленого доступу до баз даних, насамперед персональних і фінансових, перебувають під перманентною загрозою бути зламаними, а такими протиправними діями може бути завдано значних матеріальних збитків і моральної шкоди.

Особливе місце відведено підбору методологічного інструментарію дослідження. Такий підбір здійснено на основі ексклюзивного значення сфери інформаційного забезпечення у взаємодії з іншими напрямками державного будівництва і національної безпеки.

Застосування загально наукових методів дослідження забезпечить реалізацію завдань щодо найбільш повного і осяжного узагальнення наукового доробку і нормативної бази у сфері інформаційної безпеки, виведенню нових постійно діючих зв'язків між окремими елементами цілісного поняття «інформаційна безпека», а також пропозицій щодо підвищення ефективності профілактико-превентивних заходів на напрямках захисту інформаційного середовища України.

Згідно з Універсальним словником-енциклопедією науково-дослідна праця – це систематичне й цілеспрямоване вивчення об'єктів, у котрих використовуються засоби й методи науки та яке завершується формуванням знань про об'єкт, що вивчається [1].

Отже, під час проведення дослідження нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки не доцільно використовувати найбільш широкий інструментарій сучасної наукової методології, а не задовільнятися лише власне правознавчими методами. На думку Т. С. Перуна, «комплексне

Секція 1. Теорія та історія держави і права

застосування методів уможлиблює досліджувати проблеми у єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснювати системний аналіз вказаних праць [2].

На думку науковця, найбільш повному результату для досягнення цілей дослідження необхідно комплексно застосовувати діалектичний, компаративний, структурно-функціональний, історичний та інші методологічні інструменти, що сприятиме всебічному вивченню нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки, а також уможливить використання дослідницьких якостей логічного, історико-соціологічного та порівняльно-правового методів наукової розвідки.

Л. Булавін вказує, що діалектичний метод надає дослідникові можливість вивчати всі явища довколишнього світу в «їхньому взаємозв'язку та взаємодії, в їхньому розвитку і еволюції шляхом переходу кількості в якість, обумовленого боротьбою внутрішніх протилежностей, закладених у цих явищах» [3, 4]. Наведе судження науковця, хоч і не пов'язане з дослідженням проблем правового характеру, повномірно відображає сутність і дослідницькі можливості цього методу наукового пошуку.

М. В. Костицький, досліджуючи філософські та методологічні проблеми права, акцентує увагу на значному дослідницькому потенціалі діалектики і її категорій. На думку науковця, категорії діалектики є універсальними логічними формами мислення, в яких відображені ті загальні властивості, відношення і зв'язки, які існують в об'єктивній реальності. Без понять і категорій пізнання дійсності було б неможливим [4, 13].

М. С. Кельман, визначаючи підходи щодо методології, вказує, що у цьому зв'язку виникають питання, з одного боку, про використання загальних знань про безпеку при дослідженні соціальних проблем, вивчення яких у логіко-гносеологічних аспектах може призвести до отримання нового, так і до поглиблення раніше отриманого знання, а з іншого – при виробленні та прийнятті управлінських рішень з проблем забезпечення безпеки [5, 42–43].

Ми підтримуємо висловлену науковцем думку, оскільки при формуванні категоріально-понятійного апарату конкретної галузі права використання універсальних методологічних інструментів (діалектичного, логічного, інформаційного, системного, структурно-функціонального та інших методів) розширює межі і глибину наукового пошуку.

Основним джерелом істинності і послідовності у викладенні авторських висновків виступає системний підхід, який, за висловлюванням І. І. Онищука, забезпечує «єдність методологічної інтеграції та диференціації з домінуванням тенденції об'єднання, збирання методологічного комплексу [6].

Підводячи підсумок висловлених науковцем думок, необхідно відзначити прихильність до об'єднаної застосування наукознавчих методів з поясненням функцій окремо взятого методологічного інструменту. Так, наприклад, І. І. Онищук вважає, що світоглядна функція відіграє первинну роль у системному підході, оскільки є підґрунтям для формування світогляду людини, здатність до відкриття трактується основною функцією евристичного методу, для пояснення процесів і явищ головною відзначається здатність розкривати їх внутрішню сутність і структуру у межах застосування пояснювального методу, можливість формулювати очікувані варіанти розвитку ситуації розглядається основною для прогностичного методу.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

Робимо передбачення у тому, що обрані методологічні інструменти для вирішення завдання нашої наукової розвідки сприятимуть фаховому дослідженню глибинних складових процесів здійснення заходів на напрямках захисту інформаційного простору України. Застосування методологічних прийомів дозволить більш повно і всебічно розкрити роль інституту інформаційної безпеки у розвитку наших уявлень про систему заходів із забезпечення інформаційної гігієни українського медіа, публічно-правового і приватно-правового інтелектуального простору, означити нові аспекти в його структурі та елементному складі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Універсальний словник-енциклопедія. [кер. проекту О. Коваль ; гол. ред. ради М. Попович]. Київ, 1999. 1551 с. URL : <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20574.Html>.
2. Перун Т. С. Методологічні засади дослідження механізму забезпечення інформаційної безпеки в Україні. 2017. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13373/48.pdf>.
3. Булавін Л., Чолпан П. Філософські і методологічні аспекти сучасної фізики. Київ : Інститут журналістики, 2004. 208 с.
4. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. Філософські та методологічні проблеми права. 2012. № 1. С. 3 – 17.
5. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.
6. Онищук І. І. Методологія й техніка дослідження правового моніторингу. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2492/vnulpurn201581324.pdf>.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

*Олена ДМИТРИШИН,
ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПП
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Домашнє насильство й досі залишається одним з тих негативних явищ, які під час війни, скоріше, посилюються аніж навпаки. В умовах сьогодення проблема домашнього насильства над дітьми набуває нових аспектів. Відкрита збройна агресія російської федерації (далі – рф) проти України лише посилює цю проблему. Адже, по-перше, це призвело до того, що більшість соціальних контактів як дорослих, так і дітей та підлітків втрачається. Особливо це стосується саме дітей та підлітків, адже вони вимушені разом з батьками покидати своє звичне життя та переїжджати або до інших регіонів України [1, с. 5], або до інших країн, а відтак відбувається втрата звичного кола спілкування. По-друге, батьки, або особи, що їх замінюють, перебувають у стані стресу, та не завжди здатні опанувати свої емоції, а, відтак, вдаються до непедагогічних та навіть жорстоких методів виховання дітей.

Зауважимо, що незважаючи на досить значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють питання щодо протидії домашньому

Секція 1. Теорія та історія держави і права

насилюванню та забезпечення прав дітей а також значну кількість методичних матеріалів та наукових праць з цього питання, проблема домашнього насильства існує і залишається актуальною [2, с. 486]

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець наголосив, що захист дітей від домашнього насильства – це складний процес, який охоплює багато механізмів, у тому числі судових. Одним з найактуальніших питань у цій сфері є батьківський кіднепінг [3]

Уповноважений застеріг, що через випробування, спричинені війною, держава стикатиметься з різким зростанням кількості розлучень, що призведе до сплеску домашнього насильства, коли один із батьків намагатиметься забрати дитину в другого.

Так, упродовж 2022–2023 років до Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини надійшло 157 звернень щодо самовільної зміни місця проживання дитини одним із батьків. З них 41 звернення стосується переміщення дітей у межах України, 4 – вивезення дітей на тимчасово окуповану територію України, до РФ або республіки Білорусь, 122 – вивезення дітей в інші країни. Як зауважив Дмитро Лубінець, проблема полягає в тому, що юридичного врегулювання таких ситуацій немає [3].

Омбудсмен зазначив, що сучасне законодавство з питань кіднепінгу має певні прогалини: відсутність ефективних законодавчих механізмів примусового виконання рішень суду про встановлення місця проживання дитини, відібрання дитини, визначення способів участі у вихованні дитини, а також відсутність відповідальності за самовільну зміну місця проживання дитини, зокрема всупереч договору, рішення органу опіки та піклування чи суду [3].

В Україні також функціонують Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Київ, Львів, Хмельницький, Дніпро, Одеса) [5], де кожному громадянину можна отримати роз'яснення щодо: можливих шляхів повернення дитини або сімей з дітьми на підконтрольну Уряду України територію; отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася в межах адміністративно-територіальної одиниці, де через війну державна реєстрація актів цивільного стану тимчасово не проводиться; процедури легалізації свідоцтва про народження, у разі його отримання на тимчасово окупованій території; встановлення контакту з дитиною, яку було вивезено одним із батьків з-за кордону; отримання консультацій стосовно заповнення форми розшуку дитини; заповнення заявки на отримання допомоги дітям, які зазнали травмувань, внаслідок війни [4, с. 744].

З 4 листопада 2022 року в Україні розпочав роботу державний портал розшуку дітей «Діти війни», у якому подають зведену інформацію про дітей, які постраждали внаслідок війни [5].

Сьогодні є достатня база міжнародного законодавства, яке дає поштовх для розвитку національного законодавства і точкового врегулювання прогалин. Конвенція про права дитини визначає, що держава має забезпечити, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, а дитина, яка розлучається з одним із батьків, має право підтримувати на регулярній основі особисті взаємини та прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини. Аналогічні позиції висловлює і ЄСПЛ у своїх рішеннях, зокрема вказуючи, що батьки повинні мати рівні права у спорах про опіку і

Секція 1. Теорія та історія держави і права

що найкращі інтереси дитини, залежно від їх характеру та серйозності, інколи можуть переважати над інтересами батьків [3].

Які ж дії потрібно виконувати для захисту прав дітей під час війни, на нашу думку:

- сприяти організації гуманітарних коридорів і доставленню гуманітарної допомоги на окуповані території України, території, на яких ведуться активні бойові дії та які потерпають від гуманітарної катастрофи, формувати запаси харчів, води й медикаментів на територіях, де є значний ризик російської окупації;

- сприяти фіксації всіх скоєних російськими військовими злочинів: вбивств, каліцтв, жорстокого поводження. Невіддільною складовою цього процесу є формування довіри та донесення до громадян потреби звертатися до правоохоронних органів із заявами й доказами скоєних злочинів, зокрема через інтернет і телефонний зв'язок [6, с. 260];

- збільшити зусилля щодо фіксації злочинів сексуального характеру, зокрема проти дітей. Більшість з них залишаються латентними і вкрай мало фіксуються правоохоронними органами;

- максимально використовувати міжнародні канали для моніторингу стану дітей, які були депортовані до Росії, документувати скоєні проти них злочини. Сприяти більшому залученню міжнародних організацій і волонтерських спільнот до процесу повернення додому українських дітей.

Для удосконалення захисту прав дітей під час військових конфліктів та протидії домашньому насильству, виявлення фактів домашнього насильства щодо дитини удосконалити та уніфікувати форми збирання, аналізу, узагальнення та врахування статистичних даних про випадки всіх форм насильства за ознакою статі та домашнього насильства та ефективності заходів, які вживаються за цими випадками [6, с. 260].

Різні статистичні форми у суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, а також неврахування в них особливостей глобальних викликів сьогодення, унеможливають якісний аналіз даних щодо ефективності системи запобігання та протидії домашньому насильству / насильству за ознакою статі та обумовлюють брак комплексних наукових досліджень щодо впливу пандемії та війни на ситуацію з домашнім насильством / насильством за ознакою статі. При цьому важливо врахувати в статистичних формах уразливі категорії постраждалих осіб, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю, з метою подальшого аналізу такої інформації та формування на основі отриманих даних дієвих програм допомоги таким категоріям осіб [6, с. 260]. На нашу думку, потрібно під час дії воєнного стану забезпечити функціонування координаційних центрів-штабів щодо забезпечення соціального захисту дітей, в тому числі які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, на різних рівнях військових адміністрацій та загалом обласних та районних адміністрацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіт дослідження: Швидка оцінка ситуації щодо кібербезпеки дітей 10–18 років. Київ, 2022. 48 с.
2. Павленко Т. А., Корабель М. Г. Домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10.2023. С. 486-489.
3. Питання щодо захисту дітей від домашнього насильства особливо актуальне під час війни. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1496637/>.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

4. Рибачек В. К. Захист прав дітей в Україні в період військової агресії рф. Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 952 p.. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-37>.

<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/342/9404/19634-1>

5. В Україні запрацював портал розшуку дітей «Діти війни». URL: <https://suspilne.media/266526-v-ukraini-zapracuvav-portal-rozsuku-ditej-diti-vijni/>

6. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 276 с.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СПАДЩИНА ОДЕСЬКОГО ПРАВОЗНАВЦЯ І. Я. ФААСА

Софія ЖОВТОВРУХ, 1 курс (4 група)

Навчально-науковий інститут морського бізнесу

НК – Валерій ЛЕВЧЕНКО, канд. іст. наук, доцент, професор ОНМУ

Одеський національний морський університет

Суспільно-політичні й соціально-економічні катаклізми першої половини ХХ ст. наділили багатьох людей драматичними і трагічними випробуваннями. Не обділила доля життєвими іспитами й багатьох представників вітчизняної юриспруденції. Окреме місце серед них займає Іван Якович Фаас (1894–1945), ім'я якого на сьогодні мало кому відоме. Якщо різні аспекти його біографії представлено в нечисельних студіях [1–5], то інтелектуальну спадщину майже не досліджено. Тому на підставі історіографічного аналізу автори визначили потребу наукової розробки теми відповідно до загальноприйнятих теоретико-методологічних засад.

На сьогодні нам вдалося виявити 17 опублікованих наукових праць вченого. Загальний аналіз інтелектуальної спадщини І. Я. Фааса можна класифікувати за двома напрямками: хронологічним і тематичним. Відповідно до виявлених опублікованих наукових праць вченого виділяємо чотири періоди їх видання: наукові праці 1914–1923 рр., студії періоду 1923–1930 рр., розвідки 1930–1941 рр., роботи 1941–1944 рр. За тематичною спрямованістю загалом їх можна поділити на наукові розвідки з правознавства, історії права, статистики. У свою чергу правознавчі студії можна розділити на розробки в галузі римського права, радянського цивільного права та давньоруського права.

Незважаючи на головолонні часи життя та незначну загальну кількість наукових праць І. Я. Фаасу вдалося підготувати докторську дисертацію. Ксерокопії машинописного тексту цього дослідження зберігаються у Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (з 2007 р.) [6] та Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (з 2010 р.) [3, 46]. Примірник, що зберігається в одеській бібліотеці співробітниками умовно поділено на дві частини з 214 і 194 аркушів [6]. З тексту дисертаційного дослідження стає зрозуміло, що цікавитися окремими його аспектами автор розпочав ще в 1920-х рр. За змістом у цій розвідці на підґрунті використання історико-порівняльного методу розглянуто різні аспекти права часів античності

Секція 1. Теорія та історія держави і права

(давня Греція і Рим) та середньовіччя (Західна Європа, Схід, Русь). Дослідження позитивно вражає використанням різноманітних історичних джерел, історико-правової літератури (російськомовної, німецькомовної, англкомовної тощо), високим теоретико-методологічним рівнем, легкістю стилю написання та загальною ерудицією автора.

Враховуючи, що одним з головних показників рівня якості наукового дослідження є рефлексії з боку колег-фахівців даної тематики, то важливим фактором у цьому плані мають бути відгуки або рецензії. На сьогодні складно встановити як сприймалися праці І. Я. Фааса в науковому просторі тих часів. Нам вдалося віднайти тільки дві згадки щодо його інтелектуальної діяльності, які стосуються однієї з його розвідок. Працюючи в Одеській центральній науковій бібліотеці над вивченням джерел права І. Я. Фаас опублікував [7], на думку відомого історика С. Я. Борового, який добре знав І. Я. Фааса та називав його людиною енциклопедичних знань, «зразковий опис» [8, 142] 35 інкунабул, що зберігалися у бібліотеці. Крім відомостей про інкунабули, у цій статті автор представив історію появи 30 унікальних першодруків у фондах бібліотеки з книгозбірні знаного історика права, сенатора Р. М. Губе, яку 1868 р. придбав Новоросійський університет, а професор Ф. І. Леонтович того ж року провів її огляд та для Ради університету підготував звіт [7, 3]. І. Я. Фаас успішно займався вивченням інкунабулів із зібрання бібліотеки за що отримав високу оцінку видатного українського книгознавця Б. І. Зданевича. Останній писав, що завдяки І. Я. Фаасу «Одеса може пишатися першим докладним друкованим каталогом однієї з українських збірок інкунабулів, збірки Одеської Центральної Наукової Бібліотеки» [9, 321]. Перша спроба наукового опису частини культурних цінностей мала служити вихідним матеріалом для зведеного каталогу інкунабулів бібліотек України. Займаючись вивченням джерел права у складі стародруків, придбаних у сенатора Р. Губе, дослідник вважав, що зроблений ним бібліографічний опис інкунабулів був тільки початком роботи і готував опис палеотипів з колекції Губе. Також була і негативна думка щодо цієї праці, яка з'явилася на початку 1930-х рр., коли в умовах боротьби з буржуазним націоналізмом, контрреволюцією та загальними пережитками дореволюційного минулого знаний книгознавець і бібліограф М. А. Годкевич, звинуватив автора у «сухому академізмі» та «типово-бібліофільському настановленні» [10, 112].

Будучи за фахом правознавцем у 1930-ті рр. через відсутність в Одесі вишу, де здійснювалася б підготовка юристів, він працював на кафедрі експлуатації водного транспорту Одеського інституту інженерів водного транспорту [5, 172]. У зв'язку з цим він працював над розвідками у галузі статистики та опублікував статті «Определение коэффициентов использования по индексному методу» [11] та «Индексы структуры» [12].

Загалом фахову оцінку інтелектуальному надбанню І. Я. Фааса мають дати кваліфіковані спеціалісти у тих галузях знань, яким присвячено його праці.

Підсумовуючи результати дослідження зазначимо, що праці І. Я. Фааса тривалий час залишалися поза увагою науковців та були недостатньо дослідженими та репрезентованими з ідеологічних міркувань. аналіз інтелектуальної спадщини, який здійснено за класифікацією у двох напрямках: 1) за хронологією: наукові праці 1914–1923 рр., студії періоду 1923–1930 рр., розвідки 1930–1941 рр., роботи 1941–1944 рр. та 2) тематичної

Секція 1. Теорія та історія держави і права

спрямованості: наукові розвідки з правознавства, історії права, статистики; дослідження внеску в розвиток правознавства та юриспруденції, про що свідчать розробки в галузі римського права, радянського цивільного права і давньоруського права. Аналіз незначного за обсягом творчого доробку І. Я. Фааса дозволяє зробити висновок, що він вдало поєднав у собі талант науковця енциклопедичних знань і ерудита.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білокін С. Фаас Іван Якович // Українські історики ХХ ст.: Біобібліографічний довідник. К., 2006. В. 2. Ч. 3. С. 242–243.
2. Музичко О. Є. Фаас Іван Якович // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том I (початок ХІХ – середина ХХ ст.). Одеса, 2009. С. 413–415.
3. Музычко А. Иван Яковлевич Фаас: декан юридического факультета Одесского университета в годы румынской оккупации // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. 2010. № 9. С. 46–54.
4. Левченко В. В. З історії розвитку юриспруденції в Україні в першій половині ХХ ст.: перипетії життя правознавця та історика права І. Я. Фааса // Юридичний вісник. 2022. № 5. С. 19–41.
5. Левченко В. В. Призабута річниця першого профільного науково-серіального видання ОНМУ: історія, факти, люди // 75 професорсько-викладацька науково-технічна конференція: Збірник тез доповідей. Одеса: ОНМУ, 2022. С. 170–173.
6. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Фонд дисертацій. № 3361.
7. Фаас І. Я. Інкунабули Одеської центральної наукової бібліотеки. Одеса, 1927. 24 с.
8. Боровой С. Воспоминания. М.-Иерусалим, 1993. 384 с.
9. Зданевич Б. Перша спроба опису інкунабулів на Україні // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. 1928. Вип. 16. С. 315–324.
10. Годкевич М. В надійних шансах. На бібліотечному фронті // Критика. 1931. № 3 (38). С. 110–130.
11. Фаас І. Я. Определение коэффициентов использования по индексному методу // Труды Одесского института инженеров водного транспорта. 1935. Вып. I. С. 81–94.
12. Фаас І. Я. Индексы структуры // Сборник трудов Одесского кредитно-экономического института. 1940. Т. I. С.

ЛІБЕРАЛЬНИЙ ДИСКУРС ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ УГОДИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЖОНА ЛОККА

Марія КОВАЛЬЧУК

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

НК – Дмитро УСОВ, д-р філос. наук, професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Базові класичні принципи модерної теорії суспільної угоди сформульовано у філософсько-правових поглядах Дж. Локка, який одним із перших розробив концепцію поділу влади «як згоди між громадянами або ж між громадянами та владою щодо умов вступу їх у соціальні та політичні

Секція 1. Теорія та історія держави і права

відносини» [4, с. 41]. Ця концепція викладена у найважливіших творах Локка – «Досвід про людський розум» і «Два трактати про врядування».

Головна теза суспільної угоди Локка – держава виникає як наслідок договору між людьми. Цього висновку він доходить завдяки раціональній методології – «перший крок до вирішення різних питань у суперечці між особами полягає в дослідженні нашого власного розуму, вивченні його сили з урахуванням того, до чого він більше здатний» [2, с. 15].

Суспільну угоду Локк трактує як спробу «виходу за межі «стану природи», власне соціальний, заснований на загальному, інтерсуб'єктивному інтересі та властивий природі громадянського суспільства, принцип організації людського буття» [4, с. 42].

Природний стан, на відміну від Т. Гоббса, Дж. Локк розглядає як стан миру, а війну як замах на життя і свободу людини, як негативний наслідок порушення закону. У природному стані всі люди мають однакові права і обов'язки, тому є рівними і незалежними, але в ньому не існує гарантій природних прав людини, тобто права власності. Природне прагнення до власності (не лише на землю та майно, а й на життя, свободу та здоров'я) породжують в людині егоїзм та індивідуалізм і змушує шукати шляхів збереження цієї власності: життя, свободи та майна. «Отже, окрема людина передавала свої природні права політичним органам громади лише за умови, що таким чином отримає більшу безпеку для життя і власності. Звідси випливає, що найвищий обов'язок державної влади є захист життя і власності громадян. Якщо б цього не відбувалося, людина не мала би підстав відмовлятися від природного стану» [3, с. 236].

На переконання Локка, це стає можливим лише шляхом створення суспільної влади, яка усуне небезпеку стану природи: «Там, де будь-яка кількість людей об'єднується в одне суспільство таким чином, що кожен зрікається своєї виконавчої влади, яка йому належить за законом природи, і передає її суспільству, там і тільки там існує політичне, чи громадянське, суспільство» [1, с. 175].

Запроваджуючи суспільну угоду люди утворюють громадянське суспільство, в якому кожен «мусить, у міру своїх можливостей, зберігати решту людства й не може, якщо тільки це не означає чинити по справедливості з кривдником, відбирати життя чи шкодити йому або тому, що сприяє збереженню життя, свободи, здоров'я, частин тіла чи майна іншого» [1, с. 132]. Тобто в громадянському суспільстві продовжує дію природний закон, який забезпечує виконання природжених і невід'ємних прав індивіда – право на життя, приватну власність, на здоров'я, право на власну працю та її результати, на свободу дій, але в межах суспільного закону. «Свобода людини в суспільстві має бути підкорена лише тій законодавчій владі, що встановлена, за згодою всіх, у спільнотворенні, а не пануванню чиєїсь волі чи обмеженням якихось законів, – крім тих, які будуть введені в дію згаданим законодавчим органом згідно з виявленою до нього довірою» [1, с. 142].

Закони, встановлені державою тоді будуть правовими, коли відповідатимуть вимогам природного права. Гарантом природного права стає суспільний угода в особі держави, яка, на думку Локка, є добровільним об'єднанням людей, які свідомо підкоряються створеним законам – певним загальним для всіх правилам, проте не підкоряються свавільній волі іншої людини. «Людина, не маючи влади над власним життям, не може, за

Секція 1. Теорія та історія держави і права

договором чи зі своєї згоди, ані віддати себе в рабство до будь-кого, ані підкоритись абсолютній, деспотичній владі іншого позбавити її життя, коли тому заманеться» [1, с.142].

Істинна мета закону в державі повинна не обмежувати чи скасовувати, а зберігати та збільшувати свободу громадянина. Локк наголошує, що «метою закону є не скасування чи обмеження свободи, а її збереження та розширення; бо щодо всіх станів, у яких перебувають живі створіння, здатні мати закони, можна сказати: там, де немає закону, немає й свободи. Адже свобода полягає в тому, аби бути вільним від обмежень та насильства з боку інших, а цього не може бути там, де немає закону» [1, с. 159].

Локк вважає, що головний мотив дотримання законних настанов у громадянському суспільстві – особиста вигода індивіда. Виконання суспільних правил поведінки можливе лише тоді, коли вони будуть для людини дійсно вигідними. Але у випадку, коли індивід не повністю усвідомлює вигоди від виконання закону, то щоб змусити до їх дотримання, необхідно долучити до закону певні заохочення або примуси, оскільки, на думку Локка, «повсюди, де ми передбачаємо закон, ми повинні передбачати у зв'язку з цим і деяку нагороду або покарання» [1, с. 50]. Тобто держава має право заради всезагальної вигоди впроваджувати закони, які передбачають певні санкції, а також має право застосовувати карні засоби для виконання законів. «Це досягається створенням відомого органу влади, до якого кожен у цьому суспільстві може звернутися з приводу завданої шкоди чи суперечки, що може виникнути, і якому кожен у цьому суспільстві мусить коритися» [1, с. 176].

Суспільна угода в інтерпретації Дж. Локка – це «асоціація» вільних індивідів, де правитель не монарх, а народ як цілий живий організм, який є сувереном у державі, тобто носієм верховної влади і щодо якого держава виконує функцію управління. «Єдиний спосіб відмовитися від своєї природної свободи й накласти на себе узи громадянського суспільства – це домовленість з іншими людьми про об'єднання у спільноту задля зручного, спокійного й мирного співжиття, надійного користування своєю власністю, а також більшої, ніж у тих, хто не живе в суспільстві, безпеки. Таке може здійснити будь-яка кількість людей, бо це не зашкоджує свободі інших, котрі, як і раніше, залишаються вільними у стані природи. Коли певна кількість людей погодилась таким чином утворити єдину спільноту чи систему врядування, то вони вже через це стають об'єднаними й утворюють єдиний політичний організм, у якому більшість має право діяти й вирішувати за решту» [1, с. 180].

Отже, слід зазначити, що Локк дійшов розуміння самої сутності суспільної угоди. Остання припускає існування різноманітних політичних поглядів, проте наполягає на виконанні однієї, але обов'язкової умови – визнання важливості згоди громадян з тими нормами та цінностями, які будуть обмежувати не лише їхню зовнішню, але й внутрішню свободу. Завдяки Локку модерна політична філософія прийшла до усвідомлення органічного зв'язку теорії суспільної угоди з ідеєю прав людини та значення останньої для принципу верховенства права, адже порядок стає «моральним чи справедливим через вкоріненість його у спільну згоду всіх його учасників» [4, с. 40].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Локк Дж. Два трактати про врядування. К.: Основи, 2001. 265 с.
2. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння. Х.: Акта, 2002. 608 с.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

3. Ойхнер В. Локк // Класики політичної думки: від Платона до Макса Вебера. К.: Тандем, 2002. С. 227-241.

4. Усов Д. Ідея суспільної угоди в сучасних філософських дискурсах. Черкаси, 2015. 320 с.

ЗАКОН «ПРО ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ»: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Андрій КУЧУК, д-р. юрид. наук, професор

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

24 серпня 2023 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про правотворчу діяльність» [1]. У пояснювальній записці до проекту цього нормативно-правового акту відзначається, що з моменту здобуття Україною незалежності, нагальною потребою стала комплексна законодавча регламентація правотворчої діяльності органів державної влади. Незважаючи на численні спроби ухвалити відповідний закон, відсутність політичної згоди призвела до значних прогалин у правовому регулюванні цієї важливої сфери [2].

Аналізуючи предмет регулювання цього Закону, визначений у ст. 1, варто підкреслити, що законодавець обмежив його сферу виключно відносинами, пов'язаними з прийняттям і функціонуванням нормативно-правових актів. Такий підхід створює низку проблем, зокрема через недооцінку інших форм правотворчості, що мають суттєве значення для національного права в цілому.

По-перше, обмеження предмету закону лише нормативно-правовими актами звужує правове регулювання і не охоплює таких важливих аспектів правотворчої діяльності, як створення міжнародного права. Міжнародні договори, що є джерелом права, мають істотний вплив на національне законодавство, але через обмеження закону вони залишаються поза межами його регулювання. Це спричиняє розрив між національними та міжнародними правовими системами, що може негативно вплинути на правову узгодженість і гармонізацію правових норм.

По-друге, ототожнення правотворчої діяльності виключно зі створенням нормативно-правових актів не враховує інших форм права, таких як звичаєве право, судова практика, доктрини та правові принципи. Право не обмежується лише писаними законами, і звуження його визначення до нормативно-правових актів підриває значущість інших джерел права, які також відіграють ключову роль у регулюванні суспільних відносин.

Такий підхід до правотворчої діяльності, який зводить її виключно до створення нормативно-правових актів, є яскравим відображенням юридичного нормативізму. Юридичний нормативізм, відомий своєю формалізацією права, зосереджується на строгій ієрархії правових норм і абсолютизації письмового закону як єдиного джерела права. У цьому контексті законодавець вбачає право лише у сукупності нормативно-правових актів, що створює вузьке розуміння правової системи.

Однак, якщо українське суспільство прагне інтеграції до європейського правового простору, відхід від юридичного нормативізму стає необхідним. Європейське право базується на ширшому розумінні правотворчості, яке включає не тільки закони, але й судову практику, принципи права, прецеденти,

Секція 1. Теорія та історія держави і права

правову доктрину та навіть моральні й етичні норми. У європейських правових системах вагоме значення надається динаміці розвитку права, де нормативний акт є лише одним з елементів системи права.

Перебування в рамках нормативізму означає залишення поза увагою тих правових джерел і форм, які сприяють розвитку правової системи, її адаптації до нових суспільних викликів та інтеграції до європейської правової спільноти. Якщо українське суспільство прагне стати частиною європейського співтовариства, національне право має рухатися в бік плюралістичного підходу до правотворчої діяльності. Це передбачає визнання й використання різноманітних форм права, що є властивими європейській правовій традиції, і сприяє побудові більш гнучкої, адаптивної та справедливої системи права.

Відхід від нормативізму також дозволить уникнути зайвої формалізації та жорсткості у правозастосуванні, що відкриє можливості для більш широкого врахування контексту та сутності правовідносин, їх соціального і морального змісту. Це є критично важливим для створення системи права, яка відповідатиме європейським цінностям, зокрема принципам правладдя, людських прав і правдивої демократії.

Крім того, такий підхід може сприяти формуванню вузького та формального підходу до правозастосування, де акцент робиться виключно на дотриманні процедур, пов'язаних з прийняттям нормативно-правових актів, а не на змісті правових норм та їхній відповідності реальним потребам суспільства. Це може призвести до формалізму в правозастосуванні, де процес стає важливішим за результат, що суперечить принципу забезпечення справедливості.

До того ж, важливо зазначити, що питання функціонування джерел права, включаючи їхню природу, взаємозв'язок і місце в правовій системі, має бути предметом вивчення правової доктрини, а не регулювання законодавчого акту. Правова доктрина забезпечує теоретичну основу для розуміння і тлумачення права, формулює концепції, які визначають, як різні джерела права співвідносяться між собою, і як вони мають застосовуватися у правозастосовній практиці. Саме доктрина може адекватно враховувати складність і багатогранність системи права, що не завжди можливо в рамках законодавчого регулювання.

Законодавчі акти, з іншого боку, мають більш конкретний і прагматичний характер. Їхнім завданням є встановлення чітких, зрозумілих правил, які можуть бути безпосередньо застосовані у правозастосовній практиці. Закон має стосуватися суто законодавства. Це включає питання прийняття, дії, зміни та скасування законів і інших нормативно-правових актів.

Таким чином, звуження предмету регулювання Закону лише до нормативно-правових актів є недостатнім і потребує перегляду для врахування інших форм правотворчості та правових джерел. Це дозволить створити більш цілісну та узгоджену правову систему, яка відповідатиме сучасним викликам та потребам суспільства. Однак, при цьому слід враховувати, що коли закон зосереджується на регулюванні тільки нормативно-правових актів, його назва та зміст мають бути відповідними до цього завдання. Назва закону повинна чітко відображати його предмет і сферу застосування, щоб уникнути непорозумінь і забезпечити відповідність змісту закону його назві. Такий підхід сприятиме більш чіткому розмежуванню між теоретичним аналізом джерел права, який належить до сфери правової доктрини, і практичним законодавчим регулюванням, що

Секція 1. Теорія та історія держави і права

стосується конкретних нормативно-правових актів. Це, в свою чергу, допоможе уникнути правової плутанини та забезпечить більш ефективне функціонування системи права в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про правотворчу діяльність. Закон України від 24 серпня 2023 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про правотворчу діяльність». URL <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/794355>

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ГРОМАДЯН

Вікторія ЛИСЕНКО

НК – Дмитро УСОВ, д-р філос. наук, професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

У сучасних умовах у центрі уваги стоїть проблема цінності особистості, її духовного розвитку, моральної культури та морального виховання, духовного світу та ролі ціннісних компонентів – ідеалів, віри, сенсу життя. Патріотизм, його виховання необхідно пов'язати з поняттями цінності життя та його сенсу. Для формування концептуальних основ патріотичного виховання сучасного громадянина визначальне значення відіграють моральні ідеали та ціннісні орієнтації, які домінують у суспільстві та його структурах. Виховання патріотизму серед громадян завжди було актуальним завданням держави та суспільства. Сьогодні, у цифрову еру, використання технологій штучного інтелекту може стати потужним інструментом для досягнення цієї мети. У сучасному світі, де технології штучного інтелекту швидко удосконалюються і використовуються в різних сферах, виховання патріотизму за допомогою цих інновацій стає нагальним завданням.

Штучний інтелект може бути використаний для аналізу даних користувачів і створення персоналізованих програм виховання патріотизму. Збір та аналіз даних про інтереси, погляди, історичні знання та соціокультурний контекст кожного індивідуума дозволить створити унікальну індивідуальну стратегію патріотичного виховання.

Наприклад, інтелектуальні алгоритми можуть аналізувати суспільно-політичні погляди користувачів, вивчаючи відвідувані веб-сторінки та інші форми онлайн-активності, щоб зрозуміти їхні індивідуальні потреби та вподобання. На основі цих даних система зможе надавати персоналізовані рекомендації щодо матеріалів про важливі події та постаті в історії країни, культурні традиції та досягнення. Такий підхід сприятиме підвищенню зацікавленості особистості у вивченні національної спадщини. Кожен користувач зможе отримувати індивідуальний контент, який відповідає його потребам. Важливою перевагою цього підходу є можливість підтримувати адаптацію програм до потреб та інтересів користувачів у реальному часі.

Штучний інтелект може бути використаний для створення цікавих графічних та аудіовізуальних матеріалів, що сприятимуть залученню уваги молодих людей до національної історії та культури.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

Наприклад, інтерактивні відеоролики, візуальні презентації, аудіобуки або навіть аплікації для смартфонів створені за допомогою штучного інтелекту. Ці матеріали можуть відтворювати важливі історичні події, розповідати про видатних діячів країни та демонструвати унікальну культурну спадщину. Наприклад, віртуальні мандрівки історичними пам'ятками, можливість «занурення» в історичний період або взаємодія з віртуальними моделями національних подій допоможуть зробити вивчення історії привабливим та захоплюючим. Можливості створення таких матеріалів за допомогою штучного інтелекту практично необмежені, що відкриває широкі перспективи для покращення виховання патріотизму серед різних вікових та соціокультурних груп.

Технології штучного інтелекту можуть бути використані для створення інтерактивних додатків та ігор, які дозволять користувачам експериментувати, розв'язувати завдання та взаємодіяти з історичним матеріалом. Наприклад, можливість відтворювати значні історичні події, «оживляти» видатних діячів або занурюватися в атмосферу певного історичного періоду, що допоможе надихнути громадян різних вікових груп досліджувати та поглиблювати знання про історію та культуру своєї країни.

Використання технології штучного інтелекту для аналізу даних з соціальних мереж та сприяння взаємодії користувачів щодо питань національної історії, культури та патріотизму.

Штучний інтелект може допомогти відстежувати дискусії, теми та тренди, що пов'язані з історичними подіями чи культурними аспектами країни у соціальних мережах. Аналізуючи дані, система може надавати корисну інформацію, поширювати факти та цікаві матеріали, що сприятиме підвищенню рівня обізнаності громадян у цих питаннях. Крім того, автоматизовані системи можуть реагувати на ключові події, публікувати цікаві факти, організовувати опитування чи віртуальні дискусії, сприяючи активному обговоренню та аналізу історичних та культурних аспектів.

Такий підхід дозволить залучити широке коло зацікавлених людей до спільного обговорення та вивчення власної історії, культурних цінностей та патріотичних питань, зробивши цей процес більш доступним та захоплюючим для різних соціокультурних груп населення.

Отже, використання технологій штучного інтелекту для виховання патріотизму є потужним інструментом в сучасному суспільстві. Інноваційні підходи, такі як персоналізовані рекомендації, створення графічних та аудіовізуальних матеріалів, розробка інтерактивних додатків та сприяння комунікації в соцмережах, дозволить залучити широку аудиторію громадян до вивчення історії, культури та цінностей України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Artificial Intelligence in Education: Promise and Implications // Retrieved from: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s40561-018-0054-1.pdf>.

2. Educating for Patriotism in an AI World: Challenges and Opportunities. Journal of Artificial Intelligence in Education // Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/373530759_Integration_of_Artificial_Intelligence_in_Education_Opportunities

**ФІЛОСОФІЯ ПРАВОВОГО ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО
АКТУАЛЬНОСТІ ПОТРЕБИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Олег ПАНКЕВИЧ, канд. юрид. наук, доцент

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Одним із головних світоглядно-філософських наслідків краху нацистського тоталітарного режиму стала криза модерного проекту Просвітництва. Це загостило потребу в новому філософсько-правовому дискурсі, який був би антропоцентричним і при цьому розроблявся на основі некласичної епістемології.

Однією з відповідей на цей запит стала філософія екзистенціалізму. Екзистенціалістська парадигма склалася у західній філософській думці в 50-ті роки ХХ століття та стала помітною спробою вивести образ права із вільного і відповідального існування людини. Провідна лінія цієї течії полягала у розрізненні, з одного боку, дійсного, справжнього права та, з іншого боку «права», нав'язуваного людині ззовні (державно-владними чи іншими соціальними агентами із посиленням на соціальні структури, політичні системи або релігійні доктрини тощо) і з огляду на це кваліфікованому як «несправжнє» [1, с.17-21; 2, с.108]. З екзистенціалістської перспективи останнє може обмежувати свободу та нівелювати автентичність індивіда, як і інші зовнішні соціонормативні чинники.

Згідно з екзистенціалістським підходом, справжнє право виникає з внутрішньої свободи, волі та відповідальності індивіда. Людина має здатність свідомо обирати свої дії і визнавати особисту відповідальність за них. Таке право пов'язане з ідеєю автентичності та самостійності, коли людина визнає власну свободу і вчинки, що випливають з цієї свободи, як справжні та значущі. За екзистенціалістами, важливо визнавати автентичність індивіда і його здатність самостійно обирати свій шлях [2, с. 108; 3, с. 133].

Це означає, що «справжнє» право виникає з існування самої особистості. Відтак, у екзистенціалістській філософсько-правовій парадигмі висновки щодо справжності / несправжності права робляться з огляду на те, яким чином право задіяно у людському існуванні, у здійсненні індивідом його буття-я-світі [4, с. 35, 38; 5].

Однак вже у концепціях представників західноєвропейського філософсько-правового екзистенціалізму: Е. Фехнера, В. Майхофера, М. Мюллера, Й. Тиссена, Г. Кона та деяких інших мають місце спроби пом'якшити радикальність антитези індивідуального і соціального існування людини, властиву поглядам «батьків-засновників» екзистенціалізму – С. К'єркегора, Ж.-П. Сартра, К. Ясперса, Г. Марселя та деяких інших. Такі спроби мають на меті конструювання правової теорії екзистенціалістичного спрямування. Через прояснення взаємозв'язків способів людського буття – індивідуального і соціального існування – філософи права-екзистенціалісти вважали за можливе робити певні висновки щодо права. Наслідками означених спроб стали соціологічні трансформації філософського екзистенціалізму, які привернули увагу низки дослідників.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

Найбільш рельєфно такі трансформації проявилися у працях німецького філософа права Вернера Майхофера (Werner Maihofer (1918–2009)), чий доробок уже аналізувався в спеціальній літературі.

Відродження інтересу до неklasичної філософської юриспруденції, зокрема до екзистенціалістсько-правової проблематики і власне до ідей В. Майхофера на пострадянських теренах пов'язане з розвідками Н. В. Гайворонюк, А. А. Козловського, С. І. Максимова, Г. В. Мальцева, В. І. Павлова, Ю. Є. Пермькова, С. П. Рабіновича, Н. І. Сатохіної, О. В. Стовби та інших.

Попри значну увагу українських і зарубіжних учених до творчості німецького правознавця, на сьогоднішній день в українській філософії права не здійснювалося спроби проаналізувати взаємозв'язки індивідуального і соціального аспектів буття людини в праві у творчості В. Майхофера. Цікавими у такому контексті видаються соціально-антропологічні позиції німецького філософа ХХ століття Йоганнеса Тиссена (Johannes Thyssen) (1892–1968), який у критичному дослідженні поглядів свого сучасника В. Майхофера розглядає можливості обґрунтування права із специфічно трактованої людської реальності – людського індивідуального буття у бутті соціальному.

Чим ближча й реальніша загроза смерті, тим більше актуалізується проблема життя...Реальна перспектива переходу в небуття викликає нездоланну потребу рефлексування над проблематикою власного та й в цілому – людського існування, екзистенції (від лат. ex(s)istentia – існую). Як видається, для кожного громадянина Україна зараз наступила саме та «межова ситуація», яка, як відомо, є однією з центральних категорій екзистенціалістичних філософсько-правових концепцій.

З іншого боку, екзистенціалізм, за відомим виразом Ж.-П. Сартра, – це гуманізм. Саме ця визначальна риса філософії правового екзистенціалізму (зокрема, й творчої спадщини німецького філософа права Вернера Майхофера (Werner Maihofer (1918–2009)) як неklasичної антропоцентричної парадигми у складні часи боротьби Українського народу з одним із найжорстокіших тоталітарних режимів сучасності визначає наявність у вітчизняній філософсько-правовій науці *актуальної потреби* відповідного дослідження [6, с. 11].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Maihofer W. Recht und Sein. Prolegomena zu einer Rechtsontologie. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1954. 125 S.
2. Стівба О. В. Фундаментальна онтологія правосуддя. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / Відп. ред. В. С. Бігун. К., 2009. С. 90–114.
3. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. В кн.: Читанка з філософії: У 6 книгах. К.: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. С. 131–139.
4. Cohn G. Existentialismus und Rechtswissenschaft, Basel, 1955.
5. Гайворонюк Н.В., Панкевич О.З. Співвідношення індивідуального і соціального буття людини у філософсько-правовій концепції Вернера Майхофера. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 447–450.
6. Панкевич О. Деякі соціально-антропологічні позиції Й. Тиссена (крізь призму аналізу філософсько-правової концепції В. Майхофера). Правовий дискурс: Матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси, 12 жовт. 2023 р. Черкаси : Видавець Вовчок О. Ю., 2023. С. 11–13.

**МЕТОДОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ПРАВНИЧИХ
ДИСЦИПЛІН: ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ**

*Володимир ПЕКАРЧУК, д-р іст. наук, професор
Пенітенціарна академія України*

Загальнотеоретичні правничі дисципліни, такі як загальна теорія права, філософія права та історія права, займають центральне місце в системі правничих наук. Їхня роль полягає не лише в узагальненні та систематизації правових знань, але й у формуванні методологічних підходів до розуміння і вивчення права. Так, однією з важливих функцій цих дисциплін є методологічна, що забезпечує основу для дослідження й аналізу правових явищ [1, с. 19].

Методологічна функція загальнотеоретичних правничих дисциплін полягає у визначенні основних підходів, принципів і методів, які застосовуються в процесі вивчення правових явищ; у наданні загального концепту сприйняття правового явища. Ця функція забезпечує інтеграцію різних аспектів правового знання в єдину систему, що дозволяє глибше зрозуміти сутність права та його місце в суспільстві.

Загальнотеоретичні правничі дисципліни, через пропедевтику, сприяють формуванню критичного мислення у здобувачів вищої освіти, розвивають їхню здатність аналізувати правові явища не лише на емпіричному, але й на концептуальному рівні, забезпечуючи глибше розуміння права як системи норм, яка регулює суспільні відносини, і сприяє формуванню комплексного підходу до правозастосування.

Однак, слід підкреслити, що для забезпечення ефективного функціонування правової системи та підготовки компетентних правників, надзвичайно важливим є цілісне сприйняття національного права. Це сприйняття має включати не лише знання окремих галузей права, але й розуміння їхньої взаємодії, спільних принципів та концепцій, які утворюють єдину правову систему. Забезпечення такого цілісного бачення національного права є одним із основних завдань загальноправових дисциплін.

Загальнотеоретичні правничі дисципліни відіграють ключову роль у формуванні цілісного уявлення про право, оскільки вони охоплюють фундаментальні аспекти правової системи, що виходять за межі окремих галузей права, включаючи теоретичне осмислення правових принципів, структури правової системи, взаємодії різних джерел права та їхньої ролі у формуванні правової свідомості. Таке системне висвітлення предмету забезпечує не лише розуміння права як сукупності норм, але й розуміння його як складної, багатовимірної соціокультурної системи, яка регулює суспільні відносини на різних рівнях.

Важливо, щоб загальноправові дисципліни не просто викладали окремі теоретичні аспекти права, але й системно підходили до їхнього висвітлення, показуючи взаємозв'язки між різними елементами правової системи. Це передбачає, з одного боку, вивчення права як цілісного феномену, а з іншого – аналіз його конкретних проявів у різних правових інститутах та практиках. Таке поєднання теоретичного і практичного підходів дозволяє здобувачам вищої освіти глибше усвідомити, як окремі елементи правової системи взаємодіють між собою і з іншими соціальними інститутами.

Секція 1. Теорія та історія держави і права

Системний підхід до висвітлення предмету загальноправових дисциплін сприяє також формуванню у здобувачів вищої освіти вміння мислити комплексно, оцінюючи правові явища не лише з погляду їхнього формального змісту, але й з урахуванням їхніх соціальних, політичних та економічних аспектів. Це, в свою чергу, допомагає майбутнім правникам краще розуміти складні правові ситуації, прогнозувати можливі наслідки правових рішень і обирати найбільш ефективні стратегії правозастосування.

Саме в цьому контексті важливо звернути увагу на необхідність переосмислення змісту навчальної дисципліни, яка охоплює процеси становлення і розвитку правових явищ, тобто історію права. Традиційно ця дисципліна викладається через призму юридичного позитивізму, який зосереджується на формальних правових нормах та їхньому зв'язку з державними інститутами. Такий підхід акцентує увагу на державі як головному суб'єкті правотворчості та правозастосування, що має свої недоліки і потребує перегляду в умовах сучасного розуміння права.

Юридичний позитивізм, будучи домінуючою парадигмою в історії права, зосереджується на вивченні юридичних норм, які були встановлені або визнані державою, і залишає поза увагою інші важливі аспекти права, такі як правові звичаї, соціальні норми, моральні принципи та неформальні практики, що існують поза державними структурами. Такий підхід може обмежувати розуміння права як багатогранного соціокультурного явища, яке не завжди пов'язане виключно з державною владою.

У сучасному контексті, коли роль держави як єдиного джерела права піддається критичному перегляду, виникає необхідність у переосмисленні того, як викладається історія права. Історія правових явищ повинна враховувати різноманітність правових форм, які впливали на розвиток правової системи, включаючи міжнародні договори, правові звичаї, судову практику та доктрини. Це дозволить здобувачам вищої освіти досягнути більш широкого і комплексного погляду на право, який включає не лише державні правові акти, але й інші форми соціального регулювання, що відіграли значну роль у формуванні правових систем.

Крім того, важливо враховувати, що право розвивається не лише в рамках національних держав, але й у контексті міждержавних і наддержавних утворень, таких як Європейський Союз, міжнародні організації та інші глобальні правові інститути. Викладання історії права має відображати ці зміни, підкреслюючи взаємозв'язок між національними правовими системами і міжнародним правовим порядком. Це допоможе здобувачам вищої освіти зрозуміти, як глобалізація і міжнародне право впливають на національні правові системи, сприяючи формуванню нового підходу до розуміння права.

Перегляд змісту історії права також має включати аналіз впливу різних соціальних, економічних і культурних факторів на розвиток права. Правові явища не можуть бути розглянуті ізольовано від тих умов, в яких вони виникали і розвивалися. Включення до курсу історії права елементів соціальної та економічної історії дозволить здобувачам вищої освіти краще зрозуміти, як право відображає та реагує на зміни в суспільстві.

У підсумку, переосмислення змісту дисципліни історії права має на меті подолання обмежень юридичного позитивізму. Що забезпечить більш глибоке і багатовимірне розуміння права як соціокультурного феномену, допоможе здобувачам вищої освіти усвідомити складність і динаміку

Секція 1. Теорія та історія держави і права

правових процесів, а також сприятиме формуванню нових поколінь правників, здатних ефективно діяти в умовах сучасних правових викликів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016 ; Ліра ЛТД. 468 с.

АНАЛІЗ РІЗНИХ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ, З ОСОБЛИВИМ АКЦЕНТОМ НА ЕВОЛЮЦІЮ ДЕМОКРАТІЇ

*Костянтин ПЕРЕБИЙНІС, факультет цивільного захисту, 45 взвод
НК – Дмитро КРИШТАЛЬ, канд. наук з держ. упр.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Форми державного правління значною мірою визначають структуру політичної системи, механізми здійснення влади, права та свободи громадян. В історичному контексті існували різні форми правління – монархія, республіка, авторитаризм, тоталітаризм – кожна з яких мала унікальний вплив на розвиток політичних систем та інститутів держави. Ця теза присвячена аналізу еволюції цих форм правління в історичному аспекті та їхнього впливу на сучасні політичні системи з особливим акцентом на процеси демократизації.

Монархія: від абсолютної влади до конституційних обмежень. Монархія, як одна з найстаріших форм правління, існувала в різних історичних формах – від абсолютної, де вся влада була зосереджена в руках монарха, до конституційної, що передбачала обмеження влади монарха через закони та представницькі інститути. Історія монархії у Великій Британії, Франції, Японії та інших державах демонструє поступовий перехід від абсолютної до конституційної форми, що стало основою для сучасної парламентської демократії. Сьогодні конституційна монархія є стійкою формою правління у ряді демократичних країн, де монарх виконує переважно символічну функцію.

Республіка: розвиток демократичних інститутів і принципів народовладдя. Республіка як форма правління базується на принципах суверенітету народу, виборності органів влади та поділу влади. Історичний розвиток республіканської форми можна простежити від античних Афіні і Риму до сучасних демократичних держав. Виникнення і розвиток республік у Франції, США та інших країнах стало важливим етапом в еволюції демократії, заклавши основи для принципів правової держави, представницької демократії та дотримання прав людини. На сучасному етапі республіка залишається домінуючою формою правління в більшості демократичних країн світу, адаптуючись до сучасних викликів та соціальних змін.

Авторитаризм і тоталітаризм: їх виникнення та вплив на сучасні політичні системи. Авторитаризм та тоталітаризм – форми правління, які характеризуються концентрацією влади в руках однієї особи або групи осіб,

Секція 1. Теорія та історія держави і права

обмеженням політичних свобод та придушенням інакомислення. Історичними прикладами тоталітарних режимів є нацистська Німеччина, фашистська Італія, радянський режим у СРСР, які спричинили значні людські втрати та масштабні порушення прав людини. Авторитарні режими, такі як ті, що існують у ряді країн сьогодні, продовжують існувати через різні форми обмеження політичної активності та контролю над засобами масової інформації. Ці форми правління, хоча і мають негативний вплив на розвиток демократії, у певних контекстах використовуються як перехідні стадії в еволюції до більш відкритих політичних систем.

Еволюція демократії: вплив історичних форм правління на сучасні політичні системи. Історичний досвід різних форм правління показав, що демократія є найстабільнішою та найбільш адаптивною формою політичної організації, яка здатна забезпечити баланс між свободою та порядком, правами особи та інтересами держави. Водночас, еволюція демократії у ХХ та ХХІ століттях відображає вплив різних історичних моделей правління. Від класичних демократій античних часів до сучасних моделей, демократія зазнала численних трансформацій, які включають в себе зміцнення прав людини, розширення політичних свобод, впровадження нових механізмів участі громадян у політичному житті, таких як електронне урядування та децентралізація.

Досвід розвитку різних форм правління в історичному контексті показав, що кожна з них мала свій вплив на формування сучасних політичних систем. З одного боку, монархія та республіка сприяли еволюції демократичних інститутів, з іншого – авторитаризм і тоталітаризм продемонстрували обмеження та виклики для демократичних перетворень. В сучасних умовах демократія продовжує залишатися найбільш гнучкою та стійкою формою правління, яка здатна адаптуватися до нових викликів і забезпечувати розвиток політичних систем у гармонії з правами і свободами людини

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Венгер, В. А. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / В. А. Венгер, М. І. Мельник, М. В. Шульга. – Київ: Атіка, 2018. – 480 с.
2. Гайдуков, А. О. Теорія держави і права: навчальний посібник / А. О. Гайдуков. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 304 с.
3. Кравченко, В. В. Історія державного управління: від античності до сучасності / В. В. Кравченко. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 312 с.

СТАДІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА

Максим ТЕПТЮК, аспірант

Інститут держави та права ім. В. Корецького НАН України

Застосування права являє собою єдиний процес, що складається з виокремлених і взаємопов'язаних дій – стадій.

Авторський колектив підручника «Загальна теорія держави і права» за редакцією М. В. Цвіка та О. В. Петришина виділяє три стадії цього процесу.

Перша (фактична) стадія – це встановлення фактичних обставин справи. В перебігу цієї стадії компетентні органи виявляють і встановлюють

~ 30 ~

Секція 1. Теорія та історія держави і права

тільки ті факти і обставини, що мають юридичне значення і пов'язані з вирішенням юридичної справи по суті. Враховуючи, що такі обставини, як правило, мали місце в минулому, правозастосувач не може спостерігати їх безпосередньо. Тому юридично значущі факти встановлюються за допомогою доказів, одержаних у передбачених законом формах і порядку: показань свідків, протоколів огляду місця події, висновків експертів, документів тощо. При встановленні фактичних обставин справи слід керуватися вимогами належності, об'єктивності, повноти, істинності доказів. Результатом доказування є відтворення, реконструкція усіх (або частини) обставин справи, що має вирішальне значення для правильного застосування права. Наприклад, для призначення пенсії громадянину необхідно подати до органу соціального забезпечення документи (докази), що підтверджують його право на пенсію (дані про вік, стаж роботи, заробітну плату тощо).

Другою (юридичною) стадією є вибір і аналіз правової норми. Вона включає в себе дії з відшукування юридичної норми, що відповідає обставинам, встановленим на першій стадії, і підлягає застосуванню. Проводяться перевірка справжності і юридичної чинності норми з точки зору її дії в часі, просторі, відносно кола осіб, а також виявлення змісту норми. При цьому слід урахувати загальне правило: закон та інші нормативно-правові акти не мають, як правило, зворотної дії в часі. Обравши норму, правозастосувач переконується в справжності її тексту за офіційним виданням (наприклад, «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України» та ін.), перевіряє, чи не змінена вона і чи діяла на період виникнення правовідносин. Обов'язково уточнюється зміст норми, тобто здійснюється її правозастосовче тлумачення (з'ясування).

На цій стадії правозастосовного процесу дається правова кваліфікація – юридична оцінка всієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до сфери дії певних юридичних норм.

На завершальній стадії правозастосування приймається рішення у справі.

У рішенні втілюються воедино дві попередні стадії, відбувається поширення загальних приписів норми на конкретні життєві обставини. Прийняття рішення дає можливість досягнути мети правового регулювання, гарантувати здійснення суб'єктивних прав, а також виконання юридичних обов'язків. Результат рішення юридичної справи висловлюється в індивідуальному державно-владному велінні, приписі (письмовому чи в іншій формі). Цей припис у свою чергу виконує функцію юридичного факту, з яким пов'язані юридичні наслідки рішення, застосування права в цілому [1].

Професор П. М. Рабінович зазначає, що правозастосовна діяльність зазвичай складається з п'яти послідовних інтелектуальних та фізичних операцій, які вважаються її обов'язковими стадіями. До них належать такі:

- 1) встановлення юридично значущих фактів і відшукування такої юридичної норми, яку належить застосувати саме до них;
- 2) перевірка достовірності, правильності тексту і визначення меж дії (чинності) та юридичної сили віднайдені юридичної норми;
- 3) виявлення, встановлення змісту (сміслу) юридичної норми, тобто її тлумачення – з'ясування;
- 4) прийняття рішення у справі, тобто встановлення формально обов'язкового індивідуального правила поведінки персонально визначених

Секція 1. Теорія та історія держави і права

суб'єктів стосовно майбутньої реалізації їхніх взаємних суб'єктивних юридичних прав та обов'язків (заборон);

5) оформлення цього рішення в акті застосування юридичної норми (правозастосовному акті) [2].

Професор С. Д. Гусарев підкреслює, що порядок застосування норм права може бути простим і складним.

Прикладом простого порядку (процесу) застосування норм права є застосування санкції за безквитковий проїзд у міському транспорті (пропозиція контролера сплатити штраф, одержання суми і виписки квитанції).

Інша річ, складний процес застосування норм права (наприклад, застосування норм Особливої частини Кримінального кодексу України).

Складний порядок застосування норм права, як правило, складається з трьох стадій правозастосовної діяльності:

- 1) встановлення фактичних обставин справи;
- 2) встановлення юридичної основи справи – вибір та аналіз норм права (іншими словами – юридична кваліфікація фактичних обставин);
- 3) вирішення справи та документальне оформлення ухваленого рішення [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що через винесення акта застосування права на підставі і в межах правових норм державний орган здійснює індивідуальне регулювання суспільних відносин.

Також слід констатувати певну умовність розмежування цих стадій — вони переплітаються, зумовлюються, а також взаємно доповнюють одна одну. Практика правозастосування вимагає постійного звернення від фактів до юридичних норм і навпаки [1].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.

2. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

3. Правозастосування: навч. посіб. / О.А.Назаренко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : НАВС, ФОП Маслаков, 2020. 160 с.

СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ФЕНОМЕНУ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Дмитро УСОВ, д-р філос. наук, професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Незважаючи на те, що поняття «людської гідності» є ключовим для Загальної декларації прав людини, пильну увагу філософів та соціологів це поняття привернуло лише в останні десятиліття. Дослідники спираються та розвивають далі (що виявилось особливо важливим для сьогодення та майбутнього України) положення, чітко сформульовані в Декларації. Йдеться про те, що визнання гідності є основою свободи, справедливості та

Секція 1. Теорія та історія держави і права

загального миру, а всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах.

Тоді як філософи розмірковують про честь та гідність, люди борються та страждають за них, про що й свідчить українська збройна боротьба за власну та державну гідність. Адже відсторонення людини від реального політичного та економічного життя тісно пов'язане з небезпекою втрати людської гідності, як фундаментального чинника особистого і соціального буття. І лише на засадах існування в усіх громадян спільних моральних уявлень, чуття справедливості, солідарності та власної гідності можлива розбудова справедливого та чесного суспільства.

Зверненням до проблеми людської гідності стала відповідь Ю. Габермаса на питання про те, яким чином має бути влаштоване сучасне суспільство, щоб забезпечувати чесну співпрацю своїх громадян як вільних і рівноправних осіб. Йдеться не лише про розуміння таких понять як свобода, гідність та справедливість, але й про вплив роздумів Габермаса на європейську та світову гуманістичну думку, розвиток його ідей в творах учнів та послідовників – А. Гонета та Р. Форста. Вільною та гідною поваги людиною можна вважати таку, яка не лише захищає загальні принципи, але й вміє відповідально застосовувати їх до конкретних обставин. Габермас постійно виходив з важливості відмови від власної необмеженої свободи та спотвореного, маніпулятивного спілкування. Саме тут вкорінена ідея відмови від зневаги та насильства. Адже саме насильство, деструктивне (поєднане з болем та владою) втручання в життя людини руйнує її гідність та довіру до себе та світу.

Ідея визнання людської гідності пов'язується Ю. Габермасом з ідеєю ідеальної комунікації, в якій спілкування не спотворюється не лише зовнішнім, але й внутрішнім (цій самій комунікації притаманним) примусом, а конститується силою кращого аргументу. Ця теорія має на меті «уможливити домовленість чи порозуміння такого характеру, щоби відповідні результати задовольняли нашу інтуїцію однакової поваги та солідарної відповідальності за кожного» [1, с. 121]. Габермас говорить про необхідність розуміння та поваги до інших людей, інших культур та способів життя. Витлумачуючи цю повагу не лише з морального, але і з правого боку. Мова йде про необхідність розбудови такої демократичної правової держави, де вимога поваги до гідності кожного ґрунтується на визнанні недоторканності його тіла, життя, власності. Тоді як принцип справедливості, за Габермасом, наполягає на однаковій повазі рівних прав кожного індивіда, принцип солідарності постулює співчуття до ближнього і є благом індивідів, які належать до однієї спільноти зі спільним способом життя.

Роздуми Ю. Габермаса розгортає та поглиблює (саме в площині проблеми людської гідності) його учень та послідовник А. Гонет. Він намагається віднайти засади розбудови справедливого суспільства. Завдяки його працям проблема визнання, людської гідності та несправедливості їх порушення перетворюються в важливі філософські проблеми. В них Гонет не лише органічно пов'язує досвід персональної несправедливості та страждання з їх соціальними витоками, але й окреслює механізми, способи їх подолання – «боротьби за визнання», проти дискримінації та приниження. Він прагне також показати як буденний досвід приниження людської гідності та дискримінації постає джерелом боротьби проти економічної та

Секція 1. Теорія та історія держави і права

культурної несправедливості. Його головну роботу «Боротьба за визнання» можна було б назвати «Боротьба за людську гідність». Формуючи свою теорію справедливості як визнання А. Гонет стверджує, що якість соціальних взаємин, їх справедливість «не може бути виміряною лише чесним та справедливим розподілом матеріальних благ; більше того – наші уявлення про справедливість принципово пов'язані з розумінням того у який спосіб суб'єкти визнають один одного» [3, с. 25]. Поняттю «визнання» належить провідна роль в практичній філософії. В іншій праці А. Гонета (відомій з роздумів французького філософа П. Розанвалона під назвою «Суспільство зневаги») окреслено основні складові та напрямки розвитку філософії визнання та наголошено на тому, що саме досвід приниження людської гідності впливає на вирішення проблеми справедливості, актуалізує такі поняття як честь, гідність, повага. Адже люди обурюються проти зневаги так само рішуче як і проти порушення їх інтересів. І якщо йдеться не про механічне застосування навіть справедливих законів, а про повагу до людей, визнання їх думок та прагнень, то «люди набагато легше приймають рішення, навіть якщо воно не на їхню користь» [2, с. 207]. Болісною стає для сучасної людини індивідуальна несправедливість, що втілюється у неможливості здобути визнання на її здобутків, індивідуальних властивостей та супроводжується втратою людиною особистої гідності. Головне ж на чому наголошує А. Гонет – це те, що не лише матеріальна, але й моральна глибина соціальних конфліктів стає основою боротьби за справедливість. Ця точка зору набула подальшого розвитку в роботах учня А. Гонета – Р. Форста, який постійно наголошує на зв'язку несправедливості та зневаги до людської гідності, зокрема у «Контекстах справедливості» та завершено в його одній із останніх праць «Право на виправдання. Складові конструктивістської теорії моралі». Форст обґрунтовує тезу про справедливість як всезагальну та фундаментальну претензію кожної людини, тобто її «право на виправдання чи на моральне право опротестувати певні норми, дії та відповідальні домагання, претензії, якщо вона не матиме проти цього ніяких інших переконливих підстав», «а гідність людини принижується насамперед тоді, коли її вважають лише споживачем суспільних благ, а не творцем останніх» [4, с. 10].

Підсумком роздумів сучасних філософів про гідність у справедливому суспільстві може стати наступна теза: гідність – це абсолютно необхідний для людини модус її існування. Це презентація її самосвідомості, вираз цінності її індивідуальності й одночасно оцінка свого Я. Це те, що дозволяє людині виділяти себе як особистість, те, що наповнює сенсом її існування, а в загальнолюдському плані підкреслює масштаб місії людства на Землі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Габермас Ю. (2006). Залучення іншого. Студії з політичної теорії. Львів: Астролябія, 416 с.
2. Розанвалон П. (2009). Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 287 с.
3. Honneth A. (1994). Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte. Frankfurt am Main.
4. Forst R. (2007). Das Recht auf Rechtfertigung. Elemente einer konstruktivistischen Theorie der Gerechtigkeit. Frankfurt am Main.

РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА

*Карина ЧАБАНЕНКО, факультет цивільного захисту, 20С група
НК – Вікторія ЧУБАНЬ, канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Реалізація норм права є складним і багатогранним процесом, який відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування правової системи держави, процес передбачає втілення правових приписів у реальне життя суспільства, перетворення їх з абстрактних ідей на конкретні суспільні відносини. Реалізація норм права є завершальною стадією правового регулювання, без якої право втрачає свій сенс і призначення. У теорії держави та права виділяють кілька форм реалізації норм права, кожна з яких має свої особливості та механізми. Найбільш поширеною формою є дотримання норм права, яке полягає в усвідомленому та добровільному виконанні суб'єктами права вимог правових норм. Дотримання права є основою правомірної поведінки та правопорядку в суспільстві. Воно ґрунтується на високому рівні правосвідомості та правової культури громадян, їх переконанні в необхідності та справедливості правових приписів. Іншою формою реалізації норм права є їх виконання, яке передбачає активні дії суб'єктів права, спрямовані на здійснення встановлених правом обов'язків. На відміну від дотримання, виконання норм права вимагає від суб'єктів певних зусиль та ресурсів. Прикладами виконання норм права можуть бути сплата податків, виконання договірних зобов'язань, несення військової служби тощо [2, с. 45].

Для ефективної реалізації норм права необхідна наявність цілої низки умов та факторів. По-перше, це якість самого законодавства, його несуперечливість, чіткість та зрозумілість для пересічних громадян. Правові норми повинні відповідати потребам та інтересам суспільства, бути соціально адекватними та справедливими. По-друге, важливу роль відіграє рівень правової свідомості та правової культури населення, його обізнаність щодо своїх прав та обов'язків, готовність до правомірної поведінки. По-третє, необхідним є ефективне функціонування державного апарату, здатного забезпечити реалізацію правових норм, захист прав та свобод громадян, притягнення до відповідальності правопорушників [1, с. 38].

Водночас, процес реалізації норм права може стикатися з низкою проблем та перешкод. Однією з них є правовий нігілізм - зневажливе ставлення до права, заперечення його цінності та значущості. Правовий нігілізм може проявлятися як на рівні окремих громадян, так і на рівні державних інституцій, підриваючи основи правопорядку та законності. Іншою проблемою є корупція, яка спотворює процес реалізації права, надаючи незаконні переваги окремим суб'єктам та порушуючи принцип рівності перед законом. Подолання цих негативних явищ вимагає комплексних зусиль з боку держави та громадянського суспільства [3, с. 161].

Необхідним є вдосконалення законодавства, посилення громадського контролю за діяльністю державних органів, підвищення рівня правової освіти та виховання населення. Важливу роль у цьому процесі відіграють інститути громадянського суспільства – правозахисні організації, засоби масової інформації, освітні та наукові установи. Удосконалення

Секція 1. Теорія та історія держави і права

законодавства має ґрунтуватися на принципах верховенства права та забезпечення доступу до правосуддя для кожного громадянина. Посилення громадського контролю за діяльністю державних органів повинно стати невід'ємною частиною процесу вдосконалення законодавства, оскільки це забезпечує прозорість і підзвітність влади перед суспільством. Також підвищення рівня правової освіти та виховання населення є ключовим елементом формування правової культури. Освітні програми повинні включати в себе сучасні підходи до викладання правових дисциплін, що сприятиме формуванню у громадян високого рівня правової свідомості.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що реалізація норм права є серцевиною правового регулювання, без якої неможливе функціонування правової держави та громадянського суспільства. Удосконалення механізмів реалізації права, подолання правового нігілізму та інших негативних явищ є важливими завданнями, що стоять перед сучасною юридичною наукою та практикою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болокан І. В. Реалізація норм права та інші суміжні правові категорії. Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2019. Т. 18. С. 36–46.
2. Галабурда Н. А. Імплементация міжнародних кримінально-процесуальних норм як форма впливу міжнародного права на національне право. Актуальні проблеми держави і права. 2020. № 85. С. 42–48.
3. Приймаченко Д. В. Реалізація концепції м'якого права у процесі адаптації митного законодавства України до законодавства ЄС. Митна безпека. 2019. № 1(2). С. 158–168.

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО ТА РЕАЛІЇ¹

*Оксана ЧОРНОМАЗ, канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Львівський державний університет внутрішніх справ*

На сьогодні в Україні проблема дотримання законних прав, свобод та інтересів постраждалих осіб, які постраждали від домашнього насильства як з боку держави в особі посадових осіб, так і з боку самих батьків є досить актуальною. Аналізуючи статистичні дані звернень до Національної поліції та повідомлення із засобів масової інформації, ви дню, що порушення прав дітей відбувається практично щодня, у деяких випадках такі порушення супроводжуються фізичним та/або моральним насиллям [1, с. 48].

Діти складають особливу категорію населення, яка потребує надання особливого правового захисту в силу фізичної та розумової незрілості, в

---

¹ «Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність».

Секція 1. Теорія та історія держави і права

чітко регламентованому правовому статусі, тому що діти більшою мірою, ніж дорослі, залежать від держави, оточення та системи соціальних інститутів. Така специфіка прав дитини є підставою для виділення їх в окремий інститут права [1, с. 48].

Для того, щоб постраждали від домашнього насильства особи отримали максимально можливу допомогу, акцент усіх застосовуваних заходів повинен бути зроблений на їхніх правах, потребах та безпеці. Це означає, що, коли щодо постраждалих існує ризик продовження або повторного вчинення насильства, на першому місці повинні стояти їх захист і підтримка [2, с. 227].

Сучасна державна політика України щодо домашнього насильства визначена наступними стратегічними документами:

- Концепцією Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р;

- Державною соціальною програмою запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145;

- Державною стратегією забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р;

- Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Однак, незважаючи на відносно впорядковану нормативно-правову базу, результати наукових досліджень та аналіз практики щодо подолання наслідків сімейного насильства над дітьми доводять, що жорстокість і насильство продовжують поширюватися [3, с. 20].

Одним із різновидів насильства є домашнє насильство. Кримінальний кодекс України (ст. 126-1) *домашнє насильство* визначає як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [4].

Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст. 1) трактує *домашнє насильство* як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [5].

Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до статті 301 Закону України «Про охорону дитинства» щодо представництва деяких дітей під час ведення в Україні воєнного стану». 22

Секція 1. Теорія та історія держави і права

травня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до статті 301 Закону України «Про охорону дитинства» щодо представництва деяких дітей під час ведення в Україні воєнного стану» (реєстр. № 7200 від 19.03.2022). Закон спрямований на оперативне реагування на проблеми, з якими стикнулись діти, що були евакуйовані за кордон. Зокрема, врегульовує питання забезпечення тимчасового законного представництва дітей, які не досягли 18-річного віку та зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, влаштовані у патронатні родини, у разі евакуації їх за кордон. Таким чином діти, перебуваючи за межами України, зможуть реалізувати свої права, у тому числі на освіту, медицину, соціальну підтримку та допомогу тощо [6, с. 34].

Також хотілося б відмітити, 20 червня 2022 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [1].

У Стамбульській конвенції стверджується, що діти, які стали свідками домашнього насильства, є жертвами насильства. Вона передбачає психосоціальні консультації для дітей, які стали свідками будь-яких форм насильства або будь-якої форми насильства стосовно їхньої вікової групи, та скерована на інтереси дитини (стаття 26). Відповідно до статті 46, вчинення злочину проти дитини або у присутності дитини є обтяжуючим чинником [4].

11 листопада 2022 року Конвенція набула чинності на території України [1], що має спонукати законотворчі органи до внесення змін в норми вітчизняного права проте станом на травень 2023 року зміни, які б адаптували законодавство України до положень Стамбульської Конвенції, прийняті не були, що говорить про невиконання взятих на себе державою зобов'язань [1, с. 52]. Стамбульська конвенція розкриває поняття «домашнє насильство»: – «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні (ст. 3) [6, с. 21].

Також погоджуємось з думкою Зеленського Є.В., який пропонує на виконання вимог Стамбульської Конвенції доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею [7] 279-9 «Особливості розгляду справи про адміністративне правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством», в якій зокрема передбачити виключення обов'язкової наявності заяви потерпілої особи для порушення справи. Надати можливість третім особам подавати заяви про факти вчинення домашнього насильства та визнання таких заяв підставами для порушення справи про адміністративне правопорушення. Зобов'язати органи Національної поліції та органи соціального захисту реагувати на факти домашнього насильства, особливо якщо в такій сім'ї проживають діти [1, с. 55].

Сучасний стан і наявні проблеми за різними напрямками надання допомоги та захисту постраждалим особам [8, с. 228-229]:

1. Надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості реалізації таких прав зрозумілою їм мовою або через

Секція 1. Теорія та історія держави і права

перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалим особам.

2. Забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги.

3. Надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб.

4. Забезпечення постраждалим особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» [8, с. 228-229].

Заходи можуть бути ефективними лише в тому випадку, якщо після виявлення та інформування про випадки жорстокого поводження почнуть взаємодіяти добре розроблені структури по захисту, підтримці і допомозі дітям-жертвам і сім'ям з високим ризиком. Обов'язкове інформування має передбачати не систему покарань, а допоміжні програми щодо захисту дітей та підтримки сімей. Проблеми жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами в сім'ї необхідно обговорювати на шкільних і інших громадських зборах стосовно виховання, де можуть бути прийняті ефективні рішення. Без проведення національної інформаційно-роз'яснювальної кампанії важко буде зменшити кількість випадків жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами [2, с. 106].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» акцентує увагу на тому, що діти, які постраждали від домашнього насилля або стали його свідками, мають отримати належний захист та підтримку. Захист та підтримка означають, з одного боку, активне втручання поліції (правоохоронної системи), а з іншого – залучення системи соціальних послуг для надання підтримки особам, які постраждали від такого насильства [9, с. 89].

Підсумовуючи результати нашого дослідження, підкреслимо, що останніми роками були досягнуті значні позитивні зрушення у системній протидії домашньому насильству, важливим напрямом якої визначене надання допомоги і захисту постраждалим особам. До важливих напрямів удосконалення цієї діяльності, на нашу думку, можна віднести: необхідність посилення інформаційного компонента щодо послуг, за якими постраждала особа може звернутись у своєму населеному пункті; створення належної кількості служб підтримки постраждалих осіб, особливо місць їх безпечного перебування, та забезпечення їх фізичної доступності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка І. О. Права дитини та деякі проблеми, пов'язані з їх застосуванням. *Право.ua*. № 4, 2021. С. 48-55.

2. Малиновська Т. М. До проблеми захисту дітей, що потерпіли від домашнього насильства. *Наше право*. № 1, 2021. С. 102-107.

3. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія / І. О. Бандурка ; За наук. ред. д-ра юрид. наук, професора О. М. Литвинова ; Золота миля, 2017. 432 с.

4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

Секція 1. Теорія та історія держави і права

6. Сиромятнікова М. С. Правові та організаційні засади запобігання і протидії домашньому насильству в Україні в умовах воєнного стану та перспективи їх удосконалення: науково-методичні рекомендації. Х.:ХНУВС,2023. 97 с.

7. Зеленський Є. В. Напрямки реалізації окремих положень стамбульської конвенції (в аспекті забезпечення прав дітей). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. С. 51 -56.

8. Блага А., Кочемировська О. Допомога й захист постраждалих від домашнього насильства: сучасний стан та основні проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 6/2020. С. 226-231.

9. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Катерина АНИЩЕНКО
Юридична компанія «РІЯКО І ПАРТНЕРИ»
Асоціація правників України*

Захист прав дітей у зоні військового конфлікту є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку уряду, міжнародних організацій, громадських установ та місцевих ініціатив.

Перш за все, необхідно забезпечити безпеку дітей у зоні конфлікту. Це означає забезпечення доступу до безпечних місць для проживання, освіти та медичного обслуговування. Також важливо забезпечити захист дітей від найрізноманітніших форм насильства, включаючи вербування дітей до військових чи збройних груп.

Паралельно з цим, важливо проводити освітні кампанії щодо прав дитини та принципів мирного співіснування, які сприяють зменшенню конфліктів у майбутньому та формуванню культури поваги до прав людини.

Всі ці заходи потребують спільних зусиль різних суб'єктів, але вони необхідні для забезпечення благополуччя та безпеки дітей у зоні конфлікту та підтримки їхніх сімей.

Актуальним для України у сучасних умовах, в умовах збройного нападу російської федерації на Україну, постало питання захисту прав дитини, насамперед в частині права дитини на життя.

В довоєнний період Україна багато чого зробила для забезпечення прав дитини – від належної імплементації в національне законодавство міжнародних норм у цій сфері до удосконалення процедури впровадження цих норм в життя. Однак, «звірське, тваринне» відношення військовослужбовців російської федерації до питання збереження життя дітей-українців у цій війні, станом на 05.05.2022 року, більше ніж 631 дитина постраждала в Україні. За офіційними даними загинуло 223 дитини, поранено понад 408, повідомляє офіс генпрокурора.

росія нещодавно опублікувала інструкцію з геноциду для своєї війни проти України. російське офіційне прес-агентство «РИА Новости» опублікувало відверту програму повної ліквідації української нації як такої. За абсурдним інструктивним визначенням, згідно з яким нацисти мають бути українцями, а українці мають бути нацистами, то Росія не може бути фашистською, попри всі дії. Якщо «нацист» має значення «українець, який відмовляється бути росіянином», то впливає, що жоден росіянин не може бути нацистом. Тому росіяни, на їхню думку, можуть робити всі речі, навіть не запитуючи себе, чи вони самі бува, не є на злочинному боці історичних скрижалей.

І тому ми бачимо, що росіяни здійснюють неонацистську політику в ім'я «денацифікації», що містить і знищення українських дітей. російська

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

інструкція є одним із найбільш відкрито геноцидних документів, яка у знищенні українців не обмежується лише дорослими.

Зазначені акти обов'язкового характеру разом з актами рекомендаційного характеру, такими як Декларація прав дитини від 20.11.1959 року [3], Декларацією про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14.12. 1974 року [1] та Загальною декларацією прав людини від 10.12.1948 року [2], як показують події й відповідні факти в Україні, ігноруються і порушуються військовими росії.

Про сексуальне насильство, гвалтування українських дітей зазначає український омбудсмен Л. Денісова. Нею наводяться кричущі факти цих злочинів, здійснених російськими військовими на окупованих територіях. За інформацією Л. Денісової, наразі неможливо оцінити масштаби сексуальних злочинів, скоєних російськими військами під час окупації українських населених пунктів. Багато хто звертається за психологічною допомогою, але злочини не можна зафіксувати без доказів

Наступним злочином російських окупантів необхідно зазначити примусове вивезення дітей з окупованих територій в російську федерацію. Так радник міського голови міста Маріуполь П. Андрющенко зазначив, що російські військові примусово вивезли вже понад 100 дітей з Маріуполя в напрямку окупованого Донецька і російського Таганрогу. Більшість дітей було вивезено з лікарень без батьків, фактично вкрадено. Уповноважена президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук повідомила, що, за її інформацією, російська влада зараз готує зміни до законодавства, які дозволять росіянам всиновлювати дітей з України за спрощеною процедурою. «Ми маємо дуже велику кількість повідомлень про те, що в російській федерації, знову ж таки в так званих «ЛНР», «ДНР», готують новий законопроект, що дозволить по спрощеній процедурі всиновлювати українських дітей», «Це однозначно є незаконним тому, що це суперечить статті 21 конвенції ООН про права дитини» заявила Д.Герасимчук.

23.08.2022 прийнято постанову Кабінету Міністрів України від № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації», якою на законодавчому рівні визначено форми відмови фізичної особи, законних представників дітей від обов'язкової евакуації. У разі, якщо законні представники відмовилися від обов'язкової евакуації дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі тих, які виховуються в прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, які перебувають під їх опікою чи піклуванням, які влаштовані в сім'ї патронатних вихователів, опіка чи піклування над такими дітьми припиняється.

Органи опіки та піклування можуть в односторонньому порядку розірвати договори про влаштування таких дітей до прийомної сім'ї, про організацію діяльності відповідного дитячого будинку сімейного типу, про патронат над такою дитиною. Національна соціальна сервісна служба разом із місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування у безпечних районах визначають перелік, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей патронатних вихователів, закладів, в яких передбачається цілодобове перебування дітей, до яких буде евакуйовано дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей,

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

залишених без батьківського піклування, з урахуванням їхнього віку та стану здоров'я.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» Донецькою облдержадміністрацією проведена нарада з територіальними громадами області, на якій надано алгоритм дій для органів місцевого самоврядування, районних військових адміністрацій, місцевих військових адміністрацій щодо обов'язкової 26 евакуації сімей з дітьми, у тому числі сімей, у яких виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

На сьогодні місцевими евакуаційними комісіями за участю працівників Національної поліції України в Донецькій області активно проводиться робота з населенням області, насамперед з сім'ями з дітьми щодо обов'язкової евакуації у більш безпечні регіони країни. Батьки та інші законні представники дітей інформуються щодо відповідальності стосовно життя та здоров'я дітей, їм надаються інформаційні пам'ятки, роз'яснюються права та обов'язки. Облдержадміністрацією, органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями сім'ям надається допомога в організації евакуації та розташування сімей з дітьми, як на території України, так і за кордоном. З огляду на викладене можна зробити наступні висновки.

Отже, державам, як основним відповідальним суб'єктам за життя, безпеку їх населення, необхідно підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях; сторони збройного конфлікту повинні чітко дотримуватися зобов'язань, щодо захисту цивільних осіб загалом, дітей, зокрема, не тільки за міжнародним гуманітарним правом, а і за нормами загального міжнародного права; Україна вдало застосовує норми міжнародного права задля захисту інтересів дітей в умовах війни, приймає власні нормативні акти, створюючи надійні, безпечні умови для дітей, однак суттєвою перешкодою цьому стає ігнорування протилежною стороною елементарних норм міжнародного законодавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14.12. 1974 р. URL: Декларація ООН про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів — Вікіпедія (wikipedia.org) (дата звернення 03.09.2024)
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: Загальна декларація прав людини | від 10.12.1948 (rada.gov.ua) (дата звернення 02.09.2024)
3. Декларація прав дитини від 20.11.1959 року URL: https://www.bing.com/search?pglt=2083&q=Декларація+прав+дитини+від+20.11.1959+року&cvid=2bc114be76cc401793048664bfa1003c&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIGCAEQABhAMgYIAhAAGEAyBggDEAAAYQDIGCAQQABhAMgYIBRAAGEAyBggGEAAAYQDIGCAsQABhAMgYICBAAGEDSAQgxmDExajBqMagCCLACAQ&FORM=ANNTA1&PC=U531 (дата звернення 02.09.2024)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Валерія АФТАНАСІВ, група 31

Інститут права

Олег ПАНКЕВИЧ, канд. юрид. наук, доцент

Інститут права

Львівський державний університет внутрішніх справ

В сучасному світі, де проблеми забезпечення вимог інклюзивності, різноманітності та рівності стають все більш актуальними, питання конституційно-правового захисту дітей з особливими потребами набуває особливої значущості. Україна як правова, соціальна та демократична держава, зобов'язана гарантувати всім своїм громадянам, незалежно від їхніх фізичних, психічних чи інтелектуальних особливостей, рівні можливості та гідне життя.

Війна в Україні суттєво вплинула на життя всіх громадян, і діти з особливими потребами не стали винятком. Багато з них опинилися у вкрай складних умовах: були вимушені покинути свої домівки та місця звичного проживання, втративши доступ до необхідних послуг та підтримки; піддаються більшим ризикам стати жертвами насильства, експлуатації та торгівлі людьми; мають обмежений доступ до освіти, медичної допомоги та реабілітаційних послуг.

Сучасний період характеризується активізацією діяльності державних органів у сфері захисту прав дитини, імплементацією міжнародних стандартів прав та свобод дитини в національне законодавство. Незважаючи на певні зрушення у галузі охорони дитинства, ще залишається багато теоретичних та практичних проблем щодо охорони, реалізації, захисту прав і свобод дитини. Інклюзивність – це не лише відповідальність держави, а й справа всього суспільства. Лише спільними зусиллями ми зможемо створити Україну, де кожна дитина, незалежно від своїх особливостей, матиме можливість жити повноцінним та щасливим життям.

Дитина – це не просто майбутній дорослий, це повноцінна особистість. Її фізична, розумова, моральна та духовна незрілість потребують не лише рівноправного ставлення, але й особливого захисту. Саме тому їй гарантуються не лише загальні права людини, але й додаткові, особливі. Це не привілей, а необхідність, адже без них дитина не зможе вирости зрілою особистістю, готовою до викликів та відповідальності дорослого життя [1, с. 6].

Права дитини – це об'єктивно визначені соціально-економічним рівнем розвитку суспільства юридично гарантовані можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб, тобто гарантовані державою можливості задоволення потреб, що дають змогу дитині розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків [2, с. 18].

На думку І. О. Сагайдак, права дітей з особливими потребами поділяються на дві великі групи: права, які забезпечують фізичне (природне) існування дитини (право на життя, на охорону здоров'я, на достатній життєвий рівень, на захист від усіх форм насильства тощо), та права, які

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

забезпечують соціальне буття дитини (право на ім'я та громадянство, на вільне висловлення думки та отримання інформації, на виховання та проживання в сім'ї, на контакт з батьками, які проживають окремо, на майно, на житло, на освіту тощо) [3, с. 5].

Конституція України містить низку статей, які безпосередньо або опосередковано стосуються прав дітей з особливими потребами. Зокрема, Конституція України проголошує рівність прав дітей (ст. 24, ст. 52), охорону дитинства (ст. 51), заборону насильства над дитиною та її експлуатацію (ст. 52), право на життя (ст. 27), право на освіту (ст. 53) [4].

Окрім Конституції, в Україні існує значна кількість інших нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав дітей з особливими потребами. Слід згадати закони України «Про охорону дитинства» [5], «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [6] та «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [7]. Ці Закони гарантують особам з інвалідністю, на рівні з іншими громадянами, можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізовувати права людини і громадянина, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами.

Питання захисту прав дітей з особливими потребами на міжнародному рівні регулюється низкою нормативно-правових актів, до яких належать, зокрема: Загальна декларація прав людини (1948 р.) [8], Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994 р.) [9], Дакарська декларація (2000 р.) [10] та ін. Важливим для осмислення інклюзивного підходу до всіх сфер життя дитини є положення Конвенції про права дитини (1989 р.) [11], яка ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, на пріоритеті загальнолюдських цінностей та гармонійному розвитку особистості, недискримінації дитини з інвалідністю за будь-якими ознаками.

Важливим кроком до підвищення рівня інклюзивності України, як європейської держави, стала Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки, яка має на меті зменшення дискримінації в освітньому процесі; індивідуалізацію навчання з урахуванням здібностей і потреб кожного та кожної; сприяння соціальній інтеграції, толерантності та розумінню багатоманітності; допомогу органам місцевого самоврядування в запровадженні політик інклюзії.

Проте, конституційно-правовий захист дітей з особливими потребами – це не просто питання прийняття законів. Це також питання їх належного виконання та створення сприятливого середовища для реалізації прав цієї особливої категорії дітей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афтанасів В. М., Панкевич О.З. Конституційно-правові засади захисту прав дітей з особливими потребами: шлях до інклюзивної України. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період*: матеріали наукового семінару (21 червня 2024 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 6–9.

2. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец.: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Х., 2009. 20 с.

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

3. Сагайдак І. О. Права дітей з обмеженими можливостями: теоретико-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2014. 20 с.

4. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 №2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 №875-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

7. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 №2109-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>

8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1998 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

9. Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами від 1994 р. URL: <https://kno.rada.gov.ua/print/75201.html>

10. Дакарська декларація від 2000 р. URL: <https://sites.google.com/view/gymnasium24>

11. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Петро БЕНЧАК, факультет цивільного захисту, 35С група

НК – Юлія ПАНІМАШ, канд. пед. наук,

доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Захист прав людини в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною темою, оскільки воєнний стан створює ситуації, в яких можуть виникати серйозні виклики для дотримання прав людини. Хоча під час війни та воєнного стану держави мають законне право на запровадження певних обмежень, ці обмеження повинні бути пропорційними, необхідними і відповідати міжнародним стандартам прав людини. Нижче спробуємо проаналізувати такі обмеження та розглянути їх правову основу.

Права людини можуть бути тимчасово обмежені під час воєнного стану для забезпечення національної безпеки та захисту держави. Однак такі обмеження мають базуватися на міжнародному та національному законодавстві:

- Конституція України: За період повномасштабної війни український законодавець вніс чимало змін до національного законодавства, що найгостріше відбилося на правах людини. Відповідно до ст. 64 Конституції України («Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України») в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [1];

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

- Міжнародне право, зокрема Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) (стаття 4), а також Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) (стаття 15), допускають можливість обмеження окремих прав під час надзвичайних ситуацій, але лише в тих випадках, коли це необхідно для виживання нації. Проте, навіть під час війни не можуть бути обмежені такі права, як право на життя, заборона катувань, рабства та дискримінації.

Права, які можуть тимчасово бути обмежені під час воєнного стану, включають право на свободу пересування, свободу слова, право на зібрання, право на приватність та інші цивільні і політичні права. Проте такі обмеження повинні бути обґрунтовані і тимчасові.

На нашу думку однією з головних вимог до обмежень прав людини під час воєнного стану є принцип пропорційності. Це означає, що будь-яке обмеження прав має бути:

- необхідним: воно повинно відповідати реальній необхідності захисту національної безпеки та громадського порядку;

- пропорційним: обмеження не повинно бути більш радикальним, ніж це необхідно для досягнення мети. Наприклад, якщо обмеження свободи пересування потрібне для безпеки, воно повинно охоплювати тільки ті райони, де існує реальна загроза;

- тимчасовим: обмеження мають бути тимчасовими і тривати тільки на період дії воєнного стану. Після його завершення всі обмежені права повинні бути відновлені.

Під час воєнного стану важливу роль у захисті прав людини відіграють міжнародні організації, зокрема:

- ООН та її підрозділи: Рада ООН з прав людини та Управління Верховного комісара ООН з прав людини забезпечують моніторинг дотримання прав людини під час конфліктів і воєнного стану. Вони можуть звертати увагу на порушення і закликати до їхнього виправлення;

- Європейський суд з прав людини: Держави, що є учасниками Європейської конвенції з прав людини, можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення прав людини, навіть під час війни. Навіть у випадку дії статті 15 Конвенції, яка дозволяє державам тимчасово відступати від певних зобов'язань, основоположні права залишаються захищеними;

- Міжнародний кримінальний суд : У випадках, коли порушення прав людини під час війни стають військовими злочинами, злочинами проти людяності або геноцидом, МКС може притягувати до відповідальності осіб, які вчинили такі злочини.

Національні механізми захисту прав людини включають в себе:

- Конституційний контроль: У багатьох країнах, включаючи Україну, суди можуть перевіряти конституційність введених обмежень і відновлювати права, якщо обмеження були непропорційними або незаконними;

- Омбудсман з прав людини: Уповноважений з прав людини або омбудсман відіграє важливу роль у моніторингу дотримання прав людини під час воєнного стану, надаючи захист і підтримку громадянам, чиї права були порушені. Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

громадянина, не відмінняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод [2].

Захист прав людини в умовах воєнного стану є багатограним завданням, що вимагає дотримання принципів пропорційності та законності. Обмеження прав мають бути обґрунтованими і відповідати національним і міжнародним нормативним актам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4363>.

2. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

*Анна ЖУПИНАС, факультет цивільного захисту, 20С група
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, канд. іст. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Національна ідентичність відіграє важливу роль у формуванні конституційних цінностей, оскільки відображає культурні, історичні та соціальні особливості народу.

Власне категорія «цінність» означає певне благо, загальне позитивне значення тих чи інших явищ для окремої людини та соціальних спільнот. Це універсальне й багатовимірне явище, що поширюється практично на всі сфери людського життя. Вона відображає сутність і водночас становить умову повноцінного існування суб'єкта, об'єктів певних суспільних відносин. Цінності є своєрідним культурним «кодом», специфічність якого зумовлена тим, що кожна культура породжує свою, лише їй притаманну ціннісну систему. Цінності є категоріями духовного або матеріального характеру, що мають позитивну або негативну значущість для окремого індивіда, соціальної групи або суспільства загалом, здатні слугувати інтересам і меті. Водночас це критерій для оцінки, важливий індикатор, що означений певними перевагами (чеснотами) тощо [1, с. 3].

Слушним є визначення конституційних цінностей, згідно з яким це - гуманістичні, демократично-правові, універсальні орієнтири, що формалізовано відображені в конституції держави, виявляються в конституційно-оцінній, інтерпретаційній і контрольній діяльності органів конституційної юстиції та визначально впливають на конституційне законодавство, конституційну правосвідомість, конституційний правопорядок і публічно-владну практику. Характерними рисами конституційних цінностей вважають їх верховенство, легітимність, історичність, ієрархічність, стабільність, сконцентрованість, оновленість змісту, справедливість. Зокрема, слід виокремити конституційні цінності, притаманні будь-якій країні з традиціями конституціоналізму, завданням яких є визначення типу правосвідомості; конституційні цінності другого

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

порядку, що означені особливостями конституційної моделі правового регулювання, третього порядку - системою джерел конституційного права конкретної країни, насамкінець можна виділити конституційні цінності інституційного характеру, що визначають засади власне конституційного порядку (демократія, народний суверенітет, легітимність публічної влади, парламентаризм, судовий конституційний контроль) [1, с. 4].

Конституційні цінності не є уніфікованою категорією, фактично не існує чіткого їх переліку, що підтверджує їх динамічний розвиток і потребу постійної уваги дослідників до зарубіжного досвіду й сучасних вітчизняних традицій конституціоналізму, філософсько-правової думки, ретроспективних і перспективних аспектів. Цей феномен вирізняється міждисциплінарною та міжгалузевою природою, особлива важливість певних конституційних цінностей посилюється в складних умовах державотворення та правотворення, системних реформ, під час збройних конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру, воєнного або надзвичайного стану, миробудівництва й постконфліктного відновлення. Можна виокремити певні тенденції та закономірності становлення й еволюції системи конституційних цінностей, а саме: взаємовплив європейських і національних цінностей, процеси їх інтеграції та акультурації, поширення та реалізація в різних сферах життєдіяльності, організації та функціонування публічної влади, під час здійснення реформ, удосконалення національного законодавства України, розроблення сценаріїв повоєнного відновлення і миробудівництва [1, с. 6]

Слід зазначити, що усі конституційні цінності між собою тісно переплетені і лише у своїй сукупності і взаємозв'язку відбивають особливості вітчизняного державотворення та основні ідеї українського суспільства. Вони фактично і є тим, закладеним у право потенціалом, реалізація якого означає утвердження, проведення в життя (через практичне втілення правових норм 1 інститутів) забезпеченої свободи в суспільстві, праві свобод людини, демократичних засад організації та функціонування державних і громадських інститутів, досягнення прогнозованості та стабільності всього суспільного розвитку [2].

Як і більшість категорій, поняття конституційної ідентичності можна розглядати у широкому і вузькому значеннях. Відповідно у широкому значенні конституційну ідентичність визначають як комплекс певних принципів, інститутів, цінностей, традицій й особливостей конституційного ладу держави, що втілюються на звичаєвому, нормативному і правозастосовному рівнях та відрізняють державу від усього масиву держав світу та інших суб'єктів міжнародного права. Даний підхід представляє також М. В. Савчин, який визначає, що національна конституційна ідентичність складає набір основних елементів, серед яких: національна конституційна культура й доктрина; правовий стиль ухвалення юридичних рішень; система судового конституційного контролю; інституційний дизайн: горизонтальний і вертикальний поділ влади; вибори та контроль над владою [3, с. 37]. На розвиток даного підходу науковці також приходять до висновку, що означення «конституційна», як різновид ідентичності, не дорівнює ні самому лише тексту конституції, ні актуальним політичним рішенням що свідчить про багатоаспектність даного поняття. У своєму вузькому значенні конституційна ідентичність розглядається через призму, по-перше, основних положень конституції, які часто є незмінними або ж

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

підлягають зміні лише через ускладнений законодавчий механізм, та, по-друге, судового контролю щодо внесення змін до основного закону [4, с. 2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Камінська Н. В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану/ Камінська Н.В.// Філософські та методологічні проблеми права №2 (22)// <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/download/1518/1512/>
2. Москвич Л. М. Значення судової практики у формуванні правової культури / Л.М. Москвич // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого.URL:https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3587/1/Moskvich_260.pdf.
3. Доктрина конституційної ідентичності та перспективи її розробки в Україні; Дядик В.О. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/19.pdf

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ксенія ЗАЖЕРИЛО, курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України, 305 навчальний взвод НК – Вікторія ШЕВЧУК, викладач кафедри загальноправових дисциплін Одеський державний університет внутрішніх справ

Репродуктивні права фізичної особи займають важливе місце в системі прав людини, забезпечуючи індивіду можливість приймати рішення щодо власного репродуктивного здоров'я та народження дітей. Вперше концепція репродуктивних прав була визначена в рамках міжнародних документів, зокрема, в Програмі дій Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку (Каїр, 1994 р.), де йшлося про право кожної людини на вільне та відповідальне прийняття рішень щодо кількості дітей, часу їх народження та інтервалів між ними. Цей документ також наголошує на важливості забезпечення вільного доступу до інформації та медичних послуг у сфері репродуктивного здоров'я [1, с. 30].

Водночас в Україні законодавче регулювання репродуктивних прав залишається фрагментарним. Основними нормативними актами, які регулюють питання репродуктивного здоров'я є Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інші акти. Стаття 49 Конституції України гарантує право кожного на охорону здоров'я[2], що включає право на доступ до медичних послуг, пов'язаних із репродуктивним здоров'ям. Однак окремий закон, що регулював би питання репродуктивних прав у комплексі, відсутній, що створює низку проблем у практичній реалізації цих прав.

На міжнародному рівні правове регулювання репродуктивних прав визначено низкою важливих міжнародних актів, до яких належать *Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) 1979 року*, яка вимагає забезпечення рівного доступу до медичних послуг для жінок і чоловіків, включаючи послуги в сфері репродуктивного здоров'я, що закріплено у ст. 12 Конвенції. Україна, ратифікувавши цю конвенцію, зобов'язана забезпечувати рівноправне ставлення до питань

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

репродуктивних прав обох статей [3, 4]. Окрім цього, у *Конвенції про права дитини (1989 р.)* передбачено захист дітей від небажаної вагітності, примусових шлюбів та інших форм порушення репродуктивних прав [5].

Однією з основних проблем, з якою стикається Україна у сфері правового регулювання репродуктивних прав, є відсутність детального регулювання сурогатного материнства. В Україні дозволено комерційне сурогатне материнство, що є однією з причин залучення іноземців для проведення таких процедур у межах держави. Це створює певні юридичні виклики, зокрема, щодо захисту прав сурогатних матерів та дітей, народжених у такий спосіб. Наприклад, у випадку спору між біологічними батьками та сурогатною матір'ю українське законодавство не передбачає чітких механізмів захисту прав усіх сторін [8].

Недосконалість національного законодавства також проявляється у недостатній регуляції питань донорства репродуктивних клітин, штучного запліднення та захисту права на інформовану згоду. Відповідно до ст.ст. 39, 43 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачено, що кожна людина має право на інформовану згоду перед проведенням медичних втручань, однак у сфері репродуктивних технологій цей механізм залишається нечітким [7]. Питання інформованої згоди в умовах репродуктивного втручання потребує детального законодавчого врегулювання для забезпечення захисту як прав пацієнтів, так і медичних працівників.

Міжнародний досвід демонструє різні підходи до регулювання репродуктивних прав. Наприклад, у Франції та Німеччині комерційне сурогатне материнство заборонено, що зменшує ризик експлуатації жінок, але водночас обмежує можливості для багатьох пар, які не можуть самостійно мати дітей. У Великій Британії комерційне сурогатне материнство дозволено, але держава суворо контролює цей процес, забезпечуючи дотримання прав усіх учасників [8].

На основі аналізу національного та міжнародного законодавства можна дійти висновку, що в Україні необхідне комплексне реформування нормативно-правової бази у сфері репродуктивних прав. Це дозволить не тільки підвищити рівень захисту прав громадян, але й наблизити українське законодавство до міжнародних стандартів. Особливо важливим є забезпечення доступності репродуктивних технологій для всіх верств населення, оскільки на сьогодні ці процедури є фінансово недоступними для багатьох людей, що фактично обмежує їх право на сім'ю. У перспективі імплементація міжнародних стандартів та створення нового закону, який би врегулював питання репродуктивних прав, є необхідним кроком для забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Nations U. Population and Development: *Programme of Action Adopted at the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (Population Studies United Nations Pubns, 1997. 100 p. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/documents/2020/Jan/un_1995_programme_of_action_adopted_at_the_international_conference_on_population_and_development_cairo_513_sept.1994.pdf (date of access: 09.09.2024).

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 09.09.2024).

3. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. United Nations Pubns. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 34/180 of 18 December 1979 Entered into force on 3 September 1981 in accordance with article 27(1). 10 p. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cedaw.pdf> (date of access: 09.09.2024).

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 р.: станом на 6 жовт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 15.09.2024).

5. Конвенція про права дитини: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р.: станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 09.09.2024).

6. Markovych K. M., Krikalo O. B. SURROGATE MATERNITY IN UKRAINE: PROBLEMATIC ASPECTS OF LEGAL REGULATION. *Juridical scientific and electronic journal*. 2020. № 7. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/49> (дата звернення: 09.09.2024);

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII: станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 09.09.2024).

8. Starrs, Ann M., and Ragnar Anderson. «Definitions and Debates: Sexual Health and Sexual Rights.» *The Brown Journal of World Affairs*, vol. 22, no. 2, 2016, pp. 7–23. JSTOR. URL: <https://www.jstor.org/stable/26534688> (date of access: 09.09.2024).

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

*Андрій ЛЕСЬКІВ, факультет підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ, 207 взвод
НК – Вікторія ШЕВЧУК, викладач кафедри загальноправових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ*

У сучасному світі верховенство права – це не просто юридичний термін, а реальна основа розвитку суспільства, його демократичності та здатності забезпечувати правопорядок. Принцип верховенства права, як зазначив відомий український правознавець Сергій Головатий є «посутньою основою позитивного права країни», тобто фундаментом, на якому має будуватися вся правова система [1, с.1558]. Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та прийняття Конституції України 28 червня 1996 року стали важливими кроками у напрямку утвердження демократичних цінностей та побудови правової держави, розпочавши процес впровадження принципу верховенства права, закріпивши його як один з основоположних принципів державного устрою.

Вперше термін «верховенство права» офіційно з'явився у Конституційному договорі між Президентом України та Верховною Радою України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 року, де у ч. 2 статті 1 було

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

зазначено, що «в Україні діє принцип верховенства права» [2]. Подальше офіційне закріплення цього принципу відбулося з ухваленням Конституції України у 1996 році. Вона стала основою для переходу вітчизняної правової системи на новий етап, заснований на принципах демократії, поваги до прав людини та верховенства права, що є невід'ємними елементами конституційного ладу демократичних країн.

Стаття 8 Конституції України закріплює, що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права» [3] та забезпечує основні правові механізми, які регулюють відносини в державі, гарантуючи захист прав людини і верховенство Основного закону.

Після закріплення даного принципу в Конституції, постало питання про необхідність визначення поняття верховенства права. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Конституційний Суд України неодноразово звертався до принципу верховенства права та його складових. Загальне визначення терміну «верховенства права» було викладено в абзаці другому і третьому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності, тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї, тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його отождолення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» [4]. Згодом, Конституційний Суд у своєму Рішенні від 22 грудня 2010 р. № 23рп/2010 щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) додав, що «елементами верховенства права є принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакового застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» [5].

Саме тому, законодавчо встановлено, що верховенство права є одним з базових принципів функціонування органів державної влади в Україні. Так, наприклад, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» неодноразово підкреслює, що «суди здійснюють правосуддя... на засадах верховенства права» [6], Закон України «Про Конституційний Суд України» закріплює, що він «...здійснює свою діяльність на засадах верховенства права» [7], Закон України «Про прокуратуру» встановлює, що «діяльність прокуратури ґрунтується на засадах верховенства права...» [8], Закон України «Про Кабінет Міністрів України» серед принципів діяльності КМУ першим називає верховенство права [9].

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

Отже, принцип верховенства права займає одне з головних місць в конституційному правовому полі. Ідея верховенства права заперечує можливість закону порушувати права людини та підкреслює рівність можливостей для захисту прав кожної особи. Відтак, правова держава зобов'язана не лише забезпечувати захист прав людини, але й створювати умови для їх повноцінної реалізації, гарантувати справедливість та відповідальність влади перед суспільством, що є основою демократичного розвитку та стабільності правової системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Головатий С. Верховенство права: монографія. У 3 кн. Верховенство права: український досвід. Книга третя. Київ. 2006. С. 1277–1747.
2. Конституційний договір між Президентом України та Верховною Радою України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 08.06.1995 № 1к/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини ч. 1 ст. 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22.12.2010 № 23-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text>
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
7. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
8. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ВИЩЕ ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНО-КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

*Олександра ПАВЛОВА, факультет цивільного захисту, 20С група
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, канд. іст. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Конституція України є основним законом держави, найвищим за юридичною силою, в якому закріплені головні ідеї національно-конституційної ідентичності України. В ній зафіксовані ключові принципи

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

національного самовизначення українців та незалежності української державності, що сформувавши і зміцнили непідлеглість України. Конституція закріпила не лише правові норми, що регулюють суспільні відносини, а й загальні соціально-національні цінності українського народу, на яких сформована національна самосвідомість.

Цінність Конституції проявляється в тому, що вона є унікальним документом, в якому виражається система цінностей і програма життя суспільства, держави, яка володіє якостями загальності і обов'язковості. Конституція закріплює і гарантує загально-правові цінності, цінності, які мають фундаментальне значення для суспільства, держави, народу, для кожної особистості, а саме: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (ст. 3, 27, 49 Конституції України); гідність та свобода людини (ст. 21, 28 Конституції України); право на вільний розвиток особистості (ст. 23, 34, 35, 53 Конституції України); правова рівність (ст. ст. 21, 24 Конституції України); верховенство права (ст. 1, 8 Конституції України); демократія (ст. 1, 5 Конституції України); суверенітет та територіальна цілісність України (ст. 1, 2, 17 Конституції України); республіканська форма правління (ст. 5 Конституції України) та інші [1].

Так принципи державного устрою, основні права і свободи, а також обов'язки громадян та цінності щодо ідеалів життя, що прописані в основному законі України є виразом права на самовизначення української нації та існування незалежної, суверенної, соціально-правової і демократичної держави. З цього можна зробити висновок, що положення Конституції сформовані ознаками ідентичності українського народу, оскільки в Конституції утверджені такі основоположні ідеї, які є головними рисами національної ідентичності, а саме:

- 1) українська мова і політичні погляди;
- 2) культурна спадщина і традиції;
- 3) цінності народу та його символіка;
- 4) патріотизм і національна пам'ять тощо.

Національна ідентичність, як ідентичність спільноти, котра є джерелом установчої влади, складає фундамент конституційної ідентичності. Установча влада реалізується в конституції, тож елементи національної ідентичності (такі як мова, культура, традиції, символи тощо) стають складовими ідентичності конституційної. Процедура ухвалення конституції із залученням до процесу її розробки, обговорення та прийняття представників різних груп населення робить її актом установчої влади політичної спільноти. Проте, саме ідентичність державотвірної нації становить основоположне джерело конституційної ідентичності. Конституційна ідентичність є відображеною в конституції (конституційному тексті, а також цінностях і принципах, на яких він заснований) ідентичністю спільноти, що є суб'єктом установчої влади. Ця спільнота - політична за своєю сутністю, однак заснована на національній ідентичності державотвірного суб'єкта, реалізація права на самовизначення якого уможливила існування суверенної держави, в якій така конституція діє [2].

Конституційною ідентичністю можемо вважати плід генезису та еволюції основних принципів конституціоналізму, напрямок та динаміку такої еволюції, продиктовані історією конкретної країни. Головним, вищим джерелом ідентичності є Конституція України 1996 р. Саме положення чинного нормативно-правового акту найдетальніше розкривають стан

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

сучасної української конституційної ідентичності. Основними принципами, що її формують, є виплекані століттями суверенність, незалежність, демократичність, соціальний і правовий характер держави, перевага людини, її життя, здоров'я, честі та гідності над іншими соціальними благами. Саме такий порядок цінностей притаманний нашій конституційній ідентичності. Саме цю ідентичність українська нація має підтримувати та зберігати заради власного благоденства та добробуту [3].

Конституційна ідентичність передбачає особливості певної конституції, відповідно такі особливості (рисни конституційної ідентичності України) містяться в тому числі у нормах Конституції України і відображають сутність Конституції, а отже, повинні бути незмінними. Зокрема, норми про поширення суверенітету України на всю її територію та цілісність і недоторканість території України в межах існуючого кордону є результатом реалізованого Українським народом права на самовизначення 24 серпня 1991 року, скасування чи зміна таких норм відповідно стане порушенням права. Іншими рисами конституційної ідентичності України слід вважати: норму статті 14 Конституції України, відповідно до якої земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави, оскільки земля є основним життєзабезпечувальним ресурсом та територією проживання населення держави; положення Преамбули про відповідальність перед Богом, зважаючи на переважно християнські цінності та бажання суспільства відійти від минулого у складі СРСР; норму про статус української мови як державної, зважаючи на державотворчу роль української нації; норму про захист Вітчизни як обов'язок всіх громадян України, зважаючи на готовність громадян України захищати власну державу [4].

Отже, зазвичай цінність Конституції України вбачають лише в тому, що вона є правовою основою регулювання суспільних відносин в державі і становить фундамент правових засад розвитку України та забезпечує правопорядок в суспільстві. Проте, слід зауважити, що Конституція також відіграє вирішальну роль в об'єднанні українського народу та формуванні ідентичності української нації. Так, в головних засадах основного закону України закріплені принципи, в яких закладені цінності національно-конституційної ідентичності українського суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Звоздецька І.В. Конституція України як цінність суспільно-політичного розвитку. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/634/602/> (Дата звернення 08.09.2024)
2. Олена Бориславська. Державна мова і конституційна ідентичність України: природа взаємозв'язків. URL: <http://surl.li/zawhqj> (Дата звернення 08.09.2024)
3. Марія Зіверт. Навіщо та де шукати українську конституційну ідентичність. URL: <http://surl.li/jlbna1> (Дата звернення 08.09.2024)
4. Скробач С. Л. Рисни конституційної ідентичності України. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/22.pdf (Дата звернення 08.09.2024)

СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ЯК ВИМОГА ПРАВОВЛАДДЯ

Альона ПЕКАРЧУК

Пенітенціарна академія України

Справедливий суд є однією з основоположних вимог правовладдя, без якого неможливе існування демократичного суспільства, коли права і свободи людини захищені, а правові норми ефективно застосовуються. У цій доповіді ми розглянемо значення справедливого суду як ключового елемента правовладдя, його складові та виклики, які стоять перед сучасними правовими системами в забезпеченні цього фундаментального права.

«Право на справедливий суд, що закріплене статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є характеристикою будь-якого демократичного суспільства. Тому будь-які обмеження цього права повинні бути суворо обґрунтованими і узгоджуватися з іншими правами» [1] – відзначив Європейський суд з прав людини у одному з рішень.

Правовладдя є принципом, згідно з яким усі особи, установи та державні органи підкоряються праву, яке застосовується рівною мірою до всіх. У цьому контексті справедливий суд відіграє ключову роль, забезпечуючи, що кожен має право на об'єктивний, неупереджений та законний розгляд його справи в суді.

Справедливий суд є гарантом прав і свобод людини, оскільки без неупередженого судового розгляду неможливо забезпечити захист від неправомірних дій, зловживань владою або несправедливого правозастосування. Він також є основним засобом для реалізації інших прав, оскільки без можливості їх захисту в суді ці права втрачають своє значення.

Справедливий суд включає кілька важливих елементів, без яких неможливо забезпечити повну реалізацію цього права:

1. Незалежність суду. Судді повинні бути незалежними від будь-якого впливу, включаючи політичний, економічний або соціальний тиск. Незалежність суду є основою для забезпечення справедливості, оскільки вона дозволяє суддям приймати рішення, керуючись виключно правом і совістю. У Основних принципах незалежності судових органів відзначено, що «незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її» [2].

2. Неупередженість суду. Судді повинні бути неупередженими та не мати жодних особистих інтересів у результаті справи. Такий підхід забезпечує довіру до судової системи та впевненість у тому, що всі рішення приймаються на основі об'єктивних фактів та правових норм.

3. Доступ до правосуддя. Кожен повинен мати можливість звернутися до суду за захистом своїх прав, незалежно від свого соціального, економічного чи політичного становища. Це включає доступність судових процедур, зрозумілість і прозорість процесу, а також ефективність виконання судових рішень.

«Доступ до правосуддя має дві основні цілі: перша полягає в тому, щоб судова система була доступною та егалітарною для всіх громадян, а друга полягає в тому, що результати є справедливими для окремих осіб суспільства» [3, с. 332] – наголошує вітчизняний правник І. Климкович.

4. Справедливий і публічний розгляд справи. Судовий процес повинен бути відкритим для суспільства, що забезпечує контроль за діями суду та

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

підвищує його відповідальність. Крім того, кожен має право на справедливий розгляд його справи у розумний строк, без зайвих затримок.

5. Право на захист і змагальність сторін. Кожна сторона в судовому процесі повинна мати можливість захищати свої інтереси, представляти докази, аргументи та мати рівні можливості для впливу на судові рішення. Це включає право на юридичну допомогу та рівність сторін у процесі.

«Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в частині першій статті 55 Конституції України. Ця засада є похідною від загального принципу рівності громадян перед законом, визначеного частиною першою статті 24 Основного Закону України, і стосується, зокрема, сфери судочинства. Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав» [4].

Незважаючи на визнання справедливого суду як основоположного права, сучасні правові системи стикаються з численними викликами в його забезпеченні, серед яких ми вкажемо наступні:

- корупція та вплив на судову владу: корупція є одним з найбільших викликів, що підриває незалежність і неупередженість судової влади; вплив політичних або економічних груп на суддів може призводити до прийняття несправедливих рішень;

- невідповідність судової системи сучасним викликам: застарілі процедури, недостатня кількість суддів, перевантаженість судових органів і затримки в розгляді справ можуть суттєво обмежувати доступ до справедливого суду та порушувати права громадян;

- недостатня правова обізнаність населення: низький рівень правової обізнаності та правової культури серед населення може призводити до недовіри до судової системи та нерозуміння власних прав і механізмів їх захисту.

Наголосимо, що справедливий суд має велике значення не лише для окремих громадян, але й для суспільства в цілому. Він сприяє підтримці соціального порядку, забезпечує стабільність правової системи та довіру до державних інститутів. Справедливий суд також є основою для розвитку економіки, оскільки створює передумови для захисту прав власності та контрактних зобов'язань. Саме тому про право на справедливий суд доцільно вести мову у контексті конституційного права. У демократичному суспільстві справедливий суд є інструментом контролю за владою, забезпечуючи дотримання законності та запобігаючи зловживанням владними повноваженнями. Він також є ключовим елементом у забезпеченні прав людини, захищаючи громадян від незаконних дій з боку держави.

Отже, справедливий суд є основоположною вимогою правовладдя, без якої неможливо забезпечити дотримання прав і свобод людини, ефективність правової системи та стабільність суспільства. Незалежність, неупередженість, доступність і прозорість судової системи – це ті принципи, які мають бути гарантовані для забезпечення справедливості. Сучасні виклики вимагають постійного вдосконалення судової системи, боротьби з корупцією та підвищення правової культури серед населення. Тільки таким чином можна забезпечити справедливий суд, який буде дійсно відповідати вимогам правовладдя та сприяти розвитку демократичного суспільства.

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Case of Moreira De Azevedo v. Portugal, Application no. 11296/84. 23 October 1990. URL <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57645>
2. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. URL <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>
3. Климкович І. Д. Аналіз поняття «доступ до суду» у судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Т.2 № 78. С. 332-335.
4. Рівність сторін. URL <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4399-rivnist-storin>

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*Олександр ПЛАТУХІН, аспірант
НК – Іван ЯКОВЬЮК, д-р юрид. наук, професор
Науково-дослідний інститут
державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Невід'ємною рисою сучасних провідних демократій країн світу є розвинений «третій сектор» і побудоване на його основі громадянське суспільство, що ефективно взаємодіє з державою та бізнесом у різноманітних напрямках суспільно-правових відносин. Особливо актуальною вбачається така взаємодія у суспільно значущих сферах життєдіяльності, зокрема, з приводу забезпечення економічної безпеки України.

Громадяни України, громадські об'єднання є суб'єктами її забезпечення, а зріле громадянське суспільство, його демократичні інститути відіграють важливу роль у захисті та просуванні національних інтересів України. Ігнорування владою суспільно корисних ініціатив, відсутність механізмів участі громадськості й громадських об'єднань у процесі ухвалення доленосних рішень призводять до стагнації суспільства, зростання корупції, створюють загрозу демократичному розвитку країни та її безпеці. За умов розбудови демократичного суспільства саме інститути громадянського суспільства відіграють роль певної альтернативи державній владі, охоплюють широкий спектр діяльності та розповсюджені по всій території держави. Їх кількість постійно збільшується, зростає й вплив на суспільство, а іноді вони беруть на себе й виконання деяких окремих функцій влади, отримуючи при цьому іноді навіть більший рівень довіри у населення України порівняно з державними органами та установами [1, с. 41–42].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання», під громадським об'єднанням розуміємо добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [2]. Права громадських об'єднань визначені у ст. 21 зазначеного закону: вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації; брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя; проводити мирні зібрання; здійснювати інші права, не заборонені законом [2].

В аспекті забезпечення економічної безпеки, за змістом ст. 10 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», серед іншого, громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону та їх члени мають й такі права: вживати спільно з поліцейськими заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів; вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин і умов, що сприяють їх вчиненню; підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи та інші [3].

Своєю чергою, органи державної влади та місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань [2].

З точки зору концептуальних основ для забезпечення національної безпеки істотне значення має не лише наявність деталізованої та розробленої системи законодавства, а й рівень розвитку правової системи, важливими компонентами якої є ступінь відповідності функціонуючих правових норм правосвідомості та праворозумінню громадян. Проблему забезпечення екологічної безпеки неможливо вирішити при низькому рівні правової культури громадян і представників органів державної влади, відсутності традиції правової держави. Реалізація основних принципів і положень політики економічної безпеки неможлива без розвиненого громадянського суспільства, яке виступає допоміжною, підштовхувальною силою по забезпеченню економічної безпеки.

Загальний успіх забезпечення економічної безпеки України залежить від комплексного підходу, що поєднує правові, інституційні та політичні заходи. Проактивна співпраця між урядом, громадськістю, бізнес-сектором та міжнародними партнерами є ключовим елементом успішного розв'язання економічних викликів. Тільки шляхом впровадження ефективних правових заходів та забезпеченням їх виконання можна досягти стійкої економічної безпеки України. Це вимагає рішучих дій та спільних зусиль всіх зацікавлених сторін для забезпечення правової держави, боротьби з корупцією та створення сприятливих умов для розвитку економіки країни.

Залучення громадян до вирішення справ місцевого та державного значення є взаємовигідним. За допомогою громадської участі можуть

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

ухвалюватися ефективніші результативні рішення завдяки глибшому і ширшому розумінню проблем і питань. Налагоджений процес залучення громадян спонукає окремих осіб і окремі групи активніше брати участь у справах громади, таким чином поширюється відповідальність і підзвітність за те, що відбувається в громаді, на ще більшу кількість громадян. Включення громадян до процесу ухвалення рішень, особливо тих, кого безпосередньо торкнуться ухвалені питання чи програми, підвищує взаєморозуміння, мінімізує конфлікти та створює умови для широкого суспільного консенсусу в ухваленні рішень [4, с. 96].

Основними правовими можливостями громадських об'єднань у сфері забезпечення екологічної безпеки держави є: здійснення громадського контролю за діяльністю суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки; налагодження та реалізація взаємодії з органами державної влади шляхом звернень, заяв, клопотань, скарг, одержання публічної інформації, пропозицій та зауважень щодо діяльності та проектів актів нормативного забезпечення; експертиза нормативних актів; участь в роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів у зазначеній та дотичних сферах; проведення мирних зібрань; моніторинг, виявлення і попередження небезпек і загроз економічній безпеці; реалізація захисту прав і свобод громадських об'єднань та їх членів та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Садовський, В. М. (2012). Місце і роль громадських організацій у забезпеченні національної безпеки. *Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей*: матеріали круглого столу К.: НАДУ. С. 41–46.
2. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 1. – Ст. 1.
3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 40. Ст. 338.
4. Дорох, В. В., Черній, О. В. (2018). *Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень*: Навч. метод. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 104 с.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

*Євген ТЕПТЮК, канд. юрид. наук, голова суду
Черкаський районний суд Черкаської області*

Визначення поняття «конституційне право людини на доступ до публічної інформації», з нашої точки зору, необхідно здійснювати через конкретизацію більш загальних щодо нього понять «право на інформацію», «право на публічну інформацію» та «право на доступ до інформації».

Якщо під цим кутом зору розглядати систему конституційних прав людини і громадянина, закріплених у Конституції України, то можна зауважити, що низка інформаційних прав людини міститься, насамперед, у статті 34 Конституції. У ній встановлено, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, тощо.

З цього формулювання випливає, що йдеться не про одне універсальне «право людини на інформацію», а про різні самостійні права людини: «право збирати інформацію», «право зберігати інформацію», «право використовувати інформацію» і «право поширювати інформацію». Проте цей перелік прав не є вичерпним. Зокрема, людина має «право виробляти (продукувати) інформацію» та «право знищувати інформацію», але про ці права в Конституції нічого не сказано [1].

Крім того, у статті 32 Конституції України закріплено «право кожного громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею». При цьому «кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації» [2].

У цій статті слово «відомості» є синонімом слова «інформація» і, отже, вказана стаття передбачає і таке інформаційне право людини як «право на ознайомлення з інформацією щодо себе». Але це право надано тільки громадянам, хоча за змістом частини третьої йдеться про право кожного після ознайомлення з відповідною інформацією на спростування недостовірної інформації не лише щодо себе, а й про членів своєї сім'ї. Тому формулювання тексту положень статті 32 Конституції потребує, на нашу думку, більш чіткої редакції.

Також у вказаній статті йдеться не тільки про «публічну» інформацію, оскільки в ній названо, крім органів влади, «установи» та «організації», що можуть бути не лише державними чи комунальними, а й приватними тощо.

У цих статтях Конституції нічого не сказано про право кожного на доступ до інформації. Разом з тим, у статті 50 Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на поширення такої інформації. Вказана інформація ніким не може бути засекречена [2].

Отже, хоча право людини на доступ до інформації і закріплено на конституційному рівні, однак воно стосується лише часткової інформації (про стан довкілля та про якість харчових продуктів і предметів побуту), а не будь-якої інформації взагалі, зокрема публічної інформації. Крім того, записувати у цій статті про право на поширення вказаної інформації було зайвим, оскільки таке право уже передбачено у статті 34 Конституції України.

З цього аналізу можна зробити висновок, що в Конституції України не закріплено прямо єдине інформаційне право людини – «право на інформацію»; в ній закріплені тільки окремі часткові інформаційні права людини на певні дії з інформацією. Для універсального закріплення права людини на інформацію, на нашу думку, було б доцільно у статті 34 записати таке формулювання: «Кожен має право на інформацію, тобто право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію ..., та право на інші дії з інформацією» [2].

Також безпосередньо не закріплено в Конституції і право людини «на публічну інформацію», це право не виділено в окреме самостійне право

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

людини, а входить у зміст інших інформаційних прав. Те саме можна сказати і про «право на доступ до інформації».

З цього ми робимо загальний висновок, що Конституція України прямо не закріплює «право людини і громадянина на доступ до публічної інформації» як самостійне право.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тептюк Є. П. Конституційне право на доступ до публічної інформації: проблеми законодавчого регулювання та судового захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Є. П. Тептюк ; кер. роботи О. І. Ющик ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2018. – 20 с.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

ДИСКУСІЯ ЩОДО ІНСТИТУТУ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЛИТВИ

*Микола ТОМЕНКО, д-р політ. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В Україні триває дискусія щодо правового удосконалення функціонування інституту єдиного громадянства та доцільності й можливості узаконення множинного (подвійного громадянства). З огляду на це, цікавим і корисним видається досвід Литви щодо механізму впровадження множинного громадянства. Нагадаю, що у відповідності зі статтею 12 Конституції Литви «за винятком установлених законом окремих випадків, ніхто не може бути одночасно громадянином Литовської Республіки та іншої держави. Конституційний суд цієї країни у свою чергу роз'яснив, що узаконення подвійного громадянства можливе лише за згоди більшості громадян Литви шляхом голосування на референдумі. Тож, 13 травня 2024 року одночасно із першим туром виборів Президента у Литві відбувся і референдум із вищезгаданого питання. Для ухвалення рішення, тобто внесення змін до Конституції, потрібна була згода не менш як половини виборців країни (1 мільйон 192 тисячі 617 голосів). На референдумі 13 травня 2024 року за узаконення множинного громадянства проголосували 1 мільйон 11 тисяч 14 осіб. Такими чином, рішення не було ухвалено.

Це вже друга спроба вирішити питання щодо множинного (подвійного громадянства) в Литві. Перша, й теж безуспішна, була в 2019 році.

Виходячи із досвіду Литви, корисними є такі уроки конституціоналізму для України:

1. Рішення про узаконення множинного (подвійного громадянства) можливе лише шляхом затвердження його на Всеукраїнському референдумі. На це вказує також і 156 стаття Конституції України.

2. Спонукати Конституційний суд України до якнайшвидшого ухвалення рішення щодо офіційного тлумачення положень статті 4

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

Конституції України про єдине громадянство за поданням 99 народних депутатів від 20 грудня 2021 року.

3. Кабінету Міністрів забезпечити реалізацію вимог Закону України «Про громадянство» щодо зобов'язання для іноземців складати іспит з основ Конституції, історії України та на рівень володіння державною мовою для отримання громадянства України.

4. Виключення із Закону України «Про громадянство» норми про 2-річне відтермінування від складання вищезгаданих іспитів для іноземців, які мають визначні заслуги перед Україною або прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес.

В той же час, вважаємо правильним внесення змін до Закону України «Про громадянство», які спростили процедуру набуття українського громадянства для іноземців, які в установленому законодавством України порядку уклали контракт на проходження військової служби у Збройних Силах України.

ДОКТРИНА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПАТРІОТИЗМУ

*Карина ЧАБАНЕНКО, факультет цивільного захисту, 20С група
НК – Ольга ДУЛГЕРОВА, канд. іст. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Доктрина конституційного патріотизму представляє собою комплексне та багатогранне поняття, яке відіграє ключову роль у формуванні сучасної української державності та громадянського суспільства. Витоки даної концепції сягають глибин філософської та політичної думки, але особливої актуальності вона набула в контексті розбудови незалежної України. Конституційний патріотизм передбачає глибоку відданість громадян основному закону держави - Конституції, а також цінностям і принципам, які вона втілює. На відміну від етнічного чи культурного патріотизму, конституційний патріотизм ґрунтується на раціональному усвідомленні важливості конституційного ладу для забезпечення прав і свобод кожного члена суспільства.

У контексті української мови професійного спрямування розуміння доктрини конституційного патріотизму набуває особливого значення. Мова як ключовий елемент національної ідентичності стає інструментом вираження конституційних цінностей та ідеалів. Професійна комунікація, зокрема у сферах права, державного управління, освіти та журналістики, має відображати принципи конституційного патріотизму, сприяючи формуванню громадянської свідомості та правової культури суспільства. Розвиток доктрини конституційного патріотизму в Україні тісно пов'язаний з процесами демократизації та європейської інтеграції. Утвердження верховенства права, поваги до прав людини, плюралізму думок та інших демократичних цінностей стає основою для формування нової політичної культури, в якій конституція сприймається не просто як юридичний документ, а як втілення суспільного договору та національних прагнень [2, с. 31].

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

Мовний аспект конституційного патріотизму проявляється у використанні української мови як державної у всіх сферах суспільного життя, включаючи професійну діяльність. Водночас, доктрина передбачає повагу до мовних прав національних меншин, що відображено у відповідних конституційних положеннях. Таким чином, мовна політика стає інструментом реалізації принципів конституційного патріотизму, сприяючи консолідації суспільства навколо спільних цінностей при збереженні культурного різноманіття.

Впровадження доктрини конституційного патріотизму у професійну сферу вимагає розробки спеціальної термінології, здатної адекватно відобразити складні правові та політичні концепції українською мовою. Мова професійного спрямування має не лише забезпечувати ефективну комунікацію між фахівцями, але й сприяти поширенню конституційних цінностей серед широких верств населення. Це ставить перед лінгвістами, юристами та фахівцями з державного управління завдання розвитку української мови як інструменту демократичного врядування та громадянської освіти. Конституційний патріотизм також передбачає активну участь громадян у суспільно-політичному житті країни, що вимагає розвитку навичок аргументації, ведення дискусій та публічних виступів українською мовою. Професійна мовна підготовка має включати опанування риторичних прийомів, здатність формулювати та відстоювати свою позицію з урахуванням конституційних принципів та цінностей. Це сприяє формуванню культури демократичного діалогу та консенсусу в суспільстві. Доктрина конституційного патріотизму також впливає на розвиток юридичної мови та термінології. Інтерпретація конституційних норм, розробка законопроектів та юридичних документів мають відображати дух конституції та сприяти утвердженню конституційних цінностей. Це вимагає від юристів та законодавців глибокого розуміння не лише букви, але й духу основного закону, а також здатності точно та зрозуміло формулювати правові норми українською мовою [3, с. 82].

У сфері освіти доктрина конституційного патріотизму реалізується через впровадження громадянської освіти та виховання правової культури. Мова професійного спрямування у педагогічній діяльності має сприяти формуванню у молодого покоління розуміння ролі конституції у забезпеченні прав і свобод громадян, а також відповідальності за дотримання конституційних норм. Це вимагає розробки спеціальних навчальних матеріалів, методик викладання та оцінювання, які б ефективно передавали складні конституційні концепції доступною мовою. Журналістика та медіа-сфера також відіграють ключову роль у просуванні ідей конституційного патріотизму. Професійна мова журналістів має сприяти об'єктивному висвітленню суспільно-політичних процесів, роз'ясненню конституційних прав та обов'язків громадян, формуванню критичного мислення та активної громадянської позиції. Це вимагає від журналістів не лише володіння професійною термінологією, але й здатності аналізувати та інтерпретувати складні політичні та правові явища у контексті конституційних цінностей [4, с. 59].

Розвиток доктрини конституційного патріотизму в Україні стикається з певними викликами, пов'язаними з історичним досвідом, культурними особливостями та геополітичною ситуацією. Подолання цих викликів вимагає системного підходу до формування громадянської ідентичності,

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

заснованої на конституційних цінностях [1, с. 15]. Мова професійного спрямування має відігравати ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи ефективну комунікацію між різними соціальними групами та інститутами, сприяючи формуванню спільного розуміння конституційних принципів та їх значення для розвитку держави і суспільства. Доктрина конституційного патріотизму є фундаментальним елементом розбудови сучасної української держави та громадянського суспільства. Її реалізація через призму української мови професійного спрямування відкриває широкі можливості для консолідації суспільства, утвердження демократичних цінностей та забезпечення сталого розвитку країни. Подальший розвиток та впровадження цієї доктрини вимагає спільних зусиль науковців, освітян, правників, політиків та громадських діячів, спрямованих на формування нової політичної культури, заснованої на повазі до конституції та верховенства права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артюшенко О. М. Патріотизм – це феномен чи самосвідомість нації?. *Проблеми соціальної роботи : філософія, психологія, соціологія*. 2018. № 1 (11). С. 13–18.
2. Мудраков В. В. Методологічно-ціннісні аспекти дослідження ідентичності. особливості філософського визначення патріотизму. *Epistemological studies in philosophy social and political sciences*. 2021. Т. 4, № 1. С. 29–37. URL: <https://doi.org/10.15421/342104>.
3. Шкрібтієнко Л. П. Феномен поняття «патріотизм»: сутність та характеристика. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2015. Вип. № 2 (27). С. 81–82.
4. Markova O. Internal Structuringh of the Concept Patriotism: Metaphorical Models. *Filologični traktati*. 2019. Vol. 11, no. 2. P. 56–63. URL: [https://doi.org/10.21272/ftk.2019.11\(2\)-6](https://doi.org/10.21272/ftk.2019.11(2)-6)

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПРАВА У ПРОМИСЛОВІСТІ: ОХОРОНА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Артем БОЙЦУН, факультет цивільного захисту, 36 С група
НК – Діана КОТЛЯР
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Метою статті є розглянути інтелектуальні права у промисловості, визначити їх охорону та перспективи.

Промислова власність, яка є важливим інструментом технологічного та економічного розвитку країни, тісно пов'язана з підвищенням рівня виробництва, що сприяє розвитку ринкової економіки. Наразі важливим завданням для України є створення ефективної національної інноваційної системи, яка спроможна забезпечити технологічну модернізацію економіки, підвищити її конкурентоспроможність на основі безпечних передових технологій.

Передусім це проявляється в сучасних умовах зростання значення інновацій, швидким розвитком промисловості та міжнародної торгівлі, технологічного обміну, створення глобального інформаційного простору. Тому необхідно удосконалити ринок результатів інтелектуальної діяльності, систему національної правової охорони промислової власності, та утилити науковий потенціал України в дієвий ресурс економічного зростання. Проте, криза в українській економіці, незацікавленість держави та зменшення фінансування вітчизняної науки призвели до зниження комерційного інтересу щодо проведення фундаментальних наукових досліджень та можливостей науковців належним чином використовувати об'єкти права промислової власності в Україні [1].

Наразі постає питання: чи потрібно для удосконалення системи правової охорони та захисту інтелектуальної власності створення і прийняття Кодексу України про інтелектуальну власність? Безумовно, тенденції розвитку інтелектуальної діяльності свідчить і про зростання ролі та значення об'єктів права інтелектуальної та, зокрема, промислової власності в соціально-корисній діяльності та соціально-економічній системі, і про необхідність постійного удосконалення охорони права інтелектуальної власності, особливо в умовах євроінтеграційних процесах в Україні, і про надання інтелектуальній, творчій діяльності пріоритетного значення [2].

Спеціальне законодавство в сфері промислової власності почало формуватися після проголошення незалежності України. Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18 вересня 1992 року стало першим нормативно-правовим актом у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні, який був прийнятий після легалізації приватної власності. Не дивлячись на те, що введення в дію цього

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

нормативного акту було тимчасовим заходом, даний документ став основою для створення правової бази в сфері промислової власності [3].

Права на об'єкти права промислової власності можуть надаватися чи передаватися як на підставі спеціальних договорів (договорів між працівником та роботодавцем у разі створенням об'єкта промислової власності у зв'язку з виконанням трудового договору, договорів між співволодільцями майнових прав тощо), так і відповідно до договорів у сфері промислової власності (ліцензійних договорів чи договорів про передання виключних майнових прав).

Об'єкти промислової власності характеризуються сукупністю загальних ознак та рядом специфічних властивостей, що виокремлює їх від об'єктів авторського права. Загальними ознаками об'єктів промислової власності та авторського права є те що вони мають нематеріальну форму, є результатом інтелектуальної діяльності, приносять дохід.

До специфічних ознак можливо віднести те що об'єкти промислової власності використовуються у господарській діяльності, для цього повинні бути втіленими у конкретний речовий носій, повинні бути захищені з юридичної точки зору (отримати державну реєстрацію), облічені на балансі підприємства а для цього достовірно оцінені. Головною рисою об'єктів промислової власності є те, що вони є основою інноваційного розвитку підприємства. При цьому треба відзначити, що різні об'єкти промислової власності мають відмінний характер використання у господарській діяльності для різних об'єктів промислової власності різна. Об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі) є основою вдосконалення технологій, основних засобів, матеріалів, що використовуються в виробництві. Засоби індивідуалізації (торгові марки, знаки для товарів та послуг, комерційні позначення) стимулюють продаж продукції, тим самими прискорюючи товарообіг та вирішуючи проблеми фінансування розвитку підприємства [2].

На сьогодні можна виділити наступні рівні правового регулювання в сфері промислової власності: 1) міжнародно-правовий, що формується на основі ряду універсальних міжнародних договорів; 2) європейсько-правовий, що формується на основі регіональних європейських конвенцій, Директив Ради ЄС; 3) національний, що формується на основі: Конституції України, кодифікованих нормативних актах України, спеціального законодавства України, підзаконних актах, локальних нормативних актах, цивільно-правових договорах між суб'єктами права на об'єкти промислової власності.

Для права промислової власності питання охорони та захисту є надзвичайно важливим. Перш за все, внаслідок недосконалого законодавчого регулювання. Особливо яскраво проявляється співвідношення понять захисту й охорони як одного цілого стосовно прав, щодо яких часто використовують саме термін «захист» у розумінні забезпечення дотримання їх прав, тобто, по суті – у розумінні охорони. Це інколи призводить до підміни поняття правового захисту і правової охорони.

Наприклад, охорона патентного права у більшості країн здійснюється шляхом видачі патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок. Зазвичай, якщо винахідник подав заявку та отримав патент, то йому належить виключне право на винахід. Патентновласник може дозволяти кому-небудь використовувати цей винахід, використовувати його сам або взагалі нікому не надавати право на використання об'єкту. Без згоди

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

патентовласника об'єкт патентного права не може бути використано. Використання об'єкту патентного права без згоди патентовласника є порушенням законодавства. Відповідно з порушника за рішенням суду можуть стягуватись збитки [4].

Тож, зробимо такий висновок, що під захистом прав промислової власності слід розуміти ті засоби, які застосовуються у випадках порушення, невизнання чи оспорювання цих прав, а охорона – це сукупність законодавчих актів і система державних, муніципальних і громадських заходів, спрямованих на створення умов для реалізації суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів.

Об'єкти промислової власності це нематеріальні активи що втілюють результати технічної творчості людини, використовуються в сфері матеріального виробництва, сприяють науково-технічному прогресу або підвищенню ефективності господарювання підприємства. За характером використання вони поділяються на дві групи: об'єкти патентного права та засоби індивідуалізації. З цього випливають особливості оцінювання, які дозволяють: збільшити ринкову вартість підприємства, регулювати суму амортизації, тим самим прискоривши оновлення виробничих засобів, планувати оптимальну суму податку на прибуток, визначити справедливую вартість активів під час реорганізації підприємства. Таким чином об'єкти промислової власності, які використовуються як нематеріальні активи підприємств дозволяють підвищити його конкурентоспроможність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Т. В. Ярошевська. Поняття права промислової власності та його джерела. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013. Ст. 288-291. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6701/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%AF%D0%A2%D0%A2%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%98%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87%20%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf> (Дата звернення 28.08.2024)

2. Г. К. Дорошко. Об'єкти промислової власності: економічна сутність та особливості оцінки. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності 2014 Випуск 1(10), Том 2. Ст. 131-136. [URL: https://core.ac.uk/download/pdf/72006873.pdf](https://core.ac.uk/download/pdf/72006873.pdf) (Дата звернення 28.08.2024)

3. Т. В. Ярошевська. Проблеми охорони прав промислової власності в Україні. Ст. 10-372. [URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6057/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf](http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6057/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf) (Дата звернення 28.08.2024)

4. І. Я. Бабецька. Охорона та захист промислової власності в Україні. Науково-інформаційний вісник ПРАВО 1(13)/2016. Ст. 163-166. [URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/85147](https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/85147) (Дата звернення 28.08.2024)

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ
ВETERАНАМИ ВІЙНИ**

*Ірина ВЛАСЕНКО, факультет цивільного захисту, ОР «магістр»
НК – Аліна КРИШТАЛЬ, канд. пед. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Неухильне дотримання правових зобов'язань стосовно людини, повага до її прав, захист та сприяння їх реалізації, а також вживання державою усіх можливих заходів для уникнення порушень прав людини є ознакою правової держави. Відповідно кожен громадян може вимагати від держави реалізацію належних заходів у сфері конституційних прав і свобод, що особливо актуально зважаючи на наслідки воєнних дій на території України.

Законодавство України стосовно ветеранів війни ґрунтується на Конституції України, низці законів та інших нормативно-правових актів України, що регулюють суспільні відносини у сфері соціального захисту громадян. Відповідно до ст. 5 [1] ветеранами військової служби визнаються особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби. Держава гарантує кожному ветерану військової служби (та членам їхніх сімей) задоволення різноманітних життєвих потреб, а також надає різні види допомоги шляхом:

- реалізації права на працю відповідно до рівня професійної підготовки та цільових програм соціальної адаптації;
- створення умов для підтримки та поліпшення здоров'я з метою забезпечення активного довголіття, зокрема і ментального;
- надання пільг, компенсацій та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності та заслуженого відпочинку тощо.

Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб [2] визначають сутність психологічної допомоги означеним категоріям населення:

- 1) діагностика психологічного стану психометричними методами, які є валідними;
- 2) підтримка та відновлення функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній сфері;
- 3) психотерапія психічних та поведінкових розладів та станів, які виникли внаслідок хвороби/травми, участі у бойових діях, надзвичайних ситуацій, полону, відбування покарання тощо;
- 4) психологічна просвіта та інформування, психосоціальна підтримка.

З метою регулювання правовідносин у процесі надання психологічної допомоги розроблено механізм звернення ветеранів війни та членів їхніх родин за психологічною допомогою відповідно до рівнів (I рівень – соціально-психологічна підтримка та надання соціальних послуг, зокрема соціального супроводу, соціальної адаптації, консультування; II рівень – психологічна допомога; III рівень – комплексна медико-психологічна допомога).

Для отримання психологічної допомоги I рівня отримувач послуг може звернутися безпосередньо до структурного підрозділу з питань ветеранської політики, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, центру надання адміністративних послуг.

Для отримання психологічної допомоги другого рівня отримувач послуг може звернутися безпосередньо до суб'єкта надання послуг або за наявності

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

технічної можливості звернутися до Мінветеранів із заявою в електронній формі через Єдиний державний реєстр ветеранів війни або Єдиний державний вебпортал електронних послуг чи його мобільний додаток (Дія).

Підставою для отримання послуг із психологічної допомоги, яка надається суб'єктом надання послуг на II та III рівнях психологічної допомоги, є направлення лікаря з надання первинної медичної допомоги, якому отримувач послуг подав декларацію про вибір лікаря, або направлення лікуючого лікаря у разі надання психологічної допомоги одночасно з наданням медичної допомоги в стаціонарних умовах; та особисте звернення отримувача послуг.

Під час першого звернення до суб'єкта надання послуг (крім звернення за екстреною психологічною допомогою, психологічною допомогою першого рівня) отримувач послуг подає письмову заяву, яка складається ним у довільній формі, або надає направлення та оригінали таких документів:

1) паспорта громадянина України/паспорта громадянина України для виїзду за кордон або е-паспорта/е-паспорта для виїзду за кордон;

2) реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб, які з релігійних переконань відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, – паспорт громадянина України з відміткою відповідного контролюючого органу);

3) посвідчення учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, постраждалого учасника Революції Гідності або посвідчення члена сім'ї загиблого, члена сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці України (у разі наявності);

4) свідоцтво про народження (у разі, коли отримувачем послуг є батько або мати зазначеного отримувача послуг);

5) свідоцтво про шлюб (у разі, коли отримувачем послуг є дружина (чоловік));

6) свідоцтво про народження дитини (у разі, коли отримувачем послуг є дитина);

7) свідоцтво про смерть учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, постраждалого учасника Революції Гідності (у разі, коли отримувачами послуг є члени сім'ї).

Варто зазначити, що звертатися до суб'єкта надання послуг та виконувати інші дії і вчиняти правочини, пов'язані з отриманням психологічної допомоги, мають право законні представники отримувачів послуг.

Перед початком надання психологічної допомоги здійснюється укладання інформованої згоди отримувача послуг відповідно до вимог законодавства. Суб'єкт надання послуг інформує отримувача послуг про мету та зміст процесу надання психологічної допомоги, а також про те, що інформація щодо надання психологічної допомоги є конфіденційною і її незаконне поширення тягне за собою відповідальність згідно із законом. У разі згоди на отримання психологічної допомоги суб'єкт надання послуг укладає з отримувачем послуг угоду про надання психологічної допомоги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993, № 45, ст.425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

2. Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: затв. постановою КМУ від 29

ТРАНСПОРТНІ ДОГОВОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ольга ЗІНЬОВА

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Стабільне та ефективне функціонування транспортної системи будь-якої країни залежить від багатьох чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Стосовно нашої держави, яке з 24 лютого 2022 року перебуває в стані повномасштабної війни, ці чинники напряду залежать від військових подій на території України. У зв'язку з цим окремі галузі транспортної системи припинили свою діяльність. Мова йде про припинення перевезень пасажирів повітряним, морським, внутрішнім водним транспортом. В обмеженому режимі працюють зазначені галузі транспортної системи щодо перевезення вантажу. Державі довелося змінити і правила перевезення пасажирів та вантажу залізничним і автомобільним транспортом в умовах війни.

Однією з найважливіших галузей економічного розвитку України є морська та авіаційна транспортна галузь. Війна, яка зараз відбувається на території України серйозно підриває розвиток цих галузей, і не тільки в Україні. Зокрема, на міжнародному фронті спостерігаються зміни. Маршрути доставки заблоковані, логістичні компанії практично припинили свої послуги, а тарифи на авіаперевезення різко зросли. Постачальники повідомляють про різке зростання вартості авіаперевезень. Це не лише негативно вплинуло на економічну ситуацію в Україні, але й продовжує негативно впливати на ситуацію у світі в цілому.

Оскільки Україна є морською державою, то в умовах війни вона не може повноцінно користуватися своїми портами. Щодо портів на Азовському морі, то тут взагалі відсутня можливість роботи, оскільки всі порти Азовського моря перебувають під окупацією російських загарбників. Порти Чорного моря працюють під ракетними обстрілами та постійним терором зі сторони росії. Така робота є досить небезпечною для життя та здоров'я членів екіпажу та безпекою втрати судна. Україна є одним із великих експортерів зерна у світі, а російська агресія перешкоджає здійсненню такої роботи.

Що стосується повітряного транспорту, а також закриття повітряного простору для цивільних польотів над Україною та оминання авіакомпаніями повітряного простору росії також мають негативні наслідки. У глобальному контексті – це різке зростання цін на авіаквитки. Зрештою, логістичне навантаження на вантажовідправників подвоїлося, і багато рейсів було скасовано, що призвело до різкого скорочення пропускної спроможності, а також подовження самих транспортних маршрутів. На додаток до довших транспортних маршрутів не слід забувати про необхідність використання більшої кількості палива.

Для стабілізації діяльності транспортних галузей держава прийняла ряд нормативно-правових документів, спрямованих на поліпшення роботи в них. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2022 р. № 992 [1] внесені зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

України та надано можливість виїзду морякам – чоловікам віком від 18 до 60 років для навчання та роботи закордоном під час дії воєнного стану.

Запровадження воєнного стану вплинуло як на міжнародні, так і на внутрішні перевезення. У квітні 2022 року були затверджені нові правила перевезення вантажів, пасажирів та багажу внутрішнім водним транспортом [2], які визначили особливості укладення договорів перевезення пасажирів, вантажів та багажу.

Перевезення автомобільним і залізничним транспортом теж зазнали змін через російську збройну агресію. Була продовжена дія договорів перевезення пасажирів автомобільним транспортом. Крім того, виникла необхідність постачання товарами районів, що постраждали від війни та тих, які перебувають в зоні бойових дій. З огляду на це, виникла потреба в доставці гуманітарних вантажів як із-за кордону, так і всередині країни [3]. Щодо постачання гуманітарної допомоги від зарубіжних партнерів, то тут уряд прийняв ряд постанов, які встановили спрощену систему перетинання кордону гуманітарними вантажами та встановили відповідні митні пільги на період дії воєнного стану в Україні.

Уряд постійно працює з міжнародними партнерами, особливо з Європейського Союзу, щодо спрощеної процедури перетинання кордону з товарами, що надходять до нашої держави, тим самим стабілізуючи ситуацію щодо нормального функціонування різних галузей транспортної системи України та в усієї економіки в цілому.

Таким чином, роль транспортних договорів в період дії воєнного стану набуває неабиякої значущості, оскільки реально діючі перевізні відносини приносять користь нашій країні. Договори перевезення не втратили своєї актуальності в період війни з російськими загарбниками, а продовжують займати чільне місце в системі цивільно-правових договорів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова КМУ від 02.09.2022 р. № 992. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-vnesennia-zminy-do-pravyl-peretynannia-derzhavnoho-kordonu-hromadianamy-ukrainy-992-020922>
2. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Мінінфраструктури від 15.04.2022 р. № 220. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13370>.
3. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14>.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ

*Богдан МЕЛЕХ, канд. наук з держ. упр., доцент
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнології імені С. З. Гжицького*

Сучасне правове регулювання інтернет-середовища є новітнім утіленням традиційного цивільного права, витоки якого сформовано римськими юристами. Зрозуміло, що нормативне регулювання середовища Інтернету із часом набуває специфічних рис. Саме середовище, яке усунуло

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

часові й особистісні бар'єри (можливість укладання контрактів онлайн майже миттєво, за допомогою кліку між контрагентами, навіть які перебувають на різних континентах і під впливом різних правових систем) в укладанні контрактів і в інших юридичних діях вплинуло на видозміну норм права. Таким чином, сьогодні відбувається формування нової правової концепції, її назва має універсальний характер.

Мова йде про цифрові права. Цифрові права людини – це розширення і застосування універсальних прав людини щодо сучасних потреб суспільства у мережі Інтернет. Узагальнено цифрові права можливо розглядати як права людини в епоху Інтернету. Наприклад, право на конфіденційність в Інтернеті та свобода вираження поглядів насправді є продовженням рівних і невід'ємних прав, утілених у Загальній декларації прав людини ООН [1]. На думку ООН, відключення людей від Інтернету порушує ці права і суперечить міжнародному праву.

Цифрові права людини засновано на уявленні про комунікації як рушійний механізм цивілізації, про рівні цінності окремого індивідуума і всього суспільства. Базисні цифрові права людини включають право доступу до електронної мережі, право вільно спілкуватися і висловлювати думки в Інтернеті та право на недоторканність приватної сфери. Цифровий поділ на тих, хто має право доступу до новітніх каналів електронної комунікації, і тих, хто його не має, порушує право на отримання освіти й кваліфікації в нових технологіях інфосфери і право на доступ до загальної інформації через громадські установи та провайдерів [2].

Цифрові права, які тісно пов'язані зі свободою вираження поглядів і конфіденційністю, – це ті права, що дозволяють людям отримувати доступ, використовувати, створювати й публікувати цифрові носії, а також отримувати доступ і використовувати комп'ютери, інші електронні пристрої та комунікаційні мережі [3].

Цифрові технології трансформують способи здійснення, захисту та порушення основних прав, таких як свобода вираження поглядів і доступ до інформації, а також зумовлюють виникнення і подальше визнання нових прав. Технологічні досягнення є постійними, і кожен призводить до необхідності в розробці нової нормативної бази.

Оскільки ми все частіше проводимо своє життя в Інтернеті – онлайнпокупки, спілкування та обмін інформацією – це наші цифрові права, зокрема права на приватність і свободу висловлювань, які стають усе більш важливими. Потрібно також зрозуміти, як наші дані використовуються компаніями, урядами та інтернет-гігантами, такими як Facebook та Google.

Необхідно зазначити, що оскільки йдеться про нормативно-правове регулювання поняття «цифрове право», то на сьогодні це поняття ще не є закріпленим, хоч і за статистикою на території України знаходиться безліч інтернет-користувачів, які фактично є носіями цифрових прав.

При цьому розширення підстав, форм і способів набуття та здійснення майнових прав за допомогою мережі Інтернет як з фактичної, так і з юридичної точок зору, є динамічним процесом, що постійно перебуває в стадії ускладнення і урізноманітнення. Це насамперед стосується вироблення численних нових форм укладення електронних правочинів, їх фіксації у вигляді електронних документів, ідентифікації особи контрагента, способів підтвердження належності їй певних майнових прав, гарантування належного набуття, відчуження і здійснення прав.

А отже ключові особливості реалізації майнових прав інтернет-користувачами слід пов'язувати із наслідками вчинення відповідних

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

правочинів у конкретному, специфічному й новітньому для людського суспільства середовищі – мережі Інтернет, що відображається на всіх етапах – від пошуку контрагента, вчинення правочину й фіксації його змісту в електронній формі до здійснення майнових прав за допомогою веб-сервісів, їх захисту юрисдикційним і неюрисдикційним способами з особливими вимогами стосовно доказування та ін.

Таким чином, коли мова йде про цифрові права, то в першу чергу їх необхідно тлумачити як права цивільно-правового характеру, властиві фізичним особам або компаніям, які реалізують свої правові можливості в інформаційному просторі. Основу таких прав складають відомі цивільному праву майнові й особисті немайнові права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Universal Declaration of Human Rights : proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948. URL : <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

2. Tactical Reality Dictionary: Cultural Intelligence and Social Control. Vienna: Selene, and New York: Autonomedia, 2002. 131 p.

3. Янчук Ю. В. Інформаційні відносини в мережі Інтернет: теоретико-правовий аспект. *Науковий фаховий журнал «Право і суспільство»* 2017. № 5. Частина 2. С. 151–155.

ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕРУХОМЕ МАЙНО ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

*Олександра ПАВЛОВА, факультет цивільного захисту, 20 С група
НК – Діана КОТЛЯР
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також окупацією її території в результаті цієї агресії, багато громадян України втратили житло, тому опинилися в ситуації коли необхідно взяти в оренду чи купити об'єкт нерухомого майна, проте інформація про власника невідома.

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень регулює Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі - Закон).

Надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав) здійснюється відповідно до статті 32 Закону та Порядку надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України (далі – Порядок).

Частинами першою та другою статті 32 Закону встановлено, що інформація про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження, що міститься у Державному реєстрі прав, є відкритою, загальнодоступною та платною, крім випадків, передбачених Законом. Для фізичних та юридичних осіб інформація за об'єктом нерухомого майна та суб'єктом речового права надається в електронній формі через офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України, за умови ідентифікації такої особи (фізичної або юридичної)

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

з використанням кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, або засобів електронної ідентифікації, що мають високий або середній рівень довіри, відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», або в паперовій формі. Інформація про зареєстровані права та їх обтяження, отримана в електронній чи паперовій формі за допомогою програмного забезпечення Державного реєстру прав, має однакову юридичну силу та використовується відповідно до законодавства. Інформація з Державного реєстру прав не надається фізичним та юридичним особам у разі невнесення плати за надання інформації або внесення її не в повному обсязі[1].

Відповідно до частини сьомої статті 34 Закону за отримання інформації з Державного реєстру прав у порядку, передбаченому статтею 32 Закону, справляється адміністративний збір у такому розмірі:

- 0,025 прожиткового мінімуму для працездатних осіб - отримання інформації в паперовій формі (80 грн);
- 0,0125 прожиткового мінімуму для працездатних осіб - отримання інформації в електронній формі (40 грн) [1].

Пунктом 5 Порядку передбачено, що інформація з Державного реєстру прав про зареєстровані речові права, обтяження речових прав містить актуальні на дату та час її надання відомості про зареєстровані речові права, обтяження речових прав, наявні в Державному реєстрі прав, а також відповідні відомості з його невід'ємної архівної складової частини або відомості про відсутність зареєстрованих речових прав, обтяжень речових прав. За бажанням особи інформація з Державного реєстру прав про зареєстровані речові права, обтяження речових прав може додатково містити відомості про набуття, зміну і припинення речових прав, обтяжень речових прав, а також про внесені зміни до відповідних відомостей Державного реєстру прав та його невід'ємної архівної складової частини у хронологічному порядку[2].

Пунктом 10 Порядку передбачено, що для отримання інформації з Державного реєстру прав у паперовій формі особа, яка бажає отримати таку інформацію, звертається до будь-якого надавача інформації з Державного реєстру прав[2].

Слід зауважити, що відповідно до пункту 2 Порядку надавачем інформації з Державного реєстру прав є державний реєстратор, адміністратор центру надання адміністративних послуг або помічник нотаріуса [2].

Пунктом 15 Порядку визначено, що інформація з Державного реєстру прав в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг (далі – Портал Дія) або на підставі договорів про надання сервісної послуги, укладених з технічним адміністратором Державного реєстру прав, через інші інформаційні системи, що забезпечують ідентифікацію користувача з використанням засобів електронної ідентифікації з середнім або високим рівнем довіри, надається особі, яка бажає отримати таку інформацію та ідентифікована з використанням засобів електронної ідентифікації з середнім або високим рівнем довіри [2].

Згідно із пунктом 16 Порядку надання інформації з Державного реєстру прав в електронній формі здійснюється автоматично програмними засобами ведення Реєстру шляхом формування та завантаження інформації з Державного реєстру прав залежно від зазначених особою, що звернулася за її

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

отриманням, параметрів пошуку для її подальшого використання, у тому числі друку [2].

Так, інформацію з Державного реєстру прав за об'єктом нерухомого майна та суб'єктом речового права можна отримати:

- в електронній формі через офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України за покликанням <https://online.minjust.gov.ua/rpr/>, або через Портал Дія за покликанням <http://surl.li/mubprq>;

- в паперовій формі шляхом звернення до будь-якого надавача інформації.

Отже, Державний реєстр прав є офіційним та надійним джерелом інформації про нерухоме майно, розміщене на території України. Держава гарантує об'єктивність, достовірність та повноту відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження, що містяться в Державному реєстрі прав. Суб'єкти цивільно-правових відносин мають можливість отримувати необхідну інформацію для вчинення будь-яких правочинів із нерухомим майном.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 р. № 1952-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

2. Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова кабінету Міністрів України від 25.12. 2015 р. № 1127.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text>

ПІДСТАВИ І СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Карина ЧАБАНЕНКО, факультет цивільного захисту, група 20С

НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Відповідно до положень цивільного законодавства України, право власності на майно набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема з правочинів. Так, стаття 328 Цивільного кодексу України визначає, що право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Водночас, варто відрізнити підстави набуття права власності від способів набуття права власності. Якщо підставами набуття права власності є певні юридичні факти (договори, заповіт, рішення суду тощо), то способами набуття права власності є конкретні дії, які необхідно вчинити для виникнення права власності (передання речі, державна реєстрація правочину або права тощо). У науковій доктрині прийнято поділяти підстави набуття права власності на первісні та похідні. Первісні підстави обумовлюють набуття права власності на річ вперше або незалежно від прав попереднього власника на неї. До них відносять: створення нової речі, переробку речі, привласнення загальнодоступних дарів природи, знахідку, бездоглядну домашню тварину, скарб, набувальну давність тощо. Похідні підстави передбачають набуття права власності з волі попереднього власника або в порядку правонаступництва: правочини, спадкування, приватизація, реорганізація юридичної особи та ін [3].

Щодо способів набуття права власності, то вони залежать від об'єкта

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

та підстав набуття права власності на нього. Наприклад, право власності на рухому річ зазвичай виникає з моменту її передання набувачу, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 334 ЦК України). Набуття права власності на нерухоме майно, як правило, відбувається з моменту державної реєстрації цього права (ч. 2-4 ст. 334 ЦК України). У деяких випадках для виникнення права власності закон вимагає вчинення ряду послідовних дій. Скажімо, набуття права власності в порядку спадкування включає прийняття спадщини, отримання свідоцтва про право на спадщину, а для спадщини у вигляді нерухомого майна або транспортних засобів – ще й державна реєстрація цього права. Особливу увагу законодавець приділяє визначенню моменту набуття права власності за договором [2].

При дослідженні питання державної реєстрації прав на нерухоме майно як способу набуття права власності, цікавими є останні тенденції судової практики. Зокрема, у низці рішень Великої Палати Верховного Суду зроблено висновок, що державна реєстрація права власності на нерухоме майно є лише одним з юридичних фактів у юридичному складі, необхідному для виникнення права власності, і самостійного значення не має. Відсутність такої реєстрації сама по собі не означає відсутності в особи права власності, якщо воно набуто з підстав, визначених ЦК України або іншими законами. Майно не правоутворюючого, а лише правопідтверджувального значення.

У статистичному розрізі у 2022-2023 роках зафіксовано загальне зниження кількості зареєстрованих речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Так, згідно даних Міністерства юстиції України, кількість зареєстрованих прав та обтяжень у 2022 році становила лише 58 % у порівнянні з попереднім роком, а за перше півріччя 2023 року – менше 40 % у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Водночас кардинального падіння показників реєстрації договорів купівлі-продажу нерухомого майна не відбулося, що свідчить про збереження попиту на нерухомість серед населення попри економічну кризу та воєнні загрози, обсяги приватизації, навпаки, суттєво зросли: якщо у 2021 році від приватизації державного майна було отримано 5,1 млрд грн, то за результатами 2022 року цей показник склав понад 20,9 млрд грн [1].

Отже, в сучасних умовах інститут набуття права власності покликаний виконувати низку важливих економічних та соціальних функцій: стимулювання залучення інвестицій шляхом створення гарантованих можливостей набуття прав на майно, сприяння реформуванню відносин власності та формуванню ефективної структури економіки, забезпечення стабільності цивільного обороту шляхом встановлення чітких правил переходу прав тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільне право. Частина I : навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти. Є. О. Харитонов, О. М. Берназ-Лукавецька, І. В. Завальнюк, С. В. Завальнюк, О. В. Мельник, О. С. Омельчук, О. І. Сафончик, В. О. Токарева ; за ред.: Є. О. Харитонova, С. В. Завальнюка ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. 108 с. Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.27266>

2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 3: Право власності та інші речові права / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2023. 808 с. (Серія «Коментарі та аналітика»).

3. Яремова І. В. Визначення моменту набуття права власності за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 223 с.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ОБМЕЖЕНИХ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

*Валерій ЯНКОВСЬКИЙ, аспірант 3-го курсу
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*

Наявна на сьогодні система речових прав визначена цивільним законодавством, розрізняє право власності та інші речові права, які, своєю чергою, визначаються як речові права на чуже майно, серед яких виділені право володіння; право користування (сервітут); право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); право забудови земельної ділянки (суперфіцій) та окремо визначена можливість встановлення законом інших речових прав на чуже майно. Питання належної роботи цієї системи є важливим як у доктрині цивільного, так і земельного права, оскільки саме за допомогою інституту речових прав визначається обсяг прав власника та користувача земельної ділянки сільськогосподарського призначення в кожному з перелічених випадків.

Особливого значення належного функціонування цієї системи набуває для правозастосовної практики, оскільки співвідношення права власності та інших речових прав ставить низку спірних питань стосовно перетину цих прав в процесі їх реалізації та належному захисті цих прав у разі наявності якихось непорозумінь між правоволодільцями. Крім того, окремої складності належному функціонуванню окресленої системи речових прав додає необхідність здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Така складність виникає внаслідок наявних прогалин відповідного законодавства, що викликає велику кількість зловживань у цій сфері.

Речове право, виступаючи одним із базових інститутів цивільного права, в своєму розвитку пройшло тривалий шлях від часів римського права до сьогодення. Якщо раніше існувало чітке розмежування зобов'язального та речового права, то в сучасних реаліях простежуються тенденції, які нівелюють будь-які кордони та межі між цими інститутами забезпечуючи врегулювання цивільних відносин у симбіозі одного з іншим.

Характеризуючи обмежені речові права, слід зазначити, що ні в цивілістичній, ні в земельній доктрині немає єдиного погляду, які саме права відносити до обмежених речових. В своїх дослідженнях вчені схильні більше розрізняти такі категорії як обмеження та обтяження в правах. Так, О.В. Ільків розглядає поняття термінів «обтяження» та «обмеження» права власності через призму положень сервітутного права і пропонує обтяження трактувати як звуження можливостей власника здійснити повноваження, які складають зміст його права власності, а обмеження, як юридична категорія, свідчить про неможливість власника здійснювати свої повноваження на власний розсуд [1, 27].

Барабаш А. Г. та Макогін Н. О. дійшли висновку, що обтяження встановлюються у приватних інтересах; носять адресний характер; виникають з правочину (виняток, право постійного користування земельною ділянкою, умовою виникнення якого є закон) або за рішенням суду, а Обмеження встановлюються з метою захисту публічних інтересів і адресуються невизначеному колу осіб. Підставою виникнення обмежень є закон або, прийнятий відповідно до нього, нормативний акт (виняток, земельний сервітут, умовою виникнення якого можуть бути правочин) [2, 241-242].

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

В своєму дослідженні Т. Є. Харитонова стосовно обмежених речових прав зазначає, що якщо панування повне – це право власності, якщо обмежене – обмежені речові права [3, 89].

М.І. Балаценко було встановлено обмежену речову природу іпотечного права. Право іпотеки землі є речовим правом на чужу річ, основою якого є обмежене право розпоряджатись заставленою річчю – земельною ділянкою [4, 11].

В Концепції оновлення ЦК України, пропонується визначити наступні обмежені речові права: сервітут, узуфрукт, емфітевзис, суперфіцій, застава, іпотека та інші обмежені речові права [5, 21].

Окремо слід навести висновки, до яких дійшов В. Ватрас, досліджуючи доктринальні основи речових прав у цивільному праві. Так, вчений зазначає, що відомі в цивільно-правовій доктрині класифікації речових прав не повною мірою дають змогу розкрити сутність вказаного правового інституту і ці речові права слід класифікувати на основі критерію повноти правомочностей, які впливають із факту володіння річчю на: право власності; абсолютні права на чужі речі (право володіння, сервітут, емфітевзис, суперфіцій, право постійного користування земельною ділянкою); обмежені права на чужі речі (право господарського відання, право оперативного управління); забезпечуючі права на чужі речі (право іпотеки, право застави, право довірчої власності); переважні права (права переважної купівлі) [6, 100].

Погоджуючись з наведеними висновками та узагальнюючи висновки до яких дійшли попередні дослідники, зазначимо, що визначаючи речові права та обмежені речові права, слід на законодавчому рівні закріпити пріоритет ЦК України перед іншим законодавством при їх встановленні, оскільки це дозволить забезпечити правову визначеність, спростити процес установавання цих прав та меж їх захисту, забезпечити формування усталеної правозастосовної практики та відповідно впорядкувати суспільні відносини в цій сфері. Отже, наша пропозиція полягає у внесенні змін до ЦК України, а саме, викласти ч.2 ст. 395 ЦК України в наступній редакції: «Законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно. У разі встановлення законом інших речових прав, які суперечать положенням цього Кодексу, застосовуються відповідні положення цього Кодексу».

Перспективи подальших наукових розвідок в цьому напрямі полягають у дослідженні значення та місця обмежених речових прав у оновленому цивільному законодавстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільків О. В. Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України : дис. ... докт. юрид. наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Львів, 2021. 448 с.
2. Барабаш А. Г., Макогін Н. О. Види обмежень права власності на землю в Україні. *Молодий вчений*. № 6 (82). 2020 р. С. 238–242. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-49>
3. Харитонова Т. Є. Проблеми здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. Київ, 2016. 322 с.
4. Балаценко М. І. Система речових прав на землю за законодавством України: дис. ... доктор. філософії: спец. 081 «Право». Київ, 2021. 275 с.
5. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
6. В. А. Ватрас. Доктринальні основи класифікації речових прав у цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2 (30)/2022. С. 97–102.

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

ОГЛЯД ПРОБЛЕМАТИЧНИХ СЕГМЕНТІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

*Олена ГУЗЕНКО, канд. екон. наук, доцент, факультет № 4
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Сучасна господарсько-торгівельна діяльність (далі – Г(т.д.) здійснюється бізнес структурами в Україні в умовах воєнних викликів. У зв'язку з цим, постало питання вирішення низки проблем, які мають економічний та правовий характер. Очевидним є те, що воєнний стан негативно вплинув на різні процедури Г(т.д.). До їх складу варто віднести: повна або часткова втрата логістичних зв'язку з потенційними покупцями; зміна маршрутів і транспортних засобів, котрі сприяли проведенню торгівельних процедур; підвищення рівня ризику безпеки та захисту товару; зростання витрат на проведення торгівельних операцій та відсутність фактору стабільності в системі ціноутворення.

Окрім того, в наявності значна частина окупованих територій, а як наслідок повна або часткова втрата торгівельного бізнесу, що негативно позначилось обсягу податкових платежів до відповідних бюджетів; нестабільність в економічному плані країни; інфляційні коливання та зростання курсу валют; блокування портів та відсутність авіа сполучення; велике навантаження на залізницю та її часткове руйнування; обмеження та зростання вартості паливно-мастильних матеріалів; створення довших маршрутів постачання товарів – об'їзд небезпечних зон; масовані атаки/обстріли; тощо. Усе вищевикладене вказало на необхідність та доцільність переосмислення правил проведення Г(т.д.), врахування особливостей здійснення торгівельних операцій підприємницькими структурами, котрі функціонують в умовах воєнних викликів.

Варто зазначити, що особливості проведення Г(т.д.) не є новою, постійно як предмет вивчення обирається темою обговорення на різних наукових форумах, монографічних та дисертаційних дослідженнях. Поставлена проблема найшла часткове вирішення в працях таких науковців як С. А. Давимука, Л. І. Федулова, Н. М. Попадинець[1], Н. С. Краснокутська, І. Г. Бубенець, О. Є. Чатченко[2], А. А. Мазаракі[3], В. В. Апопій, І. П. Мішук, Я. М. Антонюк [4], В. В. Лісіци, В. І. Місюкевич, О. М. Михайленко[5] та інші. Науковці надають доволі змістовні пропозиції щодо покращення Г(т.д.), проте обмежено розкривають її проблематичні аспекти в умовах наявних активних дій в Україні.

Нагадаємо, частиною третьою ст. 263 Господарського кодексу України [6] передбачено, що Г(т.д.) може здійснюватися суб'єктами господарювання в таких формах: матеріально-технічне постачання й збут; енергопостачання; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля й громадське харчування; продаж і передача в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності й інша допоміжна діяльність із забезпечення реалізації товарів (послуг). За сутнісним змістом як понятійна категорія Г(т.д.) представляє собою «...дії, що здійснюються суб'єктами

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

господарювання, які беруть участь у сфері обігу товарів, спрямовані на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання»[6].

Доречно звернути увагу на той факт, що Г(т.д.) , в умовах воєнних викликів в Україні, має ряд особливостей, котрі виникають в період безпосереднього здійснення торгівельних операцій. До їх складу включають [7, с.98-99]:

- по-перше, дерегуляцію Г(т.д.), тобто посилення впливу держави на економічні процеси, яке є загальною тенденцією її розвитку, спричинило потребу в дерегуляції, оскільки надмірне втручання уряду може пригнічувати інновації та обмежувати економічний розвиток;

- по-друге, тарифне регулювання в системі Г(т.д.), котре спирається на міжнародну митну класифікацію товарів, що спрощує митне оформлення та адаптує систему до міжнародних стандартів ;

- по-третє, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності шляхом надання певних пільг ведення Г (т.д.) в умовах війни,

- по-четверте, валютний контроль, котрий має дещо спрощену форму в умовах воєнного стану шляхом зміни граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів в системі Г(т.д.).

До їх складу також пропонують включати процедури технічного редагування Г(т.д.), котрі спираються на впровадження стандартів безпеки та якості продукції, що може покращити доступ до світових ринків та стимулювати експорт, а також процедури цифрової трансформації економіки. Окрім цього, значне місце в групі особливостей проведення Г(т.д.) займають сегменти торговельні угоди та доступне кредитування. Очевидним є те, що кредити стали більш доступними завдяки розширенню та продовженню програми «5-7-9 %».

Враховуючи ситуацію, яка склалася в країні та з метою подальшого розвитку Г(т.д.) необхідно забезпечити більш активне втручання законодавця в системі її правового регулювання, котре має бути спрямоване на забезпечення економічної стабільності та захисту національних інтересів. Особлива увага повинна бути приділена таким питанням, як: підтримка торговельного бізнесу через впровадження програм підтримки та стимулювання бізнесу; створення сприятливого інвестиційного клімату та розширення торговельних відносин; підтримка експорту на основі запровадження заходів, спрямованих на підтримку українських товарів та послуг на міжнародні ринки, зокрема шляхом спрощення митних процедур та вивезення товарів.

На підставі зазначеного, слід зробити висновок, що ситуація в системі Г(т.д.) залишається доволі складною через низку впливів негативних факторів, які спровоковані існуючими воєнними викликами. У даному випадку необхідно віддати пріоритетність механізму державного регулювання Г(т.д.), який має стати адаптивним та гнучким, а його реалізація має бути спрямована на вдосконалення нормативно-законодавчої бази шляхом гармонізації існуючого національного правового поля із законодавством ЄС у частині вимог до торгівлі як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Інноваційний розвиток підприємств сфери торгівлі: світові тенденції та практика в Україні : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова, Н. М. Попадинець та

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

ін.; за заг. ред. С. А. Давимуки. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» 2016. 432 с.

2. Підприємницький потенціал як фактор розвитку торговельних підприємств : монографія / Н. С. Краснокутська, І. Г. Бубенець, О. Є Чатченко. Харків: «Лідер», 2015. 175 с.

3. Оптова торгівля в Україні: монографія / за ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2016. 208 с

4. Структурні зміни та сучасні тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України: монографія / Апопій В. В., Міщук І. П., Антонюк Я. М. та ін.; за ред. проф. Апопія В. В. Львів : «Новий Світ – 2000», 2017. 440 с.

5. Формування системи внутрішньої торгівлі України: теорія, практика, інновації: колективна монографія / за ред. В. В. Лісіци, В. І. Місюкевич, О. М. Михайленко .– Полтава: ПУЕТ, 2020 . 232 с

6. Господарський кодекс України: Закон України No 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

7. Сиротко М. В. Особливості правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2024. № 53. С.95- 104

ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

*Віталій КАДАЛА, канд. юрид. наук, доцент, факультет №4
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Актуальність дослідження господарсько-торгівельної діяльності (далі – ГТД) як предмета правового регулювання обумовлена тим, що ця діяльність є одним із видів функціонування малого та середнього бізнесу, котрий набуває особливого значення в умовах військових дій на території України та виходячи із завдань післявоєнної відбудови економіки.

З цього приводу, ми поділяємо думку М. В. Сиротко [1, с. 96] стосовно того, що «...ГТД в умовах воєнного стану має критичне значення для забезпечення продовольчої безпеки, зокрема, шляхом забезпечення доступу до необхідних товарів і послуг для населення, ... сприяє збереженню і підтримці економічної життєздатності держави, забезпечуючи обіг коштів та необхідних ресурсів для ведення військових дій та відновлення інфраструктури після їх завершення». Беззаперечним є той факт, що такий рольовий аспект ГТД у забезпеченні потреб і стабільності життєдіяльності суспільства під час війни вказує на необхідність її належного правового регулювання в цих складних умовах.

Проблеми правового регулювання ГТД не є новою, проте не втрачає своєї актуальності, що підтверджується доволі значною кількістю наукових праць, монографічних та дисертаційних досліджень. Зазначена проблема знайшла часткове вирішення в роботах таких науковців як В. В. Лісіца, В. І. Місюкевич, О. М. Михайленко [2], О. С. Биконя, В. В. Венгер, В. Е. Лір, В. Е. Гуменюк [3], Т. О. Осташко, О. В. Пустовойт, О. С. Биконя, В. К. Олефір [4] та інші. Однак, досить обмежено досліджено особливості правового регулювання ГТД в контексті сучасної ситуації в державі, де воєнний стан вимагає специфічного підходу до регулювання торговельно-економічних процесів.

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

До складу законодавчих регуляторів ГТД включено багато правових актів серед яких провідне місце відведено Господарському кодексу України [5]. У відповідності зі ст. 263 зазначеного законодавчого акту ГТД представляє собою «... дії, що здійснюються суб'єктами господарювання, які беруть участь у сфері обігу товарів, спрямовані на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання». Окрім того, законодавець звертає увагу на важливу особливість, котра стосується допоміжної діяльності. Мається на увазі включення такого виду діяльності до ГТД. Обґрунтуванням позиції законодавця слугує процедура реалізації різних видів продукції шляхом надання відповідних торговельних послуг.

У відповідності з правовими нормами ГТД здійснюється шляхом оптової та роздрібною торгівлі, котра спрямована як на задоволення споживчого ринку в Україні, так і приносить користь виробникам, продавцям і споживачам, зачіпає як приватні, так і державні інтереси.

Важливо відзначити, що торговельна діяльність в Україні регулюється Законами України «Про захист прав споживачів», «Про споживчу кооперацію», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про лікарські засоби», «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» та іншими законодавчими актами. При цьому, постановами Кабінету Міністрів України забезпечується регулювання окремих питань ГТД. До їх складу варто включити такі як: Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення, торгівлю примірниками аудіовізуальних творів, дорожчими металами, гарантійного ремонту, надання послуг з централізованого водопостачання, торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, надання та отримання телекомунікаційних послуг, проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг тощо.

Регламентом Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 1308/2013 від 17 грудня 2013 року визначено встановлення спільної організації ринків сільськогосподарських продуктів та про скасування регламентів Комісії (ЄЕС) № 922/72, (ЄЕС) № 234/79, (ЄС) № 1037/2001 і (ЄС) № 1234/2007 (далі – Регламент № 1308/2013). В Україні також пропонують імплементувати положення цього акту. Так, з метою імплементування вказаних положень подано проект Закону України «Про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників», яким враховано низку положень Регламенту № 1308/2013 [6]. На думку О. Гончаренко [7, с.38] «...однак суттєвим недоліком цього проекту є те, що ним пропонується фактичне створення саморегульованих організацій сільськогосподарськими товаровиробниками, які у проекті називаються «репрезентативними», але не визначаються їх організаційно-правові форми» .

У зв'язку з воєнними діями в Україні було також прийнято Постанову КМУ від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану»[8], яка передбачає можливість набуття права на провадження господарської діяльності суб'єктами господарювання за спрощеною процедурою без отримання дозвільних документів. Крім того, встановлено, що строки дії строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

продовжуються на період воєнного стану, що дозволяє підприємствам продовжувати свою діяльність без додаткових формальностей у надзвичайних умовах [8].

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок, що ГТД в Україні спирається на блок законодавчих актів, котрі забезпечують дотримання правил та законодавчих норм ведення торгівельної діяльності взагалі. Базовим законодавчим актом виступає Господарський кодекс України, проте враховуючи складну ситуацію в країні важливо ретельно проаналізувати та вирішити питання розробки збалансованого законодавства з впровадження торговельної діяльності в умовах сьогодення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сиротко М. В. Особливості правового регулювання господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2024. № 53. С. 95- 104.

2. Лісіца В. В., Місюкевич В. І., Михайленко О. М. Формування системи внутрішньої торгівлі України: теорія, практика, інновації: колективна монографія. Полтава: ПУЕТ, 2020. 232 с.

3. Розвиток національної торговельної політики для підвищення конкурентоспроможності економіки України : колективна монографія / О.С. Биконя, В.В.Венгер, В. Е.Ліп, В.Е.Гуменюк та ін.; за ред. д-ра екон. наук, Т.О. Осташко. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». 2021. 313 с.

4. Вплив багатополлярної глобалізації на зовнішню торгівлю України: колективна монографія / Т. О. Осташко, О. В. Пустовойт, О. С. Биконя, В. К. Олефір та ін. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». 2024. 330 с.

5. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

6. Проект Закону України «Про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1513552>

7. Гончаренко О. Правові засади саморегулювання господарської діяльності повоєнної України. *Право України*. 2023. № 10. С. 36–48.

8. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанови КМУ від 18 березня 2022 року № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>

ВІДНОВЛЮВАЛЬНА ЕНЕРГЕТИКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Тетяна ШЕНДЕР, аспірантка, 4 курс 1 група

НК – Наталія ЄРЕМЄЄВА, канд. юрид. наук,

завідувач відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень

ім. В. К. Макутова Національної академії наук України»

В концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року визначено ключові тенденції в енергетичному секторі, серед яких, інтенсивний розвиток сонячної та вітрової генерації. У виробництві електроенергії до 2050 року планувалося забезпечення 70 % відновлювальних джерел енергії, з яких 15 % припадало на генерацію сонячної електроенергії [1].

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

Повномасштабне військове вторгнення та масовані ракетні удари по об'єктах критичної інфраструктури внесли свої корективи в усі сфери життя України, зокрема і в енергетичну. Постійні перебої зі світлом, які можуть тривати понад шість годин, а в деяких регіонах до кількох днів, все більше спонукають споживачів задумуватись над питанням альтернативних джерел електроенергії. У відповідь на складні виклики, коли перебої зі світлом стали постійним явищем, відбувся стрімкий розвиток альтернативної енергетики, оскільки неабияк зріс попит на встановлення сонячних панелей.

Крім того, враховуючи взяті на себе зобов'язання, як члена на вступ до ЄС, повоєнна відбудова України значною мірою буде «зеленою», що узгоджується з підходами та нормами ЄС. Тому кореляція траєкторії удосконалення альтернативної енергетики у бік стимулювання розвитку малих об'єктів генерації у приватних домогосподарствах (розвиток «просьюмерства»), а також спрощення умов приєднання генеруючих установок до електричних мереж та обмеження бюрократичних перепон є актуальними питаннями для дослідження і способами подолання боргової кризи в «зеленій» енергетиці.

«Зелений перехід є і залишатиметься одним з ключових рушіїв основних економічних перетворень у світі. Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, можна стверджувати, що країні зрештою доведеться запровадити основне регулювання та директиви ЄС, що стосуються сталих фінансів та зеленого відновлення, важливими з яких є політики в межах Європейського зеленого курсу (ЄЗК). Водночас багатосторонні рамки та угоди, зокрема Паризька угода та Цілі сталого розвитку ООН, уже стимулюють зміни в політиці та способах ведення бізнесу, пов'язаних із пом'якшенням зміни клімату та адаптацією до неї, екологічною стійкістю, соціальною відповідальністю, сталими фінансами, зеленими технологіями, циркулярною економікою, сталим розвитком, принципами ESG». [2]

Значну роль в досягненні задекларованих у концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року цілей відіграють малі генеруючі енергоустановки приватних домогосподарств. В законодавстві ЄС найбільш наближеним, поняттям до наших приватних домогосподарств у сфері енергетики є поняття «просьюмер». В Україні поняття «просьюмер» набуло широкої популярності поза межами нормативно-правових актів, проте вітчизняний законодавець досі цим поняттям не оперує.

Просьюмери (від англ. prosumer, producer – виробник + consumer – споживач) – домогосподарства, що самостійно виробляють електроенергію для своїх потреб, а надлишок продають у мережу. [3]

Отже, «просьюмери» це домогосподарства, які одночасно являються виробниками та споживачами електроенергії. Розвиток «просьюмерства» в Україні став можливим завдяки введенню «зеленого» тарифу, який дозволяє власникам малих генеруючих енергоустановок продавати надлишки електроенергії в мережі за фіксованими цінами. «Просьюмери» можуть заощадити на електроенергії та навіть заробляти, продаючи її надлишки.

На нашу думку, саме розвиток та стимулюванню «просьюмерства» має бути одним з пріоритетних напрямків інноваційної діяльності загальнодержавного рівня. Тому, з метою імплементації нормативно-правових актів ЄС у національне законодавство України, профільний Закон України «Про альтернативні джерела енергії» потрібно доповнити поняттям «просьюмер» та визначити обов'язкові умови, яким повинен відповідати

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

виробник енергії з альтернативних джерел для того, щоб бути віднесеним до цієї категорії.

Разом з тим, однією з ключових перешкод в розвитку галузі альтернативної енергетики є бюрократичні перепони, а саме: процеси ліцензування та отримання дозволів, які можуть бути складними та тривалими, що ускладнює реалізацію проектів у сфері відновлюваної енергетики.

Крім того, нарощуванню енергетичних потужностей та залученню інвестицій до даної галузі вкрай гостро перешкоджає боргова криза, яка виникла в попередні роки. Генеральний директор Solar Generation Станіслав Ігнат'єв пояснив, що «рівень розрахунку перед виробниками за «зеленим» тарифом» зараз складає 71-73 %. Поступово покриваються борги минулорічні. Але проблема в тому, що для інвестора дуже важлива вартість тих грошей, які він інвестував у розподілену генерацію. Якщо повертаються гроші 2021, 2022, 2023 років, то, враховуючи курс до іноземних валют (зокрема, до євро, в якому встановлюється «зелений» тариф), вартість цих грошей суттєво падає». [4]

З огляду на наведене, можна дійти висновку, що з метою удосконалення правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики та імплементації нормативно-правових актів ЄС у національне законодавство України в профільному Законі України «Про альтернативні джерела енергії» потрібно закріпити поняття «просьюмер» та «просьюмерство». Визначити права, обов'язки та умови яким повинні відповідати виробники енергії з альтернативних джерел щоб їх було віднесено до категорії «просьюмер». Крім того, для забезпечення безперебійної роботи підприємств та важливих інфраструктурних об'єктів маємо збільшити кількість систем акумуляції енергії, що можливо за рахунок зменшення бюрократичних перепон, подолання боргової кризи, впровадження податкових пільг та гарантій національного регулювання. Україна може використовувати ці можливості для розширення альтернативного енергетичного сектору та забезпечення економічного розвитку при одночасному зменшенні впливу на навколишнє середовище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство енергетики та захисту довкілля. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. Energy investment prospects in Ukraine URL: <https://kompek.rada.gov.ua/uploads/documents/30556.pdf>
2. Олексій Рябчин, Дарина Кулага. Зелене відновлення України: керівні принципи та інструменти для тих, хто ухвалює рішення. 2023 рік. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>
3. YASNO – надійний постачальник світла та газу. Сонячні станції від YASNO. URL: https://www.dp.yasno.com.ua/news/b2b_news/solar_energy_Dnipro
4. Україні треба вирішити боргову кризу в «зеленій» енергетиці, щоб повернути довіру інвесторів, – Ігнат'єв. 23 серпня 2024 року. URL: <https://obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/ukraini-treba-virishiti-borgovu-krizu-v-zelenij-energetitsi-schob-povernuti-doviru-investoriv-ignatev.htm>

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Петро БЕНЧАК, факультет цивільного захисту, 35С група

НК – Юлія ПАНІМАШ, канд. пед. наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Охорона праці людей з інвалідністю є важливим аспектом соціальної політики і трудового права, який потребує системного наукового аналізу.

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2020 р., в Україні 2,7 мільйонам осіб (включаючи 160 тис. дітей) встановлено інвалідність, що становить приблизно 6 % населення. Жінки становили 44 % від 136,3 тисяч осіб, яким у 2019 р. уперше було встановлено інвалідність. Станом на осінь 2023 року згідно даних Мінсоцполітики приріст людей з інвалідністю становив 300 тис. осіб, тобто майже 10 % населення України має групу інвалідності [1].

Національне законодавство в Україні, що регулює охорону праці людей з інвалідністю, намагається забезпечити рівні умови для їхнього трудового життя і здійснення прав на працевлаштування. Основними нормативно-правовими актами, які охоплюють це питання, є:

- Конституція України^{**}: Стаття 27 гарантує право на працю та зазначає, що кожен має право на захист прав у сфері праці, що є основою законодавства про охорону праці;

- Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»: Цей закон визначає основні принципи та гарантії соціальної захищеності людей з інвалідністю, включаючи право на професійну реабілітацію, працевлаштування та створення безпечних умов праці;

- Закон України «Про охорону праці»: Цей закон регламентує питання щодо створення безпечних і здорових умов праці на підприємствах, включаючи необхідність адаптації робочих місць для людей з інвалідністю;

- Національні програми і стратегії: В Україні також розробляються різноманітні програми національного рівня, спрямовані на соціальну інтеграцію та підтримку людей з інвалідністю, що передбачають поліпшення умов праці;

- Кодекс законів про працю України: Цей кодекс містить розділи, що регламентують трудові права усіх громадян, включаючи осіб з інвалідністю, що стосується умов праці, компенсацій, відпусток тощо.

Завдяки цим законодавчим актам здійснюється захист прав людей з інвалідністю в контексті праці, проте реалізація цих норм на практиці часто стикається з певними труднощами, такими як недостатня обізнаність роботодавців, брак адаптованої інфраструктури та упередження. Тому важливим є не лише прийняття законів, а й забезпечення їхнього ефективного виконання та моніторингу. За даними Міністерства соціальної

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

політики лише кожна четверта людина з інвалідністю в Україні офіційно працевлаштована, що є удвічі менше, ніж в європейських країнах.

Люди з інвалідністю в Україні часто стикаються з дискримінацією на ринку праці, а їхні особливі потреби вимагають специфічних умов праці, які забезпечують безпеку та комфорт.

Ось кілька ключових аспектів:

1. Доступність робочого місця: Багато підприємств не мають необхідної інфраструктури для забезпечення доступу людей з інвалідністю, що обмежує їх можливості трудової діяльності.

2. Спеціальні умови праці: Люди з інвалідністю часто потребують адаптованих робочих місць і обладнання, щоб виконувати свої обов'язки. Це може вимагати додаткових витрат від роботодавців.

3. Стереотипи та дискримінація: Суспільні стереотипи можуть впливати на справедливість при прийомі на роботу та супутніх питаннях. Люди з інвалідністю часто стикаються з упередженнями, що може заважати їхньому успіху на ринку праці.

4. Психологічні бар'єри: Після отримання інвалідності багато людей стикаються з психологічними труднощами, що може впливати на їхню здатність працювати та взаємодіяти в колективі.

5. Правова база: В Україні існують законодавчі вимоги щодо охорони праці людей з інвалідністю, але їхнє виконання не завжди є належним. Це призводить до недостатньої рівності і прав людини.

6. Навчання та професійна підготовка: Багато людей з інвалідністю мають труднощі у доступі до програм навчання та професійної підготовки, що обмежує їх можливості на ринку праці. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчі ініціативи, освіту, підвищення свідомості суспільства і адаптацію робочих місць для людей з інвалідністю.

На нашу думку, проблема зайнятості та охорони праці інвалідів – це глобальна проблема, вирішення якої потребує вироблення єдиної програми дій з боку держави та роботодавців, спрямованих на подолання перепон на шляху до інтеграції інвалідів до всіх сфер життя суспільства, усунення дискримінації за ознакою інвалідності тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство соціальної політики України :
<https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>.

АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

*В. ЖЕРТОВСЬКА, студентка 3-го курсу
НК – Людмила ТЕПТЮК, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Трудовий спір між працівником і роботодавцем незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації.

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі.

У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, передбачених ст. 221 КЗпП [2].

Принципи медіації:

1. Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

2. Принципи медіації поширюються на стадію підготовки до медіації.

Медіатор обов'язково перед початком проведення процедури медіації повинен розповісти сторонам про принципи її проведення, яких повинні дотримуватися сторони і медіатор, зокрема:

- добровільності – ніхто не може бути примушений до медіації, сторони та медіатор у будь-який момент мають право відмовитися від участі в медіації. Процедура медіації є гнучкою і неформальною та такою, що сприятиме досягненню найбільш ефективних результатів медіації;

- конфіденційності – конфіденційною є вся інформація, що стосується медіації, зокрема про пропозицію та готовність учасників конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини, що стали відомі під час медіації, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації;

- незалежності, нейтральності та неупередженості медіатора – під час медіації медіатор як нейтральна третя особа повинен бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб;

- самовизначення та рівності прав сторін медіації – сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) або організацію, що забезпечує проведення медіації [3].

Вимоги до медіатора:

1. Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

2. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

3. Сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

4. Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про медіацію» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>

2. Кодекс Законів про працю Кодекс законів про працю // ВВР, 1971 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32208?find=1&text>

3. Адвокат та медіація / Г. Гаро та ін. Харків.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.

**ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ
У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

*А. ІЩЕНКО, студентка 3-го курсу
НК – Людмила ТЕПТЮК, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою.

Трудові відносини – це відносини між працівником і роботодавцем, що передбачають виконання за дорученням, під керівництвом та контролем роботодавця особисто працівником за винагороду визначеної роботодавцем роботи [1].

Трудовий договір вважається укладеним при двох умовах:

Працівник не допускається до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника чи уповноваженого ним органу, та повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органом про прийом працівника на роботу, в порядку, що встановлений Кабінетом Міністрів України. [2]

При укладенні трудового договору громадянин в обов'язковому порядку має надати такі документи: паспорт чи інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку або відомості про трудову діяльність з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування та документ про освіту, стан здоров'я.

Заборонено вимагати від осіб, що влаштовуються на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця проживання чи перебування та документи, подання яких не передбачено законодавством.

Під час воєнного стану можливі певні зміни.

Відповідно Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 43 (кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується) та 44(ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів) Конституції України [3].

Особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану:

1. У період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору.

2. При укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

3 метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавець може укласти з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника [4].

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

У період воєнного стану застосовується такі форми організації, як надомна та дистанційна. Дистанційні робітники працюють у будь-якому місці за власним вибором. Водночас мають бути на зв'язку з роботодавцем за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Надомний працівник виконує роботу за місцем проживання або в інших визначених ним місцях поза приміщеннями роботодавця. Для такої роботи характерна закріплена робоча зона або технічні засоби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс законів про працю // ВВР, 1971 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32208?find=1&text>
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

Мар'яна КУПЧАК, канд. пед. наук, доцент

Львівський інститут Міжрегіональної академії управління персоналом

Функціонування підприємств та організацій мають величезний вплив на соціально-економічні та політичні процеси, що відбуваються у державі, а також відображаються на її рівень розвитку й на наше майбутнє, загалом. Формування системи стимулювання управлінського персоналу в організації вимагає не лише фінансових капіталовкладень та використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, але й здатності працювати з людським потенціалом. Доцільно також сприяти підвищенню рівня інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства та організації за рахунок покращенню таких показників, як: рентабельність, обсяги реалізованої продукції на одного працюючого, матеріаломісткість, коефіцієнт привабливості інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства [1].

Заходи з удосконалення системи стимулювання працівників є підґрунтям для успішного інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства та організації, до яких зокрема належать [2]:

- надання пріоритетів видам діяльності, що необхідно стимулювати;
- визначення та дослідження потреб кожного працівника та визначення потреб їх стимулювання;
- визначення цінностей, що становлять основу стимулювання управлінського персоналу;
- організація праці на належному рівні, для стимулювання управлінського персоналу у задоволенні власних інтересів з відповідними умовами праці, витратами робочої сили, безпечним та здоровим середовищем праці, належного морально-психологічного клімату в колективі.

Для забезпечення визначених пріоритетів у господарській діяльності підприємств та організацій потрібно закласти у стратегію розвитку наступні положення [3]:

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

- обґрунтування та виділення відповідних фінансових ресурсів;
- визначити пріоритети підприємницької сфери;
- обґрунтувати цінності організації;
- визначити сфери стимулювання управлінського персоналу та оцінити фінансові можливості підприємства;
- обґрунтувати потреби управлінського персоналу, а також відповідних можливостей організації для їх забезпечення;
- забезпечити безпеку управлінського персоналу організації.

Таким чином головним завданням щодо удосконалення системи стимулювання управлінського персоналу є [4]:

1) За критеріями оцінки:

- встановлення відповідності засобів стимулювання праці управлінського персоналу організації завданням забезпеченню максимізації рентабельності фінансового капіталу;
- визначення відповідності темпів росту заробітної плати темпам росту продуктивності праці;

2) За показниками:

- визначення частки чистого доходу, що спрямовуються у фонд матеріального стимулювання праці;
- встановлення рентабельності власних засобів;
- визначення темпів росту продуктивності праці;
- визначення темпів росту заробітної плати;
- забезпечення темпів росту продуктивності праці, що мають бути більшими від темпів росту заробітної плати;

3) За умовами ефективності:

- темпи росту заробітної плати мають бути більшими від темпів росту продуктивності праці;
- темпи росту продуктивності праці мають бути більшими від темпів росту заробітної плати.

Таким чином, керівництво підприємства та організації має забезпечити темпи росту продуктивності праці, що повинні випереджати витрати фонду заробітної плати та виплати винагород та компенсацій. При цьому, слід враховувати законодавчо встановлений мінімальний розмір заробітної плати, що гарантується роботодавцем працівникам за умови належного виконання професійних обов'язків, визначених норм праці, а також норм трудової участі у фінансовому зростанні підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Купчак М. Я. Шляхи підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств торговельної сфери економіки. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством : Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Полтава, 2024. С. 675-677.

2. Кучик Ю. В., Романець І. В., Гончаренко Т. В. Управління ефективністю персоналу у фармацевтичному бізнесі. *Вісник Вінницького національного технічного університету*. 2021 №4. С.18-23.

3. Семенюк С. Б., Фалович В.А. Сучасні тенденції використання маркетингу в діяльності підприємств. *Маркетинг і цифрові технології*. 2020. № 1. С. 61-72.

4. Третяк О. О. Поліпшення якості підготовки наукових кадрів України - запорука успішного просування в Європейський економічний простір. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. Вип. V, т. 2. Івано-Франківськ, 2019. С. 352-360.*

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЩОРІЧНОЇ ОСНОВНОЇ ВІДПУСТКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

А. ПЕТРЕНКО, студентка 3-го курсу

НК – Людмила ТЕПТЮК, канд. юрид. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

В сучасному світі, де стрес та перевантаження стали невід'ємною частиною професійного життя, щорічна додаткова відпустка може стати не лише розкішшю, але й необхідністю. Відпустка – це час, коли ми знаходимо можливість відпочити, відновити енергію та насолодитися моментом. Згідно ст. 45 Конституції України, кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час [1].

Щорічна додаткова відпустка – це відпустка, яка надається додатково до щорічної основної відпустки або незалежно від неї та пов'язана з умовами праці, характером і тривалістю виконуваної роботи. Законом України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. №504 передбачено такі види додаткових відпусток: 1) щорічна додаткова відпустка за роботу із шкідливими і важкими умовами праці; 2) щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці та її тривалість; 3) додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творча відпустка, відпустка для підготовки та участі в змаганнях, додаткова відпустка окремим категоріям громадян та постраждалим учасникам революції гідності; 4) додаткова відпустка працівникам, які мають дітей [2].

Щорічна додаткова відпустка за роботу із шкідливими і важкими умовами праці тривалістю до 35 календарних днів надається працівникам, зайнятим на роботах, пов'язаних із негативним впливом на здоров'я шкідливих виробничих факторів, за Списком виробництв, цехів, професій і посад, затверджуваним Кабінетом Міністрів України від 17 листопада 1997р. №1290 [2].

Щорічну додаткову відпустку за особливий характер праці надають окремим категоріям працівників, робота яких пов'язана з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних і геологічних умовах й умовах підвищеного ризику для здоров'я наведеним у Списку № 2 (п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону про відпустки). Максимальна тривалість додаткової відпустки за особливий характер праці згідно зі Списком № 2 – 35 к. дн. А її конкретну тривалість установлюють у колективному чи трудовому договорі залежно від зайнятості працівника в таких умовах [2].

Працівникам, які здобувають загальну середню освіту в середніх загальноосвітніх вечірніх (змінних) школах, класах, групах з очною, заочною формами навчання при загальноосвітніх школах, надається додаткова оплачувана відпустка у зв'язку з навчанням на період складання перевірних іспитів в основній та старшій школах (від 4 до 6 календарних днів); на період випускних іспитів (в основній школі – 10 календарних днів; в старшій школі – 23 календарних дні) [2].

На додаткові відпустки мають право: - один з батьків, які працюють і мають двох або більше дітей віком до 15 років; - один з батьків, які працюють і мають дитину з інвалідністю; - один з батьків, які усиновили

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

дитину; - мати (батько) особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи; - одинока мати (батько); - батько інваліда з дитинства підгрупи А І групи, який виховує його без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі); - особа, яка взяла під опіку дитину або інваліда з дитинства підгрупи А І групи, чи одному із прийомних батьків [2].

Норми спеціального закону № 2136-ІХ щодо трудових відносин під час війни не обмежує права працівника на одержання щорічних додаткових та інших відпусток, передбачених законодавством. У той же час, у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури [3].

Щорічні додаткові відпустки за бажанням працівника можуть надаватись одночасно із щорічною основною відпусткою або окремо від неї. Загальна тривалість щорічних основної та додаткових відпусток не може перевищувати 59 календарних днів. При цьому, щорічні основна та додаткові відпустки надаються працівникові, як правило, з таким розрахунком, щоб вони були використані до закінчення робочого року [2].

Види щорічних додаткових відпусток та їх тривалість визначаються колективним або трудовим договором [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про відпустки»: 1997, № 2, ст. 4, № 505/96-ВР від 15.11.96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text>
3. Закон України Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 1 липня 2022 року N 2352-ІХ, від 22 листопада 2023 року N 3494-ІХ.

КОЛЕКТИВНІ ТРУДОВІ СПОРИ: ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

*Людмила ТЕПТЮК, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

В Україні процес вирішення колективних трудових спорів займає особливе місце в системі соціально-трудових відносин між роботодавцями і найманими працівниками, оскільки спрямований на посилення взаємодії сторін соціального діалогу та сприяє його розвитку як на національному, так і на галузевому, територіальному та локальному (підприємство, організація, установа) рівнях.

Юридичне забезпечення одного з основних трудових прав працівників – права на вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) у встановленому законом порядку – здійснюється міжнародно-правовими актами та актами національного трудового законодавства.

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

В Україні першим законодавчим актом, яким були закладені принципові засади демократичного юридичного механізму для вирішення колективних трудових спорів, стала Конституція України, в ст. 44 вперше було проголошено право працюючих на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів [1].

Складовою законодавства України про вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) є міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною. Серед них слід назвати Конвенцію МОП № 154 про сприяння колективним переговорам 1981 року [2]. В інших актах МОП закріплені спеціальні норми про примирно-посередницькі процедури вирішення колективних трудових спорів. Це – Рекомендація № 91 про колективні договори 1951 року [3], Рекомендація №92 щодо добровільного примирення та арбітражу 1951 року 14 [4], Рекомендація МОП № 163 щодо сприяння колективним переговорам 1981 року [5] та ін.

Законодавство України у сфері регулювання відносин з вирішення колективних трудових спорів складається із Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року» [6], Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року [7], Закону України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22 червня 2012 року [8], Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року [9]. А також потрібно враховувати, що Національною службою посередництва і примирення (далі-НСПП), відповідно до наданих їй повноважень (п.15 Положення про НСПП [10]) видано значну кількість нормативних наказів, якими затверджено положення, інструкції, роз'яснення щодо діяльності НСПП та проведення примирних процедур і застосування законодавства у цій сфері.

При ознайомленні зі статистичними даними ми дізналися, що у 2022 році НСПП сприяла вирішенню 237 колективних трудових спорів (конфліктів) (3 – на національному, 4 – на галузевому, 2 – на територіальному, 228 – на виробничому рівнях), що на 36 % менше порівняно з 2021 роком. Безпосередніми учасниками спорів стали понад 1,6 млн працівників 7761 суб'єкта господарювання [11].

На виконання п. 48 плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р (далі – План дій), Національною службою посередництва і примирення у співпраці з представниками Мінекономіки, спільного представницького органу репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок та сторін роботодавців на національному рівні, національних та міжнародних експертів, науковців, розроблено проєкт нової редакції Закону України «Про колективні трудові спори» (далі – законопроєкт) [12].

Законопроєкт має ряд переваг і недоліків порівняно з чинним законодавством. Вдалими сторонами є: розширення понятійно-категоріального апарату; розвиток соціального діалогу шляхом збільшення ролі переговорів, як обов'язкового етапу вирішення колективних трудових спорів; посилення ролі колективних угод (договорів), можливість правового регулювання колективних трудових спорів в колективних угодах (договорах); посилення інституту трудової медіації; спрощення порядку реєстрації колективних трудових спорів та процедури їх вирішення; розширення інституту альтернативних способів вирішення колективних

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

трудових спорів; зменшення навантаження на суди в наслідок застосування примирних процедур; чітке регулювання проведення страйку.

Законопроект містить у ст. 2 визначення поняття колективного трудового спору, а саме: колективний трудовий спір – це неврегульовані розбіжності, що виникли між сторонами колективних трудових відносин щодо задоволення інтересу або реалізації прав чи виконання обов'язків однієї (ю) з таких сторін, і для вирішення яких сторони звернулися до примирних процедур, інших встановлених законом способів вирішення таких розбіжностей.

Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів» у ст. 2 вказує наступне: колективний трудовий спір (конфлікт) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудових відносин, щодо:

а) встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту;

б) укладення чи зміни колективного договору, угоди;

в) виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень;

г) невиконання вимог законодавства про працю.

Трудовий арбітраж – орган, який складається із залучених сторонами фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті трудового спору (конфлікту) згідно ст. 11 Закону України.

Трудовий арбітраж – добровільний (окрім визначених цим Законом випадків), позасудовий спосіб вирішення колективних трудових спорів про права органом, який створюється сторонами за взаємною згодою. (ст. 2 законопроекту).

Страйк – це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту) ст. 17 Закону України.

Страйк – це тимчасове колективне добровільне припинення роботи (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) працівниками підприємства, установи, організації, відокремленого підрозділу юридичної особи, фізичної особи-роботодавця з метою вирішення колективного трудового спору (ст. 35 законопроекту).

Розширення понятійно-категоріального апарату є позитивним для вказаного законопроекту. Надаються поняття арбітражний договір, договір про проведення трудової медіації, переговори, примирна процедура, трудова медіація, трудовий арбітраж, угода про вирішення колективного трудового спору. Але є певні незручності, а саме: відсилання до норм інших законів для з'ясування деяких термінів.

В законопроекті терміни «роботодавець» та «працівник» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про колективні угоди та договори».

Термін «профспілка» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Термін «великі підприємства» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Сторонам колективного трудового спору у законопроекті присвячена окрема ст. 5, згідно якої: сторонами колективних трудових спорів є:

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

- на національному рівні – всеукраїнські об'єднання профспілок, всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців, Кабінет Міністрів України;

- на галузевому рівні – всеукраїнські профспілки, їх об'єднання, що діють у межах певної галузі (виду або кількох видів економічної діяльності); всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців, створені за галузевою (міжгалузевою) ознакою; центральні органи виконавчої влади;

- на територіальному рівні – республіканська профспілка, регіональні, обласні, місцеві профспілки, їх організації та об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; організації роботодавців, їх об'єднання, створені за територіальною ознакою; місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

- на локальному рівні – сторона працівників, представниками якої є первинні профспілкові організації, які створені на підприємстві, в установі, організації, відокремлених підрозділах юридичної особи, об'єднують працівників фізичної особи-роботодавця, та представляють інтереси працівників цього роботодавця, а в разі їх відсутності – вільно обрані працівниками для ведення колективних переговорів представники (представник) та сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця, зокрема відокремлені підрозділи юридичної особи.

У разі виникнення колективного трудового спору щодо укладення чи зміни колективної угоди (договору) або щодо виконання колективної угоди (договору), сторонами такого спору є сторони колективної угоди (договору):

- на національному рівні – генеральної угоди;
- на галузевому рівні – галузевої (міжгалузевої) угоди;
- на територіальному рівні – територіальної угоди;
- на локальному рівні – колективного договору.

Якщо на відповідному рівні діє декілька профспілок, об'єднань профспілок, профспілкових організацій, представництво колективних інтересів працівників щодо вирішення колективного трудового спору здійснюється спільним представницьким органом, що існує на відповідному рівні або спеціально утвореним тимчасовим об'єднаним представницьким органом. Ініціатива спільного представництва може виходити від будь-якої профспілки, об'єднання профспілок, профспілкової організації.

У разі, якщо профспілки, об'єднання профспілок, профспілкові організації не досягли взаємної згоди щодо вступу в колективний трудовий спір, будь-яка з них має право ініціювати спір самостійно, представляючи інтереси своїх членів.

Згідно ч. 1 ст. 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок [13].

Отже, ст. 5 ч. 2 законопроекту визначає, що на рівні підприємства стороною спору може бути профспілка, а лише в разі її відсутності можуть бути безпосередньо працівники. Але значна частина спорів виникають саме на підприємствах, де є профспілка. Думка профспілки може бути упередженою. В такому разі працівники згідно чинного законодавства можуть об'єднатися самостійно і вступити в спір. А проект закону відповідно

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

позбавляє їх цього права. Це вигідно профспілкам, але звужує права працівників та робить їх фактично залежними від думки профспілки і відповідно від членства працівника у профспілці. Це дає можливість впливати на вступ працівника до профспілки.

Отже, таке підвищення значимості профспілок як сторони колективного трудового спору, що може представляти інтереси працівників, можна розглядати як негативну сторону законопроекту та обмеження права працівників виступати стороною колективного трудового спору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Конвенція МОП №154 про сприяння колективним переговорам 1981 року. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965-1999.Т.ІІ. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. С. 1180-1183.
3. Рекомендація МОП №91 про колективні договори 1952 року. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919- 1964. Т.1. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. С. 545-546.
4. Рекомендація МОП №92 щодо добровільного примирення та арбітражу 1951 року. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919-1964. Т.1. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. С. 547-548.
5. Рекомендація МОП №163 щодо сприяння колективним переговорам 1981р. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965-1999. Т.2. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. С. 1184-1185.
6. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3 березня 1998 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. №34. Ст. 227.
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. №1045-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №45. Ст. 397.
8. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 червня 2012 р. №5026-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №22. Ст.216.
9. Про колективні договори і угоди: Закон України від 1 липня 1993 р. №3356-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. №36. Ст. 361.
10. Положення про Національну службу посередництва і примирення: Затверджено Указом Президента України від 17 листопада 1998р. №1258/98. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1684.
11. Інформація про результати діяльності Національної служби посередництва і примирення за 2022 рік. URL: <https://www.nspp.gov.ua/images/2023/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%B7%D0%B02022.pdf>
12. Проект Закону України «Про колективні трудові спори». URL: <https://www.nspp.gov.ua/novini/17381-oprilyudnennya-zakonoproektu-pro-kolektivni-trudovi-spori>
13. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. К., 2012. 180 с.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН З ПРАВОВІДНОСИНАМИ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

*Артем БОЙЦУН, факультет цивільного захисту, група 36С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У процесі правового регулювання аграрні відносини набувають форми аграрних правовідносин. Аграрними правовідносинами є відносини, урегульовані нормами аграрного й суміжних з ним галузей права, що складаються в процесі виробництва сільськогосподарської продукції, а також її перероблення та реалізації. Останні становлять органічний комплекс земельних, майнових, трудових і організаційно-управлінських відносин, що свідчить про їх різноманітність та ускладнює питання стосовно їх класифікації. Класифікація аграрних правовідносин є об'єктом дослідження багатьох вчених.

Це пояснюється тим, що в теорії аграрних правовідносин є низка невирішених теоретичних проблем. Зокрема, нерозв'язаним є питання, чи становлять аграрні правовідносини єдине, цілісне правовідношення чи вони є комплексом правовідносин різнорідних, опосередкованих нормами різних галузей права; дискутуються й питання щодо їх класифікації, видів, змісту кожного підвиду, сутності аграрних правовідносин з позиції наявності в них приватноправових або ж публічно-правових засад [1].

Об'єктом аграрних відносин цих різних суб'єктів стала насамперед їх сільськогосподарська виробнича діяльність, яка має єдину спрямованість перш за все на використання земель сільськогосподарського призначення для виробництва аграрної (сільськогосподарської) продукції. Ця діяльність є безпосередньо сільськогосподарською або може бути тісно з нею пов'язаною.

Аграрне право складає сукупність правових норм, які зумовлені специфікою єдиної сфери виробництва сільськогосподарської продукції. Саме цим чинником визначається єдина предметно-змістовна спрямованість норм аграрного права та їх спеціалізований характер. Комплексність аграрного права полягає в тому, що частина його норм – похідні від норм основних профільних галузей права: цивільного, адміністративного, трудового та ін. Тому в системі аграрного права є норми, які регулюють майнові, трудові, управлінські та інші відносини [2].

Терміном «аграрне право» охоплюються взаємопов'язані, але не тотожні поняття. Аграрне право слід розглядати як галузь права, галузь правової науки і навчальної дисципліни. Система аграрного права, як навчальна дисципліна передбачає послідовну наявність 3 складових, якими є: загальна частина; особлива частина; спеціальна частина.

Система науки аграрного права – це теоретичні положення про предмет, методи, принципи, джерела, суб'єктів аграрного права, аграрні правовідносини, державне регулювання аграрних відносин, організацію

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

діяльності аграрних суб'єктів тощо. Аграрне право України належить до групи комплексних юридичних наук і є складовою юридичної науки як системи знань.

Предмет науки аграрного права включає: загальні дослідження аграрних відносин, пізнання закономірностей їх правового регулювання, виявлення особливостей правових методів впливу на ці відносини, суб'єктивних прав та обов'язків суб'єктів аграрних відносин. Специфічною рисою аграрного права дослідження, які вивчають особливості сільськогосподарського виробництва та їх вплив на організацію правового регулювання на АПК [1].

Єдність галузей права України, як суверенної держави, проявляється в нерозривному зв'язку між собою всіх галузей права. Аграрне право також перебуває у діалектичному зв'язку з конституційним, земельним, цивільним, господарським, трудовим, фінансовим, цивільним процесуальним правом [1].

Цей зв'язок історично зумовлений єдністю суспільних відносин як єдиного цілого. Діалектичний взаємозв'язок зазначених галузей права з аграрним правом проявляється через системи правовідносин, як форми і засобу застосування норм права. Між конституційним правом і аграрним правом існує відповідне співвідношення. Через галузь аграрного права впроваджуються (застосовуються) ті норми Конституції, для яких (залежно від особливостей суб'єкта і об'єкта аграрних правовідносин) є властивими юридична сила прямої дії. Такою є правова норма ст. 36 Конституції України, що визначає права громадян на об'єднання для досягнення і реалізації певних прав. Порушення цієї конституційної норми має місце у випадку вчинення перепон для здійснення такого об'єднання.

Щодо співвідношення аграрного права і земельне право. Земельними є правовідносини щодо права власності на землю і права землекористування, правосуб'єктності учасників земельних правовідносин, процедурнопроцесуальних відносин, пов'язаних із здійсненням землевпорядкувальних робіт, правовий режим земель населених пунктів та інші земельні правовідносини [1].

Якщо земельним правом регулюються суспільні відносини з приводу відтворення, використання, охорони земель, то аграрним правом – використання земель сільськогосподарського призначення; земельні ділянки для потреб оборони господарського права і аграрного права. В аграрному праві йдеться про специфічні правомочності суб'єктів аграрного права, що є юридичними особами. Зокрема з метою правового забезпечення охорони і захисту майнових прав фермерського господарства відповідним галузевим правовим актом йому надано права юридичної особи.

Зовнішні ж відносини власності є одночасно предметом аграрного і цивільного права. Саме у цій частині відносини права власності є основою аграрноринкових економічних відносин.

Цивільне право характеризується статикою. Аграрне право ж розглядає динаміку, тобто яким чином норми розглядаються в господарстві. Аграрне право і цивільне право – правовідносини, що регулюються цивільним кодексом покликані визначати і регулювати майнові правомочності громадян і юридичних осіб.

Цю мету спрямовані досягати і норми аграрного права. Вчення про статус юридичної особи і визначення норми про неї викладені в провідних галузях права (цивільному). Таким же двоєдиним співвідношенням

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

належить розглядати систему аграрнодоговірних зобов'язань, стороною в яких є аграрновиробничі чи підприємницькі аграрні підприємства.

Цим співвідношенням слід розглядати ті договори, без яких неможлива виробничо-господарська діяльність у сільському господарстві. Аграрне право і теорія права – аграрне право становлять правові норми і правові інститути, покликані регламентувати цілу систему трудових відносин між членами і конкретним колективним сільськогосподарським підприємством, між працівником і державним аграрним підприємством або ж міжгосподарським об'єднанням та ін [2].

Тож, зробимо такий висновок, що наука аграрного права – це система знань про аграрні відносини, аграрне право як галузь права, його систему, предмет і методи правового регулювання, аграрно-правові норми й правові інститути, аграрне законодавство як систему, практику його застосування та окремі нормативно-правові акти, що регулюють аграрні відносини, з метою взаємодії, розвитку й напрямів удосконалення. Аграрно-правова наука покликана програмувати правильний і послідовний розвиток сучасного аграрного законодавства, опрацювати систему правових інститутів аграрного права України, вирізняти та обґрунтувати їх доцільність і суть.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. О. М. Балинська. Аграрне Право. Навчальний посібник. «Львівська політехніка», 2020. Ст. 1-120. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3909/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf> (Дата звернення 4.09.2024)

2. Лукаш В. В., Богацька Ю. В. Проблеми Класифікації Аграрних Правовідносин. Ст. 239-261. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/16811/1/%D0%9B%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%88%20%D0%92.%D0%92.%20%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%AE.%D0%92.%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%98%D0%A4%D0%86%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87%20%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%98%D0%9D.pdf> (Дата звернення 4.09.2024)

ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

*Богдана БУТЕНКО, факультет цивільного захисту, група ЗБС
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Аграрне законодавство є невід'ємною складовою частиною системи законодавства України, яке включає сукупність взаємопов'язаних і спеціалізованих елементів різних галузей законодавства (адміністративного, земельного, цивільного, фінансового тощо). Саме тісний взаємозв'язок цих елементів надає цій галузі відносно самостійного юридичного значення.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

Вдосконалення даної галузі тісно пов'язане з вирішенням таких основних завдань, як систематизації існуючого аграрного законодавства з метою забезпечення його стабільності [1].

Проблеми аграрного законодавства України розглядаються багатьма юристами-аграрниками. Проте комплексних наукових досліджень сучасного аграрного законодавства як специфічної галузі законодавства – небагато.

Актуальне значення для України як країни, яка намагається привести свої економічні показники у відповідність до рівня економічно розвинутих країн, має порівняльний аналіз законодавства інших країн. Вивчення досвіду та здійснення адаптації українського аграрного законодавства сприятиме більш ефективному реформуванню аграрної економіки України, виведенню України з аграрної кризи. Основним напрямом стратегічної зовнішньої політики України є інтеграція до складу Європейського Союзу. Важлива передумова досягнення поставленої мети – поетапне приведення національного законодавства, у тому числі й аграрного, у відповідність із нормами законодавства ЄС [3].

Незважаючи на зміни, що відбулися за роки незалежності України в аграрному секторі, а саме проведення аграрної та земельної реформи, сільське господарство все ж таки залишається галуззю національної економіки, що потребує якісної перебудови. Сучасне аграрне законодавство, маючи надмірну кількість нормативно-правових актів різної юридичної сили при відсутності єдиного спеціалізованого нормативно-правового акта кодифікованого характеру, а також наявність неефективних правових норм, що супроводжується неналежним врегулюванням аграрних відносин, використанням правових норм інших галузей законодавства, потребує систематизації [1].

Існує декілька основних шляхів для досягнення вдосконалення аграрного законодавства:

1. Систематизація та кодифікація законодавства:

- Створення Аграрного кодексу України, а саме консолідація всіх аграрних норм в єдиний кодекс забезпечить більшу системність та доступність законодавства для всіх учасників аграрного ринку. Аграрний кодекс України повинен закріпити також особливості зовнішніх приватно-публічних відносин. Слід зазначити, що вдосконаленням аграрного законодавства неможливо без належної його адаптації до вимог законодавства Європейського Союзу.

- Оптимізація нормативно-правової бази. Спрощення процедур та зменшення кількості нормативних актів, що регулюють аграрні відносини.

2. Розвиток інститутів аграрного страхування:

- Розширення переліку страхових продуктів. Забезпечення захисту сільськогосподарських виробників від різних ризиків (погодні умови, втрати врожаю тощо).

- Створення системи державної підтримки аграрного страхування. Заохочення сільськогосподарських підприємств до страхування своїх активів.

3. Узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами:

- Інтеграція в міжнародні торгівельні системи. Створення умов для експорту продукції аграріїв на світові ринки.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

- Забезпечення відповідності санітарним вимогам. Підвищення якості та безпечності вітчизняної продукції [4].

Як зазначають науковці, для підвищення ефективності законодавчого регулювання аграрних відносин необхідно: визначити перспективи розвитку аграрної сфери економіки України; вивчити досвід країн Європейського Союзу з розробки аграрного законодавства; адаптувати аграрне законодавство відповідно до вимог Світової організації торгівлі [2].

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок щодо першочергової необхідності кодифікації аграрного законодавства, оскільки такий прийом здатний підвищити ефективність його впливу на суспільні аграрні відносини. Кодифікація дозволить збільшити дієвість правових норм, зробити правове регулювання аграрних відносин високоякісним і стабільним. Прийняття єдиного кодифікованого акту стало б поштовхом до подальшого вдосконалення аграрного законодавства.

А також вищезазначені шляхи вдосконалення дозволять створити сучасну та ефективну систему правового регулювання аграрних відносин в Україні, що сприятиме розвитку сільського господарства та забезпеченню продовольчої безпеки країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Беззубов Д. О., к.ю.н., доцент. Засоби вдосконалення аграрного законодавства.

URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/>

2. І. Новосад. Тенденції розвитку та удосконалення аграрного законодавства України.

URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/>

3. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Засоби вдосконалення аграрного законодавства на сучасному етапі.

URL: <https://studfile.net/preview/16574393/page:14/>

4. Національна академія внутрішніх справ України. Проблеми і шляхи вдосконалення аграрного законодавства України.

URL: <https://studfile.net/preview/5130891/page:5/>

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Марія ГОНЧАРУК, факультет цивільного захисту, 44С група

НК – Юлія ПАНІМАШ, канд. пед. наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, закріплено у статті 50 Конституції України. Відповідно до вказаної правової норми, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена[1]. Дана норма закріплює фундаментальне право кожної людини на безпечне довкілля.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» (2022, 24 лютого), затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» (2022, 24 лютого), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля не внесено до переліку конституційних прав, що підлягають обмеженню. Але в той час більше двох років рф щодня здійснює обстріли території України чим наносить непоправну шкоду кожному громадянину

Вплив війни на екосистему України є серйозною проблемою, що може мати тривалі наслідки для навколишнього середовища. Військові дії, такі як обстріли та вибухи, призводять до забруднення ґрунтів, води та повітря небезпечними речовинами, включаючи важкі метали та токсини. Війна може завдати шкоди лісам, водоймам та інших природних ресурсах. Наприклад, вирубка лісів для потреб військових може привести до відсутності природного середовища для багатьох видів тварин. Конфлікти можуть призвести до зниження чисельності видів та втрати біорізноманіття через втрату місць існування та зміни в екосистемах. Військові дії можуть призводити до деградації земель, що вплине на сільське господарство та продовольчу безпеку. Через зміну екосистем та втрату середовища існування, деякі види можуть мігрувати, що призводить до дисбалансу в природі. Війна може призвести та вже привела до аварій на промислових об'єктах, що загрожує навколишньому середовищу та здоров'ю людей, наприклад, розливи нафтопродуктів.

Як зазначає Денисенко К. В. на кінець 2023 року по території України було випущено понад 7500 ракет різних типів (авіаційних, зенітних, крилатих, балістичних), а відтак фактично наразі відсутні екологічно чисті території. Більше того, наразі на територіях ведення бойових дій та тимчасово окупованих територіях не ведеться екологічний моніторинг, а відтак на них унеможлиблюється збір і аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища та рівень його забруднення.

Ще однією проблемою належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є мінування території України окупантами. Загальна площа замінованих територій в Україні внаслідок російської агресії становить 174 тисяч квадратних кілометрів, що удвічі більше, ніж площа Австрії [2]. Наразі Україна є однією із найбільш замінованих країн світу.

За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини станом на 08.02.2024 сума збитків, завданих довкіллю України від війни, становить 2194 млрд грн, зокрема щодо: атмосферного повітря – 1 080.8 млрд грн; земельних ресурсів – 1 024.3 млрд грн; водних ресурсів – 82.2 млрд грн. Працівники Державної екологічної інспекції України зафіксували 3877 фактів заподіяння шкоди довкіллю внаслідок збройної агресії російської федерації [3].

З метою подолання відповідних негативних наслідків Верховною Радою України ще на початку широкомасштабної збройної агресії з боку російської федерації ухвалено низку нормативно-правових актів, ключовими серед яких, що покликані забезпечити право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, є Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» (2022, 15 березня), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» (2022, 12 травня), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів» (2022, 20 червня). Основною метою цих нормативно-правових актів є спрощення процедур проведення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків війни протягом дії воєнного стану та у подальший час – період відбудови після завершення воєнних дій.

На нашу думку, РФ щодня порушує право кожного громадянина України на здорове та безпечне довкілля, що в свою чергу веде до катастрофічних наслідків в цілому для країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Док. No 254к/96-ВР (1996, 28 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4331>
2. В Україні заміновано територій, як дві Австрії – Зеленський у Національній раді. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricpolitics/3689353-v-ukraini-zaminovanoteritorij-ak-dvi-avstrii-zelenskij-unacionalnij-radi.html> (дата звернення: 09.01.2024).
3. <https://ombudsman.gov.ua/>

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

*Катерина ЖИЛА, факультет цивільного захисту, група З6С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сільське господарство завжди було основоположним в аграрній сфері, тому державно-правове регулювання сільського господарства є фундаментальним інструментом забезпечення продовольчої безпеки, сталого розвитку сільських територій та ефективного функціонування аграрного сектору.

Державно-правове регулювання сільського господарства – це сукупність правових норм та інститутів, що визначають правові засади організації, функціонування та розвитку сільського господарства, а також взаємодію держави, сільськогосподарських товаровиробників та інших суб'єктів аграрних відносин.

Основними цілями державно-правового регулювання є: забезпечення продовольчої безпеки, сталий розвиток сільських територій, підтримка конкурентоспроможності аграрного сектору, захист прав споживачів та охорона довкілля.

У цілому під державним регулюванням можна розуміти цілеспрямований вплив органів державної влади на суб'єктів агропромислового комплексу через застосування у сукупності економіко- та адміністративно-правових заходів, розроблення, схвалення, упровадження політико-правових рішень, спрямованих на забезпечення координації та контролю суб'єктів правових відносин, установа ринкових відносин та

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

розвиток АПК, поліпшення організації виробництва і доведення до споживача продукції сільського господарства тощо[1, с. 163].

Об'єктами державно-правового регулювання є:

- земельні відносини в сільському господарстві;
- виробничі відносини;
- відносини у сфері обігу сільськогосподарської продукції;
- екологічні відносини в сільському господарстві.

Слідуючи вищесказаному можна сказати, що державно-правове регулювання сільського господарства тісно пов'язане з земельним, сільськогосподарським, екологічним, фінансовим, митним та адміністративним законодавством.

Принципи державно-правового регулювання сільського господарства:

Законність: Усі відносини в сільському господарстві повинні будуватися на засадах чинного законодавства.

Системність та комплексність: Державне регулювання має охоплювати всі аспекти сільського господарства і здійснюватися на всіх рівнях управління.

Цілеспрямованість: Державна підтримка має бути спрямована на вирішення конкретних проблем аграрного сектору.

Свобода вибору організаційно-правової форми господарювання: Держава повинна забезпечувати свободу вибору суб'єктам господарювання організаційно-правової форми, за винятком випадків, передбачених законом.

Захист прав власності: Держава зобов'язана забезпечувати захист прав власності на землю, майно та результати праці суб'єктів сільськогосподарської діяльності.

Сприяння розвитку конкуренції: Держава повинна створювати умови для розвитку конкуренції в аграрному секторі.

Підтримка наукових досліджень: Держава має стимулювати наукові дослідження в галузі сільського господарства та впровадження інноваційних технологій.

Соціальна спрямованість: Державна політика в сільському господарстві має бути спрямована на підвищення добробуту сільського населення.

Отже, державно-правове регулювання сільського господарства відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору та продовольчої безпеки країни. Для підвищення ефективності державного регулювання необхідно постійно вдосконалювати законодавство, посилювати координацію між різними рівнями влади, а також залучати до процесу розробки та реалізації аграрної політики представників наукової спільноти, бізнесу та громадських організацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дегтярьова С. В. До характеристики сутності та змісту державного регулювання в агропромисловій сфері. ЮРИДИЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ. ВИПУСК 11. Ч. 1. 2019. С. 160-166. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/11/part_1/22.pdf

2. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

**Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право**

ПРО ЕКОЛОГІЧНУ ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ

*Анна ЖУПИНАС, факультет цивільного захисту, група 20С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Екологічна правосуб'єктність - правове поняття, яке визнає природу суб'єктом права, надаючи їй можливість бути захищеною на рівні з іншими правовими суб'єктами. Важливо, що природа отримує не лише захист, а й користується певною автономією в рамках правового поля, що робить боротьбу з екологічною злочинністю більш системною. Щоб зрозуміти зміст поняття «екологічна правосуб'єктність», потрібно розкрити такі поняття як: суб'єкти екологічного права.

Суб'єктами екологічного права є народ України, держава (яка реалізує свої правомочності через відповідні органи державної влади, наділені компетенцією по регулюванню екологічних відносин), територіальні громади (реалізують свої правомочності безпосередньо або через органи місцевого самоврядування), фізичні й юридичні особи, громадські, міжнародні і релігійні об'єднання, іноземні держави. Суб'єкти екологічного права мають характерні ознаки: вони наділені юридичними правами та обов'язками (або компетенцією); реально здатні брати участь в екологічних правовідносинах. Юридичні норми створюють обов'язкову основу участі суб'єктів екологічного права у відповідних правовідносинах (власності на природні ресурси, природокористуванні та ін.) [1, с. 8-9].

У природоохоронних законодавчих актах термін «суб'єкт» використовується для позначення правоздатного та дієздатного учасника екологічних відносин. При цьому екологічна правоздатність - це здатність мати екологічні права та екологічні обов'язки, а екологічна дієздатність означає здатність своїми діями набувати екологічні права і створювати екологічні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. У певних випадках поєднання екологічної правоздатності та екологічної дієздатності, наприклад при їх одночасному виникненні у юридичних осіб, прийнято позначати терміном екологічна правосуб'єктність [2, с. 50].

Екологічна правосуб'єктність являє собою здатність бути учасником екологічних суспільних відносин. Юридична сторона екологічної правосуб'єктності полягає в законодавчому визнанні можливостей суб'єктів права брати участь у суспільних відносинах використання та охорони природних об'єктів, природних ресурсів, природних комплексів та інших компонентів природного середовища. Це, власне кажучи, узаконення їх участі у природноресурсових та екологічних відносинах, що вивільняє цю участь від індивідуального чи групового свавілля і доведення його до рівня загальноновизнаного в законодавчому порядку на всій території держави [2, с. 50-51].

Правосуб'єктність органів, які виконують управлінські функції у сфері екології, визначається їх компетенцією. Дані суб'єкти поділяються на органи загальної й спеціальної компетенції. До перших належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування, їх виконавчі комітети та державні адміністрації. До других

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

належать органи, що вирішують спеціальні питання в галузі екології. Це міністерства, держкомітети тощо. Повноваження громадських об'єднань у галузі охорони довкілля визначені у ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1, с. 9].

З'ясовано, що в законодавстві відсутні спеціальні положення і приписи стосовно визначення правосуб'єктності як екологічної в цілому, так і її різновидів (земельна, водна та ін.), а переважно закріплені лише основи дієздатності, її складники (угодоздатність і деліктоздатність), причому остання деякими фахівцями розглядається як окремий (третій) компонент правосуб'єктності, що, на наше переконання, заслуговує на підтримку.

Отже, екологічна правоздатність громадян, яка є невід'ємною, невідчужуваною в цілому, гарантованою державою, у свою чергу, не може бути обмежена, проте це не стосується прав, точніше, окремих екологічних або інших прав, які, як відомо, можна обмежити у встановлених законом випадках.

Обґрунтовано, що правоздатність суб'єктів екологічних правовідносин - абстрактна науко-теоретична категорія. Екологічна дієздатність також має певні особливості, що відрізняють її від інших галузевих, а саме: 1) зумовлена специфікою екологічного законодавства; 2) своєрідність юридичних фактів, що є підставою її виникнення, зміни обсягу чи припинення. Зроблено висновок, що природне екологічне право - субстанційна основа позитивного екологічного права і правосуб'єктності [3, с. 19-20].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Екологічне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. - : Право, 2009. - 328 с.
URL:<https://library.nlu.edu.ua/POLN TEXT/KNIGI 2009 2/Ekologija 2009.pdf>

2. Курс лекцій для студентів усіх факультетів денної форми навчання в Національному університеті «Одеська юридична академія». За редакцією доктора юридичних наук, професора кафедри аграрного, земельного та екологічного права І.І. Каракаша.

URL:https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/Karakash-I.I.-Ekolohichne-pravo-Ukrayiny.-Kurs-lektsiyi---2020.pdf

3. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО. АВТОРЕФЕРАТ дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. АНІСИМОВА ГАННА ВАЛЕРІЇВНА

URL:<https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17409/1/Anisimova 2019.pdf>

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анастасія КЛИМЕНКО, факультет цивільного захисту, 46 С група

НК – Діана КОТЛЯР

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Складовою частиною національної безпеки України є екологічна безпека. Під час повномасштабного вторгнення, яке почалося 24 лютого 2022 року, Україна зазнала значних екологічних руйнувань. Екологічна

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

безпека має особливе значення у воєнний час внаслідок великих масштабів екологічної шкоди, яка завдається навколишньому середовищу із застосуванням зброї. За даними Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України повномасштабне російське вторгнення завдає довічливої шкоди Україні збитків на суму понад 4 млрд гривень. Окупантами забруднено багато родючих земель і атмосферного повітря, випалено великі ділянки лісів. Зокрема, протягом повномасштабного вторгнення Росії в Україну окупантами забруднено великі масиви землі. Постраждали річки та морські акваторії. Під загрозою виявилися Запорізька та інші атомні електростанції, власне, саме життя людей [1].

Внаслідок активних бойових воєнних дій, розпочатих 24 лютого 2022 року станом на квітень 2022 року 900 заповідних територій України уже зазнала значних екологічних та економічних збитків. Загальна площа пошкоджених заповідних ділянок України становить 1,2 млн га. Під екологічною загрозою опинилися Чорноморський, Дунайський біосферні заповідники та біосферний заповідник «Асканія-Нова», у яких охороняється та відновлюється популяції степових ендемічних видів флори та фауни. Активні бойові дії порушують спокій диких тварин. В результаті останні або гинуть, або намагаються залишити природне середовище існування. Адаптація до нових умов життя потребує часу, крім того створюється умови додаткової конкуренції та боротьби за виживання. Нестача харчів та домівок може призвести до загибелі великої чисельності тварин, особливо рідкісних ендеміків, характерних для певного регіону.

З'ясовано, що результатом воєнних дій є екологічна загроза знищення 14 Рамсарських об'єктів, загальною площею 397,7 тис. га. Екологічна катастрофа у воєнний період настала на 2, 9 млн га площі Смарагдової мережі України, яка, у тому числі, є частиною Європейської заповідної мережі.

Катастрофічні втрати земельних ресурсів спостерігаються на всіх природоохоронних ландшафтних зонах досліджуваних територій: степової, лісостепової, лісової та прибережних морських зон акваторій Чорного і Азовського морів. Екологічну безпеку нерозораних природних степів заповідника «Асканія Нова» порушено в результаті ракетних обстрілів та пересування важкої воєнної техніки. Встановлено, що наслідком застосування хімічної зброї є якісні та кількісні зміни вод більшості річок досліджуваних заповідних територій України, від яких прямолінійно залежить екологічний баланс розвитку зазначених екосистем. Ключові слова: природно-заповідні території України, природно-заповідні об'єкти України, екологічні загрози, зменшення біорізноманіття, воєнні дії, екологічні проблеми [2].

В умовах збройної агресії РФ проти України кількість та масштаби загроз для екологічної та продовольчої безпеки значно зростає. А ліквідація її наслідків в умовах післявоєнної відбудови на деокупованих територіях вимагатиме значних ресурсів (людських, матеріальних, фінансових), застосування новітніх технологій та залучення міжнародної допомоги, оскільки в ході бойових дій спричиняється катастрофічна шкода навколишньому природному середовищу: руйнуються резервуари для зберігання небезпечних речовин на промислових підприємствах, що призводить до витоків аміаку, хлору, нафти та нафтопродуктів, кислот та інших високотоксичних речовин; руйнуються очисні споруди промислових підприємств, через що відбуваються масові викиди забруднюючих речовин в

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

атмосферне повітря, поверхневі та підземні води, у ґрунт; відбуваються масштабні пожежі з викидами небезпечних продуктів горіння, особливо під час горіння нафтопродуктів та обладнання електромереж; руйнуються гідротехнічні споруди, що спричиняє порушення гідрологічного режиму територій; масовані обстріли позицій військових механічно руйнують екосистеми, залишаючи випалені ущільнені воронки, які будуть потребувати сотні років на відновлення родючості та біорізноманіття [3].

Важливим для збереження довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час воєнних дій є й національне законодавство України. Вимога неухильно дотримуватись положень міжнародного гуманітарного права, в тому числі, в контексті охорони навколишнього природного середовища, міститься у Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Зокрема, встановлено, що проводячи роботу щодо підготовки воєнних дій командувач повинен оцінити ймовірні екологічні наслідки від дій своїх військ (сил) і військ противника. Командувач повинен прийняти такий варіант рішення, який забезпечить виконання поставленого завдання і створить найменшу небезпеку для осіб і об'єктів, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права.

У Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року відзначено, що вкрай необхідним є вирішення питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих та ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів тощо з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у сфері безпеки і оборони та впровадженню стандартів НАТО. Зважаючи на те, що документ був прийнятий до повномасштабного вторгнення з боку Російської Федерації, у Стратегії мова йде про Донецьку та Луганську області. Проте, ці ж твердження можна поширити на всю територію, яка сьогодні страждає від збройної агресії. У документі звернуто увагу на те, що на захоплених територіях практично відсутня можливість для оцінки пошкоджень природних комплексів та промислових об'єктів, проведення необхідних ремонтних і відновлювальних робіт, а також здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища. З метою оцінки екологічної ситуації визнано актуальним проведення екологічного моніторингу на цих територіях із залученням міжнародних екологічних експертів [4].

Таким чином, військова агресія в Україні створила надскладні умови в яких неможливо не лише гарантувати та забезпечити, але й здійснити конституційне право кожного на чисте і безпечне для життя і здоров'я довкілля та пов'язані з ним екологічні права. Зокрема, йдеться про те, що існуюча екологічна ситуація у зоні бойових дій, становить реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, і унеможливує проживати чи, навіть, потенційно перебувати у чистих, якісно безпечних екологічних умовах. Також, громадяни не можуть повною мірою користуватись природними благами та ресурсами для задоволення своїх фізіологічних потреб та інтересів. Все це у комплексі створює надскладні умови для реалізації конституційних екологічних прав громадян в Україні. Тому напрацьовані у перші місяці війни правові механізми регулювання діяльності у сфері охорони довкілля спрямовані на констатацію, виявлення та фіксацію фактів завданої шкоди довкіллю та людській життєдіяльності, на дерегуляцію та

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

спрощення адмінпроцедур у системі раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки, на відновлення стану довкілля і створення безпечних умов для життя і здоров'я людей після завершення війни. Крім того, в умовах війни, державні інституції не в змозі, повною мірою, забезпечити ефективний захист екологічних прав громадян. Але, незважаючи на всі складнощі екологічної та військової ситуації в Україні, і державі, і громадянам, потрібно акумулювати усі наявні зусилля і робити все можливе для моніторингу стану довкілля, виявлення та документування фактів екологічних військових злочинів країни-агресора, констатації розмірів та наслідків екологічної шкоди тощо.

Все це в комплексі, також буде сприяти в подальшому, в мирній перспективі, дотриманню та захисту прав кожного на чисте і безпечне для життя та здоров'я довкілля [5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ю. С. ШЕМШУЧЕНКО. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ [Електронний ресурс] / Ю. С. ШЕМШУЧЕНКО. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%8F/Downloads/844-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1571-1-10-20231016.pdf>.
2. ГОРІШНІЙ Є. ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ТА ЗБИТКИ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ [Електронний ресурс] / Є. ГОРІШНІЙ, А. МІНЯЙЛО, Л. ДМИТРЕНКО. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/nv4/NV_4-2023-76-83.pdf.
3. Козмуляк К.А., ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] / Козмуляк К.А., – Режим доступу до ресурсу: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/31.pdf>.
4. У. В. Антонюк. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО [Електронний ресурс] / У. В. Антонюк. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/6.pdf.
5. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ [Електронний ресурс] / Семерня О.М, Любинський О.І.1 , Федорчук І.В.1 „ Рудницька Ж.О., Семерня А.О. – Режим доступу до ресурсу: <http://ecej.dea.kiev.ua/archives/2022/2/11.pdf>.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Лілія КОЛОМІЄЦЬ, факультет цивільного захисту, група 36С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну сільськогосподарський сектор опинився під серйозною загрозою через активні бойові дії, втрату територій, порушення логістичних ланцюгів, дефіцит ресурсів та трудової сили. Україна, як один із найбільших світових виробників сільськогосподарської продукції, зіткнулася з викликами, які

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

впливають не лише на внутрішню продовольчу безпеку, але й на глобальний аграрний ринок. Уряд України запровадив низку заходів для забезпечення стійкості сільського господарства, адаптації сектору до умов війни та підтримки аграріїв у складні часи.

Для забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств держава запровадила низку фінансових інструментів, які спрямовані на підтримку аграрного виробництва та покриття критичних витрат. Зокрема, в умовах воєнного стану було розширено можливості доступу до пільгових кредитів через програму «5-7-9». Ця програма пропонує аграріям кредити зі зниженими відсотковими ставками, які можуть використовуватися для закупівлі техніки, насіння, добрив та інших ресурсів, необхідних для проведення посівних і збиральних кампаній. Особливо важливим є те, що умови кредитування враховують високий рівень ризику, пов'язаний з війною. Окрім прямих кредитів, держава також запровадила механізми компенсації відсоткових ставок по комерційних кредитах, що дозволяє аграріям знизити фінансове навантаження при отриманні позик на закупівлю обладнання та матеріалів [1].

Експорт сільськогосподарської продукції є ключовим для стабільності аграрного сектору та економіки України в цілому. Війна створила серйозні перешкоди для експорту через блокування портів Чорного моря, що змусило уряд шукати альтернативні шляхи для реалізації української аграрної продукції на зовнішніх ринках. Україна розробила та впровадила альтернативні шляхи експорту, зокрема через залізничні та автомобільні маршрути до країн ЄС, які отримали назву «коридори солідарності». Ці коридори стали критично важливими для збереження експорту зерна, олійних культур та іншої агропродукції. У зв'язку з блокадою чорноморських портів, особливу увагу було приділено розвитку альтернативних портів на Дунаї. Завдяки цьому вдалося збільшити пропускну здатність портів Ізмаїл та Рені. Залізничний транспорт також став важливим елементом логістики, зокрема у співпраці з європейськими залізницями [2].

Для забезпечення безперервності аграрного виробництва держава зосередила увагу на забезпеченні аграріїв необхідними ресурсами, незважаючи на дефіцит і складну логістику.

Війна призвела до серйозного дефіциту пального та інших критично важливих ресурсів для аграрного сектору. Для компенсації цього уряд запровадив субсидії для фермерів на закупівлю пального, добрив та насіння. Це дозволило аграріям, особливо малим і середнім виробникам, успішно провести посівну кампанію.

Для зниження ризиків, пов'язаних із знищенням врожаю внаслідок бойових дій, було запроваджено державні програми страхування сільськогосподарських культур. Ці програми покликані забезпечити аграріїв фінансовою підтримкою у випадку втрат через знищення посівів або захоплення земель.

Державна підтримка також стосується безпосередньої гуманітарної допомоги аграріям, які працюють у зонах активних бойових дій або на деокупованих територіях.

Український уряд у співпраці з міжнародними організаціями, зокрема FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН), надає допомогу аграріям у вигляді сільськогосподарської техніки, насіння, добрив та інших матеріалів. Це допомагає відновлювати виробництво в регіонах, які постраждали від бойових дій.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

Після закінчення активних бойових дій пріоритетом для уряду стане відновлення інфраструктури сільських територій, зокрема відновлення доріг, водопостачання та електропостачання для забезпечення повноцінного функціонування аграрного сектору [3].

Важливим аспектом державної підтримки буде реалізація програм відбудови сільських територій та інфраструктури, що включає як пряме фінансування, так і залучення міжнародної допомоги для відновлення аграрного сектору після війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2023). Офіційний вебсайт. Програма «5-7-9» для підтримки агросектору. URL: <https://minagro.gov.ua>
2. Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). Напрями підвищення ефективності роботи портів Дунайського регіону. URL: <https://niss.gov.ua/>
3. Урядовий портал. (2023). Відновлення сільської інфраструктури після бойових дій. URL: <https://www.kmu.gov.ua>

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Діана КОТЛЯР

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Поняття екологічних прав включає сукупність повноважень, прав та обов'язків у галузі природокористування та охорони навколишнього середовища.

Основними нормативними актами, які декларують екологічні права є Конституція України, зокрема ст. 13 Конституції України (земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу), ст. 50 Конституції України (кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди) [1]. Також звернемося до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі – Закон). Так, одним із основних принципів охорони навколишнього середовища (згідно статті 3 Закону) є гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей. Крім того, стаття 5 цього ж Закону закріплює здоров'я і життя людей, як об'єкт правової охорони навколишнього природного середовища, який підлягає державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки. Стаття 9 даного Закону надає перелік екологічних прав людини, стаття 11 закріплює захист прав громадян України у галузі охорони навколишнього природного середовища [2].

В українському законодавстві немає визначення поняття захисту екологічних прав громадян. Зазначається лише, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

В розрізі питання захисту екологічних прав громадян слід розглянути існуючі форми такого захисту в Україні:

- нормативна форма захисту екологічних прав, яку забезпечує законодавча влада (право на звернення громадян до суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за захистом своїх прав). У випадках, коли використані всі національні засоби правового захисту, кожен має право звертатися за захистом своїх порушених прав і свобод до відповідних органів міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [3];

- адміністративна форма захисту екологічних прав, яка передбачає розгляд звернень громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Кожна людина має право направляти індивідуальні чи письмові звернення або особисто звертатись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до посадових та службових осіб шляхом подання заяв (клопотання) про усунення шкідливих дій чи бездіяльності, що порушують екологічні права;

- судова форма захисту екологічних прав – основний вид захисту прав та свобод людини і громадянина. Скарга чи позов до суду може бути подано як самим громадянином, права якого порушені, так і його представником, або громадським об'єднанням.

Загалом, варто зазначити, що законодавство України в питаннях захисту екологічних прав громадян, як приклад, шляхом створення нового узагальнюючого акту, який би описував сутність екологічних прав громадян, їх види, особливості, гарантії та шляхи забезпечення, форми і методи захисту. Іншою великою проблемою є перевантаженість українських судів, саме тому доречним було б створення або окремих екологічних судів, або окремих спеціалізованих екологічних палат в національних судах загальної юрисдикції, які б займалися справами, пов'язаними із захистом навколишнього природного середовища та екологічних прав людини. Така практика існує в багатьох країнах світу[4].

Ще однією проблемою забезпечення екологічних прав громадян в Україні є повномасштабна війна, що зумовлює складність їх захисту через: пошкодження та знищення природних ресурсів в результаті бойових дій; неможливість використання природних ресурсів за цільовим призначенням; вчинення країною-агресором злочинів проти довкілля, які важко задокументувати внаслідок їх масового вчинення на територіях ведення активних бойових дій; - неможливість оцінити весь обсяг заподіяної агресивними діями рф екологічної шкоди, що заподіяна громадянам як власникам та користувачам природних ресурсів. Захистом екологічних прав в умовах війни займається і Національна Поліція України. Фіксацією екологічних злочинів рф на національному рівні також займається Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, онлайн-ресурси які фіксують злочини проти довкілля.

Можна дійти висновку, що в Україні, не дивлячись на повномасштабну війну, існує та діє механізм захисту екологічних прав людини, які закріплюються Конституцією та Законами України. Даний механізм потребує певних змін, як в законодавчому форматі, так і в виконавчому.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 року № 1264-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОРУМ, 2021. 148 с.
4. Бузунко О. А. Судовий захист екологічних прав людини. П'ятдесят другі економіко-правові дискусії (юридичне спрямування): Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, м. Львів, 27 жовтня 2020 року: тези доповіді. Львів, 2020. С. 56–59.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ТА ЇХ ВИДИ

*Олександра ПАВЛОВА, факультет цивільного захисту, група 20С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В галузі охорони навколишнього середовища провідну роль взаємодії суспільства з довкіллям відіграє екологічне право. Напрямами правового впливу цих правовідносин є функції екологічного права, що розкривають зміст функціональної спрямованості екологічного права.

Функції екологічного права – основні напрями впливу норм екологічного права на волю і поведінку суб'єктів екологічних правовідносин і забезпечення правопорядку в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки [1].

Під функціями екологічного права важливо розуміти основні напрями правового впливу на відносини з приводу використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки, які мають самостійний і сталий характер. Це формулювання відображає основоположні аспекти функцій екологічного права, а саме:

1) функції екологічного права впливають із сутності екологічного права як регулятора суспільних відносин з приводу використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки;

2) функції екологічного права – це такий правовий вплив, потреба в здійсненні якого породжує необхідність існування екологічного права як соціального явища;

3) функції екологічного права – це напрями активної дії, які забезпечують правопорядок в екологічній сфері;

4) функції екологічного права відображають основні риси екологічного права, а саме присутній як в об'єкті, так і у відносинах екологічний фактор;

5) постійність як необхідна ознака функцій екологічного права характеризує стабільність, безперервність, тривалість його дії [2].

Більшість науковців та вчених поділяють функції екологічного права

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

на такі види, як загальноправові та спеціальноправові.

Так, загальноправові виконують регулятивну, охоронну, превентивну та виховну функції, спеціальноправові – природоохоронну та екологічну функції. Виокремлюють також низку додаткових функцій, такими є:

- 1) моніторингова функція;
- 2) інформаційна функція;
- 3) облікова функція;
- 4) функція встановлення стандартів тощо.

Через регулятивну функцію екологічне право організує нові суспільні відносини у сфері екології, встановлюючи відповідні правила поведінки. Охоронна ж функція екологічного права з урахуванням сучасної екологічної ситуації та стратегічних цілей і завдань держави спрямована на стабілізацію стану довкілля та попередження екологічних ризиків. Самостійною функцією екологічного права, поряд із регулятивною й охоронною функціями, є інформаційна. Інформаційна функція сучасного екологічного права полягає не лише в інформуванні суспільства про встановлені норми поведінки у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки та про можливі несприятливі наслідки в разі їх порушення, а передусім спрямована на підвищення рівня екологічної свідомості людей і обізнаності громадськості в даній сфері [3].

Превентивна функція спрямована на встановлення умов, що знижують рівень протиправних варіантів поведінки суб'єктів, також її метою є попередження виникнення правопорушень методом застосування покарання.

Виховна функція формує правосвідомість та загальний позитивний світогляд на екологію, її завданням є передача уявлень про правильну правову поведінку суб'єктів екологічних правовідносин.

Через природоохоронну та екологічну функції забезпечується регулювання та організація раціонального використання природних ресурсів, охорона екологічної безпеки та поліпшення стану навколишнього середовища.

Моніторингова функція організовує збір, обробку, збереження та аналіз інформації, що стосується стану навколишнього середовища, з метою створення рекомендацій щодо захисту довкілля.

Організація системи збору даних та відповідної реєстрації об'єктів екологічного права та суб'єктів екологічних правовідносин належить до діяльності в межах облікової функції.

Функція встановлення стандартів забезпечує розробку і встановлення правових норм і вимог у всіх сферах екологічного права.

Отже, функції екологічного права реалізуються шляхом забезпечення охорони навколишнього природного середовища, а також здійснення захисту екологічної безпеки для природи і людей в цілому. Роль функцій екологічного права полягає в забезпеченні захисту навколишнього середовища та поліпшенні стану довкілля.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Островерх О. О., Ковалевська Т.М. Природоохоронне законодавство та охорона праці: конспект лекцій Х.:НУЦЗУ,2011. URL: <http://surl.li/qzynfn>
2. Чопко Х. Функції екологічного права як основні напрями його впливу на суспільні відносини. URL: <http://radnuk.info/home/24547-2013-07-22-13-40-19.html>
3. Марич Х. М. Функції екологічного права в сучасних умовах. URL: <http://surl.li/zpxfbq>

**Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право**

ЕКОЦИД В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Софія ПЕТРИВ, екологія, 1 група

*НК – МАЦУСЬКА О. В., канд. сільгосп. наук, доцент кафедри екології
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій ім. С. З. Гжицького*

Мабуть доцільно розпочати з того що з 2014 року немає жодної інформації щодо стану нашого довкілля на тимчасово окупованій території Східної України.

На даний момент росія свідомо і цілеспрямовано створює екоцид на території України. Підрив Каховської ГЕС, лісові пожежі в зоні ЧАЕС, спалювання та мінування наших родючих земель продовжувати цей список можна довго ...

Окрім цього, країна агресор застосовує високоточну зброю для атак на: нафтопереробний завод, гідроелектростанції, водну інфраструктуру тощо. Усе це призводить до забруднення не лише атмосферного повітря, а й забруднення підземних вод і ґрунтів.

Злочини, які вчинила і вчиняє кожного дня росія проти навколишнього середовища України сміливо можна назвати поняттям «екоцид». Відповідно до кримінального кодексу України, екоцид – масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [1].

Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець закликав міжнародних партнерів створити Глобальну платформу для оцінки збитків довкіллю внаслідок війни.

Як зазначають Майкл Лоуренс, Холлі Штембергер, Аарон Золдердо, Деніел Стразерс та Стівен Кук, сучасна війна та військова діяльність надзвичайно негативно впливає на біорізноманіття природного середовища, руйнуючи структуру та функціонування екосистем, докорінно змінюючи, руйнуючи та забруднюючи ґрунти, підземні води та водойми, знищуючи рослинність та тваринний світ [2].

Вибухи провокують збільшення лісових пожеж. Найбільшої шкоди у горіння лісів зазнають рослини, птахи та інші тваринки, які проживання у лісі. Безліч заповідників перебувають зараз в окупації.

6 червня 2023 року окупанти цілеспрямовано підірвали Каховську ГЕС у Херсонській області. Безліч будинків та населених пунктів було затоплено водою, загинула величезна кількість тварин. У Дніпро потрапило багато тонн нафтопродуктів, мертвих тварин та іншого збруду, який потрапить у Чорне море. Стан води у Чорному морі значно погіршився.

Найбільше випадків екоциду було виявлено на Київщині – 34, Донеччині – 27 та Дніпропетровщині – 22. Ракетні обстріли спричиняють масштабні пожежі на об'єктах критичної інфраструктури, передусім нафтосховищ та хімзаводів. Це завдає суттєвої шкоди екосистемам, призводить до забруднення довкілля, зменшення популяцій видів рослин та тварин. Під обстріли військ РФ в Україні часто потрапляють об'єкти, де зберігаються небезпечні для навколишнього середовища речовини. Також

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

зафіксовані факти обстрілу складів з міндобривами, аміаком тощо, що становить надзвичайну небезпеку [3, с. 19].

Відходи війни в Україні вже набули таких масштабів, яких на Європейському континенті не існувало з часів Другої світової війни. Сотні тисяч тонн відходів руйнації забруднюють територію України, впливаючи у тому числі на клімат. Лише від знищеної російської техніки на нашій землі накопичено понад 325 000 тонн відходів. А маємо сьогодні ще і відходи руйнації житлової та транспортної інфраструктури. Лише на деокупованих територіях Київської, Чернігівської та Сумської областей від руйнувань будівель та споруд через дії росії утворилося близько 15,2 млрд тонн відходів. В Україні знищено понад 200 тисяч легкових і вантажних автомобілів, які зараз складено в спеціально відведених місцях [4].

Отже, екоцид – це вчинення свідомих дій, які спрямовані на завдання шкоди або серйозних проблем щодо навколишнього природного середовища.

Війна, яку почала росія на території України має шкідливі наслідки для нашого навколишнього природного середовища. Хімічне забруднення атмосферного повітря від обстрілів та ракет призводять до забруднення ґрунту та підземних вод. Лісові пожежі знищують верхній шар ґрунту та усіх лісових мешканців та рослин (і тих, які внесені до Червоної книги України). Залишки уламків ракет, нерозірвані міни, снаряди і тому подібне теж завдає величезної шкоди нашому довкіллю.

Збитки нашому довкіллю є величезними і нажалі кожного дня вони збільшуються. Екологічні наслідки є катастрофічними. росія цілеспрямовано знищує не лише українців, як націю, а й українське природне середовище. росія грубо поширює всі міжнародні норми введення війни і злочини проти довкілля є частиною цих «норм».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment: *Environmental Reviews*. URL: <https://doi.org/10.1139/er-2015-0039> (дата звернення: 17 вересня 2015).

3. Вагалюк, Л. В. Екологічні злочини країни агресора та його вплив на біологічні ресурси України. *Міждисциплінарні дослідження: гуманітарні та природничі науки* : матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 22-23 липня 2022 р. Одеса, 2022. С. 18-22.

4. За час війни в Україні знищено тисячі кілометрів доріг і сотні тисяч авто (статистика): фокус. URL: <https://focus.ua/uk/auto/511292-za-vremya-voyny-v-ukraine-unichtozheny-tysyachi-kilometrovo-dorog-isotni-tysyach-avto-statistika> (дата звернення: 4 квітня 2022).

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

*Анастасія РОГАЧЕВСЬКА, факультет цивільного захисту, група 20С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Екологічне право є ключовим інструментом для забезпечення збалансованого розвитку суспільства та охорони довкілля. В умовах сучасних екологічних викликів, таких як кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища, актуальним стає вдосконалення правових механізмів, що спрямовані на охорону екосистем та забезпечення права людини на безпечне і здорове довкілля.

Перспективи розвитку екологічного права полягають не лише у вдосконаленні правових механізмів, а й у впровадженні нових підходів до правового регулювання, які будуть забезпечувати ефективний контроль за станом довкілля та участь громадськості в екологічних процесах.^[2]

Досить перспективним напрямком є впровадження правових стимулів для розвитку екологічно чистих технологій, таких як відновлювана енергетика. Перехід на відновлювані джерела енергії. Законодавчі стимули, такі як податкові пільги для підприємств, що інвестують у розвиток сонячних або вітрових електростанцій, фінансові субсидії для будівництва об'єктів відновлюваної енергетики та сприяння міжнародним проектам, можуть допомогти зменшити залежність від викопних видів палива, таких як вугілля, нафта і газ. Це також сприяє скороченню викидів парникових газів, що є критично важливим для боротьби зі зміною клімату. Також позитивний вплив матиме збільшення штрафів і впровадження суворішої відповідальності за екологічні злочини, такі як незаконна вирубка лісів, забруднення водних ресурсів або атмосфери, сприятиме кращому захисту навколишнього середовища.

Усі правові галузі в Україні пройшли етапи свого становлення, розвитку та змін. Вони можуть зазнавати трансформацій, перетворюватися на нові правові сфери або взагалі зникати. Ключовим фактором, що сприяє їхньому розвитку та зміні, є кодифікація, яка завжди має офіційний статус і визначається економічними та соціально-політичними потребами держави.

Як влучно зазначає А. П. Гетьман, екологічне законодавство України нині є складною системою, що включає нормативні акти з різною юридичною силою. Це ускладнює їхнє застосування та призводить до численних суперечностей, невідповідностей і дублювання окремих норм. Велика кількість регуляторних положень у різних правових актах створює труднощі як для їхньої практичної реалізації, так і для фахівців, що працюють у сфері екологічного права.^[1]

Отже, розвиток екологічного права в Україні є невід'ємною складовою стратегії забезпечення сталого розвитку та охорони довкілля. Удосконалення правових механізмів, впровадження новітніх технологій та стимулювання екологічно чистих ініціатив є ключовими кроками на шляху до зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Важливим є також посилення контролю за дотриманням екологічних норм та підвищення відповідальності за екологічні правопорушення. У комплексі

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

такі заходи дозволять не лише покращити стан довкілля, але й забезпечити реалізацію права кожної людини на безпечне та здорове середовище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гетьман А. П. Проблеми реформування екологічного законодавства: до питання про створення Екологічного кодексу України / А. П. Гетьман // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 3 (46). – Х. : Право, 2006. – С. 172–181.
2. Діденко Т. І. До проблеми екологізації норм Земельного, Цивільного та Господарського кодексів України / Т. І. Діденко // Економіка та право : науковий журнал. – 2005. – № 2 (12). – С. 139–144.
3. Костицький В. Екологічне право України: деякі проблеми теорії та кодифікації / В. Костицький // Право України. – 1998. – № 1. – С. 67–72.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВІДКРИТИХ ГІРНИЧИХ РОБІТ

*Артем СОЛОГУБ, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
НК – Юлія КРАСНОВА, д-р юрид. наук, доцент
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»*

На сьогодні, в умовах євроінтеграції, екологічна безпека при проведенні відкритих гірничих робіт, як складова екологічної безпеки, має особливо важливе значення для національної безпеки України і здійснюється широким комплексом взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [1]. Тобто, одним із основних способів забезпечення екологічної безпеки при проведенні відкритих гірничих робіт, який забезпечує її практичну реалізацію, є правовий засіб.

В науковій літературі правове забезпечення екологічної безпеки розглядається як сукупність організаційно-правових та функціонально-правових засобів, за допомогою яких здійснюється державне регулювання відносин в екологічній сфері [2], в тому числі і такого екологічно-небезпечного виду господарської діяльності як проведення відкритих гірничих робіт. Також до основних елементів правового забезпечення науковці відносять об'єкт, суб'єкт, норми права, правові відносини та їх зміст, а також гарантії, заходи, методи, форми та засоби правового забезпечення [3]. А під визначенням правові засоби розуміється сукупність прийомів, способів (заборон, зобов'язань, дозволів, стимулів, обмежень та інших засобів), які закріплені у нормах права [4] та за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей [5].

Аналізуючи чинне законодавство України, можна виділити основні засоби правового забезпечення екологічної безпеки при проведенні відкритих гірничих робіт. Проте, слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним, а інші засоби плануємо детальніше дослідити в наступних наукових роботах.

Так, в першу чергу, слід зазначити, що в Україні створена та функціонує система органів, що здійснюють державне управління у галузі

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

геологічного вивчення, використання і охорони надр та їхні повноваження [6]. Також діє дозвільна система. Оскільки надра є виключною власністю українського народу і надаються тільки у користування [6], тому відкриті гірничі роботи проводяться за спеціальним дозволом на користування надрами, а також при наявності технічного проекту розробки родовища корисних копалин, затвердженого і погодженого в установленому порядку, та геолого-маркшейдерської, технічної та обліково-контрольної документації (календарні плани розвитку гірничих робіт, проекти, паспорти, схеми) [7]. Крім того, оскільки відкриті гірничі роботи відносяться до робіт підвищеної небезпеки, вони виконуються на підставі дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, який видається територіальним органом Держпраці [8].

У сфері гірничих відносин здійснюється державний нагляд та контроль. Так, функцію державного нагляду за додержанням гірничого законодавства під час проведення гірничих робіт, будівництва та експлуатації, ліквідації або консервації гірничих підприємств виконує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах охорони праці, державного гірничого нагляду, та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до законів України. Також для контролю та нагляду за здійсненням власником (керівником) гірничого підприємства профілактичних заходів щодо запобігання аваріям на гірничих підприємствах створюються державні воєнізовані аварійно-рятувальні служби (формування) [7].

Для отримання актуальних даних функціонує система державного моніторингу, яка здійснює спостереження, збір, обробку, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища та рівень його забруднення, а також ведуться державні кадастри природних ресурсів та державний облік об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища [1].

Ще одним важливим засобом правового забезпечення екологічної безпеки при проведенні відкритих гірничих робіт є затвердженні екологічні нормативи, які встановлюють гранично допустимі норми впливу на навколишнє природне середовище, зокрема нормативів якості води для визначення екологічного стану масиву поверхневих вод [9]; нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах [10]; нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря [11].

Таким чином, досліджуючи дане питання, можна дати таке авторське визначення правовому забезпеченню екологічної безпеки при проведенні відкритих гірничих робіт -це один із напрямків діяльності держави в особі її уповноважених органів, та діяльність гірничих підприємств, які за допомогою таких правових засобів, як зокрема: система державних органів, дозвільна система, затвердження нормативів, нагляд та контроль, моніторинг та інші, здійснюють гарантування забезпечення екологічної безпеки на території України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n401>.

2. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук. 12.00.06. НУБіТ України. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 490 с.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

3. Косілова О. І. Правове забезпечення конституційних прав і свобод: адміністративно-правовий аспект. *Інформація і право*. № 1(36)/2021. С. 151-158.

4. Ярема О. Г., Ілюшик О. М. Система правових засобів забезпечення інформаційної безпеки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4, С.237-241.

5. Павлюков І. І. Правові засоби: поняття, види, функції та взаємодія в процесі регулювання суспільних відносин. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. № 75 С.41-46.

6. Кодекс України про надра: від 07.12.2000.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Гірничий закон України від 06.10.1999.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#n9>.

8. Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1107-2011-%D0%BF#Text>.

9. Наказ про затвердження екологічних нормативів якості води для визначення екологічного стану масиву поверхневих вод: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 01.04.2024 №332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0789-24#Text>.

10. Нормативи гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також перелік таких речовин: постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 №1325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1325-2021-%D0%BF#Text>.

11. Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 N299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2002-%D0%BF#Text>.

ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

*Даніл ТРОХИМЕНКО, факультет цивільного захисту, група 20С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Розвиток екологічного законодавства України відбувається за умов впливу низки негативних факторів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового та екологічного характеру. Серед таких стримуючих чинників можна відзначити: ослаблення державного контролю, загострення боротьби за владу та перерозподіл власності, економічну кризу, а також обмеженість матеріальних ресурсів. Тому сьогодні особливо актуальним стає пошук шляхів вирішення цієї проблеми, зокрема за допомогою правового регулювання, де ключову роль відіграє екологічне законодавство.

Кодифікація екологічного законодавства передбачає об'єднання нормативно-правових актів у єдиний, логічно впорядкований документ із внесенням змін до їх змісту. У процесі цієї кодифікації необхідно усунути застарілі норми та суперечності, впровадити нові правила поведінки, забезпечити їх узгодженість між собою та досягти логічної послідовності в правовому регулюванні відносин, що стосуються охорони навколишнього

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

середовища. Кодифікація як форма систематизації екологічного законодавства повинна сприяти розробці та прийняттю нових законів. Серед таких законів можуть бути, наприклад, закони про екологічне страхування, про континентальний шельф, про збереження унікальних природних ландшафтів та об'єктів, про екологічну освіту та виховання. Також необхідно вносити зміни до чинних законів України, таких як «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону атмосферного повітря» та інші нормативні акти.

Головні проблеми кодифікації на наш час:

- Фрагментованість законодавства. Екологічне право України складається з великої кількості нормативно-правових актів, часто з розрізненими та суперечливими положеннями, що ускладнює їх систематизацію.

- Застарілі норми. Багато законів були прийняті ще в 90-х роках і потребують оновлення відповідно до сучасних екологічних викликів та міжнародних стандартів.

- Політична нестабільність. Постійні політичні зміни в Україні заважають послідовній реформі екологічного законодавства, оскільки пріоритети часто змінюються.

- Недостатній контроль за виконанням. Навіть наявні закони часто не виконуються через слабкий державний контроль, що потребує створення дієвих механізмів моніторингу та санкцій.

- Відсутність єдиного підходу. Через різні інтереси бізнесу, політиків та екологів немає єдиного консенсусу щодо того, як саме повинна виглядати кодифікація екологічного законодавства.

Професор В. В. Костицький, якого можна вважати одним із перших дослідників питання розвитку екологічного законодавства, вважає, що розробка і прийняття Екологічного кодексу України є необхідною основою для формування екологічного права. На його думку, цей документ повинен зберегти всі позитивні напрацювання, що містяться в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», який виконує роль базового та системоутворювального акта екологічного законодавства.

Професор Г. І. Балюк висловлювала слушні пропозиції щодо необхідності розробки та прийняття Екологічного кодексу України, визначивши його структуру та місце в системі українського кодифікованого законодавства. На її думку, кодифікація екологічного законодавства повинна вирішити питання його систематизації як «єдиного законодавчого комплексу».

Отже, проблем для кодифікації екологічного законодавства України чимало. На мою думку, владі необхідно приділити більше уваги цьому питанню: оновити застарілі закони та залучити міжнародні організації для співпраці й впровадження найкращих світових практик.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Каракаш І. І., АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ - Стаття. Київ. 2018. URL: <http://www.apdp.in.ua/v80/12.pdf>

2. Анісімова. Г. В., АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ - Стаття. Харків. 2008. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10630/1/Anisimova.pdf>

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ**

*Карина ЧАБАНЕНКО, факультет цивільного захисту, група 20С
НК – Аліна БІЛЕКА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Охорона навколишнього природного середовища є одним із найважливіших завдань людства у ХХІ столітті. Стрімкий розвиток науки і техніки, зростання чисельності населення та обсягів виробництва призвели до посилення негативного впливу на довкілля. Україна, як і більшість країн світу, зіткнулася з серйозними екологічними проблемами, які потребують негайного вирішення.

Конституція України у ст. 50 гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Основні засади охорони навколишнього природного середовища визначені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відповідно до ст. 3 цього Закону, основними принципами охорони довкілля є пріоритетність вимог екологічної безпеки, гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей, запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища та інші [1], проте, незважаючи на доволі розвинуту нормативно-правову базу у сфері охорони довкілля, екологічна ситуація в Україні залишається вкрай складною. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, протягом 2021 року в атмосферу було викинуто 2,02 млн тонн забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, що на 8,7 % більше, ніж у 2020 році. У поверхневій водній об'єкти скинуто 1,17 млрд м³ стічних вод, з яких 0,71 млрд м³ (60,7 %) – недостатньо очищених. Загальна площа земель, які зазнали забруднення небезпечними речовинами, складає близько 7,7 млн га, що становить 12,8 % території України.

Серед основних чинників, які призводять до погіршення стану довкілля в Україні, можна виділити застарілі технології та обладнання на промислових підприємствах, що спричиняє наднормативні викиди забруднюючих речовин, недостатній рівень переробки та утилізації відходів, наявність великої кількості несанкціонованих сміттєзвалищ, нераціональне використання природних ресурсів, виснаження ґрунтів і незаконну вирубку лісів, а також низьку екологічну свідомість населення, що проявляється у нехтуванні правилами поведінки з небезпечними речовинами та відходами.

Для досягнення цілей вдосконалення правових та економічних механізмів охорони довкілля необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на зміцнення відповідальності та стимулювання екологічно орієнтованих практик. Важливо посилити відповідальність за порушення природоохоронного законодавства через збільшення штрафів та вдосконалення системи екологічного контролю, що дозволить ефективніше забезпечувати дотримання екологічних норм і стандартів, що в свою чергу сприятиме зниженню рівня забруднення навколишнього середовища.

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

Водночас необхідно впроваджувати стимули для екологізації виробництва, що передбачає перехід на маловідходні та ресурсозберігаючі технології, а також активне використання альтернативних джерел енергії. Також необхідним є розвиток системи моніторингу стану довкілля, що включає створення загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи. Така система дозволить оперативно отримувати та аналізувати дані про стан довкілля, що сприятиме більш ефективному плануванню та впровадженню екологічних заходів. Крім того, важливим напрямком є підвищення рівня екологічної освіти та виховання населення. Поширення екологічних знань і залучення громадськості до вирішення екологічних проблем сприятиме формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища та активній участі громадян у природоохоронних заходах. Таким чином, комплексний підхід до вдосконалення правових та економічних механізмів охорони довкілля дозволить підвищити ефективність екологічної політики та забезпечити стале збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Важливу роль у забезпеченні охорони довкілля відіграють громадські природоохоронні організації. Відповідно до ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», громадські природоохоронні організації мають право брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, проводити громадську екологічну експертизу, одержувати інформацію про стан довкілля та джерела його забруднення, подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища [1].

Окрім вдосконалення законодавства та державної політики, необхідна тісна співпраця між органами влади, бізнесом, науковими установами та громадянським суспільством задля подолання екологічних проблем. Лише комплексний підхід, який поєднує правові, економічні, технологічні, освітні та виховні інструменти, здатний забезпечити реальне покращення стану навколишнього природного середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України про охорону навколишнього природного середовища від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
2. Радченко А. М. Проблеми охорони навколишнього середовища у світі і в Україні: механізми державного управління щодо їх усунення. А. М. Радченко. К.: «Державне управління». 2017. С. 97-110.
3. Хільчевський В. К., Забокрицька М. Р., Кравчинський Р. Л. Екологічна стандартизація та запобігання впливу відходів на довкілля. В. К. Хільчевський, М. Р. Забокрицька, Р. Л. Кравчинський. К. ВПЦ «Київський університет». 2016. 192 с.

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

*Олександр БЕССОНОВ, аспірант кафедри кримінального права і процесу
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р штучний інтелект визначено як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

В сучасному світі штучний інтелект використовують в різних напрямках: освіта та наука, фінансовий сектор, медицина, кібербезпека, а також судова система [2]. За А. Паскар одним з основних недоліків використання штучного інтелекту у судочинстві є проблема відповідальності за помилки чи недоліки в алгоритмах, які можуть призвести до несправедливих рішень [3]. Зважаючи на різні наукові підходи питання правосуб'єктності та відповідальності штучного інтелекту в процесі здійснення правосуддя належить до одного з найдискусійніших. Так, з одного боку, існує думка про можливість застосування засад цивільної відповідальності до штучного інтелекту, якщо він діє автономно без безпосередньої участі людини. З іншого боку, підходи до визначення відповідальності за кримінальні чи адміністративні порушення не можуть бути однаково застосовані, оскільки вони вимагають наявності усвідомленої поведінки [4, с. 176]. С. Ф. Денисов і В. Г. Павлов висловлюють думку, що штучний інтелект необхідно наділити обмеженою правосуб'єктністю в частині обов'язку нести відповідальність за завдану шкоду та негативні наслідки [5, с. 197]. Але навіть за умови наявності певної міри розумової можливості і свідомості штучний інтелект буде близьким до людської свідомості, визначити результат діяльності штучного інтелекту як результат людської праці некоректно, оскільки штучний інтелект не керується чуттєво-емоційною категорією свідомості [6, с. 126].

О. Е. Радутний переконаний, що все створене працею людини, ми поки що обґрунтовано сприймаємо в якості об'єктів права власності, предметів, речей, у яких априорі не може бути законних прав та охоронюваних інтересів. Відповідно вони не можуть нести відповідальність за спричинену шкоду, відповідати за зобов'язаннями тощо [7]. Резолюцією Європейського Союзу про штучний інтелект наголошено, що штучний інтелект неможливо притягнути до відповідальності, якщо він своїми діями задав непоправну шкоду третім сторонам [8].

Зважаючи на вищевикладене доцільно підтримати підхід відповідно до якого відповідальність за дії штучного має брати на себе особа, під

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

керівництвом якої їх було вчинено, оскільки на сьогодні штучний інтелект відповідно до законодавства не є суб'єктом правовідносин [9]. Але ключовим в цьому випадку як зазначає Ю. М. Жорнокуй є наявність або відсутності зв'язку дій систем штучного інтелекту і дій людини [10, с. 122]. В такому разі закономірно виникає питання хто є суб'єктом юридичної відповідальності при протиправних наслідках використання людьми автономних роботів, оскільки прямого зв'язку між діями людини і автономного роботу немає [11, с. 38–39]. Втім Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) у Висновку № 26 (2023) від 01.12.2023 р. під назвою «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» зазначила, що остаточна відповідальність за судові рішення залишається за людиною [12].

Таким чином, питання правосуб'єктності та відповідальності штучного інтелекту під час здійснення правосуддя є одним із найдискусійніших у науковій доктрині. Незважаючи на новітні підходи штучний інтелект все-таки розглядається як предмет, річ, об'єкт права власності, що виключає його правосуб'єктність та відповідальність. Тобто відповідальність за шкоду завдану в результаті використання штучного інтелекту несе суб'єкт права власності. Якщо розглядати сферу правосуддя, то Консультативна рада європейських суддів підтримує підхід за якого саме судді є відповідальними за судові рішення навіть якщо при цьому було використано штучний інтелект. Водночас зважаючи на розвиток технологій штучного інтелекту та впровадження їх в різні сфери, зокрема й правосуддя, питання правосуб'єктності та відповідальності штучного інтелекту має бути належним чином розроблено на науковому рівні та врегульовано на рівні міжнародних/європейських стандартів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>.
2. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 136–144.
3. Паскар А. Етичні аспекти використання штучного інтелекту у судочинстві: шлях забезпечення прав людини. *Ерліхівський журнал*. 2023. Вип. 7. С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2023-7.10>
4. Кузьменко О. В., Чорна В. Г., Островський С. О. Правове регулювання запровадження та використання штучного інтелекту. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 173–177. DOI: <https://doi.org/10.32782/kj/2024.1.23>.
5. Денисов С. Ф., Павлов В. Г. Штучний інтелект: теоретичні аспекти кримінальної відповідальності. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації*. зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінол. асоц. України, проф. Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 194–197.
6. Тарасевич Т. Ю. Правове регулювання штучного інтелекту у сфері репродуктивних функцій людини: сучасні виклики та перспективи реалізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: ПРАВО. 2023. Вип. 75, ч. 1. С. 123–130. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.20>.
7. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *«Інформація і право»*. 2017. № 2(21). С. 124–131.

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

8. European Parliament resolution of 12 February 2019 on a comprehensive European industrial police on artificial intelligence and robotics (2018/2088(INI)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA8-2019-0081_EN.html.

9. Cerka P., Grigiene J., Sirbikyte G. Liability for Damages Caused by Artificial Intelligence. *Computer Law & Security Review*. 2015. № 31 (3). С. 376–389.

10. Жорнокуй Ю. М. Штучний інтелект: питання відповідальності на сучасному етапі розвитку доктрини. *Форум права*. 2020. № 79(2). С. 118–127. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10933572>.

11. Шульга А. М. Нормативність поведінки автономних роботів: морально-правовий аспект і основна юридична проблема. *25 років становлення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ: славетна історія та горизонти майбутнього: матеріали міжнар. наук.- практич. конф. (м. Суми, 21–22 лют. 2020 р.)*. Суми : Вид. дім «Ельдорадо», 2020. С. 38–39.

12. Висновок КРЄС № 26 (2023): Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovno_kryes_no_26_neoficyyny_pereklad.pdf.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВОЄННО-ПОВОЄННИХ УМОВАХ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

*Оксана БОРОДІНА, канд. наук з держ. упр., с. н. с.
Інститут економіко-правових досліджень НАН України*

Сучасний воєнний, а особливо повоєнний реконструктивний розвиток соціально-економічної інфраструктури некритичного значення визначає її преференційний вплив на відновлювальний потенціал на регіональному та місцевому рівнях. Соціально-економічна інфраструктура є одним з фокусів державного управління взагалі та державної регіональної політики зокрема.

Третій рік функціонування української економіки в умовах повномасштабної військової агресії, позначилися суттєвими трансформаціями у взаємодіях регіональних та місцевих економічних агентів, кардинальними змінами у регіональному економічному ландшафті. Зазначені факти вимагають зміни у принципах формування ефективної та прозорої політики відновлення, прийняття відповідної законодавчої рамки для забезпечення повоєнної економічної відбудови.

Проте, з огляду на сучасні геополітичні тенденції та територіальні особливості для України, розвиток у повоєнних умовах соціально-економічної інфраструктури як критичного, так і некритичного значення повинен, у першу чергу, орієнтуватися на забезпечення безпекової складової розвитку економіки, сталого функціонування господарчого комплексу.

Етапами посткризового розвитку соціально-економічної інфраструктури некритичного значення, на нашу думку, мають бути наступні:

- оцінка стану соціально-економічної інфраструктури на регіональному та місцевому рівнях із визначенням потенціальних ризиків та загроз розвитку;

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

- підготовка та прийняття законодавчої рамки ефективного повоєнного відновлення;
- визначення ключових засад та принципів державної політики відновлення;
- визначення основних стейкхолдерів процесу реконструктивного розвитку соціально-економічної інфраструктури на регіональному та місцевому рівнях, розподіл повноважень між ними;
- визначення об'єктів та форм відновлення;
- узгодження джерел фінансування, залучення необхідних коштів;
- прозоре, ефективне та якісне виконання робіт, контроль та моніторинг процесу;
- регуляторний процес, у відповідності до стандартів безпеки та якості;
- залучення громадськості, широка суспільна комунікація із залученням стейкхолдерів та дотичних громадських організацій;
- планування та стратегування подальшого розвитку соціально-економічної інфраструктури;
- можливо, треба зробити етапи графічно – діаграмою або таблицею.

Процес розробки нормативної бази такого комплексного підходу на даний час, за словами віце-прем'єрки О. Шуляк, є розбалансованим, адже, якщо для критичної інфраструктури прийнято актуальні нормативні акти, в першу чергу, Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 р. № 1882-IX [1] та декілька відповідних підзаконних нормативних актів [2-4], то стосовно соціально-економічної інфраструктури некритичного значення, можна зазначити, що станом на сьогодні, бюджетне, стратегічне, просторове планування є неузгодженим, а також, бракує нової національної архітектури планувальних документів. Така ситуація призводить до того, що у громадах також відсутня документальні та функціональна узгодженість, що в умовах крайнього браку кадрового ресурсу може становити загрозу для розвитку.

Для забезпечення ефективності та доцільності такої співпраці у контексті воєнно-повоєнної економіки, громади повинні мати комплекс показників оцінки впливу відновлення соціально-економічної інфраструктури на місцевий економічний розвиток.

Його нагальна потреба обумовлена сучасними суспільними процесами – підготовкою до прийняття законопроекту «Про засади відновлення України» [5], створення та функціонування системи DREAM, принципами повоєнного відновлення – «будуй краще, ніж було» та «всі бачать все». Водночас він повинен урахувати системні виклики відсутності статистичної інформації, макроекономічну та політичну невизначеність розвитку прифронтових територій та тих, де ведуться активні бойові дії, постійне збільшення обсягів руйнувань.

Наведений законопроект проходить на даний час активне громадське обговорення, яке виявило низку дискусійних питань, що у ньому містяться. Так, наприклад, сумніви викликає навіть назва законопроекту, адже у ньому йдеться про відновлення окремих об'єктів чи населених пунктів, а не України загалом. Окрім того, предмет правового регулювання, що є заявленим у вказаному законопроекті, перетинається із предметом правового регулювання Закону України «Про засади державної регіональної політики» [5], що може спричинити правові колізії та неоднозначне розуміння, а

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

відповідно, й некоректне виконання. Суперечливими є у законопроекті тлумачення термінів, наприклад, терміну «відновлення», а також, «проект відновлення». Таким, що викликає подив, є стаття 9 законопроекту, що регулює діяльність Ради доброчесності при ЦОВВ, а саме, обов'язки цієї Ради, яка має діяти при одному органі ЦОВВ, у разі його недоброчесної роботи, інформувати інший ЦОВВ.

Відповідно до Закону «Про засади державної регіональної політики», державна влада (в тому числі, регіонального рівня) повинна опікуватися відновленням та реконструктивним розвитком критичної інфраструктури, з огляду на першочерговість її впливу для безпекової складової розвитку держави. Водночас, в умовах проведеної децентралізації, в тому числі фінансової, саме діяльність та спроможність місцевих органів влади і самоорганізації населення може стати ключовим фактором для розвитку соціально-економічної інфраструктури некритичного значення.

Отже, формування дієвої та ефективної законодавчої рамки воєнно-повоєнного реконструктивного розвитку економіки та соціального сектору країни повинно орієнтуватися на принципи системного, ефективного та розумного відновлення, відповідати практиці вітчизняної законодавчої техніки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.
2. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 р. № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text>
3. Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 р. № 943. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2020-%D0%BF#Text>
4. Про об'єкти критичної інфраструктури в банківській системі України: Рішення Правління Національного банку України від 20.04.2021 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0151500-20#Text>.
5. Що пропонує проект закону України «Про засади відновлення України»? URL: https://www.csi.org.ua/news/chastyna-2-shho-proponuye-proyekt-zakonu-ukrayiny-pro-zasady-vidnovlennya-ukrayiny/#_ftnref1

МІГРАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС ПЕРЕМІЩЕННЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

*Аліна ГРИЩУК, канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ*

Міграція, як явище чи процес існує дуже давно та пов'язане з великим переміщенням людей (населення) та в певній мірі охоплює більшість країн світу. На сьогоднішній день міграція є певною реакцією населення на зміни в державі, які відбуваються в різних напрямках життєдіяльності: соціальному, політичному, культурному, економічному тощо, і як наслідок незадоволеності змін в державі чи не бажанні їх сприймати населення

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

мігрує. Нажаль причиною міграції може бути і війна на території держави, яка знищує і не дозволяє людині жити, працювати і просто існувати, саме тому через загрозу і небезпеку щодо себе та своєї сім'ї люди покидають країну.

Маштаби процесу міграції дестабілізують як демографічний рівень держави, це зокрема відтік молоді, науковців, лікарів, тому держава повинна забезпечити контроль і нагляд за вище наведеними процесами, але обов'язково забезпечити основні права та свободи людини та громадянина. Варто зазначити, що міграція як процес є дуже багатоаспектним явищем, оскільки дослідження його можна простержити з різних галузей в яких здійснювалось його дослідження, також слід підкреслити велику кількість науковців, які вивчали причини, ознаки тощо даного явища.

Право на свободу пересування передбачено в статті 33 Основного закону держави, відповідно до якої кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [1]. Дане конституційне право є одним із основних (фундаментальних) природних прав людини та належить всім фізичним особам: громадянам України, іноземцям, біженцям, особам без громадянства тощо. Крізь призму права все ж держава може встановлювати й обмеження щодо реалізації даного права, наприклад коли вводиться воєнний стан в державі чи на певних її територіях, а відповідно до статті 1 Закону України «Правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Зі змісту положення даної статті підтверджується факт тимчасового обмеження права фізичної особи на пересування, яке гарантоване нормами Основного Закону держави.

Відповідно до Указу Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 днів, який відповідно до даного Указу продовжено з 05 години 30 хвилин 12 серпня 2024 року строком на 90 днів згідно з Указом Президента № 469/2024 від 23.07.2024 [3].

Попри наведене, процес зміни місця перебування та проживання фізичних осіб, їх переміщення нерозривно пов'язаний з міграцією.

У юридичній енциклопедії зазначено, що міграція (від лат. *migratio* – перехід, переїзд, переселення, від *migrare* – переходити, переїздити, переселятися) – це переміщення населення через кордон тих чи інших

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього [4, с. 641].

На думку Слюсаревського М. та Блинової О. «Міграція - це просторова активність (переміщення) індивіда, спрямована на оволодіння ресурсами нових територій і пов'язана зі зміною місця проживання. У міграції як суспільному явищі є три параметри: - зміна індивідом координат свого перебування, тобто переміщення (чинник мобільності); - намір індивіда поліпшити своє матеріальне і (або) соціальне становище (чинник потреб); - прагнення індивіда обжитися на новому місці та вважати його «другою батьківщиною» (чинник стабільності) [5, с.41].

Боєцька-Пономаренко Б. Т., Пономаренко О. В., Шевченко В. В. вважають, що міграція – це груповий чи поодинокий випадок перетину адміністративного кордону власної країни ключовими фігурами цього процесу (мігрантами), не залежно від мотивів, наявності законних підстав, часу перебування за межами батьківщини, що може спричинити зміну постійного місця проживання (однак, з метою відмінною від планованого туризму) [6, с.7].

З вище наведеного міграція як процес зміни місця проживання (перебування) характеризується такими ознаками як: переміщенням особи самостійно чи групою осіб; переміщення особи може здійснюватись через кордони держави (зовнішня або міжнародна міграція), або в межах однієї країни через її адміністративно-територіальні одиниці; процес переміщення здійснюється з певною метою, тривалістю тощо; також міграція характеризується горизонтальною та вертикальною мобільністю, оскільки кожен хто мігрує намагається знайти кращі економічні, політичні чи інші умови для свого існування; за способом здійснення переміщення то може здійснюватись як легально (через відповідні пункти пропуску через державний кордон), так не легально (так і не легально поза пунктами пропуску через державний кордон) тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D1%87%D0%B0%D1%81#w2_1
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укренцикл». Т.3: К-М. 2001. с.641.
5. Слюсаревський М., Блинова О. міграція як соціально-психологічне явище: види, функції, чинники та закономірності. Світогляд, 2015, №5 (55). С. 41-54.
6. Боєцька-Пономаренко Б. Т., Пономаренко О. В., Шевченко В. В. Типи міграції: оновлене бачення класифікації. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Том 33 (72) № 4 2022. С. 6-12

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В ЕКСТРАОРДИНАРНИХ УМОВАХ: ДОСВІД
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ**

Євген ЄВСЮКОВ

Пенітенціарна академія України

В умовах екстраординарних ситуацій, таких як надзвичайний стан, військові конфлікти чи масштабні природні катастрофи, ефективність діяльності органів державної виконавчої влади стає критично важливою. Європейські держави накопичили певний досвід правового регулювання таких умов, що дозволяє забезпечити не лише оперативне реагування, але й захист прав і свобод громадян навіть у найскладніших ситуаціях.

У більшості європейських країн питання регулювання повноважень виконавчих органів у надзвичайних умовах чітко визначені в національних конституціях та спеціальних законах. Наприклад, у Франції конституційно закріплено механізм запровадження надзвичайного стану, який передбачає розширення повноважень виконавчої влади, але з обов'язковими запобіжниками, такими як контроль з боку парламенту та судової влади. Подібний підхід спостерігається і в Німеччині, де основним документом, що регулює повноваження в кризових умовах, є Основний закон (Grundgesetz). Він передбачає введення стану оборони або внутрішньої небезпеки, що розширює повноваження уряду, зокрема у сфері безпеки та оборони.

Однією з ключових проблем у регулюванні повноважень виконавчої влади в екстраординарних умовах є забезпечення балансу між ефективністю заходів та дотриманням прав людини. Європейський досвід свідчить про необхідність чіткого визначення меж розширених повноважень та механізмів їхнього контролю. У Великій Британії, наприклад, Закон про надзвичайні ситуації (Civil Contingencies Act) 2004 року надає уряду значні повноваження, але одночасно передбачає їх обмеження у часі та підзвітність парламенту. Так, цей закон надає уряду та місцевим органам влади широкі повноваження для реагування на надзвичайні ситуації, такі як великі пожежі, повені, терористичні атаки тощо. Закон дозволяє уряду: оголошувати надзвичайну ситуацію; це дозволяє уряду вживати надзвичайних заходів, таких як евакуація людей, обмеження пересування та контроль над критичною інфраструктурою; використовувати військові сили: уряд може залучати військові сили для допомоги в боротьбі з наслідками надзвичайної ситуації; використовувати приватні ресурси: уряд може вимагати від приватних компаній надання допомоги в боротьбі з наслідками надзвичайної ситуації; вводити тимчасові закони: уряд може вводити тимчасові закони, які обмежують певні права і свободи громадян на час дії надзвичайної ситуації [1].

Досвід європейських держав також свідчить про значну роль міжнародного права у формуванні національних механізмів регулювання повноважень виконавчої влади. Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав питання, пов'язані з обмеженням прав людини в надзвичайних умовах, і його практика стала важливим орієнтиром для держав. У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини підкреслює необхідність пропорційності заходів та наявності чітких правових підстав для їх застосування [2].

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Наголосимо, що ефективність системи контролю за діями виконавчої влади в надзвичайних умовах є важливою умовою для запобігання зловживанням. У багатьох європейських країнах діє система парламентського нагляду, а також спеціальні органи, які контролюють правомірність дій уряду. Наприклад, в Іспанії Конституційний суд має повноваження оцінювати законність дій уряду під час надзвичайного стану.

Відзначимо, що ефективність дії норм, пов'язаних з правовим регулюванням в екстраординарних умовах, європейські держави змогли перевірити на практиці під час запровадження карантинних обмежень у відповідь на пандемію COVID-19. Пандемія стала своєрідним стрес-тестом для правових систем, примушуючи уряди країн адаптуватися до нових викликів, одночасно забезпечуючи баланс між захистом громадського здоров'я та дотриманням основоположних прав і свобод громадян.

У цей період було необхідно швидко впроваджувати правові норми, які регулювали б такі питання, як обмеження свободи пересування, впровадження обов'язкових карантинних заходів, регулювання діяльності підприємств, закладів освіти, а також запровадження надзвичайних заходів у сфері охорони здоров'я. Ефективність цих норм перевірялася не тільки через їхню здатність обмежити поширення вірусу, але й через їхню відповідність принципам правладдя та правам людини.

Крім того, пандемія виявила важливість готовності правових систем до швидкого та гнучкого реагування на кризові ситуації. Це стосується як оперативного прийняття нових нормативно-правових актів, так і їхньої здатності забезпечити справедливий і ефективний судовий захист у випадках, коли права громадян були обмежені внаслідок запроваджених заходів.

Таким чином, досвід європейських держав у протидії COVID-19 підкреслив не лише важливість існування відповідних правових норм, але й необхідність їхнього постійного перегляду та адаптації, щоб забезпечити ефективний баланс між захистом суспільних інтересів і дотриманням прав людини навіть в умовах надзвичайних ситуацій.

Водночас, наступною важливою проблематикою, що потребує ґрунтовного дослідження, є діяльність органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. Дослідження цього питання є надзвичайно важливим для розуміння того, як виконавча влада може і повинна діяти, щоб забезпечити безпеку держави та її громадян, водночас дотримуючись принципів законності та прав людини.

У цьому контексті особливо пізнавальним є досвід України, яка з початком повномасштабної збройної агресії зіткнулася з необхідністю оперативно адаптувати діяльність органів виконавчої влади до умов воєнного стану. Українська держава мала швидко переглянути свої управлінські процеси, нормативно-правову базу та механізми прийняття рішень для того, щоб ефективно реагувати на загрози національній безпеці, забезпечувати громадський порядок, підтримувати життєздатність економіки та забезпечувати соціальний захист населення.

Отже, правове регулювання повноважень органів державної виконавчої влади в екстраординарних умовах вимагає ретельного балансу між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини. Європейський досвід демонструє, що чіткі правові рамки, ефективний контроль та

**Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право**

залучення міжнародних стандартів є ключовими елементами успішного врегулювання таких умов. Україні важливо врахувати цей досвід у процесі вдосконалення національного законодавства та забезпечення ефективної роботи виконавчих органів у кризових ситуаціях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Civil	Contingencies	Act	2004.	URL		
https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/contents						
2. Hudoc.	European	Court	of	Human	Rights.	URL
https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}						

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ
ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ**

*Катерина ЖИЛА, факультет цивільного захисту, 3б С група
НК – Діана КОТЛЯР
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Електронна торгівля стає все більш популярною формою бізнесу в усьому світі, включаючи Україну. Ця форма торгівлі надає споживачам широкий доступ до товарів і послуг через Інтернет, спрощуючи процес купівлі та надаючи можливість порівнювати ціни і продукти без необхідності відвідувати фізичні магазини. Проте, разом із зростанням популярності електронної торгівлі зростають і виклики, пов'язані із захистом прав споживачів у цій сфері [3].

Основні проблеми захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі:

1. Невідповідність товару опису

Однією з найпоширеніших проблем є невідповідність товару, отриманого споживачем, його опису на веб-сайті. Це може включати як відмінності в характеристиках товару, так і якість продукції, яка може не відповідати очікуванням споживача.

2. Ненадання належної інформації про продавця

У сфері електронної торгівлі споживачі часто стикаються з проблемою відсутності або неналежної інформації про продавця. Ненадання такої інформації ускладнює можливість споживача отримати допомогу в разі виникнення проблем із товаром, а також ускладнює процес повернення товару чи отримання компенсації.

3. Проблеми з поверненням товарів та отриманням компенсації

Процедури повернення товарів в електронній торгівлі можуть бути складними та непрозорими. Багато споживачів стикаються з труднощами під час повернення товару або отримання компенсації, що може бути пов'язано з недостатньою правовою регламентацією, недобросовісністю продавців або відсутністю відповідних механізмів контролю з боку державних органів.

4. Захист персональних даних

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Однією з ключових проблем є питання захисту персональних даних споживачів. Під час здійснення покупок в Інтернеті, споживачі надають свої особисті дані, такі як адреса, контактна інформація, дані платіжних карток тощо. Незахищеність цих даних може призвести до шахрайства та незаконного використання інформації.

5. Шахрайство в електронній торгівлі

Електронна торгівля, на жаль, є сприятливим середовищем для шахрайства. Споживачі можуть зіткнутися з фальшивими веб-сайтами, які імітують реальні магазини, але після отримання платежу не здійснюють доставку товарів або надають підроблену продукцію. Це ставить під загрозу як фінансову безпеку споживачів, так і їхню довіру до електронної торгівлі загалом [1].

Можливі шляхи вирішення проблем

1. Посилення законодавства у сфері електронної торгівлі

В інтернет-мережі угоди здійснюються у віртуальному просторі, яке відрізняється від реального фізичного простору. Саме цей факт виділяє головну особливість правового регулювання відносин купівлі-продажу в глобальній комп'ютерній мережі[1, 360].

Необхідно розробити та впровадити більш жорсткі нормативні акти, які регламентуватимуть діяльність електронних торгових платформ. Це включає забезпечення прозорості інформації про продавця, зобов'язання надавати точні та достовірні описи товарів, а також створення чітких процедур повернення товарів та отримання компенсації.

2. Створення механізмів контролю та захисту прав споживачів

Важливо забезпечити ефективний контроль за дотриманням законодавства у сфері електронної торгівлі. Це може включати створення спеціалізованих органів, які будуть здійснювати моніторинг діяльності електронних магазинів, а також розробку механізмів для швидкого реагування на порушення прав споживачів.

3. Забезпечення захисту персональних даних

Платформи електронної торгівлі повинні впроваджувати сучасні технології захисту даних, такі як шифрування інформації, двофакторна автентифікація тощо. Також необхідно посилити відповідальність за порушення у сфері захисту персональних даних та встановити чіткі вимоги до обробки і зберігання інформації.

4. Освіта та підвищення обізнаності споживачів

Споживачі повинні бути обізнані про можливі ризики в електронній торгівлі та знати, як захистити свої права. Проведення інформаційних кампаній, розробка навчальних матеріалів та активне поширення інформації про безпечні практики онлайн-шопінгу можуть сприяти підвищенню рівня захисту споживачів.

5. Підвищення відповідальності платформ електронної торгівлі

Онлайн-платформи повинні нести більшу відповідальність за якість та безпеку товарів, що продаються через їхні сервіси. Це може включати зобов'язання щодо перевірки продавців, забезпечення механізмів швидкого вирішення спорів та надання споживачам можливості залишати відгуки та оцінки товарів [2].

Отже, захист прав споживачів у сфері електронної торгівлі є складним та багатогранним завданням, яке потребує активної участі як держави, так і

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

бізнесу. Для забезпечення належного рівня захисту необхідно вдосконалювати законодавчу базу, розвивати механізми контролю, підвищувати рівень обізнаності споживачів та відповідальності з боку продавців і платформ електронної торгівлі. Тільки таким чином можна забезпечити безпечний та зручний процес покупок в Інтернеті, який відповідає інтересам і потребам сучасних споживачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. А. Браун Проблеми правового регулювання при здійсненні торгівлі за участю інтернет-магазину. Тези доповідей учасників науково-практичної конференції «Проблеми цивільного права та процесу», Харків, 2019. С. 360-362. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/103.pdf
2. О. Письменна Захист прав споживача під час купівлі товару через інтернет-магазин. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса №2, 2023. С. 122-132. URL: <https://jprchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14920/14823>
3. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>

МІГРАЦІЯ: ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ

*Микола ЗУБАНСЬКИЙ, доктор філософії у галузі права
Інститут права Львівського державного університету
внутрішніх справ*

Міграція як явище досліджується науковцями досить давно, і варто підкреслити те, що як процес відбувається і до сьогодні. Переміщення людей демонструє реакцію їх на економічну, політичну, соціальну діяльність в державі з якої вони переїзять (мігрують), тому дослідники розглядаючи міграцію, свою увагу спрямовують на основні її аспекти такі як причини, види, наслідки тощо.

Визначення поняття міграції є досить багатоманітним, та його пояснення Термін міграція має латинське походження (лат. *migratio*), та розуміється як переселення, переміщення, рух або пересування людей. Багатоманітність визначень науковців говорить про важливість та необхідність для дослідження такого явища сьогодення як міграція.

На думку Ровенчак О. міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію. Звідси мігрант – особа, яка здійснює міграцію [1, с.129].

Римаренко Ю. під міграцією населення розуміє «переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції застосовують і в множині – міграції» [2, с. 740].

З вище наведеного варто зробити висновок про те, що визначень

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

поняття міграції є досить багато так саме як кількість видів (підстав) за якими можна класифікувати дане явище.

На думку Посмітної В. В., яка вважає, що «з огляду на аналіз чинного законодавства та літератури видається за можливе говорити про виокремлення й деяких видів міграції. Критеріїв поділу міграції законодавство, як правило, не містить. Проте, у прикладах використання поняття «міграція» для позначення предметної сфери реалізації повноважень центральних органів виконавчої влади передбачається, що міграція містить імміграцію та еміграцію, які також можна вважати передбаченими законодавством видами міграції. У зв'язку з цим, в першу чергу слід охарактеризувати ці два види міграції» [3, с. 662].

В законодавчих актах можна виділити лише окремі види міграції, наприклад відповідно до статті 1 Закону України «Про імміграцію» імміграція - це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання [4]. Із зазначеної статті можна зробити висновок про те, що процес переміщення (переселення), тобто міграції стосується таких категорій осіб як іноземці та особи без громадянства, які приїждять до України та залишаються у ній на постійне місце проживання. Отже, з даного законодавчого положення можна виділити суб'єктів, які можуть здійснювати імміграцію до України, це іноземців та осіб без громадянства.

Щодо мети переміщення у п. 23 статті 1 Закону України «Про зайнятість населення», міститься поняття, що собою являє трудова міграція, та власне з нього можна визначити її мету, а саме «трудова міграція – це переміщення особи, пов'язане з перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальної одиниці з метою виконання або пошуку роботи» [5]. Отже, мета це перетин кордону меж державного кордону або меж адміністративно-територіальних одиниць відповідними суб'єктами (громадянами України, іноземцями тощо).

У Юридичній енциклопедії зазначається, що міграцію класифікують за відповідними ознаками:

- залежно від характеру кордонів, що перетинаються розрізняють: - зовнішня, у зв'язку з перетином державного кордону; - внутрішня, переміщення населення країни в межах однієї країни між адміністративно-територіальними одиницями;

- за часовими ознаками розрізняють: - постійна (безповоротна), що пов'язана з остаточною зміною проживання; - тимчасова, передбачає переселення на тривалий, але визначений, обмежений часто заздалегідь на обумовлений строк; сезонна – включає щорічне переміщення у певні періоди року, наприклад, в літку до курортних районів тощо; маятникова – це регулярні поїздки людей до місця роботи чи навчання за межі свого населеного пункту чи району проживання;

- за причинами: економічні, соціальні, політичні, воєнні;
- за формами реалізації: організована, неорганізована;
- в залежності від того чи переміщення людей відбувається добровільно чи примусово;

- з погляду правової оцінки розрізняють легальну (офіційну) і нелегальну тощо [6, с. 642].

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

З вищенаведеного варто підкреслити той факт, що визначення поняття міграції є досить багатоманітним та існує багато визначень даного явища. Інтенсивність та спрямованість міграції населення України кардинально змінилися після розпаду Радянського Союзу, а на сьогоднішній день міграція, як процес переміщення населення здійснюється систематично, з різною метою та на різні проміжки часу. Існування міграції впливає на економічні, соціальні та демографічні процеси держави та часто призводить до зменшення кількості населення адміністративно-територіальної одиниці держави та окремих її регіонів. Попри зазначене вище, основним завданням держави не дивлячись на види чи мету міграції, має полягати у захисті кожного громадянина і створенню для нього таких умов, які б надали б йому можливості для існування, розвитку, та захисту й правового зокрема у своїй країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент № 2, 2006. С. 127-139.
2. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія. Упоряд. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912 с.
3. Посмітна В. В. поняття та види мігрантів за національним законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал № 2/2023. С. 661-664.
4. Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року. № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>
5. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укренцикл.». Т.3: К-М. 2001. с.792 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

*Елизавета ЛУГИНА, юридичний факультет, гр. ПР-221
НК – Наталія ПУЗИРНА, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) стали предметом правового регулювання та досліджень у вітчизняному законодавстві та юриспруденції зовсім нещодавно. Доказом цього служить той факт, що Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у 2014 році, рівно 10 років тому. Верше Україна за роки своєї державної незалежності зіткнулася із загрозою конституційному ладу та суверенітету у 2014 році, коли Росія розпочала новий збройний конфлікт, та на той час окупувала східну частину Донецької та Луганської областей, а також повністю анексувала Кримський півострів. Високий рівень небезпеки, антидемократична політика противника на окупованих містах та селах, обстріли та злочини російських військових

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

змусили людей покинути свої місця проживання та переїхати на підконтрольні Україні території. Новим поштовхом для зростання чисельності ВПО в Україні стало повномасштабне вторгнення збройних сил РФ, яке охопило всю територію України. Оскільки держава зобов'язана захищати права та інтереси своїх громадян, одним із завдань постало забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та надання їм гарантій їх правового статусу. Особливої уваги потребує дослідження таких прав, свобод та обов'язків ВПО, що закріплені нормами адміністративного права, та визначення ролі держави у їх забезпеченні.

Адміністративно-правовий статус ВПО формується на основі норм законодавства України. Основними нормативними актами, в яких визначені права та свободи цих осіб, є Конституція України та Закон України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб». Розділ II Основного закону України містить невичерпний перелік норм, що закріплюють права, які держава зобов'язується гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією. Відповідно до ст. 21 Конституції України ці права та свободи надаються кожному, вони не можуть бути відчужені або порушені. Також ст. 24 Конституції України, говорить, що кожен є рівним у наданих йому конституційних правах незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Загальний правовий статус є сукупністю прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб в Україні, які закріплені нормами Конституції України та іншими нормативно-правовими актами. На відміну від загального, адміністративно-правовий статус осіб в Україні побудований на основі норм адміністративного права, що регулюють правовідносини сфері публічного адміністрування.

ВПО наділені спеціальним адміністративно-правовим статусом, який визначає положення цих осіб як суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері публічного управління. Ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» дає визначення: «Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [2]. Також закон встановлює окремі права та обов'язки для цієї категорії осіб, що доповнюють конституційні положення.

Таким чином, спеціальний адміністративно-правовий статус особи в Україні для ВПО можна визначити як сукупність прав та обов'язків, що тимчасово надаються обмеженому колу осіб за обставин, передбачених законодавством. Як зазначає В. Михайловський, важливим при визначенні адміністративно-правового статусу є обсяг правосуб'єктності особи. Це обґрунтовується тим, що до осіб, які вимушено покидають своє постійне місце проживання, можуть належати як громадяни України, так і особи без громадянства або іноземці, які наділені іншим правовим статусом відповідно до законодавства [3, с. 86].

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

На думку інших дослідників, статус ВПО в Україні має особливу структуру. Порівнюючи цей особливий статус із правовим статусом людини і громадянина, можна сказати, що структура статусу ВПО є комплексом загальних і додаткових прав та обов'язків, які встановлюються та гарантуються нормами адміністративного права [4, с. 49-50].

Особа може користуватися правами та гарантіями, передбаченими Законом України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», якщо вона пройде процедуру набуття цього статусу, яка закріплена у ст. 4. Набуття такого статусу підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Держава, з метою підтримки ВПО, передбачає особливі механізми реалізації їхніх прав. Зокрема було закріплено право цих осіб на отримання соціальних послуг та виплат, допомог по безробіттю, оплату комунальних послуг, безоплатне тимчасове проживання тощо.

Водночас, із правового статусу ВПО впливають не тільки спеціальні права, але й обов'язки. Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» ВПО зобов'язана повідомити структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районної, районної у місті Києві державної адміністрації, виконавчих органів міських, районних у містах рад за новим місцем проживання про зміну місця проживання протягом 10 днів з дня прибуття на нове місце, а також у разі добровільного повернення до покинутого місця постійного проживання повідомити ці ж органи за три дні до дня від'їзду. Також ВПО може бути зобов'язана відшкодувати фактичні витрати на реалізацію її прав, якщо ця особа подала завідомо неправдиві відомості для отримання довідки про взяття на облік ВПО.

У забезпеченні прав ВПО беруть участь державні органи та органи місцевого самоврядування, наділені відповідними обов'язками у цій сфері. Так, наприклад Державна міграційна служба України та органи соціального захисту сприяють тому, щоб ВПО повідомляли про зміну місця свого проживання, Міністерство соціальної політики України, Міністерство юстиції України та судові органи беруть участь у правовідносинах щодо відшкодування особою фактичних витрат, у разі подання нею завідомо неправдивих відомостей, для отримання статусу ВПО [4, с. 51-52].

Отже, дослідження адміністративно-правового статусу ВПО у наш час сприяє розвитку законодавства у цій сфері. ВПО є особами, які наділені особливими правами та обов'язками у зв'язку з тим, що вони змушені були покинути місце постійного проживання через загрозу особистій безпеці з боку ворожої армії. Наразі держава має працювати над тим, щоб допомогти цим особам адаптуватися до нових умов життя, створювати умови для їх інтеграції в нову громаду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1. січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4233/> (дата звернення: 12.09.2024).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньопереміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 12.09.2024).

**Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право**

3. Михайловський В. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *JURNALUL JURIDIC NATIONAL*. 2017. С. 85-87.

4. Бойкова А. Г. Обов'язки внутрішньо переміщених осіб як елементи їх правового статусу. *Наука і правоохорона*. 2017. С. 48-53.

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ОХОРОНИ ЯК ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ СПЕЦІАЛЬНОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ**

Данило МАРИНИЧ

НК – Людмила КУЗНЕЦОВА, канд. юрид. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

Політична та безпекова ситуація, що склалася в останні роки у світі, навколо України, а також в самій Україні свідчить, що світове співтовариство, українська спільнота стикнулися з суттєво новими викликами, небезпеками і загрозами, які вимагають докорінної зміни раніше напрацьованих механізмів, засобів та підходів подальшого регулювання, функціонування та забезпечення існування людства.

Сьогодні обов'язковою функцією будь-якої суверенної держави є забезпечення національної безпеки, яке включає в себе велику кількість напрямків. Одним з таких є забезпечення безпеки органів державної влади - інститут державної охорони. Даний інститут забезпечує безпеку посадових осіб, охорону важливих державних об'єктів, нормальне функціонування окремих органів державної влади, які визначені чинним законодавством як такі, що повинні бути забезпечені державною охороною.

Культура охоронців завжди мала відповідати розв'язковій суспільних відносин. До таких людей завжди висували підвищені вимоги і приділяли багато часу для їхнього виховання. Готуючись до своїх завойовницьких походів, Олександр Македонський наприклад особливо прискіпливо підбирав воїнів у особисту охорону. Серед обов'язкових іспитів для охоронців Македонського було і таке: кандидата раптово заводили в приміщення з левом. Якщо, побачивши звіра, чоловік червонів, Македонський брав його в охорону, якщо бліднів, з ним прощалися (психологи лише в 60-ті роки минулого століття дійдуть висновку, що у швидко червоніючих індивідів у хвилину небезпеки різко підвищується кмітливість) [1, 89].

Державна охорона органів державної влади та їх посадових осіб мають давні історичні корні. Реально інститут охорони керівників держави появляється з моменту утворення держави, виникнення державних лідерів та виникнення суперечностей між ними. Паралельно з процесами державотворення в Україні формувалися і підрозділи, які здійснювали охоронні функції.

Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб - це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів [2].

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Управління державної охорони України є вузькоспеціалізованим правоохоронним органом, діяльність якого спрямована на різнопланове забезпечення безпеки та нормального функціонування охоронюваних органів державної влади й посадових осіб. Ефективність його правоохоронної діяльності не в останню чергу залежить від належної організації та продуктивності взаємодії з правоохоронними та іншими державними органами, підприємствами, установами й організаціями. На сьогодні адміністративно-правове регулювання засад, підстав і порядку взаємодії Управління державної охорони України з іншими органами сектору безпеки і оборони все ще залишається доволі фрагментарним і неповним. Загальні засади організації взаємодії Управління державної охорони України з органами державної влади України, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами визначені у Законі України «Про охорону органів державної влади України та посадових осіб», відповідно до ст. 14 якого управління державної охорони України взаємодіє з іншими органами державної влади України, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на нього завдань [3, с.81].

На сьогодні в Україні особливого значення набуває такий напрямок правоохоронної діяльності як забезпечення нормального функціонування органів державної влади та безпеки посадових осіб, адже саме від цього не в останню чергу залежить належне виконання ними своїх повноважень. Охорона органів державної влади та посадових осіб в Україні, як специфічний напрямок правоохоронної діяльності, покладена на Управління державної охорони України, яке в силу свого призначення займає відокремлене місце у системі правоохоронних органів. А відтак, у контексті вдосконалення організації та діяльності державної охорони органів державної влади та посадових осіб вбачаються актуальними питання сутності Управління державної охорони України як спеціалізованого правоохоронного органу [4, с. 178].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мазур С. С. Історія розвитку державної охорони на теренах України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 11. С. 88-92.
2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 4 березня 1998 року № 160/ 98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Павлов Д. М., Расевич О. С. Організаційно-правові засади підвищення ефективності взаємодії управління державної охорони України з іншими органами, які входять до складу сил безпеки і оборони України. *Честь і закон*. 2021. N 1. С.79-86.
4. Микитюк М. А. Місце державної охорони в системі державного управління. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/220-Article%20Text-413-1-10>

**СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ДЕЛІКТАМ
ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ**

*Сергій МАРКО, канд. юрид. наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1
інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівський державний університет внутрішніх справ*

В сучасних умовах зростання загроз екологічній безпеці питання захисту довкілля стає одним з пріоритетних завдань правового регулювання. Відповідно до Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, в Україні існує низка проблем, які негативно впливають на стан довкілля та здоров'я населення, зокрема, забруднення атмосфери і водних ресурсів, нераціональне використання природних ресурсів, деградація земель, а також недостатня ефективність системи управління відходами [1]. Враховуючи ці виклики, особливої уваги потребує впровадження принципів, які сприятимуть підвищенню ефективності правозастосування у сфері охорони довкілля, та створення правових механізмів, що дозволять забезпечити сталий розвиток національної економіки з урахуванням екологічних вимог. Для України як кандидата у члени Європейського Союзу наративом національної екологічної політики й Плану відновлення має стати не лише «build back better» (відбудувати краще, ніж було), а й «build back greener» (відбудувати екологічніше) [2, с. 8].

Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року визначає такі основні проблеми у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем: забруднення навколишнього природного середовища викидами в атмосферне повітря та скидами у водні об'єкти від промислових підприємств; нераціональне використання основних природних ресурсів та їх виснаження; забруднення поверхневих, підземних та морських вод; деградація земельних ресурсів; відсутність достатньої інфраструктури та ефективної системи управління відходами, що призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ відходів і численних порушень законодавства; відсутність дієвої системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища; посилення глобальної зміни клімату і негативних наслідків для ряду секторів економіки і сфер життєдіяльності людини; недостатня інтеграція природоохоронних і кліматоохоронних аспектів в секторальні і регіональні політики; недостатність освітнього та науково-технічного супроводу для вирішення викликів у сфері охорони навколишнього природного середовища та ін. [1].

Питання реалізації принципів протидії злочинності набуває нового змісту у зв'язку із війною в Україні [2, с. 47]. Поряд із загальними принципами боротьби зі злочинністю можна виділити теоретико-прикладні принципи діяльності. Зазначені принципи запобігання злочинності включають такі, як концептуальність, методологічність, наукову обґрунтованість, соціальна необхідність та ін. Серед принципів діяльності у запобіганні екологічній загрозі необхідно виділити організаційні

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

(комплексність, системність, співрозмірність з іншими видами боротьби із загрозою, ефективністю тощо). Чітке виділення принципів запобігання злочинності проти довкілля дозволить правоохоронним органам здійснювати свою діяльність у рамках єдиного вектору, зосередитись на попередженні її зростання як соціально-правового явища, обумовленого змінами в державі та суспільстві.

До основних напрямків запобігання злочинності проти довкілля слід віднести такі:

- забезпечення стану захищеності довкілля, особистості, суспільства та держави від можливого негативного впливу господарської та іншої діяльності, надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, їх наслідків;

- підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів з метою найбільш ефективного регулювання правовідносин щодо реалізації положень законодавства у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування шляхом створення умов для охорони екологічного правопорядку та забезпечення екологічної безпеки.

У рамках запропонованих напрямків необхідно вирішити загальні завдання, а саме: розробку якісної моделі ефективного планування та сутності запобігання екологічній безпеці; дослідження та формування системи заходів та ефективних методів профілактики та запобігання деліктам проти довкілля; аналіз причин та умов, що впливають і породжують екологічні правопорушення; вивчення особистості осіб, які вчинили екологічні правопорушення; формулювання пропозицій з використання передового зарубіжного досвіду у сфері протидії екологічній злочинності у вітчизняній практиці; дослідження та виділення сукупності механізмів можливого вдосконалення прогнозування розвитку злочинності проти довкілля.

Правова система повинна активно реагувати на нові загрози, зокрема через створення дієвих механізмів запобігання злочинності проти довкілля. У цьому контексті важливим є не лише забезпечення належного правозастосування, а й розробка якісних нормативно-правових актів, що враховують особливості екологічної загрози в умовах глобальних змін клімату та соціально-економічних трансформацій. Створення єдиної концепції запобігання злочинності проти довкілля є необхідним кроком для забезпечення екологічної безпеки, що включає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, вдосконалення державного контролю та підвищення ефективності правоохоронних органів у цій сфері.

У зв'язку з реальними загрозами екологічній безпеці України, необхідно створити єдину концепцію запобігання злочинності проти довкілля. Ця концепція повинна включати в себе комплекс заходів протидії деліктам у зазначеній сфері для вирішення таких завдань: усунення суперечностей між природно-ресурсними і природоохоронними нормами українського законодавства, а також між нормами охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки і нормами інших галузей права; прийняття підзаконних нормативних правових актів, які потрібні для повноцінного впровадження законів; законодавче закріплення екологічного обґрунтування діяльності суб'єктів господарювання як обов'язкової умови для участі у тендерах на реалізацію

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

або вибір проектів; розвиток системи державних стандартів у сфері охорони довкілля і забезпечення впровадження міжнародних екологічних стандартів, що зменшують антропогенне навантаження на нього; гармонізація національного законодавства у сфері охорони довкілля з міжнародним правом відповідно до міжнародних зобов'язань України; забезпечення ефективних механізмів контролю за господарською діяльністю. Зазначені заходи мають забезпечити комплексний підхід до протидії деліктам проти довкілля та захисту навколишнього середовища в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n17>
2. Гетьман А. П., Анісімова Г. В. Формування еколого- й кліматичноправової політики в умовах російської військової агресії: нові доктринальні підходи. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених Харків : Право, 2022. С. 5-13.
3. Тимофеева Л. В. Принципи кримінального права та їх реалізація в умовах війни. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2022, № 1(17). С. 36-51.

СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

*Микола МАР'ЯН, завідувач сектору почеркознавчих досліджень
Черкаський НДЕКЦ МВС України*

Адміністративний процес і провадження у справах про адміністративні правопорушення – органічно взаємозалежні процесуальні явища. Вони відбивають конкретні форми організації і розмежування адміністративно-процесуального законодавства, що опосередковує застосування визначеної системи матеріально-правових норм.

У вітчизняній юридичній літературі та законодавстві ці явища традиційно співвідносяться як загальне і часткове, між якими існують тісні взаємообумовлюючі та системообразуючі зв'язки і відношення: «...процес і провадження співвідносяться як загальне і особливе. Провадження – частина процесу; процес є сукупність проваджень» [1].

О. М. Якуба розглядає адміністративне провадження як «...урегульований законом послідовний процес підготування, розгляду, вирішення і реалізації справ про адміністративні правопорушення органами державного управління».

Інші автори висловлюють діаметрально протилежну точку зору, рахуючи адміністративний процес частиною більш широкого поняття - адміністративного провадження.

Н. Г. Салищева у свій час писала, що «... варто розрізняти адміністративне провадження як процес застосування адміністративно

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

правових норм, як процес діяльності виконавчих і розпорядницьких органів і *адміністративний процес* як діяльність із дозволу споровши, що виникають між сторонами адміністративних відношень, а також по застосуванню мір адміністративного примусу». Тут поняттям провадження охоплюється весь процес управлінської діяльності, а адміністративний процес є лише складовою частиною цієї діяльності.

Висловлюються достатньо аргументовані докази того, що провадження у справах про адміністративні правопорушення й адміністративний процес включаються в більш загальну систему процесуальних відносин, що опосередковують реалізацію всього матеріального права. Водночас питання про обсяг та зміст кожного з аналізованих понять, їхньому співвідношенні і співпідпорядкованості залишається до кінця невирішеним. Це створює значні труднощі не тільки для визначення сутності виробництва по справах про адміністративні правопорушення, але і для змістовного визначення адміністративно-процесуального режиму правового регулювання [1].

Виділення цього режиму, єдиної адміністративно-процесуальної форми ускладнено насамперед неоднорідністю адміністративно-правового масиву, що ставиться до адміністративного права, практичною неможливістю відокремлення процесуальних норм, що тяжіють до визначеної групи матеріальних норм, а також взаємодією адміністративно-процесуальних норм із «нормами багатьох галузей матеріального права». Ці ускладнення збільшуються при спробах виділення самостійної галузі - адміністративно-процесуального права і визначення кола матеріально правових норм, що реалізуються в рамках адміністративного процесу. Спроби обмеження адміністративного процесу регламентованої законом діяльністю по вирішенню суперечок, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин, що не знаходять між собою у відношеннях службового підпорядкування, а також відношеннями по застосуванню мір адміністративного примусу, створювали явний пробіл у сфері правового регулювання управлінських відносин. Вони логічно вели до побудови адміністративного процесу по уяві і подібі «устояних процесуальних систем – кримінального і цивільного процесів» без урахування того, що адміністративний процес знаходиться в найтіснішому зв'язку з державним керуванням.

Г. І. Петров, аналізуючи питання про застосування норм адміністративного права, прийшов до висновку, що «дії по застосуванню норм адміністративного права по характеру їхніх конкретних цілей можна розділити на дві групи». До першої групи він відніс дії по задоволенню тих або інших потреб суспільства (справи економічного, культурного, оборонного й організаційного характеру) або особи (дозвіл на підставі норм адміністративного права індивідуальних конкретних питань, таких, як видання міністром наказу про призначення директора державного підприємства, прийняття виконкомом рішення про призначення утримання багатодітної матері, видача громадянину паспорту, диплому про закінчення навчального закладу, тобто ні що інше, як забезпечення суб'єктивних прав громадянина); до другого - дії по притягненню порушників норм адміністративного права, тобто провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Управлінські процедури поширюються не тільки на відношення, що регулюються різноманітними галузями права, але реалізуються через

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

державно-виконавчу діяльність. Ця особливість адміністративно-процесуальної діяльності пояснює чисельність адміністративних проваджень, оскільки адміністративний процес обслуговує галузі права, що не мають своїх процесуальних форм. Виділяють такі провадження: 1) по обробці і прийнятті нормативних актів; 2) по прийнятті індивідуальних актів керування; 3) по застосуванню адміністративно-процесуальних і запобіжних заходів; 4) у справах про адміністративні правопорушення; 5) по застосуванню дисциплінарних стягнень; 6) наглядово-контролююче; 7) за заявами громадян, у тому числі, як особливий вид провадження за скаргами; 8) у справах по відшкодуванню матеріальних збитків і ін [2].

Незалежно від виду провадження основним документом адміністративної справи є письмова заява (скарга, протокол, запис звернення). До адміністративної справи відносяться й інші документи, які подаються сторонами адміністративно-правових відношень і допомагають у рішенні справи (свідчення очевидців, потерпілих, експертні заключення, інші документи, що стосуються справи). Орган, що займається провадженням у справі може потребувати або за власною ініціативою і власними силами одержати необхідні документи. Кожне провадження здійснюється відповідно за визначеними стадіях із дотриманням принципів адміністративного процесу.

Досить спірним питанням є співвідношення таких термінів як адміністративний процес та адміністративне провадження, але все ж таки заслуговує підтримки позиція тих учених, які вважають, що адміністративний процес складається з ряду проваджень. Звідси можна вивести і співвідношення між цими поняттями – процес та провадження співвідносяться як загальне й особливе. Провадження – це частина процесу, а процес – сукупність проваджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право : загальна частина : [навч. посіб.] / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
2. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9211/> (дата посилання 13.08.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

*Любомира МЕЛЕХ, канд. юрид. наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Ст. 55 Конституції України передбачено право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість продуктів харчування та предметів побуту [1]. Тобто, кожному громадянину України гарантується право на екологічну інформацію. У даному контексті неабиякий інтерес

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

становить механізм забезпечення права кожного на доступ до інформації про якість та безпечність продуктів харчування саме з використанням генетично модифікованих організмів (далі – ГМО).

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» генетично модифікований організм, живий змінений організм (ГМО) – будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах, а саме: рекомбінантними методами, які передбачають формування нових комбінацій генетичного матеріалу шляхом внесення молекул нуклеїнової кислоти (вироблених у будь-який спосіб зовні організму) у будь-який вірус, бактеріальний плазмід або іншу векторну систему та їх включення до організму-господаря, в якому вони зазвичай не зустрічаються, однак здатні на тривале розмноження; методами, які передбачають безпосереднє введення в організм спадкового матеріалу, підготовленого зовні організму, включаючи мікроін'єкції, макроін'єкції та мікроінкапсуляції; злиття клітин (у тому числі злиття протоплазми) або методами гібридизації, коли живі клітини з новими комбінаціями генетичного матеріалу формуються шляхом злиття двох або більше клітин у спосіб, який не реалізується за природних обставин [2].

Ключовими принципами державної політики у сфері поводження з ГМО є пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища у порівнянні з отриманням економічних переваг від застосування ГМО та загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування ГМО, які передбачається використовувати у відкритій системі, та заходи щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки.

До речі, про доступ до інформації щодо поводження з ГМО окремо зазначається і в ст. 20 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», зокрема, йдеться про відкритість та загальнодоступність такої інформації, а також про виключність інформації щодо потенційного впливу ГМО на здоров'я людини та навколишнє природне середовище з переліку інформації з обмеженим доступом, що, на наш погляд, є важливою гарантією захисту екологічних прав громадян.

Крім того, з аналізу ст. 3 зазначеного вище Закону, де визначені його завдання, можна зробити висновок про те, що правова регламентація діяльності щодо поводження з ГМО націлена також на гарантування: охорони здоров'я людини і навколишнього природного середовища; забезпечення права громадян на безпечне використання ГМО; захисту громадян у разі заподіяння шкоди їх здоров'ю внаслідок споживання ГМО [2].

Загальні принципи надання та вимоги до інформації про харчові продукти, що надається споживачам, зокрема щодо маркування харчових продуктів, а також обов'язки операторів ринку харчових продуктів з доведення цієї інформації до інших операторів ринку харчових продуктів та до споживачів, визначені Законом України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» [3].

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Позитивною тенденцією також є і те, що законодавець окремо у ч. 2 і 3 ст. 6 зазначеного вище Закону регламентував алгоритм дій операторів ринку щодо доступу до інформації про ГМО у харчових продуктах. Зокрема: за наявності у харчовому продукті ГМО, якщо їх частка перевищує 0,9 відсотка в будь-якому інгредієнті харчового продукту, що містить, складається або вироблений з ГМО, маркування харчового продукту повинно включати позначку «з ГМО», тобто, оператор ринку зобов'язаний в обов'язковому порядку зазначати про ГМО у харчовому продукті, якщо його вміст перевищує допустиму норму на рівні 0,9 %; за наявності у харчовому продукті ГМО, якщо їх частка не перевищує 0,9 відсотка в будь-якому інгредієнті харчового продукту, що містить, складається або вироблений з ГМО, оператор ринку харчових продуктів, відповідальний за інформацію про харчовий продукт, за бажанням може включити до маркування позначку «без ГМО», тобто, якщо вміст ГМО у харчовому продукті 0,9% чи менше, то оператор ринку має право застосувати екологічне маркування «без ГМО»; відсутність ГМО у харчовому продукті має бути підтверджена відповідно до вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів; відсутність даних від постачальників про наявність в інгредієнтах харчового продукту ГМО є достатнім підтвердженням для нанесення такої позначки на харчовий продукт [3].

Як бачимо, обов'язкова інформація про харчовий продукт, в тому числі із використанням ГМО, містить екологічні вимоги щодо безпечності та якості продуктів харчування.

На жаль, у сучасних умовах, ще досить складно оцінити, як на практиці будуть застосовані дані вимоги законодавства щодо надання споживачам інформації про харчові продукти, оскільки відповідний закон було прийнято лише у 2019 році, і ще принаймні наступні 5 років – встановлено як перехідний період для поступового запровадження змін.

Таким чином, питання про доступ до інформації про ГМО у продуктах харчування має важливе не лише теоретичне, але і практичне значення, і може розглядатись як гарантія забезпечення життєдіяльності громадян.

Нормативно визначеними чинниками, які засвідчують вагомість доступу до інформації про ГМО у механізмі забезпечення життєдіяльності громадян, є наступні: пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища при поводженні з ГМО у порівнянні з отриманням економічних переваг від застосування ГМО; загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування ГМО та заходи щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки; відкритість та загальнодоступність інформації про використання ГМО у харчових продуктах; виключення з переліку інформації з обмеженим доступом даних (інформації) щодо потенційного впливу ГМО на здоров'я людини та навколишнє природне середовище; правова регламентація діяльності щодо поводження з ГМО націлена на гарантування: охорони здоров'я людини і навколишнього природного середовища; забезпечення права громадян на безпечне використання ГМО; захисту громадян у разі заподіяння шкоди їх здоров'ю внаслідок споживання ГМО; інформація про ГМО у харчових продуктах віднесена до обов'язкової інформації про харчові продукти та містить екологічні вимоги щодо якості та безпечності останніх; законодавчо

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

визначений алгоритм дій операторів ринку щодо зазначення інформації про ГМО у харчових продуктах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 72 30. Ст. 141. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2007 року № 1103-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16>
3. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 06 грудня 2018 року № 2639-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 7. Ст.41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19#Text>

АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

ОБРУСНА С. Ю., д-р юрид. наук, професор

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

В адміністративно-правовій науці актуальною залишається дискусія щодо змісту дефініції «адміністративне стягнення». У ст. 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) вказано, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, у дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» [1].

Науковці вважають таке формулювання недосконалим та пропонують, на їх думку, більш повні визначення вказаного поняття. Так, Т. Коломоєць адміністративне стягнення визначає як захід адекватної реакції держави на вчинення делінквентом (фізичною або юридичною особою) адміністративних деліктів із акцентом як на майнові (фінансові) обмеження прав, правомочностей, так і вплив на саму особу, її психіку та поведінку [2].

О. Когут наголошує, що адміністративне стягнення є засобом примусу, що застосовується від імені держави до суб'єктів адміністративного проступку, які визнані винними у його вчиненні [3].

В. Колпаков, наголошуючи на каральності адміністративного стягнення, висловлює думку про те, що варто замінити поняття «стягнення» на «покарання». На думку науковця, останнє більш точно відповідає сутності примусових заходів, що застосовуються за вчинення адміністративного правопорушення. Оскільки, як він вважає, будь-яка міра відповідальності за адміністративні проступки містить відповідні обмеження прав і свобод суб'єкта відповідальності, що і є покаранням [4, с. 303].

Узагальнюючи погляди вітчизняних науковців щодо визначення змісту дефініції «адміністративне стягнення», Н. Хорошак виділив три основні підходи до її розуміння. В інституційному аспекті – це елемент інституту адміністративної відповідальності. В нормативно-структурному

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

аспекті – складова правової норми, тобто її санкція. Форма державного примусу – в аспекті адміністративно-правової санкції. [5, с. 35].

О. Панасюк, узагальнюючи вище вказані підходи науковців, формулює таке визначення адміністративного стягнення – це міра відповідальності, зафіксована в санкції порушеної адміністративно-деліктної норми, що застосовується суб'єктами адміністрування в адміністративному порядку до делінквента [6].

Загальновідомо, що ефективність адміністративної відповідальності прямо пропорційно залежить від якісно виписаних у законодавстві, актуальних, дієвих адміністративних санкцій з одного боку, а з іншого – від рівня освіченості, законслухняності суспільства. А також роботи компетентних правоохоронних органів, що мають ефективні умови для реалізації своїх повноважень. Тоді, при дотриманні всіх зазначених вище умов, можна говорити про актуальність класичного погляду щодо мети стягнень, яка розрахована на високоморальне суспільство, де інститут адміністративних стягнень працює за схемою: за вчинений проступок передбачається стягнення з метою по-перше, виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, у дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а по-друге, запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [1].

Реалії сьогодення свідчать, що в забезпеченні належного правопорядку в Україні наявна низка проблем, що вказує на недосягнення повною мірою визначеної у ст. 23 КУпАП мети адміністративних стягнень, а отже, можливо, й про необхідність удосконалення вказаної норми. Тому не менш дискусійним в адміністративно-правовій науці залишається й питання розуміння мети адміністративного стягнення.

А. Комзюк наголошує на виховній меті адміністративного стягнення, тобто формуванні у правопорушника звички законслухняної поведінки. Вчений підкреслює, що виховний вплив на порушника справляє як сам факт накладення адміністративного стягнення, так і спеціальні виховні заходи, що застосовуються до нього під час виконання деяких стягнень [7, с. 27-28].

На думку значної кількості науковців, каральна мета адміністративних стягнень має актуальність на сучасному етапі розвитку українського суспільства, яке прагне встановити такий суспільний порядок, де панує норма права з пріоритетом у дотриманні прав людини. Проте покарання має бути не самоціллю, а необхідним засобом виховання і попередження правопорушень.

Т. Коломоець також акцентує увагу на поєднанні як виховної, так і каральної мети, зазначаючи, що адміністративними стягненнями є зафіксовані в санкціях адміністративно-правових норм заходи примусу, які вживаються органами адміністративної юрисдикції щодо особи, котра вчинила адміністративне правопорушення, з метою попередження вчинення нових правопорушень як цією особою, так й іншими особами, а також виховання та покарання цієї особи [8, с. 97].

Отже, каральна мета адміністративного стягнення поряд з вихованням порушника спонукає сформулювати у нього звичку законслухняної поведінки, а з іншої сторони – створити ефективну систему адміністративних стягнень. Вони мають відповідати: по-перше, ступеню і характеру суспільної шкідливості вчиненого правопорушення; по-друге,

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

накладати матеріальні і моральні збитки на делінквента; по-третє, попереджувати вчинення правопорушень іншими особами; по-четверте, покращувати правопорядок у державі. Разом із тим, адміністративне покарання не може мати на меті приниження людської гідності фізичної особи, яка вчинила адміністративний делікт, або заподіяння їй фізичних страждань, а також нанесення шкоди діловій репутації юридичної особи.

Таким чином, адміністративні стягнення – це форма і міра юридичного осуду винного, протиправної поведінки, у результаті якої порушник у чомусь обмежується, позбавляється певних благ чи цінностей; на нього з моменту виконання санкції здійснюється каральний та профілактичний вплив.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс України. Закон (редакція від 14.10.2023 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2603>
2. Коломоєць Т. О. Особливості адміністративних стягнень – невід’ємна складова новітнього кодифікованого адміністративно-деліктного законодавства. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_2\(1\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_2(1)_19).
3. Когут О. В. Напрямки удосконалення законодавчого регулювання адміністративних стягнень. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/1317.pdf>
4. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
5. Хорошак Н. В. Адміністративні стягнення за законодавством України. Монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.
6. Панасюк О. Теоретичний огляд адміністративного стягнення: поняття і мета. URL: <http://jurnaluljuristic.in.ua/archive/2020/3/20.pdf>
7. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія.; за ред. проф. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
8. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : монографія. Запоріжжя : Поліграф. 2004. 404 с.

ОТРИМАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЮРИДИЧНУ ОСОБУ З ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ФІЗИЧНИХ ОСІБ- ПІДПРИЄМЦІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Олександра ПАВЛОВА, факультет цивільного захисту, 20С група
НК – Кирило ПАСИНЧУК, канд. пед. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Під час дії воєнного стану трапляються випадки, коли для захисту своїх прав необхідно звернутися до суду. Позовні вимоги мають бути обґрунтованими, проте необхідної інформації та підтвердних документів не вистачає.

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Отримати копію, до прикладу статуту юридичної особи, що міститься в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр), можна у спосіб, визначений чинним законодавством.

Порядок надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, затверджений наказом Міністерства юстиції України 05.05.2023 № 1692/5 та зареєстрований у Міністерстві юстиції України 08.05.2023 за № 750/39806 (далі – Порядок), встановлює умови, підстави та процедуру надання відомостей з Єдиного державного реєстру, перелік додаткових відомостей, до яких надається безоплатний доступ, форму та зміст виписки, витягу з Єдиного державного реєстру, а також права та обов'язки суб'єктів, що є учасниками зазначеної процедури [1].

Відповідно до пункту 2 розділу I Порядку надавач відомостей з Єдиного державного реєстру (далі – надавач) – державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – державний реєстратор), адміністратор центру надання адміністративних послуг або помічник нотаріуса, а у випадку надання виписки з Єдиного державного реєстру для проставлення апостиля – посадова особа територіального органу Міністерства юстиції України [1].

Пунктом 3 розділу I Порядку встановлено, відомості з Єдиного державного реєстру надаються у паперовій або електронній формі (крім випадків, передбачених абзацом другим цього пункту), що мають однакову юридичну силу, за допомогою програмного забезпечення та містять обов'язкове посилання на Єдиний державний реєстр [1].

Документи, що містяться в реєстраційній справі, надаються шляхом виготовлення копій таких документів в паперовій формі з проставленням підпису та печатки надавача на кожній сторінці документа [1].

Відповідно до пункту 4 розділу I Порядку здійснюється пошук відомостей в Єдиному державному реєстрі, крім випадку, передбаченого пунктом 5 цього розділу. Під час пошуку відомостей в Єдиному державному реєстрі для отримання документів, що містяться в реєстраційній справі, додатково можуть застосовуватися такі ідентифікатори, як номер та дата реєстраційної дії, яка проведена на підставі запитуваного документа, а також назва документа, що міститься в Єдиному державному реєстрі [1].

Згідно з пунктом 5 розділу I Порядку пошук відомостей в Єдиному державному реєстрі для безоплатного доступу через портал електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи або через Єдиний державний вебпортал електронних послуг здійснюється за ідентифікаторами, визначеними Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [1].

Надавач роздруковує сформований програмним забезпеченням Єдиного державного реєстру запит, на якому заявник проставляє власний підпис за умови відсутності зауважень до відомостей, зазначених у ньому [1].

Слід звернути увагу на пункт 6 розділу I Порядку, яким передбачено, що за надання відомостей з Єдиного державного реєстру у випадках, передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб,

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», справляється плата [1].

У разі отримання документів, що містяться в реєстраційній справі, плата справляється за кожен документ, що запитується [1].

Відповідно до частини четвертої статті 36 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», за надання відомостей з Єдиного державного реєстру справляється плата в розмірі 0,07 прожиткового мінімуму для працездатних осіб (190 грн.) за надання документа в паперовій формі, що міститься в реєстраційній справі [2].

Надавач обов'язково перевіряє наявність запитуваних документів у матеріалах реєстраційної справи. Справляння плати здійснюється після повідомлення заявника про наявність запитуваних документів у матеріалах реєстраційної справи [1].

Одночасно слід зазначити, що відомості з Єдиного державного реєстру надаються незалежно від місця зберігання реєстраційної справи в паперовій формі, крім випадку надання документів, що містяться в реєстраційній справі в паперовій формі, що здійснюється за місцем зберігання реєстраційні справи у паперовій формі [1].

Отже, отримати належним чином завірену копію документу, що міститься в реєстраційній справі юридичної особи, можливо звернувшись до надавача.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Єдиний державний реєстр функціонує з метою забезпечення державних органів та органів місцевого самоврядування, а також учасників цивільного обороту достовірною інформацією про юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Порядок надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань від 05.05.2023 № 1692/5.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-23#Text>
2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#top>

ВПЛИВ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ЛЮДЕЙ НА БЕЗПЕКУ НА ВОДНИХ ОБ'ЄКТАХ

*Ірина ПОХИЛЕНКО, кафедра політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури*

Водні об'єкти завжди були популярним місцем відпочинку серед населення, особливо у теплу пору року. Проте вода є середовищем підвищеної небезпеки, що вимагає від людей особливої відповідальності та свідомого дотримання правил поведінки. Останнє відіграє вирішальну роль у запобіганні нещасним випадкам та у забезпеченні безпеки громадян. Ключовими документами, що регулюють безпеку на водних об'єктах України, є Кодекс

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

цивільного захисту України, розпорядження Президента України від 14 липня 2001 року № 190 «Про невідкладні заходи щодо запобігання загибелі людей на водних об'єктах», Порядок атестації аварійно-рятувальних служб і рятувальників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 року № 828, наказ МВС України від 10 квітня 2017 року № 301 «Про затвердження Правил безпеки людей на водних об'єктах».

За даними ДСНС України з початку року фіксується збільшення кількості загиблих на воді на 22 % (порівняно із аналогічним періодом минулого року) – потонули 894 людини [1]. Лише з початку серпня на воді загинула 61 людина.

Культура поведінки на воді включає сукупність правил і норм, що сприяють безпечному використанню водних об'єктів. Ключовим елементом цієї культури є дотримання встановлених правил і розуміння можливих ризиків. Кожен відвідувач водних об'єктів повинен усвідомлювати, що його дії впливають не лише на власну безпеку, але й на безпеку оточуючих.

Безпека людей на водних об'єктах – це відсутність загрози життю, здоров'ю людей під час відпочинку на воді, переправ через водні перешкоди, занять видами спорту, промислового та любительського рибальства незалежно від пори року [2].

Органи місцевого самоврядування та підприємства, які використовують водні об'єкти для рекреаційних або фізкультурно-оздоровчих цілей, несуть відповідальність за облаштування та підтримку рятувальних постів. Вони повинні забезпечувати наявність рятувальних засобів, таких як човни, рятувальні круги, жилети, а також приміщення для чергування рятувальників. Крім того, ці організації мають проводити профілактичні заходи та навчання серед населення, щоб мінімізувати кількість нещасних випадків на воді. Інформування відпочиваючих про правила безпеки на воді є одним із важливих завдань органів місцевого самоврядування та підприємств, що експлуатують водні об'єкти.

На пляжах обов'язково повинні бути встановлені інформаційні стенди з правилами поведінки на воді, порадами щодо саморятування, а також номерами екстрених служб. Особливу увагу слід приділяти дітям та людям, які не вміють плавати. Також необхідно проводити регулярні навчання з надання домедичної допомоги та організовувати освітні заходи, щоб люди знали, як поводитися в небезпечних ситуаціях.

Глибина, якість води та наявність рятувальних постів мають відповідати певним стандартам. Людям забороняється запливати за межами зон, позначених буями, підпливати до малих спортивних суден, купатися в стані алкогольного сп'яніння, стрибати у воду з гідротехнічних споруд або інших місць, не призначених для цього.

Відповідальність за безпеку дітей на водоймах несуть батьки. Відповідно до пункту 24 розділу VI Правил, самостійне купання дітей до 12 років без нагляду батьків забороняється. На превеликий жаль, багато батьків не звертають належної уваги на поведінку своїх дітей, дозволяючи їм купатися у заборонених місцях або займатися небезпечними видами активності на воді. Варто наголосити, що батьківська недбалість може мати тяжкі наслідки, і за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей передбачено адміністративну відповідальність (стаття 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Аналізуючи зазначені положення, можна виявити кілька потенційних недоліків, які можуть виникати при їх застосуванні. Перш за все критерії оцінки «ухилення від обов'язків» чітко не визначені, адже закон не деталізує, які саме дії або бездіяльність можуть бути кваліфіковані як ухилення від виконання обов'язків щодо забезпечення умов життя, навчання і виховання дітей. Це може призвести до неоднозначного застосування норм на практиці. Далі, адміністративне стягнення – штраф – має відносно невеликий розмір (50–300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – сума, недостатня для як для дієвого запобіжного впливу на осіб, які ухиляються від обов'язків щодо виховання дітей, так і для адекватного покарання такого проступку). Також законодавство не враховує обставини або ступінь тяжкості порушень (однаковий штраф може накладатися як за незначні недоліки в догляді за дитиною, так і за грубі порушення обов'язків), що не дозволяє належним чином врахувати серйозність кожного випадку. Викликає занепокоєння і обмежена відповідальність за повторні порушення: хоча вони і мають наслідком підвищений штраф, додаткові санкції є мінімальними або відсутні в більшості випадків. Не слід залишати поза увагою і те, що штрафи можуть стати додатковим фінансовим тягарем для малозабезпечених сімей, оскільки тільки погіршать їх здатність забезпечити необхідні умови для дитини. Це може призвести до ситуації, коли навіть за бажання поліпшити умови для дитини батьки не матимуть для цього достатніх ресурсів. Більш ефективним, на нашу думку, тут могло б бути застосування освітніх програм, консультацій з психологами чи соціальними працівниками, адже ці заходи мають більш довготривалий вплив, ніж прості штрафи. Важливо також передбачити механізми прямого контролю та підтримки дітей, які можуть страждати через неналежне виконання обов'язків батьками.

Окрім дотримання правил безпеки, культура поведінки на водних об'єктах також включає відповідальне ставлення до довкілля, позаяк забруднення води, викидання сміття у водойми та інші дії, що шкодять екосистемі, порушують гармонію природи і створюють небезпеку для інших відвідувачів. Люди, які відвідують водні об'єкти, повинні пам'ятати, що їх поведінка впливає не тільки на власну безпеку, але й на навколишнє середовище та на життя майбутніх поколінь. Необхідно виховувати в суспільстві культуру збереження природи і відповідального використання водних ресурсів.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки, що культура поведінки на водних об'єктах є важливим елементом загальної безпеки та запобігання нещасним випадкам. Дотримання правил безпеки, інформування населення, відповідальність органів влади та підприємств, а також свідоме ставлення до довкілля сприяють створенню безпечних умов для відпочинку на воді. Реалізація цих заходів допоможе зменшити кількість травмованих і загиблих на водних об'єктах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хорунжий О. ДСНС України URL: https://t.me/dsns_telegram/31277 (дата звернення: 07.09.2024).
2. Про затвердження Правил безпеки людей на водних об'єктах : наказ МВС України від 10 квітня 2017 року № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-17#Text> (дата звернення: 07.09.2024).

**ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ**

*Наталія ПУЗИРНА, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Питання дослідження застосування заходів законодавства, а саме адміністративної відповідальності за правопорушення пов'язані з корупцією в широкому розумінні обумовлена як світовими процесами боротьби з цим явищем так і важливості подолання корупції для самої України в ході її євроінтеграційних процесів. Водночас вироблення пріоритетів щодо вдосконалення цього інституту є неможливим без з'ясування базових понять, складових елементів та стадій, а саме застосування заходів адміністративної відповідальності за правопорушення пов'язані з корупцією.

Науково-обґрунтованого законодавчо визначеного поняття «правового регулювання заходів адміністративної відповідальності за правопорушення пов'язані з корупцією» в Україні немає. Під цим терміном можна розуміти правовий вплив з боку держави з метою направити відповідні суспільні відносини у рамках законодавства, щоб мати можливість своєчасно запобігти, виявити і відповідно припинити можливі спроби порушення антикорупційного законодавства.

На думку Клок О. В. правове регулювання заходів адміністративної відповідальності за правопорушення пов'язані з корупцією – це система правових засобів, які інтегровані та організовані таким чином, що дозволяє послідовно та ефективно здійснювати діяльність з протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаних з корупцією за допомогою засобів адміністративно-правового характеру [1, с.102].

Комзюк А. Т. визначає адміністративно-правовий механізм протидії корупції, як сукупність правових засобів, які у своїй єдності та взаємозв'язку, які наділяють уповноважених суб'єктів послідовно та ефективно здійснювати діяльність із протидії корупційним правопорушенням в органах державної влади, органах місцевого самоврядування за допомогою заходів організаційно-правового характеру та адміністративного примусу [2, с. 41].

Таким чином, правове регулювання заходів адміністративної відповідальності за правопорушення пов'язані з корупцією – являє собою систему правових засобів (організаційно-правових та адміністративно-примусових), які регулюють діяльність уповноважених органів державної влади в процесі застосування заходів передбачених законодавством про адміністративну відповідальність уразі вчинення особою правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Задля врегулювання заходів застосування законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення, механізми пов'язані з корупцією повинні включати в себе наступне:

- а) механізм спрямований в першу чергу на застосування адміністративного законодавства;
- б) комплексна самостійна категорія тобто самостійні засоби правозастосування;
- в) утворення низки органічних та функціональних ознак правозастосування;

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

г) дія заходів щодо врегулювання відповідних суспільних відносин за допомогою адміністративно-правових засобів.

Як законодавчо визначене поняття, стаття 1 Закону України «Про запобігання корупції» визначає «корупційні правопорушення» як «діяння, що не містять ознак корупції, але порушують встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинені суб'єктами, зазначеними у частині першій статті 3 цього Закону, за які цим Законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність». [3]. Можна зробити висновок, що правопорушення, пов'язане з корупцією є більш широким поняттям, ніж адміністративне правопорушення, оскільки включає в себе не лише адміністративну, а й інші види відповідальності.

Біленко О. А. зазначає, правовідносини, що виникають у процесі правового регулювання адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення – це окрема група суспільних відносин, що виникають на підставі адміністративно-правових норм у сфері запобігання та протидії корупції, які складаються із соціальної взаємодії між суб'єктами, наділеними адміністративно-юрисдикційними повноваженнями, та учасниками, якими є особи, які несуть адміністративну відповідальність за корупційні правопорушення. [4, с. 98].

Варто погодитись з думкою Біленко О. А., який серед ознак таких правовідносин виділяє те, що: 1) вони виникають і регулюються нормами антикорупційного законодавства та нормами про адміністративно-правову відповідальність; 2) основною метою мають дотримання прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності; 3) мають державно-владний характер; 4) характеризуються нерівністю їх учасників; 5) в разі необхідності застосовуються заходи примусу; 6) являють собою факт незгоди держави на випадок порушення антикорупційного законодавства [4, с. 98].

Функціональні складові механізму застосування законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією є: юридичні факти, правосвідомість, законність, акти тлумачення та акти застосування відповідних правових норм. Вчинення конкретною особою відповідного правопорушення у конкретний час, у конкретному місці і буде являти собою юридичний факт.

Що стосується правосвідомості, то вона сприяє формуванню правомірної поведінки, а саме недопущення порушень антикорупційного законодавства.

Нігілізм у правосвідомості створює умови за яких особа, яка вчиняє адміністративні правопорушення намагається уникнути відповідальності, а особа, що є уповноваженою для притягнення до відповідальності використовує професійні знання для забезпечення необхідних «показників» у справах про адміністративні правопорушення. Високий рівень правосвідомості всіх суб'єктів у сфері застосування заходів відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією сприятиме ефективній реалізації досліджуваного механізму.

Законність як функціональний елемент включає в себе: забезпечення реалізації прав і свобод учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією; контроль і нагляд за законністю правозастосовчих дій уповноважених органів; захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб щодо незаконних проявів пов'язаних із

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

корупцією правопорушень; застосування відповідно до закону державного примусу до суб'єктів.

Що стосується тлумачення норм антикорупційного законодавства, саме діяльність державних органів, громадських організацій та суспільства, повинна бути спрямована на запобігання і протидію проявам корупції в Україні. Саме завдяки актам офіційного тлумачення забезпечується правильна, тобто відповідно до чинного законодавства, реалізація правових норм в суспільному житті [5, с. 85].

Останньою функціональною, а також найбільш дієвою складовою є акти застосування норм права. У справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією суб'єктами правозастосування виступають виключно державні органи.

Правозастосування заходів адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні має державно-владний характер, обмежується діяльністю компетентних органів, що в свою чергу реалізує адміністративно-деліктне законодавство, носить персоніфікований характер, визначене у процесуальній формі, яка закріплена нормативно і утворена системою стадій, є інтелектуальною власністю, має письмову форму реалізації та носить виключно правовий характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клок О. В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2015. 214 с.
2. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. 2002. 336 с.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>. (Дата звернення: 13.09.2024).
4. Біленко О. А. Адміністративно-правовий механізм застосування законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна, Дніпро, 2021. 216 с.
5. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно-правовими актами. Держава і право. 2009. № 45 С. 82-86.

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 172-20 КУПАП: ПРИЧИНИ ВЧИНЕННЯ

*Катерина РОМАЩЕНКО, юридичний факультет, КЮ-222
НК – Наталія ПУЗИРНА, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

На превеликий жаль з 24 лютого 2024 року, у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ, Україна перебуває у воєнному стані та стискається з посяганням на державний устрій, територіальну цілісність та

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

суверенітет. Одним із головних шляхів протидії агресору є бойова діяльність ЗСУ, але два роки війни продемонстрували чисельне зростання кількості військових адміністративних та кримінальних правопорушень, а також не мало проблем, які пов'язані з оформленням, кваліфікацією та правомірним розглядом справ у судах [1, с. 49]. Прикро про це наголошувати, але у військових частинах (далі – ВЧ), підрозділах та під час несення служби, окремі військовослужбовці вчиняють правопорушення, що негативно відображається на стані законності та дисципліні серед військовослужбовців. Тому реалії війни вносять певні корективи в правозастосовну діяльність та законодавчий процес нашої країни, зокрема і в частині кваліфікації військових протиправних діянь.

За період війни було внесено понад 15 змін до КУпАП [2]. Так, Законом України від 13.12.2022 р. № 2839 – IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей населення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» [3], внесено правки до ст. 172-20 КУпАП, а саме: «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів» та було підсилено відповідальність за його вчинення. Тому є доцільним розглянути склад правопорушення передбаченого ст. 172-20 КУпАП, задля правильної кваліфікації та запобіганню судових помилок у застосуванні даної норми у подальшій практиці.

Так, об'єктом вказаного правопорушення, а саме ч. 1 ст. 172-20 КУпАП, виступають суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку та дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, а також законне несення військової служби. Варто зазначити те, що наявність двох компонентів: перший – це виконання військовослужбовцем своїх військових обов'язків, а другий – перебування у нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, – утворюють склад (об'єктивну сторону) правопорушення, за ч. 1 ст. 172-20 КУпАП. За цим складом проступку місце скоєння обов'язкового значення не має і стає факультативною ознакою [4, с. 146]. Також об'єктивну сторону може утворювати відмова військовослужбовців від проходження огляду на стан сп'яніння. Відмова може проявлятися у формі бездіяльності, а також шляхом активних дій. Суб'єктом може бути будь-який військовослужбовець або військовозобов'язаний чи резервіст під час проходження зборів. Слід запам'ятати, що за ст. 172-20 КУпАП – суб'єкт правопорушення є спеціальним, адже багато випадків трапляється на практиці, коли військовослужбовців притягають до відповідальності за ст. 178 КУпАП, де суб'єкт є загальний. Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Далі необхідно розглянути склад другої частини даного правопорушення.

Об'єктом правопорушення за ч. 2 ст. 172-20 КУпАП, виступають суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку та військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, а також авторитет військового командування. Щодо суб'єкта, то ним може бути начальник (командир) та інші керівники військових підрозділів.

Об'єктивна сторона може полягати в: участі зазначених суб'єктів у розпиванні з підлеглими заборонених напоїв та вживання заборонених

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

речовин під час виконання ними обов'язків військової служби; невжиття ними заходів для відсторонення від обов'язків військової служби осіб, які перебувають у нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння; приховування випадків вчинення підлеглими військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами протиправних діянь, які передбачені ч. 1 ст. 172-20 КУпАП [4, с. 158].

Суб'єктивна сторона – вина у формі умислу. Кваліфікованим складом даного правопорушення, за що передбачається відповідальність за ч. 3 ст. 172-20 КУпАП, є дії, що передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 172-20 КУпАП, тобто вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, або в умовах особливого періоду. Необхідно наголосити на тому, що зазначена стаття є «військовою», адже має своє закріплення в Главі 13-Б КУпАП, де статті кодексу відносяться до групи військових адміністративних правопорушень, тому суб'єкт є виключно спеціальний.

Причинами зростання адміністративних правопорушень вчинених військовослужбовцями є: введення воєнного стану; різке зростання кількості військово-службовців у зв'язку з мобілізацією; психологічні труднощі; емоційне навантаження; виснажливі фізичні навантаження; неефективність попереджувальної роботи; недієвість правових норм; відсутніх психологів для надання психологічної підтримки, особливо тим військовим, які побували в гарячих точках тощо [5, с. 11]. Під час дії воєнного стану військовослужбовці виконують дуже вагомі завдання щодо захисту держави від країни агресора, а отже, мають бути дисциплінованими, відповідальними та додержуватися Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», а особливо ст. 13 цього закону [6]. Однак, враховуючи масштаби війни, важко очікувати від військовослужбовців бездоганного несення служби без нарікань.

Підсумовуючи, наголосимо на тому, що аналіз складу даного виду правопорушення спрямований на прийняття уповноваженими на те особами законного рішення, правильної кваліфікації та розгляду правопорушення за ст. 172-20 КУпАП, а також підвищать рівень судового розгляду справ, захисту осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності. Підвищення рівня бойової готовності, профілактика дисциплінарних правопорушень, систематизація військового законодавства, високоякісна психологічна допомога будуть виступати дієвими способами протидії правопорушенням військовослужбовців задля функціонування національної безпеки та оборони кордонів нашої держави у сучасних умовах на належному рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Веселов Ю. М., Єпринцев П. С. Відповідальність військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: окрема думка щодо новел у законодавстві. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2023. Вип. 1 (101). С. 48-61.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2> (дата звернення: 10.09.2024).

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n8> (дата звернення: 11.09.2024).

4. Військові адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар. С. С. Вітвіцький, М. Ю. Веселов, О. М. Нестеренко, П. С. Єпринцев. Харків : Право, 2024. 182 с.

5. Столбовий В. М., Грудовенко О. С. Актуальні питання притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців за розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи аналогів під час дії правового режиму воєнного стану. Наукові перспективи. № 2 (44). 2024. С. 1239-1251.

6. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3> (дата звернення: 13.09.2024).

УРЯДОВІ ЗМІНИ ДО ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ (ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ)

*Сергій ТАРАНЕНКО, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Тема щодо необхідності збільшення державних надходжень до бюджету України не вщухає вже котрий місяць. Причиною такого збільшення державних надходжень до бюджету України служить відомий фактор як видатки на неоголошену загарбницьку війну яку веде росія проти України, внаслідок якої утворилася бюджетна діра у сумі 500 млрд. грн., про це повідомив голова парламентського комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України Данило Гетманцев засобом масової інформації. Внаслідок чого протягом короткого проміжку часу урядом країни був підготовлений та направлений до ВРУ а пізніше ухвалений за основу у названому комітеті законопроект № 11416-д про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану [1]. Втім не викликає жодного сумніву, що законодавство не може функціонувати, якщо воно не є системою, складові якої тісно взаємопов'язані, узгоджені і взаємовплив яких ретельно регламентується чіткою ієрархічною побудовою. У цьому плані безперечною є важливість питань стосовно того наскільки пропозиції уряду відповідають поточному моменту й можливостям країни, які збори дійсно можна підвищити, а які не варто чіпати, і де можна було б знайти додаткові кошти, якби у влади було таке прагнення True UA розповів керівник аналітичного напрямку «Мережі захисту національних інтересів «АНТС», економіст Ілля Несходовський [2]. У той же час на думку п'ятого президента України Петра Порошенка перш, ніж підвищувати податкове навантаження на українців, влада має по'яснити, яка сума коштів потрібна Державному бюджету, на які потреби, і чи вичерпані можливості скорочення нецільових під час війни витрат. Перед тим, як уряд має виходити з подібними ініціативами і реєструє їх в ВРУ, має відбутись широке обговорення, пояснення, аргументація. Податки, незалежно від їх розміру, мають бути

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

справедливими», переконаний п'ятий президент [3]. Вищенаведеним законопроектом запропоновано такі основні новації як:

підвищення ставки військового збору для доходів, визначених статтею 163 ПКУ до 5 %;

- встановлення обов'язку сплати військового збору юридичними особами у розмірі 1 % доходу від будь-якої діяльності для платників податку на прибуток підприємств та платників єдиного податку III та IV групи;

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 5 % від двох розмірів МЗП на місяць фізособами-«єдинниками» I та II й IV групи;

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 1 % від доходу фізосіб-«єдинників» III групи;

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 5 % від вартості банківських металів юридичними та фізичними особи, які здійснюють операції з придбання у банків банківських металів;

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 30 % від вартості реалізованих ювелірних виробів підприємствами, установами та організаціями та фізичними особами-підприємцями, які здійснюють роздрібну торгівлю ювелірними виробами із золота, платини і дорогоцінного каміння (в тому числі виробленими із давальницької сировини);

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 15 % від вартості набутого рухомого майна підприємствами, установами та організаціями, фізичними особами, які набувають право власності на легкові автомобілі, що підлягають першій державній реєстрації в Україні територіальними органами МВС, крім випадків забезпечення легковими автомобілями осіб з інвалідністю згідно із законодавством;

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 5 % від доходу з продажу нерухомого майна фізичними особами, якими протягом звітного податкового року здійснено продаж одного об'єкта нерухомості;

- встановлення обов'язку сплати військового збору у розмірі 5 % постачальниками електронних комунікаційних послуг, які надають послуги мобільного зв'язку, сплаченої кінцевими користувачами таких послуг;

- встановлення обов'язку щомісячної сплати авансових внесків з податку на прибуток підприємств платниками податку, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлю паливом у розмірі 0,5 МЗП, встановленою законом на 1 січня звітного (податкового) року, з розрахунку на 1 кубічний метр резервуарів для зберігання бензину та дизельного палива та скрапленого газу, розміщених на місці роздрібною торгівлю паливом, внесеним до Єдиного реєстру ліцензіатів та місць обігу пального;

- встановлення специфічної ставки акцизного податку у розмірі 0,1 євро за 1 літр напою;

- оподаткування імпортом ПДВ товарів, вартість яких не перевищує 150 євро. При цьому не будуть оподатковуватися імпортовані товари, сумарна вартість яких не перевищує 45 євро, для одного одержувача – фізичної особи [2].

Підтримуючи думку Іллі Несходовського можна сказати, що деякі урядові ініціативи були, скажімо, сирими й непродуманими. Нині кількість українців, які живуть у бідності, зросла на 1,8 мільйона з 2020 року, довівши загальну кількість до близько 9 мільйонів, або 29 відсотків населення, яке проживає на підконтрольній Києву території, йдеться у звіті Світового банку,

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

опублікованому в травні. Додамо також, що у пропозиціях не пропонуються заходи, які б стимулювати, наприклад, боротьбу з «тінню», закриття різноманітних «тіньових» схем, від яких бюджет втрачає значні кошти. Необхідно розуміти, що уряд впроваджує, по суті, нові податки, але при цьому називає їх «військовим збором». Як можна підвищувати податки на найменш захищені верстви населення. Разом з тим у сьогоденних умовах має діяти в першу чергу принцип справедливості а саме, щоб жодна заробітна платня в Україні не може бути вищою від заробітної платні воїна на фронті. Ніхто в Україні не може отримувати суму виплат, джерелом яких є державний бюджет або державні підприємства, в тому числі співробітники наглядових рад залізниці, банків, більше, як воїн на фронті. У зв'язку з цим варто здійснити радикальні заходи а саме, це закриття «тіньових» схем, в тому числі на митниці, скоротити витрати на утримання державного апарату (особливо захмарні премії керівників та інших державних службовців в органах місцевого самоврядування тощо), суттєво скоротити фінансування будівництва доріг в цьому році включно з прифронтовими територіями. До речі необхідно удосконалити так звану пропозицію по 5 відсотках – при місячному оподаткованому доходів всіх громадян і замість неї ввести диференційований підхід а саме: 1 відсоток – при місячному оподаткованому доходів до 1 МЗП (мінімальної заробітної плати); 1,5 відсотка – при місячному оподаткованому доходів до 3 МЗП; 3 відсотка – при місячному оподаткованому доході від 3 до 5 МЗП; 5 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 5 до 7 МЗП; 7 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 7 до 10 МЗП; 10 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 10 до 15 МЗП; 15 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 15 до 20 МЗП; 20 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 20 до 30 МЗП; 25 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 30 до 40 МЗП; 30 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 40 до 50 МЗП; 40 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 50 до 70 МЗП; 50 відсотків – при місячному оподаткованому доході від 70 МЗП. Більшість таких пропозицій мали місце у законопроекті № 10267 [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/44809>.
2. Ілля Несходовський. Уряд впроваджує нові податки, але називає їх «військовим збором». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://trueua.info/news/uryad-vprovadzhuje-novi-podatki-ale-nazivaye-ih-vijskovim-zborom--intervyu-z-neshodovskim>.
3. Петро Порошенко. Першочергові кроки для забезпечення фінансування армії і захисту людей від збільшення податків [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://eurosolidarity.org/2024/08/14/poroshenko-ozvuchuy-pershochergovi-kroky-dlya-zabezpechennya-finansuvannya-armiyi-i-zahystu-lyudej-vid-zbilshennya-podatkiv/>.
4. Проект Закону про внесення змін до підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України щодо диференційованого оподаткування військовим збором в умовах воєнного стану від 17.11.2023 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43244>.

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 9364 ВІД 08 ЧЕРВНЯ 2023 РОКУ)

*Михайло АКІМОВ, канд. юрид. наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ*

Життєво важливим для функціонування нашої держави сьогодні, в умовах відсічі збройної агресії, є забезпечення наповнення бюджету для фінансування видатків, зокрема оборонних. Останнє неможливе без своєчасного та повного збирання податків, сплати зборів та обов'язкових платежів, чільне місце серед яких посідає акциз. З огляду на це як діюче законодавство, так і законодавчі ініціативи щодо його змін та доповнень повинні належним чином стимулювати платників та одночасно забезпечувати адекватну відповідальність для порушників. Втім, іноді розробники законопроектів прагнуть реалізувати такі завдання у вельми неоднозначний спосіб.

Законопроект реєстр. № 9364 від 08 червня 2023 року «Про внесення змін до Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів» [2], далі – законопроект 9364, має на меті, як стверджується у пояснювальній записці, удосконалення адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері незаконного обігу підакцизних товарів шляхом (серед іншого) чіткого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, а також розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (крім їх виготовлення) залежно від кількості такої продукції.

Свідомо зосередившись лише на розгляді законопроекту 9364 в частині внесення змін до статті 204 Кримінального кодексу (далі – КК) України [1], доходимо висновку, що суб'єкт права на законодавчу ініціативу, не спромігшись по-справжньому удосконалити кримінально-правову норму, намагається лише ускладнити її застосування, позаяк запропоновані зміни не відповідають принципу правової визначеності, на необхідності дотриманні якої у своїх рішеннях неодноразово наголошували Конституційний Суд України, Верховний Суд та Європейський суд з прав людини.

По-перше, чинна редакція статті 204 КК України, докладно визначаючи можливі форми вчинення кримінально протиправного діяння, прямо вказує на мету кожного такого діяння – збут (тому вчинення відповідних діянь з іншою метою не утворювало складу кримінального правопорушення). Натомість у редакції законопроекту 9364 частина перша цієї статті передбачає вказівку на мету збуту лише щодо однієї форми вчинення діяння – транспортування; стосовно придбання, зберігання та

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

нововведеного пересилання така вказівка відсутня. Таким чином, може виникнути ситуація, коли (у разі прийняття законопроекту 9364 у запропонованій редакції) до кримінальної відповідальності буде притягнута кожна особа, яка зберігала, придбала чи пересилала предмет кримінального правопорушення – підакцизні товари – у відповідній кількості, навіть якщо вона вчинила це для власного вживання та (або) навіть не здогадувалась про незаконність (фальсифікованість) цих товарів.

По-друге, з точки зору юридичної техніки та традицій кримінально-правового нормопроекткування не є прийнятним одночасне використання у частині першій статті 204 КК України (у редакції законопроекту 9364) термінів «фальсифікований» та «незаконно виготовлений», оскільки незаконність походження певного предмета при спробі видати його за справжній сама по собі обумовлює його фальсифікацію. Отже, має місце зайве дублювання та перевантаження тексту кримінально-правової норми.

По-третє, передбачена законопроектом 9364 різниця в сумі штрафу як виду кримінального покарання за частиною першою статті 204 КК України (від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) та як адміністративного стягнення за статтею 177-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян відповідно) є вельми незначною і фактично нівелює межу, що розділяє кримінальне правопорушення та адміністративний проступок. Уявляється, що розмір грошового стягнення за кримінально протиправні діяння (а надто вчинені у великій кількості, що і є ознакою, за якою кримінальне правопорушення відмежовується від адміністративного проступку) повинен бути істотно вищим.

По-четверте, суб'єкт права на законодавчу ініціативу не приділив уваги формулюванню особливо кваліфікуючої ознаки діяння, що розглядається, а саме виготовлення підакцизних товарів, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей. Жодних змін у цій частині законопроект 9364 не передбачає; між тим, оскільки усі підакцизні товари становлять загрозу для життя і здоров'я людей, виникають обґрунтовані сумніви у можливості застосування будь-якої частини статті 204 КК України, крім частини четвертої. Також незрозуміло, чому відповідальність за цією частиною настає лише за незаконне виготовлення (і не передбачена за придбання, зберігання, пересилання та транспортування), а також як саме кваліфікувати дії винного, якщо загроза була створена життю і здоров'ю лише однієї особи.

Підбиваючи підсумок, висловлюємо сподівання, що вітчизняний законодавець дослухається до викладених критичних зауважень та відповідним чином доопрацює законопроект 9364.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

2. Про внесення змін до Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів : законопроект реєстр. № 9364 від 08 червня 2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42042> (дата звернення: 15.08.2024).

**Секція 8. Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

**СУБ'ЄКТ ПЕРЕДАЧІ АБО ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ
СЛУЖБОВУ ІНФОРМАЦІЮ, ЗІБРАНУ У ПРОЦЕСІ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ, КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
У СФЕРІ ОБОРОНИ КРАЇНИ (СТ. 330 КК УКРАЇНИ)**

*Вікторія БАЗЕЛЮК, канд. юрид. наук, доцентка
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*

З огляду на те, що ХХІ століття проголошено епохою інформаційного суспільства, захист інформаційної безпеки будь-якої держави, в тому числі й України, виходить на перший план. Найбільш дієвим інструментом тут є Кримінальний кодекс, положення якого, серед іншого, спрямовані на захист інформації, доступ до якої певним чином обмежений державою.

Стаття 330 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за передачу або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни. Вчинення цього кримінального правопорушення становить реальну загрозу національній та інформаційній безпеці України, оскільки такі дії можуть суттєво вплинути на здатність нашої держави до самозахисту. Тому особливого значення набуває з'ясування елементів складу цього кримінального правопорушення, в тому числі його суб'єкта.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 330 КК України, є особа, якій відомості, що становлять службову інформацію, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків [1, с. 505]. До таких осіб належать: 1) особи, які мають досвід роботи та безпосереднє відношення до цих справ, згідно зі списками, погодженими з канцелярією, а до документів – згідно з вказівками, викладеними у резолюціях керівників організацій (структурних підрозділів); 2) представники інших організацій, які мають дозвіл керівників організацій (структурних підрозділів), у володінні та розпорядженні яких перебувають ці документи, за наявності письмового запиту організацій, в яких вони працюють, із зазначенням характеру завдання, що виконується; 3) громадяни України, яким видаються документи та видання з грифом «Для службового користування» у масових бібліотеках, при наявності письмового клопотання керівників організацій, в яких працюють ці громадяни, із зазначенням теми роботи; 4) особи, які внаслідок свого службового положення наділені правом вимагати від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і об'єднань громадян надання будь-яких відомостей; 5) особи, до компетенції яких входить розробка та введення в дію переліків конфіденційної інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни; 6) особи, які проставляють гриф обмеження доступу «Для службового користування»; 7) особи, які забезпечують ведення обліку, зберігання, розмноження та використання документів з грифом «Для службового користування»; 8) особи, які тиражують, друкують і розсилають документи з грифом «Для службового користування»; 9) особи, які після закінчення

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

діловодного року переглядають документи з грифом «Для службового користування»; 10) особи, які працюють в масових бібліотеках, бібліотеках закритого типу та в державних архівних фондах, в яких зберігаються видання з грифом «Для службового користування» [2, с. 154]. При цьому такими суб'єктами можуть бути не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства.

Як вбачається з матеріалів судової практики, суб'єктами цього кримінального правопорушення визнають працівників контррозвідки (вирок Печерського районного суду м. Києва від 12.10.2015 р. (справа № 757/35881/15-к)) [3], військовослужбовців (вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 25.04.2022 р. (справа № 296/1922/22)) [4] і навіть викладачів (вирок Держинського районного суду м. Харкова від 22.04.2019 р. (справа № 638/5564/19)) [5] тощо.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 330 КК України, виявляється в прямому умислі. Суб'єкт усвідомлює конфіденційність інформації, а також те, що вона є власністю держави, і бажає її передати або збирати для передачі саме іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам. Це усвідомлення обумовлено тим, що особи, які працюють з такою інформацією, підлягають обов'язковому ознайомленню під розписку про конфіденційність інформації та встановлені правила щодо користування нею, наприклад заборону виносити за межі службового приміщення документи з такою інформацією, розмножувати їх технічними засобами, які не обладнані спеціальними пристроями охорони, тощо [1, с. 504].

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони розглядуваного складу кримінального правопорушення є спеціальна мета – передача відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, саме іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам (це можуть бути як державні, так і недержавні підприємства, установи, організації – комерційні, наукові тощо). При цьому для кваліфікації є важливим аспект, що передача або збирання такої службової інформації не повинні містити ознак державної зради чи шпигунства, тобто умисел не повинен бути спрямованим на спричинення шкоди основам національної безпеки, а також не повинно бути мети підриву або ослаблення держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.
2. Володавська О. С. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 330 Кримінального кодексу України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 150–155.
3. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 12 жовтня 2015 року (справа № 757/35881/15-к). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/52901355>.
4. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 25 квітня 2022 року (справа № 296/1922/22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104068632>.
5. Вирок Держинського районного суду м. Харкова від 22 квітня 2019 року (справа № 638/5564/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81322388>.

**Секція 8. Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

**НАДАННЯ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (СТ. 111 КК УКРАЇНИ)***

*Вячеслав БОРИСОВ, д-р юрид. наук, професор
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

Статтею 111 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачена кримінальна відповідальність за державну зраду, яка є особливо тяжким злочином. Значну небезпеку це діяння набуває в часи вирішальних випробувань для існування України як незалежної держави. На сьогодні це воєнний стан, в якому перебуває Україна з 24 лютого 2022 року, мужньо долаючи агресію розв'язаною Російською Федерацією (далі – РФ). Одним із показників такої небезпеки є поширеність державної зради. Так, якщо у 2021 р. до первинного обліку злочинів було занесено 208 випадків вчинення громадянами України державної зради, то у 2022 р. таких випадків було обліковано 1957, а у 2023 р. – 3207 [1]. Як бачимо, після введення воєнного стану, в якому Україна знаходиться й дотепер, поширеність вчинення дій, що були визнані зрадницькими, різко зросла. Така ситуація поставила перед органами правозастосування низку питань стосовно правової оцінки діянь, передбачених ст. 111 КК, що були вчинені в умовах воєнного стану, зокрема, щодо надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (далі – «надання допомоги») [2, с. 36]. Це, наприклад, сприяння представникам іноземних розвідок (укриття розвідника, його спорядження, надання йому транспортних засобів). Тут варто зауважити, що за зовнішнім проявом здійснення цього діяння багато в чому збігається з іншим небезпечним діянням, також зазначеним у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК, це перехід на бік ворога в період збройного конфлікту (далі – «перехід на бік ворога»), а тому знання про час вчинення цих діянь набуває вирішального значення для їх правової оцінки [3, с. 92]. Що стосується «переходу на бік ворога», то час вчинення цього діяння безпосередньо зазначено в ч. 1 та ч. 2 ст.111 КК. Це «період збройного конфлікту» та «в умовах воєнного стану».

Розуміння збройного конфлікту надано у Стратегії воєнної безпеки, затвердженої Указом Президента України 25.03.2021 р. [4], в якій передбачені ймовірні сценарії таких конфліктів: (1) спровокований та підтриманий ззовні збройний конфлікт у межах території України; (2) втягнення України в міжнародний збройний конфлікт; (3) збройний конфлікт на державному кордоні. Державна зрада у формі «переходу на бік ворога» можлива лише при збройних конфліктах міжнародного характеру [5, с. 90]. Визначаючою рисою цієї ознаки є обстановка, що може виникнути в державі, протидія якій на певний момент (період, час) повинна бути встановлена державними органами. Наявність збройного конфлікту, однак, не змінює загальний стан, в якому перебувають держава та її народ – це мирний час, коли відсутні

---

* *Примітка.* Зазначена публікація підготовлена в межах виконання теми фундаментального дослідження «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально правової охорони інформаційної безпеки в Україні», яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

відкриті військові конфлікти або війна. Таким в Україні був час до 24 лютого 2022 р.

На воєнний стан, як на конститутивну ознаку кримінального правопорушення, було вказано у ч. 1 ст. 111 КК Законом України № 2113 – IX від 03.03.2022 р. [6]. Ця ознака була визнана обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність, та перенесена до ч. 2 цієї статті із зазначенням «в умовах воєнного стану». Наявність воєнного стану строго регламентована українським законодавством, відповідно до якого воєнний стан має час його введення та час припинення або скасування².

Що стосується «надання допомоги», то на відміну від «переходу на бік ворога», це діяння вчиняється в мирний час. У диспозиції ч. 1 ст. 111 КК на це безпосередньо не вказано, однак, завдяки співставленню цього діяння із «переходом на бік ворога» такий висновок випливає із тексту норми КК. Тому дії зрадників у формі «надання допомоги» кваліфікувалися за ч. 1 ст. 111 КК, як до 2014 р., так і після, аж до 24 лютого 2024 р. При цьому варто пам'ятати про незначний час, у період з 26.11.2018 р. по 26.12.2018 р., коли за указом Президента П. О. Порошенка, підтриманого Верховною Радою України [7], в окремих областях України було запроваджено воєнний стан. З наведеного слід зробити висновок, що здійснення різного роду дій, які у мирний час розглядалися як «надання допомоги» в умовах воєнного стану (як і війни), треба визнавати «переходом на бік ворога». Утім правова оцінка здійсненого діяння, як «надання допомоги» країні, що не є агресором, в умовах воєнного стану, оголошеного в Україні, залишається можливою. Для прикладу, звернемося до сьогоднішнього РФ, що здійснює військову агресію проти України, відповідно до ч. 1 ст. 111 КК України є ворогом. Тому вже з першого дня цієї агресії в Україні введено режим воєнного стану. Водночас із іншими країнами світу Україна підтримує загалом миролюбні відносини різного ступеня співробітництва та довіри. Однак не можна виключати, що державні органи деяких країн (їх організації, представники) планують, а то й проводять підривну діяльність проти нашої держави. Якщо «надання допомоги» цим адресатам здійснюється саме в умовах воєнного стану, об'явленого 24 лютого 2022 р., то дії зрадників треба кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 КК [3, с. 93].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за січень – грудень (2021 – 2023 рр.). *Офіс Генерального прокурора*: оф. вебсайт. URL: <http://surl.li/fhyiea>.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб, і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.
3. Борисов В. І. Правова модель складу злочину «державна зрада» та інформація в системі її ознак. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.). Харків: Право, 2023. 322 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669985552>.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від

---

² *Примітка.* Конституція України (статті 64, 83, 85 та ін.), Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (у редакції від 13 грудня 2022 р.), Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII «Про оборону України» (у редакції від 2 жовтня 2018 р.).

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

25.03.2021 р. №121/2021. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

5. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія: 3-вид., перероб. та допов. Луганськ: Віртуальна реальність, 2014. 198 с.

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26.11.2018 р. № 393/2018. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#n2>.

СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ ПРОПАГАНДИ КУЛЬТУ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОСТІ

*Валерія БРУС, факультет цивільного захисту, 46 С група
НК – Кирило ПАСИНЧУК, канд. пед. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Актуальність обраної теми полягає в тому, що в Україні за роки незалежності зросла кількість інформації про агресивну поведінку і жорстокість, які негативно впливають на здоров'я людей та криміногенну ситуацію в країні.

Метою цієї роботи є аналіз впливу культу насильства та жорстокості на людей, а також дослідження суспільно небезпечних наслідків, до яких призводить його пропаганда.

У кримінальному праві суспільно небезпечні наслідки визначаються як шкода, що наноситься злочинними діями суспільним відносинам або нематеріальним благам, чи як реальна загроза такої шкоди.

Насильство має два прояви – фізичне та психічне. І. Г. Філановський визначає фізичне насильство як застосування фізичної сили до жертви, а психічне – як вплив на психіку людини, що не завдає видимої шкоди органам, але викликає страх, гнів, обурення (погрози фізичної розправи або завдання матеріальних збитків в усній чи письмовій формі) [1].

Жорстокість – це безжалісність, байдужість до страждань жертви, коли злочинець безсердечно діє для досягнення своїх цілей. Культ насильства і жорстокості, в цьому контексті, – це піднесення безжалісного застосування фізичного або психічного впливу до інших, або звеличення беззаконня.

Сприйняття продуктів, що пропагують культ насильства та жорстокості, завдає серйозної шкоди фізичному, психічному та духовному здоров'ю людей. Особливо гостро це позначається на підлітках, у яких такі твори можуть викликати негативні зміни в поведінці, стимулюючи розвиток згубних схильностей та формуючи цинічне ставлення до оточуючих.

Вживання такої продукції супроводжується підвищенням рівня адреналіну, який, потрапляючи в кров, впливає на організм: він стимулює

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

центральну нервову систему, прискорює серцевиття, розслаблює гладку мускулатуру бронхів і кишечника, звужує судини в різних частинах тіла. Підвищення артеріального тиску, викликане адреналіном, може негативно впливати на серце, уповільнюючи його роботу та викликаючи аритмію. Надмірний викид адреналіну призводить до виснаження мозкової речовини надниркових залоз, що може спричинити гостру надниркову недостатність, а вона, в свою чергу, – раптову зупинку серця й смерть. Тому тривалий стрес, викликаний такими впливами, є надзвичайно небезпечним і потребує уникнення [2; 3].

З іншого боку, сприйняття продукції цього типу веде до деформації свідомості та моральних цінностей. Люди починають переосмислювати побачене або прочитане, сприймаючи його як допустиме або навіть нормальне. Це викликає формування антисоціальних поглядів, які можуть заохочувати або навіть провокувати порушення закону. Законослухняні громадяни підсвідомо можуть вважати жорстокість і насильство прийнятними, що призводить до негативних наслідків. Ті ж, хто вже схильний до злочинної діяльності, можуть знайти в цьому виправдання своїм діям, закріплюючи в собі злочинний світогляд і ще більше зміцнюючи свої негативні переконання [4;5].

Продукція, що пропагує насильство та жорстокість, має шкідливий вплив на фізичне, психічне та духовне здоров'я людини, особливо підлітків. Її споживання може призводити до серйозних фізіологічних наслідків, таких як підвищення рівня адреналіну, порушення серцевого ритму та навіть раптова зупинка серця через тривалий стрес. Крім того, така продукція впливає на свідомість людей, спотворюючи моральні орієнтири і формуючи антисоціальні погляди. Це може призводити до виправдання насильницьких дій, зміцнення злочинного світогляду та поширення в суспільстві толерантності до беззаконня. Тому важливо усвідомлювати загрози, пов'язані з пропагандою культу насильства, та вживати заходів для захисту людей від його впливу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Філановський І. Г. Психологічні аспекти насильства: монографія. – Київ: Наукова думка, 2010.
2. Висоцький О. Вплив медіа на психіку підлітків: дослідження та рекомендації. – Харків: Ранок, 2015.
3. Медичний портал: Наслідки стресу для серцево-судинної системи. Доступно за посиланням: www.medicalportal.com/stress-effects (переглянуто 12 вересня 2024 р.).
4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. О. М. Костенка. – Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2018.
5. Андрієвський С. Соціальні аспекти впливу насильства на суспільство // Журнал соціальної психології. – 2021. – №3. – С. 45-52.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

*Валерія БРУС, факультет цивільного захисту, 46 С група
НК – Кирило ПАСИНЧУК, канд. пед. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Злочинність неповнолітніх є одним із найгостріших соціальних викликів сучасного суспільства, який вимагає комплексного підходу до вивчення та профілактики. Проблема злочинності серед молоді має низку специфічних характеристик, які пов'язані з особливостями формування особистості в підлітковому віці, впливом середовища, економічних та соціальних чинників. Сучасні тенденції розвитку суспільства, зокрема технологічний прогрес, глобалізація, економічна нерівність та медіа, суттєво впливають на злочинну поведінку неповнолітніх, що обумовлює необхідність дослідження цього феномену в нових умовах.

Нині спостерігається ряд змін у структурі та динаміці злочинності неповнолітніх. Виділяються кілька ключових тенденцій:

Традиційно серед злочинів неповнолітніх переважали агресивні та насильницькі дії. Однак сьогодні спостерігається збільшення частки економічних злочинів, крадіжок та шахрайств. Особливе місце займають кіберзлочини, які вчиняються через Інтернет та соціальні мережі, наприклад, викрадення даних, злом облікових записів та онлайн-шахрайство.

Останніми роками відзначається тенденція до зниження віку осіб, які вчиняють правопорушення. Зокрема, випадки кримінальної поведінки реєструються серед підлітків 12–13 років, що свідчить про ранню криміналізацію молоді. Це зумовлено складними соціальними умовами, дефіцитом сімейного виховання та негативним впливом суспільного оточення.

Групова злочинність серед неповнолітніх набуває нових форм. Молоді люди часто діють у групах або кримінальних об'єднаннях, де відчувають підтримку та мотивацію. Це може включати банди або тимчасові групи, які об'єднуються для вчинення конкретних злочинів. Соціальні мережі та інші інтернет-платформи стали середовищем для координації таких дій.

Сьогодні насильство серед неповнолітніх часто проявляється у формах булінгу (цькування) в школах або через онлайн-платформи (кібербулінг). Ці явища призводять до тяжких психологічних травм жертв, а також провокують жорстоку поведінку з боку підлітків, які беруть участь у булінгу.

Неповнолітні злочинці часто походять із сімей, де спостерігаються проблеми з вихованням, алкоголізм або наркоманія батьків, насильство, недостатній рівень уваги до дітей. Відсутність належного батьківського контролю та підтримки призводить до формування девіантної поведінки серед підлітків.

Негативне оточення, вплив «вулиці», контакт із кримінальними групами або друзями, що займаються злочинною діяльністю, є важливим чинником формування злочинної поведінки серед молоді. Підлітки часто прагнуть самоствердження у таких групах, що веде до участі у злочинах.

Економічна нерівність та бідність є важливими передумовами злочинності серед молоді. Низький рівень доходу сім'ї, безробіття та обмежений доступ до освіти штовхають підлітків до пошуку легких шляхів

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

здобуття матеріальних благ, що часто призводить до вчинення крадіжок або інших економічних злочинів.

Інтернет, соціальні мережі та медіа створюють як нові можливості для підлітків, так і нові ризики. Онлайн-контент, що пропагує насильство або аморальну поведінку, може мати негативний вплив на свідомість молоді, формуючи у них викривлені уявлення про нормальність злочинної поведінки.

З метою зменшення рівня злочинності серед неповнолітніх необхідно реалізовувати комплексні заходи профілактики.

Робота з сім'ями, де існує ризик асоціальної поведінки серед дітей, є важливим елементом профілактики. Соціальні служби та психологічні консультації можуть допомогти батькам усвідомити свої помилки у вихованні та надати підтримку дітям.

Освіта відіграє ключову роль у попередженні злочинної поведінки. Необхідно впроваджувати програми правового виховання в школах, які допомагатимуть підліткам розуміти наслідки порушення закону та формувати моральні цінності.

Залучення молоді до різних соціальних, спортивних та культурних проєктів допомагає створити альтернативу асоціальній поведінці. Такі заходи дають можливість молодим людям реалізувати свої здібності та інтегруватися в суспільство.

Регулювання контенту, до якого мають доступ неповнолітні, особливо в Інтернеті, може значно знизити негативний вплив медіа на їх свідомість. Важливо також розробляти програми інформаційної грамотності, які навчатимуть молодь відповідально використовувати інформаційні ресурси.

Злочинність неповнолітніх у сучасних умовах стає дедалі більшою загрозою для соціальної стабільності. Зміни в структурі злочинності, поява нових форм злочинної поведінки, таких як кіберзлочини, та вплив медіа роблять це питання особливо актуальним. Важливо впроваджувати комплексні профілактичні заходи, спрямовані на підтримку сімей, виховання молоді та створення умов для їхньої соціальної адаптації, щоб зменшити рівень злочинності та попередити формування злочинного світогляду у майбутніх поколінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев В. М. Злочинність серед неповнолітніх: соціально-психологічні аспекти. – Київ: Наукова думка, 2018.
2. Воробйов С. Вплив соціальних медіа на злочинність неповнолітніх // Соціальна психологія. – 2020. – № 4. – С. 34–39.
3. Державна служба статистики України. Офіційні дані про злочинність серед неповнолітніх. – Київ, 2023.
4. Кривошеїн І. В. Злочинність неповнолітніх в Україні: аналіз сучасних тенденцій // Питання криминології. – 2021. – № 2. – С. 11–19.

**НЕЙРОПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОГО НАМІРУ: ДОСЛІДЖЕННЯ
КОГНІТИВНИХ ТА НЕЙРОННИХ ОСНОВ**

*Юрій ВІТОМСЬКИЙ, канд. психол. наук, доцент кафедри філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Степан БОНДАРЕНКО

Національна академія Служби безпеки України

Злочинний намір – це не просто продукт свідомого прийняття рішення; він глибоко вкорінений у когнітивних процесах, які керують сприйняттям, судженням і моральними міркуваннями. В основі цих процесів лежить префронтальна кора – ділянка мозку, що відповідає за виконавчі функції, такі як планування, контроль імпульсів і прийняття рішень. Дисфункція в цій ділянці постійно пов'язана з антисоціальною поведінкою та схильністю до КП. Адріан Рейн, новатор у нейрокримінології, детально вивчав біологічні та неврологічні фактори, які сприяють злочинній поведінці. Рейн стверджує, що порушення в префронтальній корі головного мозку відіграють центральну роль у розвитку злочинних намірів. Його дослідження демонструє, що люди зі зменшеним об'ємом префронтальної сірої речовини більш схильні до імпульсивної та антисоціальної поведінки, яка може проявлятися у вигляді злочинних намірів. Висновки Рейна свідчать про те, що нейробіологічні схильності в поєднанні з факторами навколишнього середовища, такими як дитячі травми, можуть значно підвищити ризик залучення до злочинної діяльності.

Саймон Барон-Коен, відомий своїми роботами з емпатії та теорії розуму, пропонує додатковий, але окремий погляд. Він стверджує, що брак емпатії, особливо у людей з певними порушеннями нейророзвитку, може призвести до злочинних намірів. Теорія «ерозії емпатії» Барон-Коена стверджує, що люди, які не здатні розпізнавати або реагувати на емоції інших, більш схильні до вчинення КП без моральних докорів сумління. Ця знижена здатність до емпатії, яку можна простежити через порушення в мигдалині та інших лімбічних структурах, може лежати в основі когнітивних процесів, що сприяють формуванню злочинних намірів. Нейронні кореляції злочинного наміру є складними і багатофакторними, залучаючи різні ділянки мозку і нейромедіаторні системи [2, с. 492–493]. Взаємодія між цими нейронними ланцюгами може впливати на схильність людини до злочинної поведінки.

Джеймс Блер, провідний фахівець з нейробіологічних основ психопатії, надає критичне розуміння нейронних механізмів злочинних намірів. Теорія інтегрованих емоційних систем (IES) Блера стверджує, що дефіцит функціонування мигдалини, вентромедіальної префронтальної кори (vmPFC) та інших пов'язаних з нею ділянок мозку порушує нормальну емоційну обробку, що призводить до підвищеного ризику злочинної поведінки. За словами Блера, особи з психопатичними рисами демонструють знижену активацію в цих областях під час виконання завдань, пов'язаних з прийняттям моральних рішень, що вказує на нейробіологічне підґрунтя для їхніх порушених моральних суджень і підвищених злочинних намірів. Дослідження Блера також підкреслює роль нейромедіаторів, таких як серотонін і дофамін, у модулюванні агресії та імпульсивності. Порушення

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

регуляції цих нейромедіаторних систем, особливо в контексті дисфункції мигдалеподібного тіла та префронтальної кори, може посилити схильність до злочинної поведінки. Робота Блера підкреслює важливість розуміння нейрохімічних основ злочинних намірів, оскільки ці знання можуть стати основою для розробки цілеспрямованих втручань для осіб, схильних до ризику залучення до злочинної діяльності.

Хоча нейропсихологічні фактори відіграють вирішальну роль у формуванні злочинних намірів, вони не діють ізольовано. Генетична схильність і вплив навколишнього середовища взаємодіють у складний спосіб, впливаючи на ймовірність скоєння КП. Дослідження Рейна виходять за межі нейроанатомії і зосереджуються на взаємодії між генетичною схильністю та факторами навколишнього середовища. Він стверджує, що люди з певними генетичними маркерами, такими як низькоактивний варіант гена MAOA (який часто називають «геном воїна»), більш сприйнятливі до впливу навколишнього середовища, наприклад, жорстокого поводження в дитинстві [1, с. 158-159]. Ця взаємодія гена і середовища може призвести до підвищеної агресії та більшої ймовірності розвитку злочинних намірів. Робота Рейна підкреслює необхідність цілісного підходу до розуміння злочинної поведінки, який враховує як біологічні, так і екологічні детермінанти.

Моральне міркування є критично важливим компонентом злочинного наміру, оскільки воно відображає здатність людини розрізняти добро і зло. Дефіцит моральних міркувань може призвести до морального відсторонення – когнітивного процесу, за допомогою якого люди виправдовують або раціоналізують шкідливу поведінку. Теорія ерозії емпатії Барон-Коена тісно пов'язана з дефіцитом моральних міркувань. Він стверджує, що люди зі зниженою емпатією більш схильні до морального відсторонення, що сприяє реалізації злочинних намірів. Дослідження Барон-Коена показує, що люди з певними розладами особистості, такими як антисоціальний розлад особистості (ASPD), демонструють виражений дефіцит як емпатії, так і моральних міркувань. Ці дефіцити в поєднанні зі схильністю до імпульсивної та агресивної поведінки створюють сприятливий ґрунт для розвитку злочинних намірів. Робота Блера про психопатію ще більше прояснює зв'язок між моральними міркуваннями і злочинним наміром. Він стверджує, що психопатичним особам притаманна порушена здатність обробляти моральні емоції, такі як провина і докори сумління. Це порушення, в основі якого лежить дисфункція vmPFC і мигдалеподібного тіла, призводить до спотвореного почуття моралі, коли страждання інших людей сприймаються як несуттєві. Висновки Блера свідчать про те, що втручання, спрямовані на посилення моральних міркувань та емоційної обробки у людей з психопатичними рисами, можуть зменшити їхню ймовірність залучення до злочинної поведінки.

Нейропсихологія злочинних намірів є складною і багатогранною сферою, яка вимагає інтегративного підходу для повного розуміння. Погляди Адріана Рейна, Саймона Барон-Коена та Джеймса Блера дають цінне розуміння когнітивних, нейронних і моральних основ злочинної поведінки. Їхні дослідження підкреслюють важливість врахування як біологічних, так і екологічних факторів у розвитку злочинних намірів, а також необхідність цілеспрямованих втручань для зменшення ризику злочинної поведінки. Оскільки наше розуміння нейропсихологічних основ злочинних намірів

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

продовжує розвиватися, важливо враховувати етичні наслідки цих знань. Досягнення в галузі нейровізуалізації та генетики можуть запропонувати нові шляхи для прогнозування і запобігання злочинній поведінці, але вони також піднімають важливі питання про баланс між суспільною безпекою і правами особистості. Майбутні дослідження в цій галузі повинні враховувати ці етичні виклики, прагнучи поглибити наше розуміння складної взаємодії між мозком, поведінкою і мораллю в контексті злочинних намірів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Aharoni, E., Funk, C., Sinnott-Armstrong, W. P., & Gazzaniga, M. (2008). Can neuropsychological evidence help courts assess criminal responsibility? Lessons from law and neuroscience. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1124, 145–160.
2. Aharoni, E., Sinnott-Armstrong, W. P., & Kiehl, K. A. (2012). Can psychopathic offenders discern moral wrongs? A new look at the moral/conventional distinction. *Journal of Abnormal Psychology*, 121, 484–497.

ЗАКОН УКРАЇНИ № 1322 ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ДЕЗЕРТИРСТВО: PROS AND CONS

*Катерина ГУЧЕНКО, аспірантка
НК – Сергій МІРОШНІЧЕНКО, д-р юрид. наук, професор
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Верховна Рада 20 серпня прийняла Закон про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану, за яким військовослужбовці, які вчинили злочин, передбачений ст. 407 або ст. 408 КК України отримують можливість не сісти до в'язниці у разі добровільного повернення на службу [1, 2]. Йдеться про Закон № 11322 (далі – пропозиція, закон) про внесення змін до КК України, КПК України та інших актів щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби.

Законом № 11322 пропонується доповнити статтю 401 КК України частиною 5 таким чином: «Особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього Кодексу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби».

На нашу думку, дана пропозиція законодавця відображає схильність до відновного правосуддя, де акцент робиться на реінтеграції особи до

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

виконання своїх військових обов'язків, а не на її покаранні. Такий підхід відповідає ширшим цілям реабілітації, пропонуючи особі можливість виправити свої дії і зробити внесок у національну оборону. Однак, такий підхід слід порівнювати з принципом стримування, який є наріжним каменем кримінального права, особливо у військовому контексті. Ризик полягає в тому, що така поблажливість може підірвати стримуючий ефект законів про дезертирство, що потенційно може призвести до ерозії дисципліни в збройних силах.

Добровільність заяви особи про повернення є вирішальною умовою для прийняття пропозиції. Ця умова передбачає визнання кримінального правопорушення і готовність заглибити свою провину, що може розглядатися як пом'якшувальний фактор. Однак встановлення справжності цієї добровільності є складним завданням. Існує ймовірність того, що окремі особи можуть скористатися цим положенням, щоб тимчасово уникнути кримінальної відповідальності, особливо в ситуаціях, коли військова частина гостро потребує особового складу, що ускладнює оцінку намірів.

Вимога письмової згоди командира є запобіжником, який гарантує, що рішення про продовження служби не буде прийнято легковажно. Командири мають найкращі можливості для оцінки потреб підрозділу та потенційних ризиків або переваг поновлення особи на службі. Однак це надає командиру значні дискреційні повноваження, що викликає занепокоєння щодо послідовності та справедливості їх застосування. Також не можна відкидати ризик примусу або неналежного впливу на командира.

Рішення про реінтеграцію дезертира у військову частину може мати глибокий вплив на згуртованість і моральний дух підрозділу. Військовослужбовці, які виконували свої обов'язки, незважаючи на труднощі, можуть сприйняти це як несправедливість, що може призвести до обурення і підризу довіри. І навпаки, можливість спокутувати провину може сприяти створенню більш сприятливого і згуртованого середовища, якщо нею обережно керувати, зміцнюючи цінності лояльності і відданості.

На нашу думку, ця пропозиція має значний вплив на суспільство і національну безпеку в цілому. Довіра суспільства до доброчесності і дисципліни збройних сил має зараз як ніколи першорядне значення. Сприйняття того, що дезертирство може бути «пробачене» за певних обставин, може бути інтерпретоване як послаблення військової рішучості, що може мати негативний вплив на національну безпеку. З іншого боку, політика, яка наголошує на наданні другого шансу і реабілітації, може розглядатися як гуманна і справедлива, підвищуючи довіру громадськості до зобов'язань збройних сил підтримувати безпеку і правосуддя.

Якщо розглядати переваги цієї пропозиції, то ми можемо виділити наступні: 1) це заохочує дезертирів повертатися на службу, потенційно повертаючи в армію цінний особовий склад; це дозволяє командирам приймати рішення, виходячи з конкретних потреб і обставин їхніх підрозділів; 3) це узгоджується з принципами реабілітації та реінтеграції, які можуть бути більш ефективними, ніж лише каральні заходи; 4) це може зменшити кількість справ про дезертирство, які потребують судового переслідування, зменшуючи навантаження на систему військової юстиції.

Розглядаючи Закон 11322 стосовно мінусів даної пропозиції, ми також виділяємо наступні: 1) це може підірвати стримуючий ефект кримінальної відповідальності за дезертирство, що призведе до збільшення кількості

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

випадків дезертирства; 2) покладання на розсуд командирів може призвести до нерівномірного застосування закону, що потенційно може спричинити відчуття несправедливості; 3) це може негативно вплинути на моральний дух інших військовослужбовців, які не дезертирували, що може призвести до потенційних проблем у підрозділі; 4) дезертири можуть зловживати цим положенням як способом тимчасового уникнення відповідальності, особливо у стратегічно важливі моменти.

Таким чином, пропозиція внести зміни до Кримінального кодексу України, які б дозволили звільнити осіб від кримінальної відповідальності за дезертирство за таких умов, є дещо «нюансованим» і складним питанням. Вона балансує між потребою в дисципліні та стримуванні і потенціалом для реабілітації та реінтеграції. Хоча вона має низку переваг, зокрема, сприяє відновному правосуддю і забезпечує гнучкість у прийнятті командних рішень, вона також несе в собі значні ризики, особливо щодо впливу на стримування, моральний дух і послідовність правового застосування. Тому будь-яке рішення про запровадження такої поправки має бути ретельно виваженим, із застосуванням запобіжних заходів для усунення цих потенційних недоліків і гарантуванням того, що головні цілі військової дисципліни і національної безпеки не будуть поставлені під загрозу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Картка законопроекту 11322 від 06.06.2024. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану. Електронний кабінет громадянина. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44373> (дата звернення: 23.08.2024).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 23.08.2024)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНВ

Дарина ДИКА

*НК – Людмила КУЗНЕЦОВА, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Зарубіжні країни накопичили значний досвід щодо підготовки кадрів для поліцейських служб. Організація адміністративно-процесуальної діяльності щодо забезпечення правопорядку, громадської безпеки, припинення правопорушення у всіх її проявах у кожній країні має свою особливість. Початок міжнародного або світового зародження поліції розпочався з прийняттям Кодексу поведінки службовців органів правопорядку прийнятого затвердженою резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року, в якому у статті 1 зазначено, що: службовці органів правопорядку повинні завжди виконувати обов'язки, покладені на них законом, служити суспільству захищаючи всіх людей від протиправних діянь, відповідно до високого рівня відповідальності, якої

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

вимагає їх професія [1, с.98]. Ці положення можна вважати першим міжнародно-закріпленим фундаментом для розвитку поліції та співпраці цих органів між багатьма державами.

За сучасних умов найбільший вплив на управління поліцейськими органами мають установлені в країні ступінь централізації та децентралізації органів управління. Спираючись на досвід поліції США, яка характеризується наявністю доволі широкої децентралізації. Ґрунтуючись на повноваженнях, що закріплені за штатами та їх органами управління, поліцейські агенції кожного штату автономні одна від одної і від федеральних правоохоронних органів. Низовий рівень загальної структури правоохоронних органів США – муніципальні правоохоронні органи, це близько 80% від загальної чисельності поліцейських країни [2, с.123]. Це найбільш чисельний загін правоохоронних органів, в яких сконцентрована більшість офіцерів поліції. Подібна тенденція характеризує і розвиток системи охорони громадського порядку Великобританії. У Європі модель цілком децентралізованої поліції, організованої на принципах самоврядування, зберігається тільки у Швейцарії, з відсутнім єдиним і монолітним корпусом державної поліції, чисельністю органів правопорядку і принципами їх функціонування, що визначають місцеві (кантональні) органи влади [3, с.69]. Тому за таких умов спостерігаються значні розходження в організації поліцейських служб.

Поліцейська діяльність будь-якої країни завжди повинна проводитися у відповідності з національним правом і міжнародними стандартами, визнаними країною. Законодавство про поліцію повинно бути доступним для громадськості, достатньо зрозумілим і точним, та, за необхідності, супроводжуватися чітким підзаконним регулюванням, яке також повинно бути доступним для громадськості. На персонал поліції повинно поширюватися таке саме законодавство, що й на звичайних громадян, і винятки можуть бути виправдані тільки з причин належної роботи поліції в демократичному суспільстві. Поліцейські розслідування повинні щонайменше бути засновані на розумній підозрі про фактичне вчинення або можливе порушення чи правопорушення.

Поліція в своїй роботі повинна дотримуватися тих принципів, що кожен обвинувачений у вчиненні правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вина не буде визнана судом, і що кожен обвинувачений у вчиненні правопорушення має певні права, зокрема право бути невідкладно повідомленим про обвинувачення проти нього чи неї, і підготувати свій захист або особисто, або за сприяння правової допомоги за своїм власним вибором [4]. Поліцейські розслідування повинні бути об'єктивними і справедливими. Вони повинні бути чутливими і гнучкими до особливих потреб осіб, зокрема: дітей та підлітків, жінок, меншин, включаючи етнічні меншини і вразливих осіб. Гідне виконання повноважень поліції та належне реформування, вдосконалення та розвиток цих правоохоронних органів не можливе без порівняльного аналізу з країнами де ці органи функціонують якнайкраще.

Поліцейські системи розвинутих країн світу мають довготривалу історію, великий досвід боротьби зі злочинністю й охорони громадського порядку, тісні взаємозв'язки між собою. Усе це накладає відбиток на організацію підготовки кадрів для них, змушує враховувати всі здобутки минулого та сучасного, широко розвивати міжнародну кооперацію не лише в питаннях безпосередньо правоохоронної діяльності, а й навчання, стажування, обміні досвідом персоналу

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

поліцейських служб та органів. Кадрове забезпечення покладено в основу будь-якої стратегії і тактики поліції розвинутих країн світу. Паралельно з основними рівнями професійної підготовки поліцейських кадрів в багатьох країнах діє встановлена законодавством розгалужена багатопрофільна мережа додаткової або післядипломної освіти, тобто підвищення кваліфікації, спеціалізації, удосконалення та перепідготовки поліцейських кадрів, яка функціонує як на базі поліцейських навчальних закладів, так і у формі службової підготовки безпосередньо за місцем несення служби.

Багаторічна практика європейських країн показала, що одним із найважливіших інструментів правоохоронної діяльності є взаємодія з населенням. Для того, щоб поліція могла ефективно контролювати ситуацію на певній території, вона повинна враховувати потреби мешканців, а отже індивідуальний підхід є вкрай необхідним. Такий підхід передбачає готовність громадськості взяти на себе частину відповідальності за загальну якість життя, а поліція, у свою чергу, повинна почути громаду і діяти відповідно до її вимог та інтересів. Разом з тим, партнерство між поліцією і населенням, може бути успішним лише за умови довіри з обох сторін [5, с.10].

Одже, одним із основних завдань, яке слід поставити перед Міністерством внутрішніх справ України, – це вдосконалення органів внутрішніх справ з урахуванням позитивного досвіду поліцейської діяльності провідних країн Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білозьоров Є. В. Міжнародно-правові акти як складова правової основи діяльності поліції України. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 96 – 102
2. Організація діяльності поліції зарубіжних країн [навч. посіб.] / за ред. В. В. Чернея. К.: КНТ, 2015. 572 с.
3. Боняк В. О. Міжнародні стандарти діяльності правоохоронних органів: поняття, загальна характеристика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 68 – 81.
4. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку: Міжнародний документ від 07.09.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334.
5. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: монографія. Дніпро: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2013. 448 с.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Анастасія КЛИМЕНКО, факультет цивільного захисту, 46 С група
Науковий керівник – Вікторія ЧУБАНЬ, канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

З початку війни ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми значно підвищився. Це пов'язано з тим, що частина людей виїхала на тимчасове місце проживання до Європи, частина переміщена всередині держави, а значна кількість людей примусово вивезені на територію Росії та Білорусі. Крім того, російська агресія та злочини, вчинені представниками держави-

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

агресора стосовно мирного населення України, зокрема, їх незаконне утримування, перебування в полоні та використання у збройному конфлікті, загострили проблему трудової та сексуальної експлуатації крізь призму ст. 149 Кримінального кодексу України.

Суть поняття “торгівля людьми” визначає Закон України “Про протидію торгівлі людьми”, зокрема абзац 15 частини першої статті 1, а саме: торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

У яких формах може проявлятися торгівля людьми?

Торгівля людьми може відбуватись у різних формах:

- трудова експлуатація;
- сексуальна експлуатація, використання у проституції та порнобізнесі;
- примусове жебрацтво;
- примусове втягнення у злочинну діяльність та збройні конфлікти;
- торгівля людьми з метою вилучення органів, примусового сурогатного материнства тощо [1].

Торгівля людьми є міжнародною проблемою, адже стосується кожної країни та суспільства, і потребує спільної роботи та координації з боку всіх країн та міжнародних організацій. Щороку мільйони жінок, дітей та чоловіків стають жертвами торгівлі людьми по всьому світу. Це може статися в будь-якій країні, і жертвами можуть бути особи будь-якого віку, статі або національності. Так, згідно зі звітом ООН про торгівлю людьми більше 25 мільйонів людей по всьому світу є жертвами торгівлі людьми, при цьому 71% жертв – жінки та діти. Також, Міжнародна організація праці та Walk Free Foundation у партнерстві з Міжнародною організацією з міграції оприлюднили Глобальні оцінки сучасного рабства у вересні 2022 року. Відповідно до отриманих результатів у 2021 році приблизно 27,6 млн осіб були залучені до примусової праці. З них: 17,3 млн піддаються експлуатації у приватному секторі, 6,3 млн. – у примусовій комерційній сексуальній експлуатації, а 3,9 млн – у примусовій праці, встановленій державою. Визначення примусової праці, яке використовується в цьому звіті, ґрунтується на Конвенції Міжнародної організації праці про примусову працю 1930 року, в якій визначено, що: «примусова праця – це будь-яка робота чи служба, яку вимагають виконати від особи під погрозою покарання та на яку вона добровільно не пропонувала своїх послуг».

Що стосується саме України, то варто зазначити, що відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України впливає, що станом на 2022 рік обліковано 133 кримінальних правопорушень у виді торгівлі людьми що на 91 кримінальне правопорушення менше порівняно з 2021 роком та на 74 – менше порівняно з 2020 роком. Це свідчить в цілому про зменшення, а саме – на 74,4% порівняно з 2021 роком та – на 35,4% порівняно з 2020 роком, кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Рівень зареєстрованих кримінальних правопорушень, який обліковується у звітному періоді у зв’язку з воєнними діями, що відбуваються перейшов у високу латентну форму і це свідчить про ще більш

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

серйозну загрозу, адже відкриває нові можливості для злочинного світу. А тому, торгівля людьми залишається досить гострою проблемою в Україні [2].

Жертвою торгівлі людьми може стати будь хто, будь-яка людина, незалежно від статі, віку, соціального статусу, рівня освіти тощо. Однак, у першу чергу, до групи ризику можуть потрапити такі категорії, як: безробітні люди працездатного віку; жителі сільської місцевості; люди, які мають низький рівень доходів; особи, що працюють за кордоном нелегально; особи, що нелегально виїжджають за кордон або нелегально в'їжджають та перебувають на території тієї чи іншої країни; люди, що користуються послугами сайтів та застосунками знайомств або шукають посередництва для укладання фіктивних шлюбів; особи, які працюють у сфері розваг; особи, які раніше уже були жертвами торгівлі людьми; діти, в тому числі – діти-сироти, бездоглядні діти або, позбавлені батьківського піклування тощо. Протидія торгівлі людьми та експлуатації осіб, які втікають від війни в Україні, вимагає колективного реагування та скоординованих дій з боку держави та міжнародних організацій. З метою ефективного запобігання торгівлі людьми серед осіб, які втікають від війни в Україні, відповідні органи повинні збирати та поширювати відповідну інформацію, з розбивкою за статтю, віком та іншими критеріями, щодо підозрюваних та виявлених випадків торгівлі людьми, відповідно до правил захисту даних. Швидкий обмін інформацією між відповідними зацікавленими сторонами, як державними, так і недержавними, на національному та міжнародному рівнях має вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми, які втікають від війни в Україні, та для виявлення потенційних жертв торгівлі людьми. Міжнародна співпраця у цьому напрямку має надважливе значення.

Отже, взаємодія є обов'язковою категорією для успішного здійснення будь-якої спільної діяльності. Не є винятком під час запобігання та протидії торгівлі людьми, адже ефективність поєднання сил і засобів правоохоронних органів забезпечить найбільш швидке притягнення до відповідальності винних у вчиненні протиправного діяння [3].

Для протидії торгівлі людьми й нелегальній міграції з України наша держава повністю приєдналась до міжнародних документів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми і з дискримінацією жінок. Серед них:

- Конвенція ООН 1949 року про боротьбу з торгівлею людьми й експлуатацією проституції третіми особами, яка значно розширила коло дій, що вважаються злочинними у сферах торгівлі людьми та сексуальної експлуатації;
- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, шоста стаття якої вимагає від держав прийняття та виконання відповідних законів, що сприятимуть припиненню всіх видів торгівлі жінками;
- Декларація ООН про подолання насильства над жінками, в якій продаж жінок, їх експлуатація та примус до проституції чітко названі видом насильства проти жінок, який держави зобов'язані викорінювати.

Найважливішими міжнародно-правовими документами, які спрямовані на протидію торгівлі людьми, є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності і Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлею людьми. Цими документами визначено основні поняття торгівлі людьми, окреслено коло суспільно небезпечних діянь, які

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

підлягають обов'язковій криміналізації, передбачено основні стандарти запобігання, протидії торгівлі людьми, зокрема з метою експлуатації праці, а також захисту та реабілітації жертв цього злочину.

Оцінюючи зусилля України в боротьбі з торгівлею людьми, необхідно зазначити, що наша держава однією з перших у Європі ухвалила закон про кримінальну відповідальність за здійснення зазначеного злочину. Так, ключовими актами у національному законодавстві, що діє у сфері протидії торгівлі людьми є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України "Про протидію торгівлі людьми", Закон України "Про охорону дитинства", Закон України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України" тощо.

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів Національної поліції щодо захисту прав і свобод. Особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання[4]:

1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;

2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;

3) тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;

4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України;

5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою? [Електронний ресурс] // ЧООД. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://gematolog.ck.ua/news/torgivlya-lyudmi-v-umovah-vijni-yak-ne-stati>.

2. Продан Т.В. Актуальні питання протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс] / Продан Т.В // Юридичний науковий електронний журнал. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lsej.org.ua/2_2023/104.pdf.

3. Небитова Н. Ю. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Небитова Н. Ю. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: http://apnl.dnu.in.ua/3_2023/13.pdf.

4. Торгівля людьми в умовах війни [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://pravokator.club/news/torgivlya-lyudmy-v-umovah-vijny-yak-ne-staty-zhertvoyu/>.

5. Закон України "Про протидію торгівлі людьми" [Електронний ресурс] // Документ 3739-VI, чинний, поточна редакція — Редакція від 31.03.2023, підстава - 2849-IX – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ

Т. КОМПЛЕКТОВА

Придніпровський районний суд м. Черкаси

Одним із центральних напрямків розвитку криминологічної науки є проблематика дослідження особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення. Без детального аналізу особи-правопорушника досить складно досліджувати такі криминологічні проблеми як, наприклад, детермінанти кримінальних правопорушень, засоби боротьби із ними тощо. Причини вчинення як окремих видів кримінальних правопорушень, у тому числі й крадіжок, так і причини злочинності взагалі, варто аналізувати із урахуванням детального вивчення особи, яка їх вчинила. Тому не випадково, що проблеми, пов'язані із особою правопорушника дедалю вивчали Ю. Антонян, Н. Ведерников, П. Дагель, А. Долгова, А. Зелінський, В. Кудрявцев та інші вчені. Разом із тим проблематика дослідження особи-правопорушника (злочинця) залишається однією із найбільш дискусійних у криминологічній науці.

Це, перш за все, стосується й змісту самого поняття «особа злочинця». Варто звернути увагу на неоднозначне формулювання і розуміння таких понять як «особа», «особистість» і «суб'єкт», що використовуються щодо характеристики особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Кожний із вказаних термінів поряд із своїм універсальним має і специфічне галузеве значення. Так, у кримінально-правовій науці використовуються поняття «суб'єкт злочину» й «особа злочинця». Відповідно до ст. 18 Кримінального кодексу України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність [1].

Для позначення поняття «суб'єкт злочину» в юридичній літературі вживаються такі терміни як «особа злочинця», «злочинна (чи криминогенна) особа», «особа винного», «особа, яка вчинила злочин». Загальноприйнято вважати їх тотожними.

У криминологічній науці окрім зазначених, також використовується термін «особистість злочинця», що пояснюється тим, що «особистість» є складним інтегруючим поняттям, охоплюючим біологічні, психологічні та соціальні риси. Вказане поняття визначає певну систему ознак, властивостей і рис, властивих окремій особистості як людині, що вчинила злочин.

Досліджуючи проблематику використання вище вказаних термінів, А. Закалюк, зазначав, що в українській мові термін «особа» об'єднує два терміни «особа» та «особистість», хоча вони й мають різні значення [2, с. 234].

Погоджуємося із думкою про те, що вказані поняття мають певні специфічні галузеві значення у межах сфери пізнання відповідної науки, але поняття «особа» виступає родовим, тому саме вказане поняття буде використовуватись нами для характеристики осіб, які вчиняють крадіжки.

У криминологічній науці існують різні підходи щодо розуміння змісту вказаного поняття. Варто звернути увагу й на те, що у наукових дослідженнях поняття особа злочинця розглядається як у загальній площині, так і за окремими видами (особа неповнолітнього, особа, що вчинила певний вид злочину, особа засудженого тощо). Щодо загального розуміння особи злочинця, то А. Зелінський визначав вказане поняття як

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, тією чи іншою мірою властивих особам, які винні у злочинній діяльності певного виду [3, с. 57].

В. Батиргареевою під особою злочинця запропоновано розуміти особливий соціальний тип людини, яка характеризується підвищеною для оточуючих, цілком усвідомленою конкретною особою суспільною небезпечністю, що пов'язана з учиненням умисного злочину і збереженням цієї властивості в майбутньому внаслідок злочинного способу мислення, відчуття міцного зв'язку із соціумом злочинців і бажання підтримувати злочинні ідеї, традиції, ремесло тощо [4, с. 239]. Як бачимо, авторка акцентує увагу на визначенні особи злочинця, схильної до рецидиву злочину.

В. Голіна, формулюючи вказане поняття, зазначає, що виходячи із загальних уявлень про особу, будь-яка людина, яка усвідомлює свої дії й свідомо поводиться, є особистістю. Та наголошує, що особистістю визнається і злочинець, незважаючи на свої негативні якості, він залишається учасником суспільних відносин, продовжує взаємодіяти з іншими людьми і суспільством взагалі [5, с. 37].

Окрім того, науковці підкреслювали, що про особу злочинця можна говорити лише стосовно людини, яка є винною у злочинній діяльності, тобто таку, що вчинила систему умисних дій, передбачених кримінальним законом і спрямованих на реалізацію загального для них мотиву [3, с. 55].

С. Денисов під особою злочинця розуміє сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності, передбаченої кримінальним законом [6, с. 157]. Вважаємо, що запропоноване С. Денисовим визначення найбільш повно характеризує зміст вказаного поняття.

З урахуванням розглянутих підходів видається можливим сформулювати визначення поняття особи, яка вчинила крадіжку. Це особа, якій властива сукупність соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей, які, об'єктивно реалізуючись у крадіжці, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності, передбаченої кримінальним законом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України. Закон України. Кодекс від 5 квітня 2001 року № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн.. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.
3. Зелінский А. Ф. Криминологія (курс лекцій). Харков : Прапор, 1996. 260 с.
4. Батиргареева В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та криминологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.
5. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіної і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 513 с.
6. Денисов С. Особа злочинця у криминологічній теорії України. Вісник криминологічної асоціації України. 2020. № 1 (22). С. 152–159.

**ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОДУКТУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ ТА ПРЕДМЕТА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА
(СТ. 176 КК УКРАЇНИ)***

Дар'я КУКОВИНЕЦЬ

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

Забезпечення права особи на результати своєї творчої діяльності є важливою конституційною гарантією, що включає не лише правомочності щодо володіння, користування та розпорядження, а й спрямоване на захист відповідного творчого доробку від несанкціонованого використання чи поширення. Захист такого права, як видається, відповідає загальносуспільному інтересу, який гармонує з приватним інтересом захисту інтелектуальної власності творців, їхніх авторських прав та інших моральних та матеріальних інтересів [1, с. 404-405]. У цьому контексті вагома роль в утвердженні такого порядку денного належить інструментарію Кримінального кодексу України (далі – КК), положення ст. 176 якого безпосередньо спрямовані на забезпечення охорони суспільних відносин, що складаються у процесі реалізації особами авторських і суміжних прав.

При цьому предметом порушення авторського права традиційно вважаються твори науки, літератури і мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних [2, с. 158]. Водночас в умовах повсюдної діджиталізації, коли штучний інтелект (далі – ШІ) стає невід'ємною частиною суспільного життя, а його арсенал широко використовується, у тому числі, в процесі творчої діяльності, актуалізується питання визначення його місця у правовому полі, можливості кримінально-правової охорони об'єктів, що створюються з його використанням.

Визначальне значення у цьому контексті має відповідь на запитання: чи належить об'єкт, створений за допомогою генеративного ШІ, до твору? З огляду на це, вбачаємо за доцільне першочергово окреслити, що являє собою творчість та які її ознаки, а потім безпосередньо розкрити поняття «твір» та визначити його співвідношення із об'єктом, створеним за допомогою ШІ.

Так, базуючись на лексичному підході щодо аналізу явищ, зазначаємо, що під творчістю розуміється: 1) діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей; 2) створений внаслідок такої діяльності кінцевий результат, а також 3) сама здатність творити і бути творцем [3]. Щодо ознак творчості, то, зокрема, А. В. Дмитрук з цього приводу виокремлює такі властивості, що мають загальний характер: 1) творчість притаманна діяльності людини; 2) вона виникає у процесі діяльності людини або поєднанні різних видів діяльності людини; 3) її результатом є створені нові якості матеріального та духовного буття; 4) вона ґрунтується на осмисленні вже наявного досвіду; 5) а також реалізується в суспільстві і є джерелом культурних цінностей суспільства [4, с. 34].

Водночас твором як закономірним результатом творчості, у свою чергу, згідно з приписами Закону України «Про авторське право і суміжні права» є

---

* *Примітка.* Тези виконано в межах реалізації теми фундаментального дослідження «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні» (державний реєстраційний номер: 0121U114324; термін виконання: I квартал 2022 р. – IV квартал 2024 р.).

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі [5]. Визначальною особливістю при цьому є саме оригінальність твору, що, як зазначає А. С. Штефан, означає не унікальність та абсолютну несхожість з усіма іншими творами, а автентичність, самобутність, коли твір не відтворює повністю чи частково інші твори, а є результатом *самостійної творчої праці* його автора. Окрім того, науковиця констатує, що, коли об'єкт складається з уривків інших творів і не містить жодного особистого внеску особи, яка створила цей об'єкт, у багатьох випадках це може означати відсутність творчої праці при створенні такого об'єкта [6, с. 13]. Тобто звідси випливає, що твору, як результату творчої діяльності, має бути притаманний певний ступінь авторського внеску його творця – людини.

Безсумнівним є факт, що на сьогодні ШІ не розцінюється як самостійний суб'єкт права, а тому іменування його «творцем» буде мати виключно формальний характер. Однак, чи можна вважати продукт його генерування твором? Не заперечується, що численні генеративні мережі, на кшталт ChatGPT, DALL-E, ElevenLabs, Midjourney, Meta Platforms, Stable Diffusion, Voicebox та інших, здатні створювати зображення, звук тощо, за умови введення лише одного текстового запиту. Однак, як видається, однієї лише такої текстової «команди» від людини не є достатнім, аби згенерований продукт, виходячи із позиції авторського права, вважався загалом твором.

Досить показовою у цьому плані є справа Бюро авторських прав США щодо громадянки Кріс Каштанової, яка звернулася із запитом зареєструвати її авторське право на комікс *Zarya of the Dawn* («Зоря світанку»), що був створений нею на базі Midjourney. У відповідь Бюро визнало оригінальне авторство заявниці лише в частині написаного нею тексту, добірки, упорядкування та розташування створених за допомогою штучного інтелекту зображень. Водночас, щодо реєстрації авторського права на самі зображення зробило застереження, що *твори, створені машиною або за допомогою простого механічного процесу, який працює випадково або автоматично без будь-якого творчого внеску або втручання автора-людини, не підлягають реєстрації* [7, с. 8].

З огляду на зазначене вище, можемо зробити такий висновок. Як творчість, так і похідний від неї результат у виді твору, є притаманними виключно людині, яка самостійною творчою працею створює оригінальний продукт. Отже, автоматично згенерований за допомогою ШІ продукт з недостатньо вираженим ступенем впливу людини на вироблення кінцевого результату, не може вважатися об'єктом авторського права. А тому, відповідно, визнавати такий продукт предметом кримінального правопорушення за ст. 176 КК, за відсутності для цього відповідних підстав, не видається можливим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. 1128 с.
2. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.
3. ТВОРЧІСТЬ. *Словника:* вебсайт. URI: <http://surl.li/tpzrpy>.

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

4. Дмитрук А. В. Свобода творчості: поняття, ознаки, сутнісні виміри. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 88 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 30-37. URI: <https://hdl.handle.net/11300/14258>.

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*: оф. вебсайт. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

6. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. К. : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с.

7. The United States Copyright Office. Zarya of the Dawn (Registration # VAu001480196) on 21 February 2023. 29 p. *The United States Copyright Office*: website. URL: https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/klypgnkyrpg/_____AI%20COPYRIGHT%20decision.pdf.

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ КРАДІЖКИ

*Юлія МИТНИК, факультет цивільного захисту, 46 С група
НК – Діана КОТЛЯР*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватись і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, адже право власності є непорушним [1].

Злочини проти власності становлять одну із найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне із найцінніших соціальних благ – право власності. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна [2].

Ознайомившись із вступною частиною, відразу розуміємо важливість вивчення змін, які стосуються відповідальності за таке кримінальне правопорушення як крадіжка та адміністративне правопорушення як дрібне викрадення чужого майна.

Проаналізувати, одне з актуальних питань сьогодення, а саме: декриміналізацію крадіжки, є метою цього дослідження.

Відповідно до статті 185 Кримінального кодексу України, крадіжкою визначається таємне викрадення чужого майна [3].

9 серпня набув чинності закон №3886-IX про декриміналізацію крадіжок на суму меншу за 3028 грн. (законопроект 11068) [4].

Так, відповідно до п. 3 Закону України від 18.07.2024 № 3886-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів», Верховна Рада України постановила: статтю 51 викласти в такій редакції: «Дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Дія, передбачена частиною першою цієї статті, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення становить від 0,5 до двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тягне за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк від п'яти до десяти діб.

Повторне протягом року вчинення порушень, передбачених частиною першою або другою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені особою, яка три і більше разів протягом року піддавалася адміністративному стягненню за дрібне викрадення чужого майна, тягнуть за собою накладення штрафу від шестисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб» [5].

Законотворці прогнозують, що прийняття цього закону буде сприяти зменшенню навантаження на судову систему, зосередженню діяльності Національної поліції на розкритті та розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, а також покращенню криминогенної ситуації [6].

У пояснювальній записці нардепи зазначали, що у 2023 році було зареєстровано 82 123 кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів, передбачених ст. 185 КК України, з яких у 48 921 повідомлено про підозру, до суду скеровано 44 924 кримінальних проваджень, а 30 155 кримінальних проваджень закрито [7].

Вони вказували, що судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за крадіжку в умовах воєнного стану на території України показує, що покарання за вчинення крадіжки є **не співмірним**. Покарання, на думку депутатів, має відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, обставинам його вчинення та враховувати особу винного [7].

«При призначенні покарання за крадіжку, вчинену в умовах воєнного стану, відбувається порушення принципу домірності, коли однакова відповідальність настає за злочини, що очевидно є більш тяжкими, і за правопорушення, які до внесення обговорюваних змін розглядалися як злочини

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

невеликої тяжкості або навіть як проступки, як, наприклад, у випадку ч. 1 ст. 185 Кримінального кодексу України», – вказали депутати [7].

Втім, законодавець у перехідних положеннях не встановив, що робити з кримінальними справами стосовно осіб, які вкрали на суму від 302,8 грн до 3028 грн, які вже розглядаються в судах або по яких є вироки [4].

Як зазначила Велика Палата Верховного Суду, за загальним правилом, закріпленим у частині другій статті 4 КК, злочинність, караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час його вчинення. Припинення законної сили кримінально-правової норми тягне неможливість її застосування до діянь, що передбачені чи передбачалися у КК раніше як злочини і скоєні після втрати цією нормою чинності [4].

Водночас у випадках, коли новий закон про кримінальну відповідальність покращує юридичне становище особи, він поширюється і на діяння, вчинені до набрання ним чинності, тобто застосовується принцип ретроактивності [4].

Зазначений підхід закріплено у частині першій статті 58 Конституції України, відповідно до якої закони та інші нормативно-правові акти, що пом'якшують або скасовують відповідальність, мають зворотну дію в часі [4].

Зміст цієї конституційно-правової норми деталізовано у статті 5 КК. Згідно із частиною першою цієї статті закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили діяння до набрання законом чинності [4].

Підсумовуючи вищевказане, можна сказати, що декриміналізація крадіжки є влучним законопроектом: покарання у вигляді штрафу має більшу виховну функцію, аніж позбавлення волі, нехай навіть із застосування норм статті 75 Кримінального кодексу України (звільнення від відбування покарання з випробуванням); сприятиме покращенню розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, розгляду кримінальних справ у судах, а також, враховуючи попередній аргумент, вплине на покращення криміногенної ситуації.

Без, так званого «але» теж не обійтись, а саме: Судам не вперше належить врегулювати власною практикою особливості застосування закону, однак з огляду на масовість цієї категорії і суворість кримінального покарання (до 8 років позбавлення волі за КК) і для запобігання різного тлумачення, можливо, було б доцільно вказати у перехідних положеннях, що робити далі з обвинуваченими і засудженими [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

2. Науково-практичний коментар від 01.01.2009. «Науково-практичний коментар до розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України». Лігазакон: вебсайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004690> (дата звернення: 21.08.2024).

3. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

4. Набув чинності закон про декриміналізацію крадіжок на суму до 3028 грн – що робити з тими, кого вже судять, і як працює принцип ретроактивності. *Судово-юридична газета*: вебсайт. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/307772-vstupil-v-silu-zakon-o-dekriminalizatsii-krazh-na-summu-do-3028-grn-cto-delat-s-temi-kogo-uzhe-sudyat-i-kak-rabotaet-printsip-retroaktivnosti> (дата звернення: 21.08.2024).

5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України від 18 лип. 2024 р. № 3886-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

6. Верховна Рада пропонує декриміналізувати крадіжки до 4552 гривень. *LB.ua*: вебсайт. URL: https://lb.ua/society/2024/05/22/614667_verhovna_rada_propouie.html (дата звернення: 21.08.2024).

7. Декриміналізація дрібних крадіжок: Зеленський підписав закон. *Юридична Газета*: вебсайт. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/dekriminalizaciya-dribnih-kradizhok-zelenskiy-pidpisav-zakon.html> (дата звернення: 21.08.2024).

ОСНОВІ ЕТАПИ ЗАРОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Аліна ПЕТРЕНКО

НК – Людмила КУЗНЕЦОВА, канд. юрид. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

Історія формування кримінального права на території України є складним і багатовіковим процесом, що пройшов через численні етапи розвитку та впливу різних правових систем. Кримінальне право, як частина правової системи, покликане регулювати суспільні відносини, захищати права та свободи громадян, а також забезпечувати справедливість та порядок у суспільстві. Розглядаючи цей процес, необхідно відзначити, що розвиток кримінального права на території сучасної України був пов'язаний із впливом різних держав та їх правових систем, які контролювали цю територію в різні історичні періоди.

Перші згадки про елементи кримінального права на території України можна знайти ще в періоді Київської Русі (IX–XII ст.). В цей час була створена «Руська правда» — перший писемний правовий кодекс, який, серед іншого, регулював і кримінальні відносини. «Руська правда» встановлювала покарання за різні злочини, включаючи вбивства, крадіжки, розбій, та інші протиправні дії. Важливим аспектом цього кодексу було те, що він включав норми відшкодування збитків, що свідчило про те, що кримінальне право вже на ранніх етапах розвитку виконувало функцію відновлення справедливості [1, с. 27].

З падінням Київської Русі та розпадом її території на окремі князівства, кримінальне право продовжувало розвиватися під впливом як місцевих традицій, так і правових систем сусідніх держав. Зокрема, на території Галицько-Волинського князівства відчувався вплив як візантійського права, так і німецького права, що втілювалося у використанні «Правил Юстиніана» та інших нормативних актів [2, с. 83–84].

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Подальший розвиток кримінального права на українських землях відбувався під час перебування цих територій під владою Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. У цей період на території України діяли Литовські статuti (1529, 1566, 1588 pp.), які стали одними з найважливіших джерел права на цій території. Литовські статuti мали значний вплив на розвиток кримінального права, оскільки вони регулювали такі аспекти, як види покарань, процес розслідування злочинів, а також встановлювали права та обов'язки сторін у кримінальному процесі [2, с. 83–84].

З початком XVI століття українські землі потрапляють під владу Речі Посполитої, що призвело до подальшої еволюції кримінального права. Протягом цього періоду було впроваджено Магдебурзьке право в багатьох містах, що дало поштовх до розвитку місцевого самоврядування і створення окремих судових органів, які розглядали кримінальні справи. Магдебурзьке право було передусім міським правом, але його вплив поширювався і на сільські території [3, с. 205].

У XVIII столітті, після поділу Речі Посполитої, українські землі увійшли до складу Російської та Австрійської імперій, що призвело до кардинальних змін у правовій системі, зокрема в кримінальному праві. На Лівобережній Україні, яка відійшла до Російської імперії, почали діяти норми Російського імперського права, включаючи «Звід законів Російської імперії», який був впроваджений у першій половині XIX століття. У той же час на Західній Україні, яка була частиною Австрійської імперії, діяло австрійське кримінальне законодавство, що значно відрізнялося від російського [4, с. 10–15].

З початком XX століття та здобуттям незалежності Україною в 1917 році, перед державою постало завдання створення власної правової системи, зокрема і кримінального права. Однак процес становлення національної правової системи був перерваний радянською окупацією, і на території України було впроваджено радянське кримінальне право, яке мало свої особливості, пов'язані з ідеологічними та політичними реаліями того часу.

Лише з проголошенням незалежності України в 1991 році, держава отримала можливість розвивати своє кримінальне право на основі власних традицій та міжнародних стандартів. Важливим етапом у цьому процесі стало прийняття нового Кримінального кодексу України в 2001 році, який і досі є основним джерелом кримінального права в країні. [4, с. 10–15].

Отже, історія формування кримінального права на території України є відображенням складного і багатовікового процесу взаємодії різних правових систем, культурних та політичних впливів. Цей процес є свідченням того, що право, як суспільний інститут, завжди віддзеркалює історичні реалії та потреби часу, і розвиток кримінального права України є важливою частиною її національної історії та правової культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Діденко В. П. Історія кримінального права України. Київ, Аванпост-Прим, 2009. 164 с.
2. Бабаніна В. В., Шармар О. М. Виникнення та розвиток законодавства України про кримінальну відповідальність. Митна справа. 2012. № 4. С. 82–89.
3. Чехович В. А. Уложення про покарання кримінальні та виправні. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т–Я. 768 с.
4. Кримінальний кодекс УСРР: в ред. від 8 черв. 1927 р. Харків: Юридвидав Наркомюсту УСРР, 1927. 128 с.

**ЩОДО ПРОБЛЕМИ БОРТЬБИ З КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯ
В ЕКОМІЧНОМУ СЕКТОРІ**

Валерія ПРИЛУЦЬКА

НК – Людмила КУЗНЕЦОВА, канд. юрид. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

Криміналізація економічних відносин розглядається як одна з головних загроз економічній безпеці України. Ефективна діяльність правоохоронної системи – це насамперед ключовий фактор, спрямований на нейтралізацію цієї загрози [1, с.119]. Організація економічних знань, переведення суб'єктів, що використовують фінансову інформацію в боротьбі із економічними правопорушеннями на єдину методологічну основу, розроблення спеціальних прикладних методик та фіксація фінансової складової окремих видів кримінальних правопорушень, вибудовування цих методик у загальні алгоритми дій під час їх виявлення та розслідування є важливими кроками щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи.

Сьогодні є нагальна потреба організаційного забезпечення правоохоронної діяльності щодо проведення фінансових розслідувань. У країнах, де фінансовий моніторинг реалізовувався через його створення в системі правоохоронних органів, це питання не виникає. Сучасна практика протидії економічним правопорушенням неможлива без активного використання економічних знань. У механізмі виявлення й розслідування економічних правопорушень присутнє дослідження фінансової інформації, що характеризує злочинну діяльність. На стадії виявлення кримінальних правопорушень використовується фінансовий моніторинг сумнівних фінансових операцій, проводяться дослідження (перевірки, ревізії) фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання [2, с.74]. На стадії розслідування кримінальних правопорушень важливе значення має своєчасне призначення й проведення судово-бухгалтерських експертиз, залучення фахівця-економіста до проведення слідчих дій тощо. Фінансові розслідування займають відповідну нішу в правоохоронній діяльності та забезпеченні економічної безпеки. Для ефективного виявлення й розслідування цих видів кримінальних правопорушень необхідним є спеціалізований аналіз фінансової інформації, що здійснюється за особливою методикою, яка в розвинених країнах отримала назву фінансові розслідування.

Таким чином, до предмета фінансових розслідувань як спеціалізованого особливого виду економічного аналізу входить фінансова складова злочинної діяльності [3, с.115]. Саме вивчення фінансової складової на основі відповідної методики, технології та організації праці може суттєво допомогти правоохоронним органам під час виявлення та розслідування практично будь-якого кримінального правопорушення, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів та слідами у вигляді фінансової інформації.

Ефективність профілактичного впливу на організоване економічне правопорушення залежить від багатьох умов. До них можна віднести: достовірність та повноту оціночних категорій (кількісні і якісні показники кримінальних правопорушень); цілісне уявлення про об'єкти профілактичного впливу, тобто організовані злочинні угруповання;

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

наявність сил і засобів, необхідних для профілактичного впливу; наукову обґрунтованість і можливість виконання планованих заходів [4].

Оцінка ефективності профілактики організованої економічної злочинності дозволяє не тільки проникнути в «технологію» управління об'єктом профілактичного впливу, а й виявити додаткові особливості організованої економічної злочинності [2, с.75]. Це дозволить визначити оптимальну вартість загальних витрат на профілактичну роботу. Водночас ефективність профілактики організованої економічної злочинності на всіх її рівнях оцінити вкрай важко, оскільки необхідні стабільні та достовірні критерії оцінки. Це можна зробити лише на її середньому і нижчому рівнях. Через відсутність чіткого уявлення про об'єкт профілактичного впливу, в якості якого виступає організована злочинність, в правоохоронній практиці, як правило, профілактична діяльність здійснюється і оцінюється тільки з позицій реалізованого впливу на стан злочинності криміногенних детермінантів.

Боротьба з організованою економічною злочинністю передбачає подальше вдосконалення організації та тактики оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Боротьба з організованою економічною злочинністю має бути спрямована на дотримання законності в діяльності всіх ланок управлінського апарата, викорінення хабарництва, корупції в державних, виконавчих та правоохоронних органах [71, с.149].

Враховуючи глобалізаційний характер сучасної організованої економічної злочинності, слід брати до уваги, що і планові профілактичні заходи повинні також носити характер міжнародного співробітництва. І це не випадково. Транснаціональний характер організованої економічної злочинності самим своїм змістом підштовхує суб'єктів організованої злочинності до економічного міжнародного співробітництва. Відповідно, протистояти міжнародній злочинності надається можливим в умовах тісної координації та взаємодії правоохоронних органів різних країн. Даний союз вже сам по собі є надзвичайно важливим і ефективним профілактичним середовищем проти організованої економічної злочинності.

Таким чином, боротьба з економічними правопорушеннями повинна розглядатися в якості загальнодержавної та пріоритетної мети боротьби з корупцією в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 308 с.
2. Ущатовський В. Організована злочинність як фактор дестабілізації суспільних відносин та зростання тіньової економіки. *Право України*. 2017. № 12. С. 72–75.
3. Боротьба з організованою злочинністю: підруч. / за ред. Є. Д. Скулиш. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2016. 256 с.
4. Бова А. Організована злочинність за умов глобалізації. URL: http://www.universum.lviv.ua/archive/journal/2002/bova_7.html (дата звернення 02.04.2021).
5. Руфанова В.М. Покарання за нецільове використання бюджетних коштів. *Асоціація кримінального права України*. 2020. № 2 (7). С. 211-220.
6. Обрусна С. Ю., Пасинчук К. М., Чубань В. С. Організаційно-правові аспекти фінансової безпеки України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 5. С. 99–103.

**Секція 8. Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

**СТРАТЕГІЧНІ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ**

Крістіна СІРЕНКО, канд. екон. наук, доцент

в. о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації

*Олександр КОСОВ, старший викладач кафедри підвищення кваліфікації
працівників пробації*

Інститут професійного розвитку Пенітенціарної академії України

Професійне навчання працівників пробації впроваджується на підставі затвердженої Міністерством юстиції України освітньої програми, яка адаптована відповідно до сучасних викликів та форс-мажорних обставин. Навчання здійснюється за дистанційною формою навчання в синхронному режимі, що оптимально враховує індивідуальні можливості кожного слухача та економічні можливості більшості населення в умовах воєнного стану. Працівники Центру пробації проходять підвищення кваліфікації не рідше одного разу на три роки або за потреби (якщо зміни у законодавстві у відповідній сфері), а також протягом першого року роботи.

Нормативний термін навчання становить 30 діб (180 навчальних годин, 6 кредитів Європейської кредитної трансфернонакопичувальної системи) [1].

Основними стратегічними домінантами розвитку професійного навчання працівників пробації є:

I. Професіоналізм:

1. Розробка та оновлення освітніх програм з набуття «*Hard skills*» та «*Soft skills*».

2. Постійний моніторинг, вдосконалення та актуалізація змісту освітніх програм з максимальним наповненням відповідно до вимог нормативно-правових актів та доручень Мін'юсту, *Департаменту з питань виконання кримінальних покарань*, Державної установи «Центр пробації».

3. Застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних освітніх платформ, комунікаційних онлайн сервісів та інструментів під час професійного навчання.

4. Розвиток тренерської майстерності.

5. Формування міжкультурного толерантного середовища.

II. Інноваційність:

1. Забезпечення унікальності освітніх програм.

2. Використання нових методів навчання.

3. Використання інноваційних методів навчання, таких як інтерактивні лекції, тренінги, симуляційні ігри.

III. Партнерство:

1. Розширення партнерських зв'язків в Україні та за кордоном.

2. Участь в громадських ініціативах, освітніх програмах для підвищення правової обізнаності суспільства.

3. Проведення тренінгів, майстер-класів, форумів, робочих зустрічей.

IV. Цифровізація:

1. Використання відкритих освітніх ресурсів.

2. Формування інформаційної грамотності.

3. Інтеграція цифрових платформ та технологій у навчальний процес, зокрема вдосконалення онлайн-курсів, відеолекцій, інтерактивних матеріалів.

4. Створення інформаційно-медійного простору.

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

V. Безперервний професійний розвиток:

1. Впровадження та підтримка практики навчання впродовж життя;
2. Підвищення кадрового рівня науково-педагогічних працівників кафедри, їх професійних якостей, навичок інформаційних технологій, знання іноземних мов.
3. Підтримка людиноцентрованого підходу.

VI. Академічна доброчесність:

1. Розвиток культури академічної доброчесності.
2. Дотримання норм Кодексу академічної доброчесності.
3. Відповідальність за порушення норм.

VII. Розвиток і трансфер наукових досліджень:

1. Активізація публікування науково-педагогічних працівників у виданнях Scopus, Web of Science.
2. Виконання прикладних інноваційних пошукових НДР із залученням досвідчених фахівців з кримінального правосуддя та пробації.
3. *Написання та видання підручників, навчальних посібників, монографій та ін.*

VIII. Виховання соціально відповідальної особистості:

1. Створення позитивного соціально-психологічного клімату.
2. Запобігання конфліктам.
3. Розвиток школи тренерів.
4. Швидка адаптація слухачів до корпоративної культури.
5. Формування громадсько-правової свідомості.

IX. Мультикультурний осередок:

1. Розробка та впровадження освітньо-професійних та освітньо-наукових програм спільно з іноземними партнерами.
2. Запровадження програм академічної мобільності.
3. Створення умов навчання з метою забезпечення рівних шансів для досягнення академічного успіху.
4. Оптимізація академічної структури підтримки міжнародних наукових досліджень.
5. Покращення якості володіння англійською мовою.

X. Доступність освітньої діяльності:

1. Надання підтримки усім учасникам освітнього процесу.
2. Забезпечення гнучкості освітніх програм, урізноманітнення навчальних методик, урахування потреб працівників та слухачів.
3. Створення умов для підтримки слухачів з особливими освітніми потребами.
4. Урізноманітнення методів, методик та підходів до навчання.
5. Розроблення методики моніторингу стану, збір та аналіз відповідної інформації, формулювання відповідних рекомендацій.
6. Періодичне проведення моніторингу щодо виявлення потреб слухачів.

XI. Захист та підтримка:

1. Безпечне освітнє середовище та безпека учасників освітнього процесу.
2. Військово-патріотичне виховання та формування цінностей вільного демократичного суспільства.
3. Сприяння обороні України, всебічна підтримка працівників та слухачів, що захищають Україну.

**Секція 8. Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Положення про професійне навчання працівників Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 01.06.2023 № 2076/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0922-23#Text> (дата звернення: 01.09.2024).

2. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 01.09.2024).

**ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
НА НАУКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Юрій СУРЖИК, аспірант

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Приєднавшись до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Разом з тим, враховуючи факт високого рівня недовіри громадян України до судової та правоохоронної системи можливість захисту прав суб'єктів кримінально-правових відносин шляхом звернення до ЄСПЛ набуває особливого практичного значення. А відтак, наука повинна запропонувати відповіді, які виникають в зв'язку з використанням такого відносно нового для України міжнародно-правового інструментарію [1, с. 65]. Серед таких, зокрема, і вплив практики ЄСПЛ на сферу кримінальних правових відносин, які є об'єктом вивчення науки кримінального права.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2] законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується, зокрема, на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. У цій частині практика ЄСПЛ визначає зміст відповідних принципів шляхом їх офіційного тлумачення під час розгляду конкретних справ. Саме так створюється правова позиція ЄСПЛ щодо розуміння конвенційних зобов'язань, які взяла на себе держава [3, с. 479]. Правова позиція ЄСПЛ, що містить усталене тлумачення конвенційної норми, є джерелом кримінального права України [4, с. 21; 5, с. 6]. Практика цього Суду, зокрема, у справах проти України, є джерелом національного права. Розглядаючи скарги заявників на невиконання Україною своїх зобов'язань у контексті людських прав, ЄСПЛ формує правоположення, які стають складовою частиною вітчизняної правової системи, у окремих випадках є фактором необхідності зміни законодавства, впливають на зміну правової доктрини [6, с. 36]. При цьому необхідно враховувати динамічність практики ЄСПЛ, оскільки він може уточнювати та змінювати свою правову позицію [3, с. 479].

До того ж, практика ЄСПЛ повинна враховуватися у ході кримінальної правової кваліфікації. У такому випадку рішення ЄСПЛ виступатимуть додатковою нормативною (юридичною) підставою кваліфікації і в жодному разі не можуть замінити кримінально-правовий припис. У ході кримінально-правової кваліфікації теоретично можливі декілька шляхів урахування

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

практики ЄСПЛ. Так, зокрема, якщо КК їм не суперечить, правозастосовчі органи, здійснюючи кримінально-правову оцінку суспільно небезпечного діяння, зобов'язані у процесуальних документах зазначити відповідні рішення ЄСПЛ, в яких ці питання розглядалися, і викласти зміст правової позиції цього органу. Водночас, у випадках, коли КК суперечить практиці ЄСПЛ пріоритет повинен надаватися саме КК, який визначає злочинність та караність діяння. Можливим варіантом розвитку подій у даному випадку є зупинення розгляду справи для направлення запиту щодо роз'яснення шляху вирішення відповідної колізії до вищих судових інстанцій [3, с. 479–480].

I, нарешті, рішення Європейського суду з прав людини мають слугувати одним з орієнтирів для удосконалення передусім законодавчого поля. Адже справжня імплементація конвенційних норм у національне законодавство полягає у здійсненні моніторингу, вивченні практики ЄСПЛ при підготовці нових проєктів нормативно-правових актів, що і є однією з ключових умов здійснення реформаторського процесу в державі [7, с. 47]. Зауважимо, що зміни до законодавства під впливом практики ЄСПЛ можуть відбуватись у двох випадках. У першому – такі зміни вносяться, коли Суд констатує системну проблему в законодавстві (пункт а ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про викання рішень та застосування практики ЄСПЛ») [8]. У цьому випадку практика ЄСПЛ не проявляє себе джерелом права, хоча слід зазначити, що саме у такому розумінні вона найчастіше використовується законодавцем. У другому – зміни можуть вноситись за подання Кабінету Міністрів України у разі констатації того, що наше законодавство не відповідає конвенційним вимогам (ч.4 ст.19 Закону) [8]. У цьому разі практика ЄСПЛ є джерелом права [9, с. 589].

Принагідно зауважимо, що прецедентна практика ЄСПЛ фактично може призвести або до декриміналізації суспільно небезпечних діянь, які відповідно до прогресивних європейських стандартів з прав людини не є кримінально караними у демократичних країнах, або, навпаки, до криміналізації чи уточнення складу злочину тих діянь, які не отримали належного врахування в КК [3, с. 481].

Усе це безперечно матиме вплив і на науку кримінального права.

Таким чином, практика ЄСПЛ є новим та дещо дискусійним джерелом кримінального права України, що, у свою чергу, стимулює розвиток науки кримінального права у напрямку вивчення впливу практики ЄСПЛ на кримінальне законодавство України, здійснення судочинства в аспекті кримінальних справ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галабала М. В. Розвиток науки кримінального права України в період після відновлення державної незалежності (питання загальної частини): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 261 с.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv>
3. Хім'як Ю. Б. Окремі питання впливу Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського Суду з прав людини на кримінальне право України. 2009. С. 477-481.

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

4. Андрушко П. П. Джерела кримінального права України: поняття, види. Адвокат. 2011. № 8 (131). С. 20–27.

5. Хім'як Ю. Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2011. 19 с.

6. Калюжна Є. С. Вплив практики Європейського суду з прав людини на національну систему України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Випуск 64. С. 32-36.

7. Солоткий С. Рішення Європейського суду з прав людини: місце і роль у правовій системі України. Український часопис конституційного права. 2018. № 1. С. 40–48.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року №3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

9. Суржик Ю. В. Практика Європейського суду з прав людини – джерело кримінального права України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 587–589.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ

Карина ЧАБАНЕНКО, факультет цивільного захисту, 20 С група

НК – Діана КОТЛЯР

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Кримінальна відповідальність посідає центральне місце в системі інститутів кримінального права та відіграє ключову роль у механізмі кримінально-правового регулювання. Вона являє собою особливу форму реалізації охоронних кримінально-правових відносин між державою та особою, яка вчинила злочин. Сутність кримінальної відповідальності полягає в негативній оцінці вчиненого особою діяння з боку держави та суспільства, а також у застосуванні до винного передбачених законом заходів кримінально-правового впливу.

У теорії кримінального права сформувалися різні підходи до визначення поняття кримінальної відповідальності. Найбільш поширеним у науці є розуміння кримінальної відповідальності як обов'язку особи, яка вчинила злочин, зазнати передбачених кримінальним законом обмежень прав і свобод. Такий обов'язок виникає з моменту вчинення злочину, конкретизується в обвинувальному вирокі суду та реалізується під час відбування покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру. Кримінальна відповідальність характеризується низкою специфічних ознак, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності, вона є наслідком вчинення лише кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку). По-друге, кримінальна відповідальність має публічний характер, оскільки виникає у зв'язку з посяганням на публічні інтереси, охоронювані кримінальним законом, вона нерозривно пов'язана з державним осудом злочинного діяння та особи, яка його вчинила. По-четверте, кримінальна відповідальність реалізується виключно в межах кримінально-правових відносин між державою і злочинцем, вона обов'язково супроводжується застосуванням до винного передбачених законом

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

обмежень прав і свобод, кримінальна відповідальність тягне за собою судимість як особливий правовий стан особи [1].

Важливе теоретичне і практичне значення має питання про підстави кримінальної відповідальності. У статті 2 Кримінального кодексу України чітко визначено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого Кодексом. Отже, єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності є наявність у діянні особи всіх ознак складу кримінального правопорушення. Склад кримінального правопорушення являє собою сукупність встановлених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення. До складу кримінального правопорушення входять чотири взаємопов'язані елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Об'єкт кримінального правопорушення – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які посягає злочинне діяння. Об'єктивна сторона характеризує зовнішній прояв злочинного діяння (дію або бездіяльність), його наслідки та причинний зв'язок між ними. Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Суб'єктивна сторона відображає внутрішнє психічне ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків. Лише за наявності всіх елементів складу кримінального правопорушення та їх обов'язкових ознак можна говорити про наявність підстави кримінальної відповідальності [2].

Важливо підкреслити, що кримінальна відповідальність настає тільки за вчинення діяння, передбаченого законом як кримінальне правопорушення. Вказане положення впливає з фундаментального принципу законності, закріпленого в статті 3 КК України: «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права». Принцип законності («*nullum crimen sine lege*») є однією з найважливіших гарантій прав і свобод людини у сфері кримінального права.

У науці кримінального права виділяють декілька форм реалізації кримінальної відповідальності. Найбільш поширеною є класифікація, згідно з якою виокремлюють такі форми: 1) засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, без призначення покарання; 2) засудження винного з призначенням покарання, від реального відбування якого особа звільняється; 3) засудження винного з призначенням покарання, яке реально відбувається, додатково виділяють як форму реалізації кримінальної відповідальності застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Кримінальна відповідальність тісно пов'язана з покаранням, але не тотожна йому. Покарання є лише однією з форм реалізації кримінальної відповідальності, хоча й найбільш суворою. Кримінальна відповідальність — ширше поняття, яке охоплює весь комплекс кримінально-правових наслідків вчинення злочину. Вона може реалізовуватися не лише у формі покарання, а й у інших формах кримінально-правового впливу (наприклад, через застосування примусових заходів медичного характеру, примусового лікування, спеціальної конфіскації тощо). Важливим аспектом інституту кримінальної відповідальності є визначення її часових меж. Моментом виникнення кримінальної

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

відповідальності традиційно вважається час вчинення особою кримінального правопорушення. Саме з цього моменту у особи виникає обов'язок відповідати перед державою за вчинене. Водночас реалізація кримінальної відповідальності починається з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Закінчення кримінальної відповідальності пов'язується з моментом погашення або зняття судимості [3].

Кримінальна відповідальність виконує низку важливих функцій у механізмі кримінально-правового регулювання. Основними серед них є: 1) каральна функція, яка полягає в застосуванні до винного передбачених законом обмежень прав і свобод; 2) превентивна функція, спрямована на запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами; 3) виховна функція, що передбачає формування у засудженого поваги до закону та загальноприйнятих правил поведінки; 4) відновлювальна функція, яка полягає у відновленні порушених злочином прав потерпілого та соціальної справедливості. У науці кримінального права дискусійним залишається питання про співвідношення позитивної (перспективної) та негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності. Прихильники концепції позитивної кримінальної відповідальності розглядають її як усвідомлення особою обов'язку утримуватися від вчинення злочинів, передбачених кримінальним законом. Негативна ж кримінальна відповідальність настає за вже вчинене кримінальне правопорушення. Більшість вчених-криміналістів схиляються до думки, що кримінальна відповідальність може існувати лише в ретроспективному аспекті, оскільки позитивна відповідальність не має правового змісту і належить до сфери моралі. Важливим елементом інституту кримінальної відповідальності є підстави звільнення від неї. Кримінальний кодекс України передбачає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом. Зокрема, Загальна частина КК містить такі підстави звільнення від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з передачею особи на поруки, у зв'язку із зміною обставини, у зв'язку із закінченням строків давності. Крім того, в Особливій частині КК передбачені спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за окремі злочини [1].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність є фундаментальним інститутом кримінального права, який забезпечує реалізацію охоронної та превентивної функцій кримінального закону. Вона являє собою передбачений кримінальним законом обов'язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, зазнати державного осуду та обмежень особистого, майнового чи іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду. Єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України, концепція відображає принцип законності в кримінальному праві та забезпечує дотримання прав і свобод людини при притягненні до кримінальної відповідальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

2. Момотюк В.О. Поняття кримінальної відповідальності у доктрині кримінального права. Матеріали III Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 14-15 травня 2020 р. Тернопіль : Вектор. 2020. С. 339–341.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор». 2019. 1384 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЗАХИСТУ ДИТИНИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА³

Маріанна ЯНЧИК, адвокат

Захист дітей, забезпечення їхнього повноцінного розвитку - проблема національного значення, яка повинна розглядатися й розв'язуватися в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному та, безумовно, юридичному. Мова йде про закріплення певними законами й іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини [1, с. 89].

Першим міжнародним документом, у якому розглядалась проблема прав дитини, є Женевська декларація 1924 року, спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, належне виховання, захист. Важливим документом стала прийнята 10.12.1948 Генеральною Асамблеєю ООН Загальна декларація прав людини (введена в дію з 1976 року). У ній уперше зафіксовані основи захисту прав дітей [2, с. 206]. Свій розвиток Декларація отримала в пакетах прав людини, що гарантували рівні права всім дітям і забезпечення розв'язання їхніх основних соціальних проблем.

Генеральна Асамблея ООН 20.11.1959 прийняла Декларацію прав дитини - документ, який регулює становище дитини в сучасному суспільстві. Декларація складається з 10 принципів, якими проголошується, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дали б їй змогу розвиватись фізично, розумово, морально, духовно [2, с. 58].

Документом, де проголошується, що людство зобов'язане дати дітям усе найкраще, надійно забезпечити дитинство, яке гарантує в майбутньому розвиток повнолітніх громадян, стала Конвенція про права дитини, схвалена ООН 20.11.1989 [2, с. 69]. Україна ратифікувала Конвенцію в 1991 році та внесла відповідні зміни до національного законодавства. Її ратифікували 189 країн світу. Серед тих, хто не ратифікував Конвенцію, – США й Сомалі.

Держави-сторони, зокрема, мають уживати на національному, двосторонньому й багатосторонньому рівнях усі необхідні заходи щодо

---

³ «Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність».

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

протидії схилання або примусу дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності, використання дітей з метою експлуатації в проституції або іншій незаконній сексуальній практиці, використання дітей з метою експлуатації в порнографії та порнографічних матеріалах; щодо запобігання викраденню дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанді в будь-яких цілях і в будь-якій формі. Вони повинні захищати дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини [3, с. 91].

Головні положення, які пронизують майже всі міжнародні правові акти, – це абсолютні заборони на жорстоке поводження з особою, передусім із дітьми. Цей принцип не має порушуватись у жодній ситуації без винятку. Але, на жаль, він порушується досить часто різними способами й у різних країнах [1, с. 90].

Україна слідом за іншими європейськими державами прийняла низку заходів щодо запобігання жорстокості та насильству над дітьми. Так, Конституція України, Закон України «Про охорону дитинства» [4], Закон України «Про соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю» [5], Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [6], Сімейний кодекс України [7], Кримінальний кодекс України [8], Кримінальний процесуальний кодекс України [9] та інші законодавчі та нормативно-правові акти визначають право дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, усебічний розвиток і гарантують захист від насильства у будь-якому його прояві [10, с. 19].

Новий підхід із використанням європейських стандартів до вирішення проблеми домашнього насильства регламентують Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019) [11] та Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» [12], нормативним підґрунтям для яких стали нормативні документи, що стосуються сімейного виховання та захисту прав дітей, які розглядалися вище: Конвенція ООН про права дитини, Європейська конвенція про здійснення прав дітей і базуються на принципах, визначених Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей [13].

Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність закладів освіти з протидії жорстокого поводження з дитиною:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Постанова КМУ від 03.10.2018 р. № 800 «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю»;
- наказ МОН України від 02.10.2018 р. № 1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами»;
- лист МОН України від 30.10.2018 р. № 1/9-656 «Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству стосовно дітей»;

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

– лист МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».

Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність закладів освіти з питань запобігання та протидії домашньому насильству:

– Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;

– Закон України «Про освіту»;

– Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків»;

– Постанова КМУ від 22.08.2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»;

– наказ МОН України від 02.10.2018 р. № 1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами»;

– лист МОН України від 30.10.2018 р. № 1/9-656 «Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству стосовно дітей»;

– лист МОН України від 27.06.2019 р. № 1/9-414 «Деякі питання щодо створення у 2019/2020 н. р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок».

Керуючись вищезазначеними документами, держава має гарантувати захист дитини від:

– усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

– втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

– залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо [14].

Конституція України є тією юридичною базою, норми якої визначають та гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини. Це такі статті Конституції України як: право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); ніхто не може зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32); право на звернення до державних інституцій (ст. 40); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); право на житло (ст. 47); права та свободи людини й громадянина захищаються судом (ст. 55); право знати свої права та обов'язки (ст. 57) [15].

Однак, незважаючи на відносно впорядковану нормативно-правову базу, результати наукових досліджень та аналіз практики щодо подолання наслідків сімейного насильства над дітьми доводять, що жорстокість і насильство продовжують поширюватися [10, с. 20].

Однак, незважаючи на позитивні зрушення у вирішенні порушеної проблеми, механізми соціально-педагогічного і правового захисту дітей від

Секція 8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

жорстокого поводження і домашнього насильства в нашій країні залишаються недосконалими та потребують значного вдосконалення і доопрацювання. Побороти дитячу злочинність лише репресивними методами неможливо, та й не є нагальним у суспільстві, яке називає себе гуманним і демократичним. Тому зараз треба виносити питання про необхідність упровадження ювенальної юстиції на державному, законодавчому рівнях, а не лише в наукових працях учених.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасимчук С. Нормативно-правовий захист дитини від насильства. *Jurnalul juridic national: teorie si practica. Національний юридичний журнал. Теорія і практика. NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE. IUNIE 2017. С. 89–92.*
2. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист : збірник документів. - К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. -Ч. II. 1998. 292 с.
3. Система захисту дітей від жорстокого поводження : [навчально-методичний посібник]. За ред.: К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. К. : Держсоцслужба, 2005. 396 с.
4. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
5. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.
6. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
8. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
10. Бутенко О. Г. Нормативно-правове забезпечення попередження жорстокого поводження та домашнього насильства над дітьми. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021 р., № 77, Т. 1. С. 18–25.
11. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2>.
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.
13. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
14. Захист прав дітей від насильства в сім'ї. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_прав_дітей_від_насильства_в_сім%27.
15. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Редакція від 21.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
16. СЕКЦІЯ 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖУРНАЛІВ ПОДІЙ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ СІМЕЙСТВА WINDOWS

*Дарина ВЕРЕТІЛЬНИК, судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Операційна система Windows є однією з найпопулярніших у світі, завдяки своїй зручності, широкому спектру функцій та підтримці різноманітного апаратного забезпечення. Ця популярність робить Windows привабливою не лише для кінцевих користувачів, але й для зловмисників, які активно шукають способи експлуатувати вразливості системи. Через широке використання Windows у корпоративному та приватному секторах, успішна атака на цю операційну систему може мати серйозні наслідки, що зумовлює необхідність ретельного моніторингу та аналізу її подій з метою захисту від кіберзагроз. Криміналістичне дослідження журналів подій Windows стає ключовим інструментом для виявлення, розслідування та запобігання таким атакам, забезпечуючи ефективний захист цифрових активів.

Варто ще раз наголосити, що криміналістичне дослідження журналів Windows є напрочуд важливим аспектом цифрової криміналістики, оскільки саме журнали подій надають детальну інформацію про активність системи та тих чи інших дій її користувачів. Журнали операційних систем сімейства Windows зберігають записи про системні події, входи та виходи користувачів, встановлення та видалення програмного забезпечення, зміни конфігурацій та інші критично важливі дії. Аналіз цих записів дозволяє відновити послідовність подій, ідентифікувати підозрілу активність та зрозуміти, як саме відбулося проникнення вірусів в систему чи кібератака.

Основними джерелами для аналізу є журнали подій, які зберігаються у форматі Event Log (EVTX) та доступні через засоби, такі як Event Viewer. Аналізуючи ці журнали можливо визначити, коли і які події відбувалися, що допомагає у встановленні точного часу інциденту та виявленні дій зловмисників. Інструменти для аналізу журналів подій дозволяють автоматизувати цей процес, отримуючи ключову інформацію та генеруючи звіти для подальшого аналізу [1]. Розуміння структури та формату журналів Windows є критично важливим для правильного їх інтерпретування та використання у судових експертизах.

Інформація, зібрана з журналів Windows, може бути використана для виявлення методів, які використовуються зловмисниками для компрометації системи. Наприклад, журнали безпеки можуть містити записи про невдалі спроби входу в систему, що може вказувати на спроби підбору паролів. Також журнали системи можуть містити інформацію про несподівані перезавантаження чи збої, які можуть бути пов'язані з

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

діяльністю шкідливого програмного забезпечення. Журнали застосунків надають відомості про специфічні події, пов'язані з певним програмним забезпеченням, що може допомогти у виявленні вразливостей або неправильних конфігурацій.

Журнали подій Windows містять різноманітну інформацію, яка є цінною для криміналістичного аналізу. Основні журнали подій включають журнали безпеки, системи та застосунків. Журнал безпеки фіксує події, пов'язані з безпекою системи, зокрема спроби входу та виходу з системи, зміни облікових записів користувачів, зміни політик безпеки та інші важливі дії, що можуть вказувати на спроби несанкціонованого доступу. Журнал системи реєструє системні події, такі як завантаження та зупинка служб, драйверів, несподівані перезавантаження, збої апаратного забезпечення та інші критичні помилки. Журнал застосунків фіксує події, пов'язані з окремими програмами, встановленими на системі, що можуть включати помилки, попередження та інші важливі повідомлення від програмного забезпечення [1, 2].

Кожен запис у журналах подій Windows містить детальну інформацію, яка включає час події, джерело, ідентифікатор події, рівень серйозності, ідентифікатор користувача та опис події. Час події є критичним для встановлення хронології інциденту та визначення точного моменту, коли сталася підозріла активність. Джерело події вказує, яка служба або програма створила запис, що допомагає ідентифікувати точне місце виникнення проблеми. Ідентифікатор події є унікальним номером, який дозволяє швидко знаходити додаткову інформацію та документацію про конкретний тип події. Рівень серйозності допомагає визначити важливість події, позначаючи її як інформаційну, попередження або критичну.

Коди подій у журналах Windows є унікальними ідентифікаторами, які допомагають точно визначити тип події, що сталася в системі. Ці коди дозволяють швидко ідентифікувати конкретні дії та їх причини, полегшуючи процес аналізу та діагностики. Наприклад, код події 4624 вказує на успішний вхід користувача в систему, тоді як код 4625 означає невдалу спробу входу. Код 7045 вказує на успішну інсталяцію служби, а код 1102 означає очищення журналу подій безпеки, що може бути індикатором спроби приховати сліди діяльності зловмисника [3]. Розуміння та інтерпретація цих кодів є важливими для відстеження подій, виявлення аномалій та побудови хронології інцидентів у процесі комп'ютерно-технічного дослідження.

Інші важливі дані включають ідентифікатор користувача, який вказує, який обліковий запис був задіяний у події, та детальний опис, що надає контекст події. Це дозволяє фахівцям з кібербезпеки визначити, які дії виконувались користувачем або системою під час виникнення події. Додатково, деякі події можуть містити інформацію про змінені файли, налаштування або інші аспекти системи, які можуть вказувати на спроби маніпуляції чи інші підозрілі дії. Аналіз цих даних дозволяє будувати повну картину подій, що відбулися в системі, і надавати детальні висновки щодо способів проникнення, методів використаних зловмисниками та можливих вразливостей системи.

Використання спеціалізованих інструментів для аналізу журналів подій дозволяє значно підвищити ефективність розслідування. Такі інструменти, як LogParser, Splunk, та інші, можуть швидко обробляти великі обсяги даних та забезпечувати зручний інтерфейс для аналізу. Вони

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

дозволяють фільтрувати події за різними критеріями, що допомагає швидко знаходити релевантну інформацію.

Одним з програмних засобів, котрий напрочуд ефективно аналізує журнали Windows є Magnet AXIOM. Він є потужним інструментом для криміналістичного дослідження журналів Windows, що значно розширює можливості аналізу цифрових доказів. Magnet AXIOM дозволяє автоматизовано збирати, аналізувати та інтерпретувати дані з журналів подій Windows, зокрема журнали безпеки, системи та застосунків. Цей інструмент інтегрує в собі різноманітні функції для виявлення підозрілої активності, створення звітів та візуалізації даних, що робить його надзвичайно ефективним у дослідженнях за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів». Завдяки можливостям Magnet AXIOM судові експерти можуть швидко і точно отримувати ключову інформацію з великих обсягів даних, що сприяє більш оперативному та детальному аналізу подій, які відбулися в системі.

Криміналістичне дослідження журналів подій Windows є критично важливим компонентом у дослідженнях за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів». Завдяки детальним записам про активність системи та користувачів, судові експерти можуть відновлювати послідовність подій, виявляти підозрілі дії та аналізувати методи, що використовуються зловмисниками. Використання таких інструментів, як Magnet AXIOM, значно підвищує ефективність цього процесу, дозволяючи швидко обробляти великі обсяги даних і отримувати релевантну інформацію. Таким чином, аналіз журналів Windows є невід'ємною частиною сучасної цифрової криміналістики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Carvey, H. (2018). Windows forensic analysis toolkit: Advanced analysis techniques for Windows 10 (4th ed.). Syngress. ISBN: 978-0128114148;
2. Tittel, E., & Stewart, M. (2019). Windows 10 forensics: Best practices for IT professionals (1st ed.). McGraw-Hill Education. ISBN: 978-1260128958;
3. Ligh, M. H., Case, A., Levy, J., & Walters, A. (2014). The art of memory forensics: Detecting malware and threats in Windows, Linux, and Mac memory (1st ed.). Wiley. ISBN: 978-1118825099.

ВІДМІННІСТЬ СЛІДІВ ЗНАРЯДДА ЗЛАМУ ТА СЛІДІВ ДІЇ СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ

Віктор ГЕРІШЕНКО, завідувач сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, перший кваліфікаційний клас судового експерта МВС України

У сучасному світі злочини, пов'язані зі зломом або незаконним проникненням у приміщення, набули значного поширення, що є наслідком як розвитку технологій, так і підвищеної винахідливості злочинців. Незважаючи на посилення заходів безпеки, злочинці постійно шукають нові методи обходу захисту, використовуючи різноманітні знаряддя для зламу. Зростання кількості

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

таких злочинів потребує від правоохоронців застосування новітніх підходів до виявлення та розслідування доказів. Особлива увага приділяється дослідженню слідів, залишених на місці злочину, адже саме вони можуть надати важливу інформацію про спосіб вчинення злочину та використане знаряддя.

Визначення та ідентифікація слідів знаряддя зламу має критичне значення для встановлення обставин проникнення та причетності конкретних осіб до скоєння злочину. Розрізнення слідів, залишених знаряддям зламу, від слідів дії сторонніх предметів дозволяє точніше реконструювати події та встановити фактичні обставини проникнення. Це особливо важливо, оскільки вірна ідентифікація слідів сприяє не лише виявленню методу злочину, але й допомагає встановити можливий інструментарій, що може бути використаний у подальшому розслідуванні для пошуку доказів і затримання підозрюваних.

Знаряддям зламу вважається предмет, який використовується для фізичного знищення або руйнування засобів захисту, що перешкоджають незаконному проникненню. Це можуть бути інструменти, такі як ломки, молотки, або інші важкі предмети, які здатні зламати замки, двері, вікна або інші бар'єри. Основна характеристика знаряддя зламу полягає в його здатності здійснювати безпосередню дію на захищений об'єкт з метою його руйнування, що залишає характерні сліди, які можуть бути ідентифіковані під час судово-експертного дослідження.

Сторонній предмет, у свою чергу, не спрямований на фізичне руйнування, але використовується для подолання захисту іншим шляхом. Це можуть бути спеціалізовані або імпровізовані відмички, які дозволяють обійти замкові механізми без їх пошкодження. Такі предмети залишають інші, менш виражені сліди, які також можуть бути виявлені під час експертизи, але які важче інтерпретувати через відсутність очевидних ознак руйнування. Визначення різниці між слідами знаряддя зламу та сторонніх предметів є критично важливим для точного відтворення обставин злочину та ідентифікації методів, які були використані для незаконного проникнення.

Найпоширенішими методами несанкціонованого подолання захисту є використання фізичного зламу за допомогою спеціалізованих інструментів. Фізичний злам передбачає застосування сили для руйнування елементів захисту. Злочинці використовують інструменти, здатні зламати або пошкодити захищений об'єкт. Цей метод залишає на місці злочину очевидні сліди руйнування, які можуть бути ідентифіковані.

Іншим методом є обхід механізмів без їх фізичного руйнування. Використання відмичок, скоб, шпильок та інших тонких інструментів дозволяє зловмисникам відкрити замки або інші захисні механізми, не залишаючи при цьому значних слідів. Цей метод вимагає від злочинця певних навичок і досвіду, проте він є ефективним у випадках, коли замкові системи не мають високого рівня захисту. Важливість цього методу полягає в його прихованості, оскільки сліди сторонніх предметів можуть бути неочевидними, що ускладнює їх ідентифікацію та встановлення факту злочину під час розслідування.

Відмінності в слідовій інформації, залишеній різними засобами несанкціонованого подолання захисту, є ключовим аспектом у процесі криміналістичного дослідження. Знаряддя зламу, зазвичай залишає чіткі та очевидні сліди, які легко виявити на місці злочину. Наприклад, використання ломака призводить до утворення деформацій на поверхні перешкоди. Такі сліди мають певну структуру, яка може вказувати на тип інструменту та силу, з якою він був застосований. Ці характеристики дозволяють експертам не лише

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

ідентифікувати знаряддя злочину, але й зробити висновки щодо обставин його використання.

Сліди, залишені сторонніми предметами, мають зовсім інший характер і вимагають ретельнішого дослідження. Оскільки сторонні предмети, такі як відмички або інші тонкі інструменти, призначені для обходу замкових механізмів без їх фізичного пошкодження, їх сліди зазвичай менш виражені та важко помітні. Часто це можуть бути дрібні подряпини або відбитки на внутрішніх механізмах замка, які помітні лише під мікроскопом або за допомогою спеціальних технічних засобів.

Таким чином, відмінності в слідовій інформації між слідами знаряддя зламу та слідами сторонніх предметів мають вирішальне значення для встановлення методу злочину. Перший тип слідів дозволяє швидко ідентифікувати акт фізичного руйнування, тоді як другий вимагає більш детального дослідження для встановлення факту злочину.

Фіксація слідів несанкціонованого подолання захисту різними методами потребує особливої уваги до деталей, оскільки різні засоби злочину залишають різні типи слідів. Одним із основних методів фіксації слідів фізичного зламу є макрофотографія, яка дозволяє детально відобразити сліди руйнування. При цьому використовуються різні типи освітлення, що дозволяє підкреслити текстуру слідів. Окрім фотографування, часто застосовується виготовлення відливків слідів за допомогою спеціальних гіпсових або силіконових сумішей, які дозволяють зберегти тривимірну структуру пошкоджень для подальшого дослідження та експертизи.

Для фіксації слідів, залишених сторонніми предметами, які не спричиняють фізичного руйнування, використовуються більш делікатні методи. Наприклад, при роботі з відмичками, важливо зафіксувати мікросліди, які можуть бути практично невидимими неозброєним оком. Для цього застосовується мікрофотографія з високою роздільною здатністю, а також використання різних хімічних реактивів, що дозволяють виявити сліди на різних поверхнях. Ці методи дозволяють забезпечити комплексний підхід до фіксації слідової інформації, що є критично важливим для точного встановлення обставин злочину.

Відмінності між слідами знаряддя зламу та слідами дії сторонніх предметів полягають у характері залишених пошкоджень і методах їх фіксації. Сліди знаряддя зламу, спрямовані на фізичне руйнування засобів захисту, є більш вираженими, часто включають деформації та пошкодження, які можна легко ідентифікувати і задокументувати за допомогою макрофотографії та відливків. Сліди сторонніх предметів, що використовуються для обхідного проникнення без руйнування, менш помітні та потребують більш делікатних методів фіксації, таких як мікрофотографія і хімічний аналіз. Ці відмінності мають ключове значення для точного встановлення способу вчинення злочину та ідентифікації використаних інструментів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буринський, А. С. (2018). Криміналістичне дослідження слідів злочину: Теорія і практика. Київ: Алерта.
2. Карпенко, В. І. (2015). Судова експертиза слідів на місці злочину: Практичний посібник для слідчих та експертів. Харків: Право.
3. Костюк, М. О. (2021). Методи фіксації слідової інформації у криміналістиці. Львів: Світ.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ, ЗАХИЩЕНИХ ПАРОЛЕМ

*Олександр ГОЖИЙ, старший судовий експерт
відділ комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Методи криміналістичного дослідження мобільних телефонів включають кілька ключових аспектів, які дозволяють отримувати важливу інформацію для органів досудового розслідування чи суду. Серед таких методів варто виділити фізичний огляд пристрою, логічний аналіз даних та фізичний аналіз пам'яті.

Фізичний огляд включає аналіз зовнішніх пошкоджень, маркування, серійних номерів та інших унікальних ідентифікаторів, що може дати початкову інформацію про стан та історію використання пристрою.

Логічний аналіз даних дозволяє отримувати доступ до інформації, яка зберігається в системних файлах, додатках та інших логічних структурах телефону. Цей метод передбачає використання спеціалізованих програмних засобів для вилучення контактів, повідомлень, журналів дзвінків, медіафайлів та інших важливих даних. Логічний аналіз часто використовується, коли фізичний доступ до пам'яті обмежений або коли необхідно зберегти цілісність даних.

Фізичний аналіз пам'яті є більш складним і технічно вимогливим методом, який включає зняття та аналіз флеш-пам'яті пристрою. Це дозволяє відновлювати видалені дані, аналізувати структуровану та неструктуровану інформацію та отримувати доступ до даних, які не можуть бути вилучені іншими методами. Фізичний аналіз часто використовується у випадках, коли пристрій сильно пошкоджено або зашифровано.

Однак криміналістичне дослідження мобільних телефонів захищених паролем є актуальною проблемою. Це обумовлено зростанням використання складних методів шифрування та автентифікації. Однією з основних проблем є обмежений доступ до даних, оскільки сучасні мобільні телефони використовують різні типи захисту, включаючи паролі, PIN-коди, біометричні дані та двофакторну автентифікацію. Ці методи захисту суттєво ускладнюють процес отримання інформації без відповідних дозволів або технологічних засобів для їх обходу [1].

Найбільшою проблемою є той факт, що використання спеціалізованих інструментів та технік для розблокування та аналізу захищених телефонів завжди потребує висококваліфікованих спеціалістів та вартісного програмно-апаратного забезпечення. Фактично ж проблема доступу до захищених паролем мобільних телефонів залишається складною та багатогранною, вимагаючи від судових експертів постійного вдосконалення своїх навичок та методів.

Методи криміналістичного дослідження мобільних телефонів, захищених паролем, включають використання різноманітних технічних та програмних засобів для подолання захисних механізмів і вилучення даних. Одним із ключових методів є використання спеціалізованого програмного забезпечення для зняття паролів та розблокування пристроїв. Ці інструменти можуть виконувати брутфорс-атаки, використовуючи різні комбінації паролів, або експлуатувати відомі вразливості операційної системи для отримання доступу до захищених даних.

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Іншим важливим методом є використання апаратних засобів, таких як джейлбрейк або рутинг. Ці процедури дозволяють отримати повний доступ до файлової системи мобільного телефону, обходячи стандартні захисні механізми. Хоча ці методи можуть порушувати гарантійні зобов'язання виробника, вони є ефективними для вилучення даних з пристроїв, які неможливо розблокувати програмними методами.

Також варто зауважити, що розвиток технологій біометричної автентифікації вимагає від судових експертів адаптації методів дослідження. Використання фальшивих відбитків пальців, моделей обличчя або інших біометричних даних може дозволити обійти захист і отримати доступ до телефону, однак ці методи є технічно складними та етично спірними, тому їх використання повинно бути добре обґрунтованим і здійснюватися відповідно до правових норм.

Розглянемо деякі програмні засоби для зняття парольного захисту з мобільних телефонів, котрі є найважливішими в арсеналі судових експертів.

Одним із найпоширеніших програмних рішень є Cellebrite UFED, який дозволяє вилучати дані з мобільних пристроїв різних виробників, включаючи захищені паролем телефони [2,3]. Cellebrite використовує методи брутфорс-атаки та інші техніки для обходу захисних механізмів, що дозволяє отримувати доступ до контактів, повідомлень, журналів дзвінків, медіафайлів та інших даних.

Passware Kit Mobile є спеціалізованим програмним забезпеченням, яке допомагає розблокувати мобільні пристрої та вилучати зашифровані дані. Passware використовує різні методи, включаючи брутфорс-атаки та використання графічних процесорів для прискорення процесу зняття захисту [2,3]. Цей інструмент підтримує широкий спектр мобільних телефонів та може бути інтегрований з іншими криміналістичними інструментами для забезпечення комплексного аналізу даних. Використання Passware Kit Mobile дозволяє ефективно долати захисні механізми та отримувати доступ до інформації, що має цінність для матеріалів кримінального провадження.

Якщо спробувати оцінити ефективність програмних засобів для зняття парольного захисту з мобільних телефонів, то можемо дійти до висновку, що вона залежить від декількох ключових чинників, таких як модель телефону, версія операційної системи, складність паролю та наявність вразливостей в програмному забезпеченні. Деякі програмні засоби можуть бути обмежені в підтримці певних моделей телефонів або версій операційних систем. Нові моделі телефонів, які використовують останні версії операційної системи, можуть бути складнішими для розблокування через високий рівень захисту. Також суттєвий вплив має складність паролю або тип захисту, наприклад використання біометричних даних може значно ускладнювати процес розблокування.

Зауважимо, що програмне забезпечення, яке регулярно оновлюється і підтримується, може мати кращі шанси на успішне зняття захисту, оскільки воно враховує останні зміни в безпеці та нові методи захисту, які використовуються в сучасних пристроях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Reiber, L. (2016). *Mobile Forensic Investigations: A Guide to Evidence Collection, Analysis, and Presentation*. McGraw-Hill Education;
2. Daniel, L. E., & Daniel, L. E. (2012). *Digital Forensics for Legal Professionals: Understanding Digital Evidence From the Warrant to the Courtroom*. Syngress;
3. Baggili, I., Marrington, A., & Moore, R. (2018). *Forensic Examination of Digital Evidence: A Guide for Law Enforcement*. Springer.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ
СТ. 245 КПК УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ
БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ**

Аліна ГУНЬКО, ад'юнкт

НК – Оксана ПЧЕЛІНА, д-р юрид. наук, професор

Харківський національний університет внутрішніх справ

Успішне розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту в більшості випадків залежить від якості проведення першочергових слідчих (розшукових) дій. Зокрема, невід'ємну частину при розслідуванні даної категорії кримінальних правопорушень становить отримана інформація з технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. До таких приладів, можна віднести: портативні відео реєстратори які знаходяться у транспортних засобах, у працівників поліції, відеокамер вуличних спостережень, мобільні телефони, стаціонарні системи, які встановлюються в публічно доступних місцях та призначені для здійснення фото-і кінозйомки, відеозапису з метою охорони публічної безпеки чи власності, безпеки дорожнього руху, громадського порядку, здійснення фіксування правопорушень, тощо. На зазначених засобах фіксування може міститися інформація, що в сукупності має значення для доказування в кримінальному провадженні, тому перед слідчим постає питання у допустимості отриманих доказів.

Проаналізувавши єдиний державний реєстр судових рішень, вбачається, що слідчому з метою вилучення інформації з технічних засобів, що мають функції відео чи фото фіксації, до 15 березня 2022 року потребувалось звертатися до слідчого судді з клопотанням про отримання тимчасового доступу до речей та документів, який полягає у наданні особою, у володінні якої знаходяться речі та документи, можливості ознайомитися з ними, зробити копії та вилучити їх. Дана процесуальна дія значно знижує ефективність досудового розслідування, адже потребує певного часу на написання, затвердження клопотання та його розгляду слідчим суддею. Тому КПК України доповнено ст. 245 [1] з метою швидкого, повного і неупередженого розслідування кримінальних проваджень, сприяння посиленню можливості органів досудового розслідування щодо розкриття справ «за гарячими слідами» та не потребує судового контролю, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 307 Цивільного кодексу України згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру [2].

Таким чином, враховуючи новизну даної норми та відсутності певного алгоритму дій у працівників поліції, розглянемо **особливості проведення слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 245¹ КПК України** під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. Так, вказана норма надає право слідчому отримувати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису на підставі постанови прокурора чи слідчого у тому випадку якщо це особа, яка

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

є власником або володільцем відповідних приладів або засобів, необхідних для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, копій фото- або кінозйомки, відеозапису, та здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі, за виключенням місць, що відносяться до приватних помешкань осіб [3]. Тобто слідчий має право вилучити зазначену інформацію тільки в особи, яка є власником чи володільцем, та у випадку, коли запис (зйомка) здійснені у публічно доступних місцях. У разі проведення зйомки у місцях, що відносяться до приватних помешкань осіб, слідчому потрібно отримувати дану інформацію за допомогою тимчасового доступу до речей та документів. Оскільки в більшості випадків дорожньо-транспортні пригоди здійснюються у публічно доступних місцях, при їх розслідуванні доцільніше проводити процесуальну дію, передбачену ст. 245¹ КПК України. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, проводиться виключно в рамках вже відкритого кримінального провадження, до внесення відомостей в Єдиного реєстру досудового розслідування всі слідчі (розшукові) дії, крім проведення огляду місця події (ст. 214 КПК України), забороняється та тягне за собою правові наслідки у вигляді настання недопустимості доказів. Вказана дія здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора та, за необхідності, за участю спеціаліста. Обов'язковою вимогою проведення цієї дії є пред'явлення постанови слідчого, прокурора особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів. Інформація отримується у присутності слідчого, прокурора шляхом самостійного копіювання особою, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, або копіювання такою особою за участю спеціаліста відповідних записів на носії, які надаються слідчим, прокурором. Надання таких копій на носіях, особи, яка є власником або володільцем відповідних приладів та засобів, здійснюється за бажанням такої особи. У подальшому після проведення даної слідчої дії складається протокол згідно з вимогами ст. 103, 104 КПК України. У протоколі повинна бути відображена наступна інформація: докладно описано порядок проведення та обов'язково зазначено, на який носій було здійснено копіювання із зазначенням ідентифікуючих його ознак. Такий носій, по суті, є додатком до протоколу [3].

Отже, беручи до уваги вищевикладене, проведення слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 245 КПК, надає слідчому переваги у часі, адже оминає шлях отримання ухвали слідчого судді і тим самим пришвидшує хід отримання доказової інформації, що міститься на відповідних технічних засобах. Ця перевага для розслідування кримінальних правопорушень щодо дорожньо-транспортних пригод є важливою, адже у більшості випадків відео зберігаються один день чи декілька тижнів і отримання ухвали слідчого судді призвело б до затримки проведення цієї дії та знищення інформації, що міститься на технічних засобах. **Також потрібно брати до уваги, що вказана дія є допустимою та може використовуватися у суді у вигляді доказу. Однак є інші думки науковців, згідно з якими** положення ст. 245¹ КПК України повинні використовуватися виключно дізнавачами у рамках досудового розслідування кримінального проступку, а не слідчим. На їх думку, у разі використання даної норми слідчим, отримані докази не

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

відноситимуться до належних та допустимих, так як у ч. 2 ст. 84 КПК України не виокремлено окремо доказ у вигляді показання з технічних засобів. Однак, провівши аналіз положень ст. 245¹ КПК України, вважаємо, що слідчий має повне право їх застосовувати під час досудового розслідування злочинів. Обґрунтовуючи свою позицію, зазначимо, що у самій статті зазначений конкретний суб'єкт проведення слідчої (розшукової) дії, тобто слідчий чи прокурор, також під час проведення цієї дії складається процесуальний документ (протокол). Тобто отримана інформація виступає вже додатком до протоколу, а таким чином відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України відноситься до процесуальних джерел доказів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15.03.2022 № 2137-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20> (дата звернення: 12.08.2024).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності досудового розслідування за «гарячими слідами» та протидії кібератакам». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245217> (дата звернення 12.08.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Аліна ГУТНИК, докторка філософії у галузі права, доцентка кафедри права та публічного управління

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

Єлизавета КОЦЬ, докторка філософії у галузі права, доцентка кафедри кримінального процесу та криміналістики

Львівський державний університет внутрішніх справ

Можливість вручення повідомлення про підозру через соціальні мережі активно піднімається у наукових розвідках, особливо у випадках коли особа проживає на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора. Направлення повідомлення конкретному адресату збільшує шанси його прочитання, аніж коли його публікують на вебсайті Офісу Генпрокурора чи у газеті «Урядовий кур'єр». Як зазначають О. Литвиненко та О. Груздь особа, яка вчинили кримінальне правопорушення навряд чи буде моніторити ці сайти. Тож, «якість здійснення такої процесуальної дії та досудового розслідування в цілому не матиме ефективності» [1, с. 39].

Використання соціальних мереж для вручення повідомлення про підозру має багато переваг: 1) дані облікового запису особи у соціальних мережах може бути у вільному доступі; 2) Інтернет може працювати там, де не працюють мобільні оператори; 3) якщо користувач активний у соцмережах – існує висока ймовірність того, що особа дізнається про

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

відкрите щодо неї провадження; 4) вартість відправки повідомлення не залежить від кількості відправлених повідомлень [2, с. 276].

Водночас, використання соціальних мереж для вручення повідомлень має певні недоліки. По-перше, одна особа може мати декілька сторінок у соціальних мережах, або ж не мати зовсім. Так, за даними звіту «Digital 2024: Global Overview Report» світова аудиторія соцмереж у 2024 перевищила 5 млрд користувачів. Проте в дослідженні використовується поняття «social media user identities». Тобто ці дані — це число акаунтів, а не користувачів, а одній людині може належати кілька акаунтів [3; 4].

Також, можна легко створити фейковий акаунт, у якому використовувати чужі фото та дані. Наприклад, 12.02.2020 компанія «Facebook» повідомила: «Сьогодні ми видалили 78 облікових записів Facebook, 11 сторінок, 29 груп та чотири облікові записи Instagram за порушення нашої політики щодо іноземного втручання або втручання уряду. Ця діяльність походить з росії та зосереджена насамперед на Україні та сусідніх країнах»... «Люди, які стояли за цією діяльністю, видавали себе за місцевих, використовуючи фейкові акаунти. Як зазначається, деякі з цих людей представлялись журналістами і намагалися зв'язатися з політиками, громадськими діячами та журналістами» [5; 6]. Обліковий запис також може бути зламано, втрачено. Тож, важливо переконатися, що сторінка у соцмережах, на яку надсилається повідомлення про підозру належить саме тій людині, сторінка не є фейковою, а доступ до неї не втрачено.

По-друге, незрозуміло з якого облікового запису слідчий, дізнавач чи прокурор має надсилати це повідомлення про підозру? Використання особистого облікового запису працівника для надсилання повідомлення про підозру може нести певні ризики. На особистих сторінках можуть бути оприлюднені особисті дані слідчого, дізнавача, прокурора, фотографії сім'ї тощо, які можуть бути використані згодом для помсти. Саму сторінку можуть зламати та розповсюдити особисте листування, фото чи відео працівника, скористатися нею з метою шахрайства.

Можливе використання акаунту установи (наприклад створити сторінку районного відділу поліції, окружної прокуратури тощо). Однак, проблемним буде надання доступу (логіну і паролю) усім слідчим, дізнавачам чи прокурорам. Можна звісно закріпити одну людину, яка буде відповідальна за надсилання повідомлень у соціальній мережі. Але обліковий запис, який не буде містити дописів, особистих даних може не викликати довіри у осіб, яким надсилають повідомлення про підозру. Такі повідомлення можуть автоматично приходити у «Спам», тож користувач може їх не побачити. Звісно, теж існують ризики зламу сторінки, а відновити її буде практично неможливо через відсутність особистої інформації.

По-третє, відсутня законодавчо закріплена можливість здійснювати повідомлення у кримінальному процесі через соціальні мережі, наприклад «Фейсбук», та різні інтернет-додатки, такі як «Вотсап», «Вайбер», «Скайп» чи «Телеграм», «Дія» тощо [7, с. 146]. Адже допоки такий спосіб вручення не передбачений у КПК – сторона обвинувачення не зобов'язана його використовувати. Проте, з метою належного інформування особи, що проти неї розпочато процес переслідування відповідні зміни слід передбачити у КПК. Так, раніше, ми пропонували доповнити ст. 135 КПК вимогою щодо надсилання документів у соціальні мережі, а ст. 297-5 КПК – вимогою щодо

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

надсилання документів електронною поштою та у соціальній мережі [2, с. 276]. Однак, з огляду на описані вище ризики, вважаємо що вручення повідомлень не може здійснюватися виключно через соціальні мережі навіть після доповнення КПК відповідними нормами. Такий спосіб вручення повідомлень повинен відбуватися разом із способами, які визначені у ст. 135 КПК чи ст. 297-5 КПК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвиненко О.Г., Груздь О.І. Окремі питання повідомлення про підозру. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. №2 (87). С. 37–42. DOI 10.32782/2523-4269-2024-87-37–42.
2. Гутник А., Коць Є. Проблемні аспекти вручення процесуальних документів особі, яка перебуває на тимчасово окупованій території або на території держави-агресора. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 271–279. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-271-279.
3. Digital 2024: Global Overview Report. Simon Kemp. 31.12.2024. *Datareportal*. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report> (дата звернення: 13.09.2024).
4. Баловсяк Н. Популярність соцмереж і можливості для брендів. Як людство взаємодіє з цифровими технологіями — звіт Digital 2024. 26.03.2024. *Медіамейкер*. URL: <https://mediamaker.me/yak-lyudstvo-vzayemodiye-z-czyfrovymy-tehnologiyamy-zvit-digital-2024-8566/> (дата звернення: 13.09.2024).
5. Facebook видалив мережу акаунтів спецслужб РФ, що діяла в Україні. *Укрінформ*. 12.02.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2874921-facebook-vidaliv-merezu-akauntiv-specsluzb-rf-so-diala-v-ukraini.html> (дата звернення: 13.09.2024).
6. Nathaniel Gleicher, Head of Security Policy. Removing Coordinated Inauthentic Behavior From Russia, Iran, Vietnam and Myanmar. 12.02.2020. *Meta*. URL: <https://about.fb.com/news/2020/02/removing-coordinated-inauthentic-behavior/> (дата звернення: 13.09.2024).
7. Приймак І. В. Теорія та практика здійснення повідомлення у кримінальному провадженні в ході досудового розслідування: монографія / за наук. ред. І. І. Татарина. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2023. 228 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІДЛИВОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Руслан КАЛІНІЧЕНКО, головний судовий експерт
відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

У сучасному світі, де інформаційні технології пронизують майже всі сфери людської діяльності, шкідливе програмне забезпечення (віруси) стає дедалі більшою загрозою для безпеки інформаційних систем. Віруси можуть завдати серйозної шкоди, від крадіжки особистих даних до порушення роботи цілих організацій. З кожним роком кількість і складність таких загроз зростає, що робить проблему кібербезпеки однією з найбільш актуальних. Сучасні віруси можуть швидко розповсюджуватися через Інтернет, використовуючи різноманітні методи інфікування, такі як фішингові атаки, шкідливі вкладення в електронній пошті та заражені веб-сайти [1,2].

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Зловмисники активно використовують шкідливе програмне забезпечення для досягнення різноманітних цілей, починаючи від фінансової вигоди і закінчуючи шпигунством та саботажем. Розвиток технологій сприяє створенню більш витончених вірусів, які важко виявити та нейтралізувати традиційними методами. Використання вірусів у сучасних кіберзлочинах стає все більш частим явищем, що змушує організації та уряди інвестувати значні ресурси у розробку нових методів захисту та протидії цим загрозам. Таким чином, дослідження шкідливого програмного забезпечення залишається надзвичайно важливим напрямом у сфері комп'ютерної криміналістики та кібербезпеки.

Вірусні атаки стали важливим елементом гібридної війни росіян проти України, де традиційні методи ведення бойових дій доповнюються кібернетичними операціями. У такому контексті шкідливе програмне забезпечення використовується для дестабілізації критичної інфраструктури, зламу урядових і військових систем, поширення дезінформації та саботажу. Вірусні атаки дозволяють здійснювати вплив на противника без прямої військової агресії, створюючи хаос і невпевненість у суспільстві. Це робить їх надзвичайно ефективним інструментом у сучасних конфліктах, де інформаційна війна та кібернетичні атаки можуть мати таке ж руйнівне значення, як і фізичні удари [2]. Застосування таких атак у гібридній війні підкреслює необхідність поглиблених досліджень у сфері кібербезпеки та розробки ефективних механізмів протидії, щоб захистити держави та їх громадян від нових форм агресії.

Антивірусне програмне забезпечення відіграє ключову роль у розпізнаванні та нейтралізації шкідливих програм у досліджуваних системах. Воно використовує різноманітні методи для виявлення вірусів, включаючи сигнатурний аналіз, поведінковий аналіз, а також методи машинного навчання. Сигнатурний аналіз дозволяє ідентифікувати відомі віруси за їх характерними ознаками, в той час як поведінковий аналіз спрямований на виявлення підозрілої активності програм, що може свідчити про присутність нових або модифікованих загроз. Сучасні антивірусні рішення також інтегрують технології машинного навчання, що дозволяють їм адаптуватися до нових типів вірусів та виявляти навіть ті загрози, які раніше не були відомі. Використання антивірусного програмного забезпечення у комп'ютерній криміналістиці є важливим етапом у процесі аналізу та дослідження систем, оскільки воно допомагає швидко ідентифікувати та ізолювати шкідливе програмне забезпечення, тим самим запобігаючи подальшому поширенню загроз і забезпечуючи безпеку інформаційних ресурсів.

Приклади успішного використання антивірусного програмного забезпечення для криміналістичного виявлення шкідливого програмного забезпечення демонструють його ефективність у розслідуванні кіберзлочинів. Наприклад, у справі одного з найбільших кіберзлочинних угруповань, що займалося поширенням вірусу Zeus, антивірусне програмне забезпечення зіграло вирішальну роль у виявленні та нейтралізації шкідливого коду [2,3]. Завдяки застосуванню антивірусних технологій фахівці змогли виявити та аналізувати ключові компоненти вірусу, що дозволило зібрати необхідні докази для подальшого притягнення злочинців до відповідальності. Інший приклад стосується зупинки поширення вірусу WannaCry, який у 2017 році спричинив масові зараження по всьому світу. Антивірусне програмне забезпечення, яке використовувалося під час розслідувань, допомогло виявити вразливості, використані вірусом, і

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

нейтралізувати його на ранніх етапах, що запобігло подальшим втратам даних і фінансових ресурсів [3]. Ці випадки підтверджують важливість антивірусного програмного забезпечення як інструмента комп'ютерної криміналістики, що дозволяє швидко та ефективно виявляти та знешкоджувати шкідливе програмне забезпечення.

У контексті судових експертиз, де важливо дотримуватися високих стандартів правової і технічної точності, використання антивірусного програмного забезпечення має відповідати суворим вимогам. В Україні для цього можуть застосовуватися лише ті антивірусні засоби, які пройшли сертифікацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Ця сертифікація гарантує, що програмне забезпечення відповідає національним стандартам безпеки і може бути використане для збирання доказів у судових справах. Сертифіковані антивірусні програми забезпечують надійність результатів, що особливо важливо у кримінальних розслідуваннях, де точність і легітимність зібраних доказів мають вирішальне значення. Застосування несертифікованого програмного забезпечення може поставити під сумнів правомірність отриманих результатів і призвести до їхнього відхилення судом. Таким чином, дотримання вимог щодо сертифікації є необхідною умовою для забезпечення належної якості та законності проведення судових експертиз у сфері кібербезпеки.

У підсумку, шкідливе програмне забезпечення залишається серйозною загрозою в сучасному світі, особливо в умовах гібридної війни. Антивірусне програмне забезпечення є критичним інструментом для виявлення та нейтралізації цих загроз, що підтверджується успішними прикладами його застосування в криміналістичних розслідуваннях. Важливо також підкреслити, що для забезпечення правової легітимності результатів судових експертиз в Україні використовуються лише сертифіковані антивірусні рішення, що гарантує їхню надійність та відповідність національним стандартам безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Casey, E. (2011). Digital evidence and computer crime: Forensic science, computers, and the Internet (3rd ed.). Academic Press. ISBN: 978-0123742681;
2. Sammons, J. (2015). The basics of digital forensics: The primer for getting started in digital forensics (2nd ed.). Syngress. ISBN: 978-0128016350;
3. Nelson, B., Phillips, A., & Steuart, C. (2018). Guide to computer forensics and investigations (6th ed.). Cengage Learning. ISBN: 978-1337568944.

ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ

*Валерій КОЖЕВНИКОВ, завідувач відділу криміналістичних видів досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Система правосуддя відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права та справедливого вирішення правових спорів. Одним важливих інструментів, що сприяє досягненню цієї мети, є судова експертиза. Вона являє собою процес залучення кваліфікованих експертів у

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

різних галузях знань для надання об'єктивних висновків, які можуть слугувати доказами у справах, що розглядаються судами [1, с. 15].

Одним із дієвих інструментів для встановлення істини у справах, особливо в тих, що вимагають спеціальних знань та досвіду є судова експертиза. Експерти при проведенні досліджень використовують свої професійні навички та знання для проведення глибокого аналізу та надання об'єктивних висновків, спираються на науковий підхід та застосовують спеціальні знання. Це допомагає суду об'єктивно оцінити факти та обставини справи, особливо в складних питаннях, де суд не має достатніх компетенцій для самостійної оцінки ситуації.

Одним з важливих видів судової експертизи є почеркознавча експертиза. У спеціальній літературі під почеркознавчою експертизою пропонують розуміти дослідження, що проводиться експертом, котрий наділений спеціальними знаннями у галузі судового почеркознавства, та здійснюється відповідно до вимог кримінального процесуального та цивільного процесуального законодавства з метою встановлення та з'ясування фактів і фактичних обставин, що мають доказове значення у кримінальних і цивільних справах [2, с. 58].

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, у т.ч. обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових), а також підпису.

Такою експертизою вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання встановлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів, що заважають природних: хворобливий стан, хронічні захворювання, вікові зміни; тимчасових зовнішніх: незвичне тримання засобу для писання, незвична поза, обмеження зорового контролю тощо; тимчасових внутрішніх: алкогольне сп'яніння, фармакологічні, наркотичні засоби тощо; штучних: викривлення письма зміненими рухами); визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком [3].

Таким чином, методи почеркознавчої експертизи дозволяють встановити особу, що виконала рукописний текст чи підпис, та розкрити обставини, за яких він був виконаний.

Разом з цим, проведення дослідження рукописних об'єктів є досить складною діяльністю, котра характеризується рядом складнощів і власне їх притаманною специфікою. Задля забезпечення виконання класифікаційних, ідентифікаційних, діагностичних завдань, важливо на етапі його призначення дотримуватися ряду специфічних вимог.

Насамперед це стосується надання ініціатором проведення експертизи необхідних зразків почерку чи підпису [4, с. 166]. На практиці провести ідентифікаційну почеркознавчу експертизу в деяких випадках неможливо без одержання достатньої кількості якісних зразків для порівняння, а саме – вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків почерку (підпису) особи, що перевіряється, відібраних з дотриманням процесуальних вимог.

А саме, необхідно щоб зразки були відомого походження (від конкретної особи), щоб були співставні із досліджуваним об'єктом за способом та умовами виконання (один і той же матеріал письма, пишучий прилад, основа для виконання документу, поза, темп, вид виконання (скоропис, друковані літери, цифри і т. д.); часом виконання (зразки та досліджуваний рукопис повинні бути виконані в максимально наближений час): виконані на одній мові, за змістом, характером і цільовим призначенням (документ подібний досліджуваному). Достатня ж кількість зразків означає такий їх обсяг, котрий гарантує можливість повного та всебічного зіставлення усіх ознак, які знаходяться в рукописі

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

(почерку, підписі), що досліджується. При визначенні кількості вільних зразків, необхідних для судової почеркознавчої експертизи, слід виходити з наступних обставин: – обсягу рукописного матеріалу досліджуваного документа: чим менше обсяг, тим більше потрібно зразків; – наскільки повно вдалося надати зразки, що відповідають вище зазначеним умовам: чим менше вони відповідають цим вимогам, тим більше потрібно зібрати зразків [5, с. 24–26].

Окрім цього, експертиза може бути тривалим процесом, що може призвести до затягування розгляду справи у суді. І це не завжди пов'язано із складністю проведення зазначеного виду експертизи, а залежить від ряду помилок, які допускаються ініціаторами призначення почеркознавчої експертизи. До них можливо віднести надання на експертне дослідження копій документів рукописного тексту, не надання за потреби відомостей про стан здоров'я виконавця тексту, підпису тощо, зокрема, про захворювання нервової системи, не надання інформації про умови виконання досліджуваного підпису або рукописного тексту (положення особи під час письма, характер освітлення, незручне тримання письмового приладдя, використання незвичного письмового приладдя, чи виконувався рукописний текст або підпис під впливом збиваючих факторів природного або штучного характеру тощо).

Наявність таких помилок зумовлює ряд переписок з ініціатором, направлення клопотань про надання додаткових зразків чи уточнення питань. Відповідно до нормативних документів [6], на час вирішення клопотань проведення експертизи призупиняється на термін до 45 днів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що судова експертиза, на прикладі почеркознавчої експертизи, відіграє ключову роль у системі правосуддя, забезпечуючи суди об'єктивними даними та висновками фахівців. Результативність такого дослідження зумовлена дотриманням ряду вимог, що визначені методиками проведення цього виду експертиз та вироблені практичним досвідом фахівців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грачова Р. І. Судова експертиза: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Харків: Право, 2022. 392 с.
2. Юзишина Т. В. Проблематика проведення судово-почеркознавчої експертизи при ідентифікаційному дослідженні почерку та підписів в електронних документах. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2023. № 1 (25). С. 56–61.
3. Наказ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 07.08.2024 р.).
4. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Чаплинський К.О., Лускатов О.В., Пиріг І.В., Плетенець В.М., Чаплинська Ю.А. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
5. Судово-почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення [Текст] : метод. рекомендації / В. В. Юсупов, Є. Ю. Свобода, О. М. Шрамко, Ю. О. Пілюков, А. А. Саковський. Київ : НАВС, 2023. 46 с.
6. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 №591 // Офіційний вісник України, 2017, № 73 (19.09.2017), ст. 2254.

НАУКОВІ УЯВЛЕННЯ ПРО ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛІСТИКИ

*Марина МАР'ЯН, головний судовий експерт
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Розвиток процесуальної думки наприкінці 19 століття та потреби практики створили умови для відгалуження від фундаментальних правових галузей знань багатьох спеціальних, які мали спочатку прикладний характер. Це були судова медицина, криміналістика, судова психологія та інші.

Уперше про криміналістику як систему спеціальних знань згадав Г. Гросс у своїй роботі «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1892 р.). Г. Гросс предмет криміналістики визначив так: «Криміналістика по своїй суті починається там., «де встановлюють».., яким саме способом вчиняються злочини? Як досліджувати ці способи і розкривати їх, які були мотиви що спричинили до злочину, яка була мета – про все це нам не говорить ні кримінальне право, ні процес. Все це складає предмет криміналістики».

Наступні визначення предмета криміналістики є вдосконаленням основних положень, які були зазначені ще у Г. Гросса. Так, С.Н. Трегубов писав, що предметом криміналістики є «використання методів природничих наук і технічних знань при розкритті злочинів і встановленні особистості злочинця».

Криміналістика, так само як і інші науки, для пізнання свого предмета повинна мати свої методи, котрі мають входити у структуру предмета. Вперше про це заявив Б. М. Шавер, який відзначив самостійність науки криміналістики в її «прийомах і методах виявлення та дослідження доказів, які використовуються з метою розкриття злочинів, виявлення і впізнання злочинця». Проте деякі вчені, наприклад С.М. Строгович, вважали криміналістику лише технікою, а тактику і методику розслідування злочинів предметом кримінального процесу, а не криміналістики.

Криміналістика – це юридична наука, яка виникла у надрах кримінального процесу у минулому столітті як сукупність технічних засобів і тактичних прийомів, а також способів їх використання для розкриття злочинів. Це означає, що криміналістика вивчає злочин. Проте злочин є предметом пізнання інших наук, які досліджують деякі специфічні сторони, властивості і особливості злочинної діяльності для боротьби з нею. В цьому аспекті криміналістика має свій предмет пізнання [1, 38].

Злочин є складним соціальним явищем, яке характеризується своєю структурою, зв'язками і відношенням між його елементами. Пізнані та кількісно відтворені відношення набувають властивостей закономірностей, що належать саме цій структурі. Тому криміналістика досліджує злочин передусім як динамічний процес, тобто його діяльну сторону.

Криміналістику цікавить безпосередньо предмет, на який був спрямований злочин, тому що між ним і злочинцем була взаємодія. Встановлення відношень і взаємозв'язків між предметом посягання і суб'єктом злочину має безпосереднє значення для його розшуку і встановлення особистості злочинця.

Закономірності, що вивчає криміналістика, входять в її предмет як елементи. Подія злочину розкриває діяльність суб'єктів у матеріальному середовищі, в результаті якої виникають сліди злочину – джерела доказової інформації. У природі все взаємопов'язано і взаємообумовлено. Злочинна

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

діяльність не виняток. Сліди-відображення виникають за загальними законами діалектики і несуть необхідний і повторюваний, тобто закономірний характер.

Р. С. Белкін назвав п'ять закономірностей утворення слідів злочинів:

1) повторюваність процесу виникнення слідів; 2) зв'язок між діями злочинця і отриманням злочинного результату; 3) зв'язок між способом учинення злочину і слідами, які виникають як наслідок використання цього способу; 4) залежність вибору способу від конкретних обставин; 5) зникнення доказів, тобто слідів злочинів.

Вищезазначене можна об'єднати в три групи:

До першої групи закономірностей належать: повторюваність, тобто при наявності одних і тих же причин виникають однакові наслідки, наприклад, при дотику до гладкої поверхні пальцем щоразу утворюється потожировий відбиток; зв'язок між дією і результатом. Суть цієї закономірності полягає в тому, що наявність злочинного результату свідчить про наявність протиправної діяльності; закономірне зникнення слідів-відображень. Суть цієї закономірності полягає у тому, що будь-який слід-відображення матеріальний або ідеальний після виникнення змінюється у часі і нарешті, зникає. Знання закономірностей зберігання в часі окремих слідів злочину дозволяє своєчасно їх знаходити і фіксувати.

Друга група закономірностей включає три види зв'язків: зв'язок між способом дії і слідами злочину полягає в тому, що однакові взаємодії при рівних інших умовах призводять до однакових наслідків; зв'язок способу, яким було вчинено злочин, з особистістю злочинця. Цей зв'язок має імовірний характер і реально виявляє себе лише при спостереженні масових явищ. Разом з тим він є однією з ознак, за якою створюються криміналістичні обліки, що використовуються для розслідування злочинів; залежність способу від конкретних умов. Хоча діяльність злочинця і має відносно стійкий характер, але вона не може щоразу повторюватися в усіх деталях, оскільки кожен злочин здійснюється за конкретних об'єктивних обставин. Тому злочинець діє залежно від ситуації, що склалася на місці злочину.

Третя група. Закономірності, що відтворюють виникнення і перебіг явищ, які пов'язані із злочином, характеризуються суб'єктивними діями учасників злочину, насамперед самого злочинця, потерпілого, свідків. До них відносять такі дії суб'єктів: таємність підготовки і вибору засобів учинення злочину; рекогносцировка місця вчинення злочину. Через те, що злочинець попередньо був на майбутньому місці злочину, то не виключена можливість появи випадкових свідків, які бачили і запам'ятали злочинця; раптовий від'їзд, зміна зовнішності і місця проживання, роботи тощо, часто є наслідками вчинення злочину, тому ці факти треба виявляти і ретельно встановлювати їх причину; нестандартна поведінка – настороженість, дратівливість, скритність. Така закономірність може виявитися лише при наявності лише багатьох фактів. При розслідуванні вона має орієнтовне значення і її належить перевіряти у кожному конкретному випадку [1, 63].

Вивчення криміналістичної закономірності вчинення злочину та його механізму є лише однією стороною, іншу складають методи та засоби збирання, дослідження, подання, використання доказової інформації для розслідування та запобігання злочинам. Розроблені на основі пізнання закономірностей

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

учинення злочину технічні засоби, тактичні прийоми і рекомендації для роботи з доказами, дістали назву – криміналістичні засоби [2].

Криміналістичні засоби розподіляють на технічні, тактичні та методичні, кожні з них розглядаються у відповідних розділах науки криміналістики.

Таким чином, розглянуті закономірності вчинення злочину, механізм його, криміналістичні засоби та методи збирання доказів складають елементи предмета науки криміналістики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Криміналістика. За редакцією академіка П. Д. Біленчука. Київ, «Атіка», 1998 р. 254 с.
2. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10620/> (дата посилання 13.08.2024).

ПРОБЛЕМАТИКА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ

*Євгеній МИШЕНКО, старший судовий експерт
Альона КУРОЧКА, головний судовий експерт
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Судова експертиза – складний багатогранний процес, що нерідко пов'язаний з подоланням труднощів, ускладнень та перепон, які залежать від сфери та напрямку діяльності напрямку дослідження. Однак, часом, додаткові ускладнення створюються або виникають ще на етапах, які передують самому проведенні експертизи.

Сфера впливу чинників ускладнення різноманітна від матеріального забезпечення до застосування останніх досягнень наукових знань, вони можуть бути як випадковими, поодинокими чи систематичними, однак левову частку займає антропогенний чинник [1,2].

Чинниками, які варті найбільшої уваги є: некомпетентність, гіперкомпетентність та наявність в світогляді людини хоча б одної або зразу декількох парадигм «І так згодиться», «Я свою чергу відбув, а після мене хоч трава не рости», «Гаряча картопля» та «Створення видимості».

Некомпетентність. Даний чинник проявляється в невмінні застосовувати отримані знання на практиці, відсутності досвіду, незнанням чи прогалинами в знаннях та невміння переносити знання з однієї сфери в іншу, розширювати кругозір чи не повторювати власні помилки знов [3,4].

Прикладами можна назвати упакування свіжої рослинної або вологої речовини в полімерне упакування, порушення порядку призначення комплексних експертиз, неякісне упакування сипучих речовин та контамінація речовин різної природи, об'єктів-носіїв між собою або ж внаслідок контакту з забрудненими рукавичками, внесення власних папілярних узорів на етапі вилучення і т.д.

Гіперкомпетентність. Особливістю даного фактору є щира впевненість особи в тому, що лише вона краще за всіх знає, як треба щось робити [3].

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Спектр прикладів є надзвичайно широким – від уявлень про експертну діяльність, термінів виконання окремих операцій, експертиз, досліджень, застосування та наявності обладнань отриманих на базі перегляду телесеріалів зарубіжного та вітчизняного виробництва до вилучення значної кількості предметів, об'єктів без видимих слідів впливу, забруднення чи наявності слідів, речовин за умови, що джерело або об'єкт носій знайдено.

Парадигми. Проблематика світогляду та відношення осіб до власної роботи на їх основі подібна до питань екзистенції людського існування. Однак по ряду причин недобросовісне відношення, любов до статистичного відображення та схильність до статистичної переваги, перекидання відповідальності на когось (знайти крайнього) життя за студентським принципом або за його частиною «потім доробим, а зараз створимо видимість» додає чимало зайвих проблем і не без того в бюрократичній системі [3,4].

Навчання та жага до самовдосконалення, прагнення розкрити себе як професіонала може стати опорою людини не тільки для вирішення питань, зменшення кількості помилок, покращення робочих стосунків, а й покращення суспільної думки як про людину.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про судову експертизу. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
2. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
3. Анциферова Л. І. Особистість в складних життєвих умовах. Психологічний журнал. 1994. Т. 15, № 1. С. 3–18.
4. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки. Педагогіка і психологія. 2004. № 1 (42). С. 57–70.

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УКРАЇНІ ТА ЕСТОНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Аліна ПОПЛАВСЬКА, слідчий відділу

Слідче управління

Головне управління Національної поліції в Чернігівській області

НК – Людмила ОСТАПЧУК, канд. юрид. наук, доцент

Пенітенціарна академія України

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна обрала європейський вектор розвитку. Це стосується і сфери кримінального процесуального законодавства, підтвердженням чого є прийняття та вступ в дію нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) у 2012 році, в якому ми бачимо чимало новел, зокрема, що стосуються негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) [1]. Якщо порівнювати КПК 2012 року та Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року [2], який втратив

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

чинність з моменту вступу в дію нового Кодексу, то у ньому взагалі відсутні статті, які передбачають визначення, підстави та порядок проведення НСРД.

Ознайомившись із нормативно-правовими актами деяких країн Європи, зокрема тих, які перебували у складі СРСР, ми бачимо, що в них передбачено проведення таємних заходів (НСРД), тож приходимо до висновку, що новий КПК України дійсно орієнтований на європейський досвід розслідування злочинів.

Отже, розглянемо повноваження органів слідства під час проведення НСРД за законодавством України та Естонської Республіки, яка обрана нами для порівняння, як одна із країн постсоціалістичного простору, через призму стислого порівняльного аналізу.

Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України, НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, разом з цим у ч. 3 цієї статті вказано, що рішення про проведення таких заходів приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених Кодексом, слідчий суддя, за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором [1].

Далі, визначимо хто є слідим у розумінні вітчизняного законодавства. У п. 17 ст. 3 КПК України визначено, що слідчий — це службова особа Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1]. Крім цього, у п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК чітко зазначено, що слідчий проводить слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії [1].

У Кримінально-процесуальному кодексі Естонської Республіки (далі – КПК Естонії) у ч. 1 ст. 31 вказано, що слідчими органами в межах своєї компетенції рахуються Департамент поліції та прикордонної охорони та перелічено ряд інших державних органів, котрі виконують обов'язки слідчого органу безпосередньо або через підвідомчі їм установи або їх місцеві установи, водночас, цікавим є положення ч. 5 цієї статті, в якому йдеться про те, що перелік тих посад, займаючи які чиновники вправі брати участь у кримінальному провадженні в межах компетенції слідчого органу, затверджується керівником установи, вказаної у ч. 1 цієї статті [3].

Крім цього, згідно ч. 1 ст. 32 КПК Естонії, слідчий орган здійснює процесуальні дії, передбачені Кодексом, самостійно, якщо для їх проведення не потрібний дозвіл суду або дозвіл чи розпорядження прокуратури [3]. Конкретне визначення посадової особи (посади), хто проводить слідство у нормах КПК Естонії відсутнє, наявна лише відсильна норма ч. 5 ст. 31, про яку ми згадали у попередньому абзаці [3].

Стосовно особливостей проведення НСРД за законодавством Естонії, то у ст. 126¹ Глави 3¹ КПК викладено загальні умови проведення оперативно-розшукових заходів, що за своєю суттю та змістом відповідають НСРД згідно вітчизняного законодавства. Отже, відповідно до ч. 1 ст. 126¹ КПК Естонії оперативно-розшукові заходи – це обробка персональних даних, призначених для виконання завдань, передбачених законом, з метою приховання факту обробки даних та їх змісту від суб'єкта даних [3]. Такі заходи проводяться, як безпосередньо через установи, вказані у частині 1 ст. 126² Кодексу, так і через підпорядковані їм установи, підрозділи та

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

працівників, уповноважених проводити оперативно-розшукові заходи, а також через поліцейських агентів, підставних осіб та осіб, залучених до негласного співробітництва [3]. Розглянемо, які установи передбачені у ч. 1 ст. 126² КПК Естонії: Департамент поліції та прикордонної охорони, Департамент поліції безпеки, Податково-митний департамент, Військова поліція, Відділ тюрем Міністерства юстиції та тюрма [3].

Підсумовуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що за загальними ознаками визначення та порядок проведення НСРД згідно КПК України та КПК Естонської Республіки мають спільні риси. Проте, на нашу думку, в кримінальному процесуальному законі України більш чітко визначено органи, які уповноважені здійснювати НСРД, зокрема що стосується слідчого та його повноважень, як суб'єкта проведення негласних слідчих (розшукових) дій, в той час, як у КПК Естонії, порівняно з вітчизняним КПК поверхнево зазначено суб'єктів слідчого органу, посилаючись на бланкетну норму ч. 5 ст. 31 Кримінально-процесуального кодексу Естонської Республіки [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI. Дата оновлення: 07.09.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.09.2024).

2. Кримінально-процесуальний кодекс України Закон України від 28.12.1960 р. № 1001-05. Втратив чинність: 19.11.2012.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення 16.09.2024).

3. Кримінально-процесуальний кодекс Естонської Республіки: прийнятий 12.02.2003 RT I 2003, 27, 166 URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/default/files/seaduste-tolked/%D0%A3%D0%93%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%9E-%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%95%D0%A1%D0%A1%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2001.04.2023.pdf> (дата звернення: 16.09.2024).

ОБМЕЖЕННЯ КОРИСТУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ В МЕЖАХ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА

Б. ПРИСТИНСЬКИЙ, навчальна група ДР-144

Факультет підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Науковий керівник – Ю. ШЕНДРИК

викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну зумовило кардинальні зміни не тільки в житті українського суспільства, а ще й широкі законодавчі та організаційні зміни, які пов'язані з ефективним функціонуванням судової та правоохоронної системи нашої держави. Багато населених пунктів на

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

території всієї країни зазнають артилерійських або ракетних обстрілів з боку ворога. Вищевказані події без сумніву накладають відбиток на роботу правоохоронців, в тому числі діяльність слідчих та оперативних підрозділів, функціональні обов'язки яких безпосередньо пов'язані з розслідуванням кримінальних правопорушень. Оскільки транспортні засоби можуть бути як знаряддям так і предметом вчинення кримінального правопорушення, уповноважені на те особи можуть застосовувати до власників транспортних засобів обмеження щодо здійснення ними їх права на керування або користування автомобілем чи іншим транспортом. Проте, як у випадку загрози для життя чи здоров'я особи, яка проживає у прифронтовій зоні, вона зможе здійснити евакуацію себе та своїх близьких осіб із небезпечної території, за відсутності у неї транспорту, або права на його керування? Враховуючи викладене, ми вважаємо необхідним дослідити судову практику щодо обмеження користування транспортним засобом в межах заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Основними засобами забезпечення кримінального провадження, якими можна обмежити особу в її праві на експлуатацію транспортного засобу є: тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, яке передбачено статтями 148-153 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), тимчасовий доступ до речей і документів, який передбачено статтями 159-166 КПК України, тимчасове вилучення майна, яке передбачено статтями 167-169 КПК України, та накладення арешту на майно, яке передбачено статтями 170-175 КПК України [1].

Відповідно до постанови Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду № 336/5442/19 від 07.11.2023 року не є достатньою підставою для непризначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами та обставина, що місто, в якому мешкає засуджений, перебуває під щоденними обстрілами, і це може вимагати вжиття ним заходів для збереження життя та здоров'я родини шляхом евакуації на транспортному засобі, а відсутність у нього вищевказаного права позбавляє його такої можливості. Суд також зазначив, що у разі погіршення безпекової ситуації в місті, що вимагатиме від засудженого вжиття заходів для евакуації його родини, останній не буде позбавлений можливості керувати транспортним засобом навіть без наявності в нього посвідчення водія, оскільки такі його дії вчинятимуться у стані крайньої необхідності. А це, відповідно до вимог ст. 39 КК України щодо крайньої необхідності, не є кримінально караним діянням [2].

Хоча покарання у вигляді позбавлення права керувати транспортними засобами не є заходом забезпечення кримінального провадження, проте воно фактично несе для особи такі самі наслідки у вигляді обмеження законного користування транспортним засобом як і тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом або тимчасовий доступ до речей і документів, які передбачені ст. ст. 148-153 та 159-166 КПК України. Аналізуючи дане рішення суду, можна зрозуміти, що застосування до особи вищезазначених заходів забезпечення кримінального провадження ніяк не ставить під загрозу безпеку її життя та здоров'я, а також не обмежує суб'єкта у можливості евакуації з населеного пункту, оскільки такі дії слід кваліфікувати як крайню необхідність. До того ж, згідно ч. 2 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду, що також ускладнює процедуру його застосування. Зміни до КПК України, внесені після введення воєнного стану, передбачають можливість застосування тимчасового

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

доступу до речей і документів за рішенням керівника відповідного органу прокуратури, але тільки у випадку відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених, зокрема, ст.ст. 163, 164 КПК України (відповідно до п. 2 ч.1 ст. 615 КПК України) [3, с. 174].

Рішення суду з приводу обмеження права користування транспортним засобом не завжди є однозначними. Так, з ухвали Слов'янського міськрайонного суду Донецької області № 243/2160/23 від 20.07.2023 стає зрозуміло, що у кримінальному провадженні № 12022052510001034 від 08.11.2022 за фактом вчинення особою кримінального правопорушення, яке передбачене ч. 1 ст. 286 КК України, в осіб, які були причетні до дорожньо-транспортної пригоди було тимчасово вилучене їх майно, а саме автомобіль марки «Mazda 5» та мопед «VIPER ACTIVE», на які в подальшому було накладено арешт [4]. Хоча в остаточному рішенні суду транспортні засоби були повернені їх власникам, проте від моменту внесення відомостей до ЄРДР до моменту рішення суду щодо повернення транспортних засобів їх фактичним володільцям минуло понад 8 місяців, весь цей час територія Донецької області періодично зазнавала ракетних та артилерійських обстрілів з боку ворога.

Інший підхід до такої ситуації може траплятися навіть в межах одного і того самого суду. Так, у кримінальному провадженні № 12022052510000451 від 31 березня 2022 року за ознаками кримінального правопорушення, яке передбачене ч. 1 ст. 286 КК України, замість тимчасового вилучення майна та подальшого накладання арешту на нього, автомобіль, причетний до дорожньо-транспортної пригоди залишився у користуванні фактичного володільця, проте останній в свою чергу склав розписку про те, що зобов'язується не вчиняти з автомобілем жодних дій, до моменту завершення досудового розслідування та судового розгляду [5].

Отже, позиція національних судів з приводу обмеження користування транспортним засобом в межах заходів забезпечення кримінального провадження на прифронтових територіях України не є однозначною. Якщо у випадку застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом або тимчасовий доступ до речей і документів особу позбавляють тільки спеціального права щодо здійснення експлуатації транспортного засобу, проте залишають за ній можливість евакуюватися на ньому у випадку крайньої необхідності, то такі заходи забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна, а також накладення арешту на майно об'єктивно унеможливають евакуацію з населеного пункту у випадку загрози життю чи здоров'ю людини, оскільки її позбавлено самого транспортного засобу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду № 336/5442/19 від 07.11.2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114835163>.
3. Шендрик Ю. В. Проблемні питання здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки під час воєнного стану / Ю. В. Шендрик // Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 26 трав. 2023 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2023. – С. 173-176. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12587/1/21.pdf>.

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

4. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області у справі № 243/2160/23 від 20.07.2023 у кримінальному провадженні № 12022052510001034 від 08.11.2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112301070>.

5. Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області у справі № 243/2723/23 у кримінальному провадженні № 12022052510000451 від 31.03.2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112426318>.

ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ СІМЕЙСТВА LINUX ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ШКІДЛИВОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Роман ПТАШКІН, завідувач відділу комп'ютерно-технічних та
телекомунікаційних досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Використання операційної системи Linux для дослідження шкідливого програмного забезпечення є ефективним підходом, який пропонує численні переваги для судових експертів за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів». Linux, будучи відкритою та гнучкою платформою, дозволяє дослідникам використовувати широкий спектр інструментів і методів для аналізу шкідливого програмного забезпечення. Висока стабільність та безпека цієї операційної системи роблять її ідеальною для створення ізольованих середовищ, таких як віртуальні машини та контейнерні системи, де шкідливе програмне забезпечення може бути безпечно виконане та вивчене без ризику зараження основної системи.

Однією з головних переваг Linux є наявність численних спеціалізованих інструментів для аналізу шкідливого програмного забезпечення. Такі інструменти, як Ghidra, Radare2, та Volatility дозволяють здійснювати зворотний інжиніринг, динамічний і статичний аналіз, а також аналіз пам'яті [1]. Ці інструменти надають судовим експертам можливість глибоко зануритися в структуру та функціонування шкідливих програм, виявляти їхні приховані компоненти та аналізувати алгоритми, використовувані зловмисниками. Крім того, використання Linux значно спрощує автоматизацію рутинних завдань і створення скриптів для обробки великих обсягів даних.

До речі Volatility є надзвичайно потужним інструментом для аналізу пам'яті, який широко використовується в дослідженні шкідливого програмного забезпечення. Він дозволяє аналітикам витягувати та аналізувати інформацію з дамів пам'яті, надаючи глибоке розуміння того, як працює шкідливе програмне забезпечення [1,2]. Використовуючи Volatility, судові експерти можуть ідентифікувати активні процеси, відкриті файли, мережеві з'єднання та інші артефакти, що залишаються у пам'яті під час виконання шкідливого коду. Це дозволяє виявляти приховані процеси та модулі, що можуть бути не видимі звичайними методами аналізу. Здатність аналізувати пам'ять в стані «на льоту» дає можливість виявляти та аналізувати шкідливе програмне забезпечення, яке намагається уникнути традиційних методів виявлення.

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Окрім того Volatility також підтримує розширену функціональність через модулі, що дозволяє налаштовувати процес аналізу відповідно до специфічних вимог. Це включає можливість створення власних скриптів для автоматизації рутинних завдань та інтеграцію з іншими інструментами аналізу. Використання Volatility для дослідження шкідливого програмного забезпечення дозволяє глибше зрозуміти його механізми дії, методи приховування та взаємодії з операційною системою. Такий підхід є критично важливим для розробки ефективних стратегій захисту та нейтралізації загроз, оскільки він забезпечує всебічний аналіз поведінки шкідливих програм на низькому рівні.

Також варто відзначити Radare2 – це інструмент для зворотного інжинірингу, який широко використовується в дослідженні шкідливого програмного забезпечення. Він забезпечує комплексний підхід до аналізу бінарних файлів, надаючи можливість виконувати дизасемблювання, налагодження та аналіз коду на низькому рівні. Використовуючи Radare2, судові експерти мають змогу виявляти приховані функції шкідливих програм, розшифровувати зашифрований код та досліджувати внутрішню структуру виконуваних файлів. Основною перевагою Radare2 є його модульна архітектура, яка забезпечує широкий спектр можливостей для аналізу шкідливого програмного забезпечення. Інструмент підтримує різні формати файлів та архітектури процесорів, що дозволяє аналізувати практично будь-які типи шкідливого програмного забезпечення. Крім того, Radare2 надає інструменти для статичного та динамічного аналізу [3], що дозволяє дослідникам глибоко занурюватися в поведінку шкідливого коду як під час його виконання, так і в стані покою.

Але повернемося до операційних систем сімейства Linux. Своїми функціональними можливостями вони забезпечують доступ до потужних мережеских інструментів, які є незамінними для аналізу поведінки шкідливого програмного забезпечення в мережі. Такі інструменти, як Wireshark, Tcpdump та Suricata дозволяють здійснювати моніторинг та аналіз мережевого трафіку, виявляти підозрілі активності та досліджувати комунікаційні протоколи, що використовуються шкідливим програмним забезпеченням. Аналіз мережевої поведінки є критично важливим для розуміння того, як шкідливе програмне забезпечення взаємодіє з серверами, передає викрадені дані та отримує команди від зловмисників, тощо.

Важливим аспектом використання Linux для дослідження шкідливого програмного забезпечення є можливість створення ізольованих середовищ для тестування, таких як віртуальні машини VirtualBox або контейнерні технології з Docker. Це дає змогу безпечно виконувати та досліджувати шкідливі програми, мінімізуючи ризик пошкодження основної системи або витоку інформації. Використання ізольованих середовищ також спрощує процес відновлення системи після аналізу, дозволяючи швидко повернути систему до початкового стану.

Зауважимо, що VirtualBox є одним з ключових інструментів для дослідження шкідливого програмного забезпечення завдяки своїм можливостям створення ізольованих віртуальних середовищ. Це дозволяє безпечно аналізувати та тестувати шкідливе програмне забезпечення, мінімізуючи ризик зараження основної системи або інших мережеских ресурсів. Віртуальні машини, створені у VirtualBox, можуть бути налаштовані з різними операційними системами та конфігураціями, що дає можливість моделювати різноманітні середовища для виконання шкідливого коду. Таке

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

ізолюване середовище дозволяє детально спостерігати за поведінкою шкідливих програм, фіксувати їх дії та аналізувати способи взаємодії з операційною системою без ризику для реальних даних та систем.

Ключовою перевагою VirtualBox є можливість знімати та відновлювати стан віртуальних машин у будь-який момент часу. Це дозволяє експериментувати з шкідливим програмним забезпеченням, використовуючи різні методи аналізу та відкату системи до попереднього стану у разі необхідності. Крім того, VirtualBox підтримує різні режими мережевого підключення, що дає змогу аналізувати мережеву активність шкідливих програм у контрольованому середовищі. Інтеграція з іншими інструментами для аналізу та моніторингу, такими як Wireshark або Volatility, дозволяє отримувати повнішу картину поведінки шкідливого ПЗ. Використання VirtualBox значно спрощує процес дослідження та нейтралізації загроз, надаючи дослідникам гнучкість та безпеку при роботі з потенційно небезпечними програмами.

Таким чином, Linux з її багатими функціональними можливостями забезпечує судовим експертам надійну та гнучку платформу для ефективного дослідження шкідливого програмного забезпечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. T. Holt, A. Bossler, K. Seigfried-Spellar. Cybercrime and Digital Forensics. NY:Routledge, 2018. ISBN: 978-1-138-23872-5.
2. A. Mohanta, A. Saldanha. Malware Analysis and Detection Engineering A Comprehensive Approach to Detect and Analyze Modern Malware. California: Apress Media, 2020. ISBN-13: 978-1-4842-6192-7.
3. A. Arnes. Digital Forensics. Hoboken, NJ: Wiley, 2018.

ДОСЛІДЖЕННЯ УЛАМКІВ БПЛА «SHAHED-136», «ГЕРАНЬ-2». НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ

*Віталій СЛОВІНСЬКИЙ, канд. техн. наук, завідувач відділу забезпечення діяльності
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

*Сергій СЛОВІНСЬКИЙ, старший інспектор відділу вибухотехнічної служби
Головне управління Національної поліції в Черкаській області*

Враховуючи зростаюче застосування безпілотників у збройних конфліктах, важливо детально досліджувати технічні характеристики та бойові можливості цього типу озброєння, а також з'ясувати, чи відповідає його використання нормам міжнародного права.

Вибухово-технічна експертиза з дослідження «Shahed-136», «Герань-2» є важливим інструментом у боротьбі з воєнними злочинами. Вона дозволяє встановити технічні деталі використання безпілотника, що може бути вирішальним фактором у міжнародних судових процесах. Ефективне використання результатів цієї експертизи сприятиме зміцненню міжнародного правопорядку та забезпеченню відповідальності за порушення гуманітарного права, та правил ведення війни.

12 вересня 2022 року в повітряному просторі України поблизу м. Куп'янська на Харківщині було вперше збито «Shahed-136». У російській

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

армії для апарата використовують назву «Герань-2». Аналіз зовнішнього вигляду елементів крила безпілотної літальної апарату дає змогу певно стверджувати, що ЗСУ вперше знищили іранський БПЛА.

Повітряні сили України повідомляють, що в ніч на 31 липня 2024 року ворог випустив по Україні 89 далекобійних дронів-камікадзе типу «Шахед» і одну ракету типу Х-59. Більшість цих дронів були націлені саме на Київську область і, власне, на столицю. Таку велику кількість дронів - до 90 одиниць - ворог раніше використовував лише один раз, в ніч на Новий рік, 1 січня 2024 року. За підсумками бойової роботи українські Сили знищили всі 89 «Шахедів», що є рекордною кількістю збитих під час однієї атаки.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань судовою вибухово-технічною експертизою.

Чи відноситься наданий об'єкт (конструктивне поєднання об'єктів різного роду) до боєприпасу або вибухового пристрою?

Чи є наданий об'єкт засобом для підриву?

Чи є надані на дослідження об'єкти складовими компонентами вибухового пристрою?

Чи є надані на дослідження об'єкти залишками (деталлями або вузлами) ВП? Якщо так, то якого?

Відповідно до інформаційного джерела [2]: «...Авіаційний безпілотний літальний апарат (БПЛА, англ. unmanned aerial vehicle, UAV) – це авіаційний літальний апарат без пілота (екіпажу) на борту, призначений для виконання завдань, властивих пілотованим літальним апаратам. Головною обов'язковою для таких апаратів ознакою є відсутність на борту БПЛА пілота (екіпажу), а криміналістично значущою – здатність нести різні типи цільового спорядження.

За результатами зовнішнього огляду та роздільного дослідження встановлюються, найбільш інформативні досліджувані об'єкти які мають ряд характерних розпізнавальних зовнішніх конструктивних ознак, високу якість обробки деталей, маркувальні позначення, що свідчить про промисловий спосіб їх виготовлення.

Для віднесення найбільш інформативних досліджуваних об'єктів до певного типу (виду) бойових припасів проводиться порівняльне дослідження, шляхом порівняння уламків, які оглядалися експертом, з виробами (уламками) промислового виготовлення, які описані та відображені в інформаційних джерелах [1,2].

В результаті проведення порівняльного дослідження, враховуються заздалегідь відомі зразки та досвід експерта встановлюються досліджувані уламки які мають конструкцію характерну для уламків баражуючого бойового припасу – безпілотного літального апарату типу «камікадзе» «Shahed-136» («ГЕРАНЬ-2») іранського виробництва.

Збіжність встановлюється за формою уламків, маркувальним позначенням на деяких з них, зовнішньому вигляду та індивідуальним особливостям конструкцій.

На деяких елементах обшивки корпусу БПЛА та на його стабілізаторах є написи «2004», «Ы2004 ГЕРАНЬ-2», які ймовірно несуть інформацію про серійний (бортовий) номер літального апарату.

Відповідно до інформаційного джерела [2]: «БПЛА «камікадзе» «Shahed-136» (Шахед-136) (Герань-2) – іранський БПЛА (баражуючий боєприпас оперативно-тактичного рівня), призначений для ураження наземних стаціонарних об'єктів шляхом наведення та контактного підриву бойової частини БПЛА.

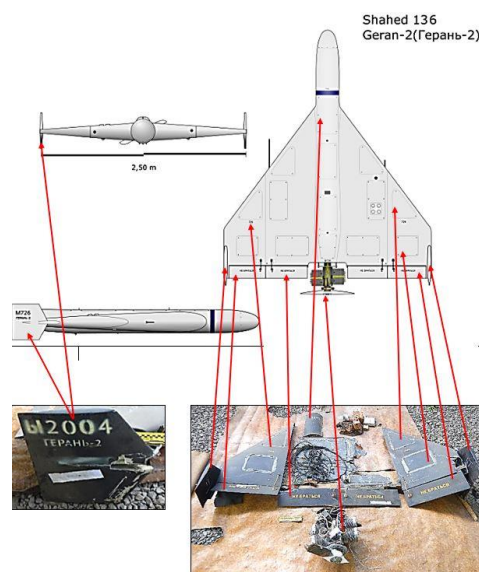

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Відповідно до інформаційних джерел [1,2]: «БПЛА типу «Shahed-136» («ГЕРАНЬ-2») має обрізану дельтоподібну форму крила, центральний фюзеляж, що переходить у крила та стабілізуючі рулі на кінцях. Носова частина містить боеголовку, яка важить до 50 кілограмів. Двигун розташований у задній частині фюзеляжу та приводить у рух дволопатевий гвинт у «штовхаючому» положенні. Боєприпас має довжину 3,5 метра з розмахом крил 2,5 метра, летить зі швидкістю до 220 кілометрів на годину, важить близько 200 кілограмів, максимальна висота польоту до 4500 метрів, дальність польоту до 2500 км, тривалість польоту 8-9 годин, навігаційна система – GPS/GLONASS + інерціальна система, силова установка (двигун) – поршневий 4-х циліндровий двигун внутрішнього згоряння Mado MD550.

Чотирьохциліндровий двигун MD550 вироблений компанією Mado (Ісламська Республіка Іран). Ще в 2009 році двигуни через посередників незаконно закупувалися в виробника Limbach (Німеччина). Компанія MADO, що базується в м. Кумі (Ісламська Республіка Іран), тепер стверджує, що виробляє їх усередині країни під назвою «MD550».

Завдяки портативності пускової рами та вузла дрона весь блок можна встановити на задній частині будь-якої військової чи комерційної вантажівки. БПЛА запускається під невеликим кутом вгору, і в початковому польоті йому допомагає система допомоги при запуску ракети. Ракета скидається одразу після запуску, після чого БПЛА рухається за допомогою двигуна Mado «MD550».

Зображення 1 – Вигляд досліджуваних об'єктів та об'єкта порівняння – баражуючого бойового припасу БПЛА типу «Shahed-136» («ГЕРАНЬ-2») з інформаційного джерела [1]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Інтернет-джерело. Wikipedia. HESA Shahed 136 (назва з екрану). Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/HESA_Shahed_136 (дата звернення 13.08.2024).

2. Безпілотні повітряні засоби ураження сил вторгнення рф. Практичний порадник. Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ, 2023. Червяков О.І., Євтушенко І.В., Букреєв О.І., Білоус В.В., 2023. Харків 2023.

3. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Прохоров-Лукін Г.В., Пашенко В.І., Биков В.І. та ін. – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с.: іл., (реєстраційний код 0.1.12 Реєстру методик проведення судових експертиз).

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛОМБ**

*Олександр ТЕРТИЧНИЙ, головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Протягом останніх років злочинці постійно вдосконалюють різні способи несанкціонованого проникнення до різноманітних підконтрольних об'єктів, втручання в роботу приладів обліку електро-, водо-, газопостачання та ін. Одним із основних способів протидії таким злочинним посяганням є вдосконалення таких контрольно-охоронних пристроїв, як пломби. Одними із найпоширеніших видів пломб є пломби з якірним та роторним механізмами замикання, які виготовляються з таких полімерів: полікарбонату, поліпропілену, поліетилену тощо.

Під час трасологічного дослідження перед судовим експертом ставлять завдання з виявлення та аналізу слідової інформації з метою встановлення факту повторного використання пломби, заміни її частин, несанкціонованого доступу до пломби, що забезпечує захист об'єкта, встановлення факту не втручання в пломбу, порушення цілісності пломбування та пломби в цілому.

Варто зазначити, що в методиці криміналістичного дослідження пломб з якірним механізмом замикання [1, 7] є визначення порушення цілісності пломбування, як несанкціоноване (внаслідок експлуатаційних обставин, або ж навмисне) порушення цілісності пломбувального елемента або конструкції пломби в цілому, в результаті чого пломба не виконує своєї функції.

Однак, вищезазначене поняття стосується саме цілісності пломбування та не роз'яснює більш вужчого поняття – цілісності самої пломби. У зв'язку із чим, судовий експерт під час дослідження пломби самостійно визначається із поняттям цілісності пломби та ознаками порушення цілісності саме пломби, а не її пломбування, що унеможлиблює уніфікований підхід до вищезазначеного дослідження.

Під час дослідження поверхня пломби оглядається в цілому на предмет пошкоджень та слідів несанкціонованого втручання. У процесі дослідження у разі відсутності достатнього комплексу ознак, для встановлення факту несанкціонованого втручання в пломбу та для детального вивчення внутрішніх слідів доцільно пломбу розрізати. Для цього у документі про призначення дослідження має бути дозвіл ініціатора на застосування руйнуючих методів дослідження. При цьому використовуються необхідні оптичні прилади, ретельно досліджуються внутрішні поверхні пломби.

Кожен складовий елемент пломби оглядається окремо на наявність слідів впливу стороннього предмета, після чого всі виявлені сліди, якщо такі є, оцінюються в сукупності для вирішення питання щодо переопломбування досліджуваної пломби. Якщо пломба піддалася несанкціонованому втручанням з повторним навішуванням, то всередині неї будуть виявлені так звані вторинні сліди від дроту, нитки тощо.

Найчастіше на полімерних пломбах виявляються сліди механічних пошкоджень у вигляді тріщин, сколів полімеру, вм'ятин, подряпин на

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

зовнішніх та внутрішніх поверхнях та слідів перепротягування через вхідні та вихідні отвори пломби нового пломбувального елемента (дроту). Для цього дріт розкручується та витягається його основна частина, при цьому одна жила дроту залишається. У подальшому до одного з кінців жили прив'язується міцна нитка, яка протягується через пломбу від вхідного отвору до вихідного та через відповідні канали між пелюстками механізму пломби. Далі, до одного з кінців протягнутої нитки прив'язується пломбувальний елемент (дріт), аналогічний за матеріалом, формою та конструкцією до витягнутого (первинного), та з прикладанням зусилля протягується через пломбу від вхідного отвору до вихідного та через відповідні канали між пелюстками механізму пломби. У такому випадку можуть спостерігатися сліди у вигляді вм'ятин, трас, тріщин, слідів протяжки, порушення форми та цілісності матеріалу, з якого виготовлена пломба в районі вхідних та вихідних отворів, вм'ятин, трас, тріщин та слідів протяжки на внутрішніх поверхнях корпусу пломб в районі вхідних та вихідних отворів, а також сліди у вигляді вм'ятин, трас, тріщин, слідів протяжки на деталях якірного механізму замикання. У середині корпусу, у вхідних та вихідних отворах та на деталях механізму можуть спостерігатися мікрочастки.

Також на пломбі із якірним механізмом замикання після механічного способу впливу на пломбу можуть спостерігатися сліди у вигляді: роз'єднання пломбувального елемента, розширення вхідних та вихідних отворів, сліди на механізмі замикання, що вказують на роз'єднання механізму та корпусу пломби, зігнутість кінців «якоря», сліди деформації корпусу та кришки якоря в верхній частині пломби. На вхідних та вихідних отворах, а саме на корпусі пломби та на фіксуючих виступах якоря залишаються сліди у вигляді зсуву, зіскобу, відколу полімеру від дії тонких, твердих, сторонніх предметів, що вводилися в ці отвори або від вдавнення пломбувального дроту в краї вхідних та вихідних отворів при перетягуванні, в деяких випадках утворюються тріщини. Полімерний матеріал на ребрах фіксуючих виступів при несанкціонованому втручанні деформується як у напрямку до кришки якоря (при витягуванні якоря із корпусу пломби), так і в протилежному напрямку (при повторному введенні якоря в корпус пломби) [2, 52].

Слід зауважити, що перелік вищенаведених способів перепломбування та слідів, які можуть при цьому залишатися, не є вичерпним. Можуть застосовуватися термічні, хімічні та інші механічні способи їх перепломбування. До дослідження кожної пломби треба підходити індивідуально, аналізувати всі виявлені сліди, механізм їх утворення та взаємне розміщення для більш повного та обґрунтованого висновку.

Варто зазначити, що наявність слідів стороннього втручання (тріщин, порушення цілісності пломби тощо) не завжди може свідчити про перепломбування чи спробу перепломбування пломби, такі сліди можуть бути утворені в результаті дії будь-яких інших чинників, серед яких: заводські – неякісний матеріал або брак при виготовленні тощо; природні – дія атмосферних чинників, стихійні лиха (вітри, буревії, землетруси) тощо; людські – неправильне вилучення, упакування, зберігання, транспортування, навмисне спотворення об'єктів дослідження до та після їх вилучення тощо.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновків, що на сьогоднішній день, разом із ускладненням конструкції та розвитком

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

охоронних властивостей пломб з якірним механізмом замикання, та відповідно, вдосконаленням навичок правопорушників по їх перепломбуванню, не завжди можливо категорично відповісти на запитання про те, чи перепломбовувалася пломба.

Лише за наявності достатнього кількісно-характерного комплексу ознак, який би свідчив про кінцеву дію переопломбовування пломби (склеювання пломбувального елемента, скручування пломбувального елемента або заміна частин пломби, здебільшого якірного механізму), можливо дати категоричний висновок про факт переопломбовування пломби, тобто несанкціонованого знімання та повторного навішування пломби на підконтрольний об'єкт. За відсутності комплексу ознак формується обґрунтований висновок про неможливість вирішити питання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Степура С., Васильчук А. Методика криміналістичного дослідження пломб з якірним механізмом замикання. Київ, 2020. 65 с.
2. Левицький А.О. Казавчинський Д.Ю. Індикаторні пломби: устрій, експлуатація та трасологічне дослідження. Одеса, 2012. 192 с.

ЩОДО ОСНОВНИХ МЕХАНІЗМІВ УТВОРЕННЯ СЛІДІВ РУКАВИЧОК

*Віктор ТУРЕНКО, завідувач відділу судової експертизи
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

При наявності певних особливостей процес формування слідів рукавичок аналогічний механізму утворення слідів рук. В процесі виконання функціональних рухів кистей рук, рукавички грають роль захисних засобів. Отже, як і сліди рук, сліди рукавичок утворюються в результаті захоплення об'єктів, торкання, натиску на них. У слідах рукавичок, як правило, передається характеристика величини фаланг пальців рук, їх взаємне розташування, наявність і стан міжфалангових складок і флексорних ліній. На відміну від рукавиць конструктивні особливості рукавичок дозволяють пальцям руки вільно виконувати свої функціональні рухи.

Важливою особливістю є те, що кожному пальцю руки притаманні певні ділянки рукавички, ізольовані один від одного. Оскільки рукавички не утруднюють самостійних рухів пальців руки, то результатом є сліди, як правило, з чітко визначеною формою пальців і їх взаємним розташуванням. У слідах рукавиць такі ознаки відсутні. Конструкцією рукавиць передбачено виділення ділянки для великого пальця і загальної кишені для інших чотирьох пальців руки. З огляду на відсутність чітко розмежованих ділянок рукавиці сліди чотирьох пальців зазвичай передаються змазано, краї кожного з них нечіткі, що дозволяє відрізнити сліди рукавиць від слідів рукавичок.

На чіткість відображення слідів впливають багато факторів, але перш за все це залежить від властивостей матеріалів контактуючих об'єктів:

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

твердості, пластичності, структури, наявності потожирових або фарбувальних речовин, сила натиску і т.д.

Чим більша пластичність і дрібніша структура матеріалу, з якого складається слідосприймаючий об'єкт, тим краще будуть відтворені дрібні ознаки рельєфу слідоутворюючого об'єкта. Необхідно врахувати, що деякі текстильні матеріали мають здатність до розтягування в процесі слідоутворення, а отже і сліди будуть деформовані.

При слабкому натиску на слідосприймаючий об'єкт відображення зазвичай буде нечітким і то тільки центральна частина сліду або вона зовсім може не відобразитися.

При середньому натиску чітко відтворюється центральна частина сліду і менш чітко периферійна.

При сильному натиску на слідосприймаючий об'єкт центральна частина сліду зовсім може не відобразити ознаки будови матеріалу рукавички (рукавиці) або вони проявляться нечітко. У той же час на периферичних ділянках слідів макро- і навіть мікроознаки будови рукавичок буде видно чітко без деформації.

В процесі механізму слідоутворення, вироби зі шкіри відображають малюнок в залежності від її виду різних за формою геометричних фігур, розділених лініями борозенок, зморшок, складок, а також точковий рельєф від виступів сосочкового шару дерми. Форма складок, борозенок, зморшок, виступів від сосочкового шару дерми, їх розміри і взаємне розташування носять індивідуальний характер для кожного виду шкіри. У слідах, утворених сполучними швами, як правило, видно характерні для кожного виду швів елементи рядків і структура рельєфу поверхні з'єднаних деталей.

Складний процес слідоутворення характерний і для рукавичок, виготовлених з тонкої, добре виробленої шкіри з трикотажною підкладкою. При експлуатації таких рукавичок трикотаж, як би вдавлюється в шкіру (замшу) і при досить щільному її контакті зі слідосприймаючою поверхнею в слідах одночасно може відобразитися мережа шкіри і згладжена будова в'язки трикотажу. Якщо у трикотажної підкладки грубіша рельєфна структура, ніж у шкіри, то слід при загальному огляді має вигляд, як би не шкіряної, а трикотажної рукавички, що може ввести в оману слідчого або фахівця криміналіста.

У виробах з тканини і трикотажу також містяться жирові речовини, але для утворення слідів їх недостатньо, тому вони можуть залишати сліди тільки після їх забруднення жировими або фарбувальними речовинами. Різниця в здатності різних тканин і трикотажу до поглинання є наслідком різноманітності структур і хімічних складів складових їх волокон. Більшість натуральних тканин і трикотажних виробів відрізняються високою міцністю. Штучні (синтетичні) тканини і трикотаж складаються з волокон, що мають більш ущільнену структуру і меншу пористість.

Наявність жирової речовини у виробах зі шкіри обумовлюється технологією обробки шкіри, призначенням і видом шкіри. У виробах з текстильних матеріалів також містяться жирові речовини, але для формування слідів їх недостатньо.

У процесі користування рукавички вбирають виділення шкіри людини, забруднюються при експлуатації, що сприяє утворенню латентних

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

слідів і не виключає можливості формування їх тільки за рахунок цих компонентів.

Жирові сліди гумових рукавичок і рукавичок (рукавиць) з синтетичних, штучних волокон, а також кожзамінників утворюються лише в разі наявності на них жирових нашарувань стороннього походження. Так, в процесі одягання гумових рукавичок частина потожирової речовини людини переходить з поверхні рук на рукавички, що сприяє утворенню поверхневих слідів.

В процесі виготовлення гумових рукавичок на їх поверхні утворюються різні виробничі дефекти: наприклад, потовщення гуми, бульбашки, крапки, які, як правило, відтворюються в слідах в дзеркальному відображенні. Крім дефектів виробництва в слідах гумових рукавичок можуть з'явитися ознаки, набуті в процесі експлуатації: надриви, порізи, проколи і т. д.

Слід мати на увазі, що механізм утворення слідів рукавичок нерідко є відображенням в одному сліді декількох властивостей слідоутворюючих об'єктів. Так, при залишенні слідів анатомічними і особливо хірургічними рукавичками можуть відтворюватися складки шкіри і навіть згладжені, слабо видимі папілярні лінії. Крім цього в слідах рукавичок передаються деякі анатомічні ознаки будови кисті: довжина долоні, пальців, фаланг або відсутність останніх, розташування складок шкіри, їх кількість, напрям, що також має діагностичне значення, так як дозволяє визначити зріст людини, викривлення, відсутність пальців або фаланг.

Складний процес слідоутворення характерний і для рукавичок з трикотажною підкладкою, яка виготовлена з тонкої, добре виробленої лайкової шкіри, при досить щільному її контакті зі слідоприймаючою поверхнею. У таких випадках в комбінованих слідах одночасно відтворюються мерезя шкіри і зовнішня будова в'язки трикотажу.

Іноді злочинці, щоб не залишити слідів рук на місці злочину беруть або пересувають предмети за допомогою проміжних матеріалів - носових хусток, шматків тканини, шкарпеток, жіночих панчів, колготок і т.д. Сліди в цих випадках можуть мати вигляд, як правило, слідів пальцевих фаланг рукавичок, але вони є слідами тканини або трикотажу.

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЗІТКНЕННЯ ТРАСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ДТП

*Валерій ХАРЕНКО, головний судовий експерт
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Дорожньо-транспортні пригоди є однією з найбільш серйозних проблем сучасного суспільства, що не лише завдають значних матеріальних збитків, але й можуть мати трагічні наслідки для життя і здоров'я людей. Важливим етапом розслідування ДТП є точне визначення місця зіткнення транспортних засобів, оскільки від цього залежить можливість проведення повноцінного розслідування справи.

Для відповіді на питання щодо того де знаходиться місце зіткнення транспортних засобів аналізу підлягає об'єктивна слідова інформація,

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

зафіксована у протоколі огляду місця ДТП, та на план-схемі до протоколу огляду місця ДТП [1, 28]. Основні ознаки, за допомогою яких встановлюється місце зіткнення транспортних засобів, можуть бути поділені на 5 груп.

Сліди переміщення транспортних засобів: різке відхилення сліду колеса від початкового напрямку (при екстреному ударі по транспортному засобі або по передньому колесі); боковий зсув сліду колеса (більш точніше визначається положення транспортного засобу при зіткненні); боковий слід незаблокованого колеса (такі сліди майже непомітні і рідко фіксуються); закінчення сліду юзу і розрив в сліді юзу (виникає при ударі в результаті додаткового навантаження на колесо або його підкидання); утворення сліду проковзування колеса при його заклинюванні деформованими частинами; утворення сліду колеса при виході повітря із шини, пошкодженої ударом; сліди коліс обох транспортних засобів перед зіткненням; визначають положення транспортних засобів в момент зіткнення по місцю їх перетину з урахуванням взаємного розташування при ударі; сліди тертя деталей транспортного засобу на дорожньому покритті при деформації кузова або при руйнування ходової частини в момент удару. Також інформацію про переміщення транспортних засобів по проїзній частині містять сліди гальмування транспортних засобів.

Сліди переміщення відкинутих об'єктів: дрібних об'єктів (які відокремилися від транспортних засобів дрібних деталей, осколків). Такі сліди можуть бути добре помітні на снігу, піску і т.д.; важких об'єктів (які відокремилися від транспортних засобів деталей, падаючих мотоциклів, велосипедів, вантажу і т.д.) у вигляді подряпин, притертих послідовно розміщених вибоїн. З початку їх виникнення вони мають напрямок до місця відокремлення від транспортного засобу (близьке до місця зіткнення).

Місцезнаходження відокремлених від транспортних засобів об'єктів: осип землі з деформованих ударом нижніх поверхонь транспортних засобів. Осип найменших частин залишається практично безпосередньо на місці удару. Більші частини можуть зміщуватися по інерції в напрямку руху транспортного засобу. Для більш точного встановлення розміщення транспортних засобів в момент удару необхідно знати не лише якому транспортному засобу належить опала земля, але і з яких його частин; ділянка розсіювання частин лакофарбових покриттів. Ці частини, володіють малою інерцією, опадають у безпосередній близькості від місця зіткнення і частково розсіюються в напрямку руху транспортних засобів після удару. Можливе їх зміщення потоком повітря; розташування ділянок розсіювання уламків скла. В момент удару при зіткненні уламки зруйнованого скла і пластмасових деталей розлітаються в різних напрямках на різні відстані під дією інерційних сил, пружних сил при руйнуванні, екрануючих об'єктів (частин ТЗ), потоку повітря, опору переміщенню по поверхні дороги після падіння на неї. Врахувати з достатньою точністю вплив усіх цих факторів на розліт уламків утруднено, тому при значних розмірах ділянки розсіювання уламків визначити місце удару тільки по її розташуванню можна лише приблизно.

Місцезнаходження транспортних засобів після пригоди: розміщення обох транспортних засобів після повздовжнього зустрічного зіткнення на одній стороні проїзної частини; розміщення обох транспортних засобів в безпосередній близькості від місця зіткнення при русі у

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

зустрічному напрямку паралельними курсами до зіткнення дозволяє визначити поперечне зміщення центра ваги одного із них від місця, де був нанесений удар.

Пошкодження транспортних засобів, отриманих при зіткненні: розміщення пошкоджених транспортних засобів від контакту один з одним дає можливість визначити їх взаємне розташування в момент зіткнення і з'ясувати місце зіткнення, якщо встановлено розміщення і напрямок руху одного із них в момент зіткнення; напрямок деформацій визначає напрямок удару, дозволяє визначити можливе зміщення транспортних засобів від місця зіткнення, і по його розміщенню після пригоди встановити місце зіткнення.

Визначення місця зіткнення транспортних засобів при ДТП є складним процесом, що вимагає ретельного підходу та точного аналізу. Одним із найважливіших аспектів цього процесу є фіксування та прив'язка всіх можливих слідів на місці події – від гальмівних слідів і залишків уламків до будь-яких інших фізичних доказів. Особлива увага повинна приділятися навіть найменшим деталям, оскільки ці сліди можуть надати ключову інформацію про місце зіткнення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галаса П. В. Експертний аналіз дорожньо-транспортних пригод: Посібник для спеціалістів та водіїв-аматорів / П. В. Галаса, В. Б. Кисельов, А. С. Куйбіда та ін.; під заг. ред. П. В. Галаси; Український центр післяварійного захисту «ЕКСПЕРТ-СЕРВІС». - К., 1995. – 190 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ НА ВМІСТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

*Дмитро ШИНКАРЕНКО, завідувач сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

За оцінками спеціалістів експертних установ, в останні роки на території України різко збільшився незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин напівсинтетичного та синтетичного походження.

Всупереч прийнятим нормативним документам, а саме закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів» від 15 лютого 1995 року, закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15 лютого 1995 року, постанови Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 року «Про перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», дотримання яких на державному рівні контролюють правоохоронні органи, ситуація критично погіршується [1].

Одним зі шляхів розповсюдження заборонених до обігу речовин є поширення їх в місцях позбавлення волі, ізоляторах, тощо. Доставка чи
~ 244 ~

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

пересилання до вказаних установ відбувається в способи, що мають на меті максимально унеможливити виявлення речовин за запахом чи за зовнішніми ознаками. З цією метою наркотики та психотропи переправляються в герметичних посудинах, пакетах, або разом із різними продуктами харчування, такими як цукерки, хлібобулочні та макаронні вироби, закриті консервні банки із згущеним молоком, медом, кабачковою ікрою, в різній консервації: з варенням, солінням, у шкаралупі волоських горіхів та навіть курячих яйцях (перед цим білок і жовток з яйця викачують за допомогою медичного шприца) [2].

Аналітичний підхід, призначений для ідентифікації досліджуваних речовин, передбачає використання декількох не пов'язаних між собою методів: методи категорії А для забезпечення високого рівня селективності, категорії В – середнього рівня селективності, категорії С – низького рівня селективності [3].

Для встановлення наявності в харчових продуктах наркотичних засобів чи психотропних речовин використовували наступні методи первинної пробопідготовки:

1) продукти харчування сухі, або з низьким вмістом вологи (кава, чай, цукор, сіль харчова, тощо) гомогенізують до однорідного стану, відбирають репрезентативну наважку речовини та розчиняють в метанолі; отриманий екстракт сушать за допомогою безводних Na_2SO_4 чи MgSO_4 , фільтрують за допомогою складчастого паперового фільтру та проводять подальше дослідження;

2) продукти харчування з середнім та високим вмістом вологи (хлібобулочні вироби, кондитерські вироби, консервації, тощо) попередньо висушують до постійної маси при температурі 90°C , потім речовину гомогенізують, відбирають репрезентативну наважку і розчиняють її у дейонізованій воді, використовуючи ультразвукову ванну чи струшувач; після цього проводять екстракції в нейтральному, лужному та кислому середовищах:

- для проведення екстракції в нейтральному середовищі: до отриманого розчину додають 2-3 cm^3 хлороформу (гексану) та проводять екстракцію; отриманий хлороформний екстракт відділяють, сушать за допомогою безводних Na_2SO_4 чи MgSO_4 , фільтрують, упарюють до сухого залишку, додають 1.0 cm^3 метанолу і проводять розчинення; з отриманим екстрактом проводять подальше дослідження;

- для проведення екстракції в лужному середовищі: до отриманого розчину додають невелику кількість 25% розчину амоніаку, 2-3 cm^3 хлороформу (гексану) та проводять екстракцію; отриманий хлороформний екстракт відділяють, сушать за допомогою безводних Na_2SO_4 чи MgSO_4 , фільтрують, упарюють до сухого залишку, додають 1.0 cm^3 метанолу і проводять розчинення; з отриманим екстрактом проводять подальше дослідження;

- для проведення екстракції в кислому середовищі: до отриманого розчину додають невелику кількість 0.1 н. розчину хлоридної кислоти, 2-3 cm^3 хлороформу (гексану) та проводять екстракцію; отриманий хлороформний екстракт відділяють, сушать за допомогою безводних Na_2SO_4 чи MgSO_4 , фільтрують, упарюють до сухого залишку, додають 1.0 cm^3

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

метанолу і проводять розчинення; з отриманим екстрактом проводять подальше дослідження.

Якісне дослідження отриманих метанольних екстрактів для визначення органічних компонентів в об'єктах проводили методом газової хромато-мас-спектрометрії (ГХ-МС) за допомогою газового хроматографа Shimadzu GC 2010 Plus з мас-селективним детектором за наступних умов [4]: режим вводу проби – поділ потоку газу-носія – (Split) 20:1; об'єм проби – 1 мкл; температурна програма термостата – 100°C (тримати 3 хв.), нагрів 100°C/хв. до 300°C (тримати 10 хв.); газ-носієй – гелій; потік – 1.2 мл/хв; подача – постійна; колонка – J&W, HP-5MS, кат. № 19091S-433 (30.0 м*0.250 мм * 0.25 мкм); мас-селективний детектор – GCMS-QP2020 EI; режим роботи МСД – за повним іонним струмом (ТІС); діапазон сканування 35 – 450 а.о.м.; затримка для виходу розчинника – 3.00 хв.; температура іонного джерела – 230°C; температура інжектора – 250°C; температура інтерфейсу – 280°C.

Кількісне визначення діючої речовини проводили по методу співвідношення площі піку речовини та стандартної речовини з точно визначеною концентрацією за описаних вище умов.

Наведені в тезах методи первинної пробопідготовки, а також умови методу та режим роботи приладу володіють достатньою чутливістю і селективністю та дозволяють точно визначити вміст наркотичних засобів чи психотропних речовин в складі наданих на дослідження харчових продуктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів № 770 від 06.05.2000 року.

2. Конопельський, В.Я. (2023). Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів в установах виконання покарань. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення, 1/2023, 67-71 DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.12>.

3. Минимальные требования идентификации конфискованных наркотиков. Документ для возникающих лабораторий. Международный судебный стратегический альянс IFSA. Октябрь 2014.

4. Стандартна операційна процедура SOP.DSE.19/124/2-5.4-4.02 «Якісне та кількісне дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів методом газової хромато-мас-спектрометрії» відділу ДМРВ Черкаського НДЕКЦ МВС.

Секція 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура

ПРАВОВІ ЗАСАДИ І ПРАКТИКА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

*Катерина ЖИЛА, факультет цивільного захисту, 36 С група
НК – Вікторія ЧУБАНЬ, канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В умовах збройних конфліктів адвокатська діяльність набуває особливого значення, оскільки правова підтримка стає необхідною для захисту прав людей, які потрапляють у складні життєві обставини. Військові конфлікти порушують стабільність держави, впливають на правову систему, і адвокати опиняються на передовій лінії захисту законності та правопорядку.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) є ключовим елементом правового регулювання збройних конфліктів. Воно включає Женевські конвенції 1949 року та їх Додаткові протоколи, які регламентують захист осіб, що не беруть безпосередньої участі в бойових діях, а також встановлюють правила ведення війни.

Основні принципи МГП:

- **Захист цивільного населення:** Адвокати повинні забезпечувати дотримання норм, що захищають права цивільних осіб, зокрема, права на життя, безпеку та гуманітарну допомогу.
- **Захист військовополонених:** Особливу увагу слід приділяти дотриманню прав військовополонених, забезпеченню належного поводження з ними та захисту від насильства, тортур або іншого жорстокого поводження.
- **Заборона нападів на цивільні об'єкти:** МГП забороняє атаки на об'єкти, що не є військовими цілями, такі як лікарні, школи та інші громадські будівлі. Адвокати можуть працювати над документуванням порушень цього принципу.

В умовах військових дій часто виникають масові порушення прав людини, включаючи незаконні затримання, тортури, депортації та позасудові страти. Адвокати відіграють ключову роль у документуванні таких порушень, поданні скарг до національних та міжнародних судових органів і забезпеченні справедливого судового розгляду.

Військові конфлікти часто призводять до масової міграції населення, в тому числі до переміщення осіб всередині країни та за її межі. З огляду на те, що Україна є великою європейською державою, війна по-різному вплинула на адвокатів, які мешкають, наприклад, у південних та західних областях. Звідси доцільним є аналіз як загального впливу війни на адвокатуру, так й дослідження цих процесів у регіональному розрізі[1,75]. Адвокати повинні надавати правову допомогу цим особам, зокрема щодо отримання статусу біженця, правового захисту від депортації та забезпечення доступу до соціальних послуг.

Документування воєнних злочинів є однією з найскладніших і водночас найважливіших задач адвокатів, які працюють в умовах військового конфлікту. Ця діяльність включає:

- **Збір доказів:** Адвокати повинні працювати з потерпілими, свідками, медичними експертами та іншими фахівцями для збору доказів, що підтверджують факти воєнних злочинів.

Секція 10. Судуострій; прокуратура та адвокатура

- Міжнародні трибунали: Адвокати можуть брати участь у підготовці матеріалів для подання до міжнародних трибуналів, таких як Міжнародний кримінальний суд, який займається розслідуванням і переслідуванням осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.

- Співпраця з правоохоронними органами: Важливим елементом роботи є взаємодія з національними та міжнародними правоохоронними органами для забезпечення ефективного розслідування та притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів.

В умовах воєнного стану доступ до інформації може бути обмеженим з метою захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності. Тому адвокатам необхідно не лише посилатися на потребу отримання інформації для реалізації його професійних обов'язків, але й підтвердити за допомогою копії ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, що така інформація потрібна йому для захисту конкретного клієнта у певній справі та належно обґрунтувати необхідність отримання такої інформації[2, 514].

Отже, адвокатська діяльність в умовах військових конфліктів є надзвичайно складною і відповідальною роботою, що вимагає високого рівня професійної компетентності, глибоких знань у галузі міжнародного та національного права, а також здатності діяти в екстремальних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. С. О. Іваницький Українська адвокатура в умовах війни: національний та зарубіжний контекст. Вісник кримінального судочинства № 3-4/2022. С. 73-88. URL:[https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/Visnyk_Krim_Sud_34_22_231024_avt%20\(2\)-73-88.pdf](https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/Visnyk_Krim_Sud_34_22_231024_avt%20(2)-73-88.pdf).

2. Д. Р. Хомин, А. М. Шандрук Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал № 1/2023. С. 513-515. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/117.pdf.

3. Стащук А. Ю. Адвокатська діяльність в умовах війни: нові виклики. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.). С. 194-197. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/831a3884-166d-490f-b615-fef86751b263/content>.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З ПРАВОЗАХИСНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Катерина РОМАЩЕНКО, юридичний факультет

Галина ЯКУБА, старший викладач

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Повномасштабне вторгнення РФ на території України значно вплинуло на професійну діяльність більшості адвокатів, які до цього майже не здійснювали адвокатську діяльність стосовно особливої категорії справ, що зазнали негативного впливу від такої агресії. Так, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатурою визнається недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури [1]. Варто

Секція 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура

розуміти, що адвокатура є не тільки інститутом громадянського суспільства, що виконує одну із головних функцій у захисті та відстоюванні прав, свобод та інтересів громадян, а є основоположним елементом функціонування правової держави загалом. Особливо у наш час, коли війна поставила перед нашою країною та адвокатами не прості завдання, а саме: захист прав та інтересів пересічних осіб, військовослужбовців та самих адвокатів, які зазнали негативного впливу від злочинних посягань з боку рф. Окрім цього, значна кількість адвокатів не тільки спрямовують свою діяльність на зміцнення нашої держави як демократичної та правової, надаючи професійну правову допомогу у складний період нашого буття, а й безпосередньо відстоюють територіальну цілісність та недоторканність нашої держави [2, с. 562].

Необхідно розуміти той факт, що до 2014 року адвокати майже не здійснювали свою професійну діяльність щодо ведення особливої категорії справ, які, на жаль, є наслідком військової агресії рф. Поява нових категорій справ та зміна національного законодавства, змушують адвокатів на постійній основі підвищувати рівень своєї кваліфікації, аби надавати гідну професійну правничу допомогу своїм клієнтам. Безпосередньо одним із нових напрямів діяльності адвокатів є надання правничої допомоги, яка пов'язана із вчиненням кримінальних правопорушень проти миру, безпеки та міжнародного правопорядку. Однією із складовою частиною такого напрямку є фіксація фактів, яка так чи інакше стосується вищевказаних кримінальних правопорушень та збору відповідної доказової бази [2, с. 563].

У своїй професійній діяльності адвокати задля фіксації воєнних злочинів рф активно використовують платформу «warcrimes.gov.ua», яка була створена Офісом Генерального прокурора разом з українськими та міжнародними партнерами. Створено саме задля належного документування злочинів проти людяності воєнних злочинів, що скоєні армією рф в Україні [3]. Для того, щоб зібрана інформація змогла бути використана Офісом Генерального прокурора в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та в судах України, необхідно її кваліфіковано зафіксувати, зібрати та оформити у відповідності з міжнародно визнаними стандартами, у цьому напрямку роль адвокатів є важливою, адже ретельно зібрані матеріали є запорукою покарання країни-агресора.

Варто розуміти, що повномасштабне вторгнення рф на території нашої держави внесли зміни не тільки в професійну діяльність адвокатів, а й в інші сфери суспільного життя, особливо у діяльність недержавних об'єднань, громадських об'єднань, які фокусують свою діяльність на захист прав та свобод людини і громадянина. Тому, нагальним питанням виступає проблема взаємодії адвокатів з правозахисними організаціями. Необхідно з'ясувати, чи налагоджений союз між таким видом недержавної організації та недержавним самоврядним інститутом – адвокатурою. Так, правозахисною організацією є особливий вид недержавної організації, діяльність якої спрямована на утвердження та захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням як державою, так її органами та посадовими особами. До громадських правозахисних організацій, з якими взаємодіє адвокатура, варто віднести такі організації: Українська Гельсінська спілка з прав людини; «Меморіал» імені Василя Стуса; Міжнародний комітет захисту прав людини; Всеукраїнська організація «Право і безпека», Міжнародна правозахисна організація «Ла-Страда»; Правозахисна організація «Права людини», Жіночий консорціум України та багато інших [4, с. 51].

Необхідно відмітити, що адвокатура, також, взаємодіє з правозахисними державними організаціями, які скеровують свою діяльність на надання юридичної допомоги особам постраждалим від збройної агресії рф, жертвам катування, а також вразливим категорія населення, які

Секція 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура

потребують захисту та кваліфікаційної правової допомоги. Так, державними правозахисними організаціями є: органи юстиції; органи захисту прав споживачів; Уповноважений ВРУ з прав людини; міжурядові правозахисні організації [4, с. 52]. У нашій державі правозахисна діяльність здійснюється як недержавними, так і державними правозахисними організаціями. А роль адвокатури між цими групами організацій посідає одне із основоположних місць, адже вона спрямовує свою діяльність на захист приватних, суспільних та державних інтересів, а також, уповноважена державою на надання правової допомоги щодо всіх категорій населення України.

Адвокати в умовах воєнного стану взаємодіють не тільки з правозахисними організаціями, а й надають правову допомогу усім громадським організаціям, які мають таку необхідність, адже адвокатура є запорукою довіри громадян до судової влади, що у свою чергу, сприяє ефективній та законній роботі суду, а також, не порушення прав та свобод людини і громадянина, які закріплені в основоположному законі нашої держави, тому що згідно ст. 3 Конституції України – права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком України [5].

Підсумовуючи, варто додати, що на адвокатів як до повномасштабного вторгнення, так і під час війни покладається значна кількість роботи у сфері захисту прав та законних інтересів громадян. Адвокатура виступає центральним суб'єктом взаємодії як у наданні професійної правничої допомоги громадянам, так і при наданні певних консультацій та потребуючих роз'яснень правозахисним та громадським об'єднанням. Під час повномасштабного вторгнення адвокатська діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства, враховуючи особливості, передбачені ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [6]. Необхідно пам'ятати, що Конституція України гарантує право на професійну правничу допомогу, і це право, в ніякому разі не обмежується під час війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 04.09.2024).
2. Заборовський В.В., Манзюк В.В., Ревуцька І.Е. Діяльність українських адвокатів та органів адвокатського самоврядування в умовах повномасштабного вторгнення рф. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 561-567.
3. Warcrimes.gov.ua - головна платформа збору доказів злочинів РФ. URL: warcrimes.gov.ua - головна платформа збору доказів злочинів РФ (gr.gov.ua) (дата звернення: 04.09.2024).
4. Бандурка С. Адвокатура і громадські об'єднання в системі захисту прав і свобод людини. Адміністративне право. Наше право № 1. 2024. С. 47-57.
5. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.09.2024р.).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 04.09.2024).

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ

*Владислав АНДРЮЩЕНКО, факультет пожежної безпеки, 42 взвод
НК – Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, канд. техн. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У будь-якій державі найголовнішим та найважливішим регулятором суспільних відносин є право [1-2]. Тому система юридичних норм, які регулюють ці відносини, закріплюючи певні права та обов'язки осіб й називається правом.

Розвиток економіки, політики, культури, засобів масової інформації та комунікації, транспорту, інші об'єктивні процеси, зокрема розповсюдження COVID-19, настання гострих наслідків глобального потепління, терористична діяльність недержавних учасників міжнародних відносин та розробка автоматизованої зброї, яка не передбачає контролю з боку людини і т. д., вимагають правового оформлення такого типу відносин як міжнародні відносини.

Подібні виклики та пов'язані з ними наслідками впливають на можливість реалізації міжнародних відносин. З огляду на те, що одним з основних і необхідних інструментів управління міжнародними відносинами виступає міжнародне право є необхідність в ефективному міжнародному правопорядку. Загрози миру та безпеці, неналежна дипломатія провокують виникнення збройних конфліктів, що вимагає від держав застосовувати держави право на участь у вирішенні міжнародних проблем, які зачіпають їх інтереси. Міжнародне право і є тією системою юридичних норм, що регулюють міждержавні відносини з метою забезпечення миру і взаємовигідного співробітництва.

Міжнародне право являє собою сукупність правил поведінки учасників міжнародного спілкування, обов'язковість яких визнається ними добровільно, з метою попередження міжнародних конфліктів, забезпечення загального міжнародного співробітництва та дружніх відносин між ними.

Міжнародне право – це самостійна система права, у склад якої входять юридично обов'язкові принципи та норми, що регулюють відносини між державами, а також іншими суб'єктами міжнародного права в цілях забезпечення мирного співіснування та міжнародної співпраці. Основні принципи міжнародного права це система основоположних норм, які регулюють відносини з іноземним елементом та визначає критерій правомірності міжнародних правотворчого і правозастосовчого процесів.

Основні функції принципів міжнародного права полягають в зміцненні існуючої системи міжнародних відносин, сприяння становленню і розвитку системи міжнародного права, закріплення основних прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів міжнародного права, визначення основ їх взаємодії шляхом встановлення правових статусів, а також заповнення прогалів в міжнародному праві та розвиток міжнародної правосвідомості.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Основні принципи є основою і системоутворюючим фактором міжнародної нормативної системи, і через це більша частина основних принципів володіють юридичною обов'язковістю на рівні норм *jus cogens*. Основний принцип міжнародного права може бути змінений чи скасований лише новим принципом. Формально основні принципи не підпорядковані один одному. Але фактично в процесі застосування, їм надається різне значення. Принцип незастосування сили, наприклад, є головним, при забезпеченні миру і безпеки.

Основні принципи міжнародного права функціонують лише у взаємодії. Вони мають комплексний характер, взаємно обумовлюють одне одного. Наприклад, у Декларації про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами у відповідності зі Статутом ООН, 1970 р. [3-7], йдеться мова про наступне: «При тлумаченні і застосуванні викладені вище принципи є взаємозв'язаними та кожен із них слід аналізувати в контексті всіх інших принципів».

При визначенні основних принципів міжнародного права до уваги беруться три джерела, в яких держави прямо ставили за мету сформулювати основні принципи міжнародного права:

Статут ООН, Декларація про принципи міжнародного права 1970 р. і Заключний акт Хельсінкі 1975 р.

Статут і Декларація називають лише сім принципів:

- 1) незастосування сили або загрози силою;
- 2) мирного вирішення міжнародних спорів;
- 3) неутручання;
- 4) співробітництва;
- 5) рівноправ'я і самовизначення народів;
- 6) суверенної рівності держав;
- 7) добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом.

Ще три – Принцип територіальної цілісності держав, Принцип непорушності державних кордонів та Принцип поваги прав та свобод людини – в Заключному акті НБСЄ 1975 р.

Отже, всі основні принципи сучасного міжнародного права є юридично обов'язковими і підлягають безумовному виконанню.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович, М. Міжнародне право : навч. посіб. / М. Антонович. К. : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
2. Міжнародне право. Основні теорії: Підручник / за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
4. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй 1970 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Проект висновків щодо ідентифікації міжнародного звичаєвого права з коментарями 2018 року. URL: <https://legal.un.org>.
6. Конвенція про мирне вирішення міжнародних спорів 1907 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Манільська декларація про мирне вирішення спорів 1982 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

**БОРОТЬБА ЗІ СТИХІЙНИМИ ЛИХАМИ І МІСТОБУДІВНА ПОЛІТИКА
У ДЗЕРКАЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ**

Катерина АПАНАСЕНКО, д-р юрид. наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Життя людства протягом століть супроводжується війнами, стихійними лихами, техногенними катастрофами. Як наслідок, громадяни різних країн потерпають від фізичної і матеріальної шкоди, помирають і стають каліками, їхні права обмежуються або перебувають під загрозою скасування. В обставинах глобального потепління пожежі, цунамі, селі та інші стихійні явища суттєво почастишали. Це вимагає від держав спрямовувати більші зусилля як на боротьбу з кліматичними змінами, так і на вжиття заходів з можливого попередження стихійних лих та уникнення значних втрат від них окремими громадянами та громадами загалом. Питання відповідальності держав перед громадянами за наслідками стихійних лих неодноразово було предметом юридичного аналізу Європейського суду з прав людини (далі – Суду, ЄСПЛ). Спробуємо визначитися з основними правовими позиціями Суду в таких категоріях справ, зокрема, щодо позитивних зобов'язань держав у цій сфері. З огляду на обставини, що супроводжують стихійні лиха, мова йде насамперед про виконання позитивних зобов'язань щодо забезпечення права заявників на життя за статтею 2 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

ЄСПЛ визначив комплекс дій, які органи влади мають реалізовувати при загрозі стихійних явищ та задля попередження їх руйнівних наслідків. Мова йде і про регулюючі заходи (включно із зобов'язуванням конкретних осіб здійснювати практичні заходи для ефективного захисту громадян, життя яких під загрозою), і про інформаційний обов'язок, і про відповідне розслідування подій. У справі *Budaeva and Others v. Russia* (п. 128–132, 137) [1] Суд визначив межі відповідних зобов'язань держави і підтвердив це пізніше при розгляді справи *M. Özel and Others v. Turkey* (п.171-172) [2].

У конкретних обставинах об'єм позитивних зобов'язань держави буде залежати від джерела загрози та її ступеня, можливостей пом'якшення її наслідків. Вони застосовуються в тій мірі, в якій обставини конкретної справи вказували на неминучість стихійного явища, яке було чітко ідентифіковано, й особливо, якщо воно стосувалося повторюваних випадків, що торкаються певної території, призначеної для проживання чи використання. Вибір необхідних конкретних заходів для захисту життя осіб залишається за державою через складність сфери надання екстреної допомоги у випадку метеорологічних явищ (*Budaeva*, п. 134–135). За обставинами справи *Budaeva* органи влади, завчасно отримавши неодноразові попередження від спеціалізованих інституцій про можливі зсуви мулу в місті Тирнауз, мали вжити конкретні практичні заходи для гарантування безпеки місцевого населення, зокрема, попередити людей про загрозу, створити необхідну охоронну інфраструктуру від селів до початку наступного сезону селів, підготуватися до можливої евакуації населення, здійснити належну роботу у сфері землеустрою (п. 147–158).

У справі *Kolyadenko and Others v. Russia* [3] постало питання про відповідальність держави за наслідки повені, зумовленої сильними зливами та, як результат, неоголошеним скиданням води з Піонерського водосховища у

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Владивостоці у 2001 році. За результатами розгляду й оцінки обставин справи Суд дійшов висновку про сукупність факторів, що на пряму пов'язані з містобудівними обмеженнями, які зумовили неналежний захист життів мешканців Владивостоку (п. 172-173, 185 рішення). Це, зокрема, неналежна правова база, яка би дозволяла визначати ризики, пов'язані з експлуатацією водосховища, та реалізовувати містобудівну політику з дотриманням технічних стандартів, і неналежне містобудівне планування (непродуманий генплан міста Владивосток, не встановлення зон затоплення, водоохоронних зон), а також відсутність чіткої системи нагляду, що стимулювала би службовців до вжиття необхідних заходів з попередження підтоплень, та брак координації і взаємодії між органами влади по вжиттю цих заходів і їхня бездіяльність.

Розглядаючи питання про межі позитивних обов'язків держави та її відповідальність у випадку землетрусів (*M. Özel*, п. 173-175), Суд визначає їх таким чином: це можуть бути заходи, спрямовані на зменшення наслідків стихійного лиха, заходи щодо зміцнення можливостей держави справлятися з неочікуваним і сильним характером землетрусів. І в цьому зв'язку Суд указує на необхідність належного державного регулювання господарської діяльності. Зокрема, мова йде про належне територіальне планування та контрольовану міську забудову, державний нагляд за будівельними роботами. За обставинами справи *M. Özel* відповідні обов'язки поклалися на міську владу, що видавала дозволи на будівництво.

Також держави мають і процесуальні обов'язки. У разі стихійних лих застосовними є ті ж принципи, що й у разі інцидентів, викликаних небезпечними видами діяльності (*M. Özel*, п. 189; *Budaeva*, п. 142-145; *Öneryildiz v. Turkey*, п. 93-95 [4]). Мова йде про незалежну та неупереджену процедуру розслідування, що відповідає мінімальним вимогам до ефективності і здатна забезпечити застосування кримінальних покарань у тій мірі, в якій це виправдано результатами розслідування. Органи влади мають діяти в цих випадках особливо ретельно і швидко, самостійно розпочинати розслідування і встановлювати обставини інциденту та будь-які недоліки в системі регулювання, а також причетних до подій посадових осіб та органи влади. Проведення в цілому, включаючи судовий розгляд, має відповідати вимогам позитивного зобов'язання щодо захисту життя. Водночас стаття 2 Конвенції не передбачає право заявника на притягнення до кримінальної відповідальності третіх осіб і не гарантує, що судове переслідування має привести до конкретного вироку чи засудження. Водночас судові рішення за результатами розслідування повинно забезпечувати стримуючий ефект.

Отже, у низці справ, розглянутих ЄСПЛ, про порушення прав людини внаслідок стихійних лих суттєвим фактором, що визначив негативний сценарій розвитку подій, було визнано неналежне містопланування. У процесі містобудівної реформи в Україні аналізоване питання має бути відповідним чином розв'язано в нормативних документах, насамперед, задля можливого відвернення наслідків стихійних лих або принаймні задля зменшення їх руйнівного ефекту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Budaeva and Others v. Russia, App. Nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECtHR, 20 March 2008). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-85436%22%5D%7D>.

2. *M. Özel and Others v. Turkey*, App. Nos. 14350/05, 15245/05, 16051/05 (ECtHR, 17 November 2015). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-158803%22%5D%7D>.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

3. Kolyadenko and Others v. Russia, App. Nos. 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 and 35673/05 (ECtHR, 28 February 2012). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-109283%22%5D%7D>.

4. Öneriyıldız v. Turkey, App No. 48939/99 (ECtHR, 30 November 2004). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67614%22%5D%7D>.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Олександр КЛИМЕНКО, факультет цивільного захисту, 26 взвод НК – Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, канд. техн. наук, доцент Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Згідно зі ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

Тому всі міжнародні договори з міжнародного гуманітарного права (Женевські конвенції I–IV, Додаткові протоколи I–III, інші міжнародні конвенції з питань міжнародного гуманітарного права), на які надана згода Верховною Радою України, в тому числі, в порядку правонаступництва, є частиною законодавства України та підлягають додержанню всіма суб'єктами на території України [2–7].

Кожна держава – учасник міжнародних договорів, що регулює захист жертв війни та обмеження засобів і методів ведення збройних конфліктів відповідно до принципу *pacata sunt servanda*, зобов'язана сумлінно виконувати взяті на себе зобов'язання за цими угодами. Цей принцип, який спочатку сформувався у звичаєвому праві, закріплений у статті 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р [8]. Разом з тим, принцип *pacata sunt servanda* лише фіксує обов'язок держав сумлінно та в повному обсязі виконувати міжнародні зобов'язання, що випливають із Женевських конвенцій 1949 р., Додаткових протоколів до них 1977 р. та інших міжнародних договорів у цій галузі. Потрібні зусилля для втілення міжнародного гуманітарного права в життя та застосування норм, що містяться в ньому на практиці. Необхідно забезпечити імплементацію міжнародного гуманітарного права.

Роль України в імплементації міжнародного гуманітарного права справедливо звертає увагу на те, що суттєвою перешкодою до адаптації заходів, що випливають із міжнародних договорів про захист жертв війни і які мають бути вжиті державами-учасницями, є відсутність обізнаності про їх зміст.

Наявність внутрішньодержавного механізму імплементації норм міжнародного права, зокрема і гуманітарного, дозволяє забезпечити повну, всебічну і своєчасну реалізацію міжнародних зобов'язань, що приймаються державами. Від дієвості національного механізму імплементації багато в чому залежить імідж держави, ефективність її правової системи, можливості забезпечення захисту людини, в тому числі і в умовах збройних конфліктів. Якщо не приймати жодних кроків щодо реалізації норм міжнародного гуманітарного права у мирний час, то не можна очікувати, що у разі виникнення збройного конфлікту, як міжнародного, так і неміжнародного характеру, його учасники дотримуватимуться вищезгаданих норм.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Саме тому у мирний час слід вживати заходів щодо імплементації норм міжнародного гуманітарного права в кожній державі, яка є учасником Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них 1977 р. Забезпечити вирішення цього завдання покликаний національний механізм імплементації міжнародного гуманітарного права.

Головним у змісті здійснених зобов'язань є те, що ухвалення відповідного національного законодавства має визнаватись одним із фундаментальних обов'язків держав-членів.

Національне законодавство має становити основну частину від загального масиву заходів, що вживаються для гарантування належної імплементації гуманітарного права, а застосування гуманітарного права великою мірою залежить від ефективного включення його правил до національного права. Тому остаточна мета, яка має бути при цьому досягнута, – повна узгодженість національного законодавства у всіх країнах з міжнародним гуманітарним правом, відповідність, яка з метою попереднього здійснення має бути досягнута у мирний час.

Разом з тим, незважаючи на таке велике значення імплементаційного законодавства, процес імплементації на внутрішньодержавному рівні не обмежується лише цими заходами правового характеру. Важливу роль відіграють заходи організаційного характеру. В основі цих заходів лежить не пов'язана з додатковою внутрішньодержавною нормотворчістю оперативно-виконавча діяльність державних органів та індивідів щодо втілення в життя приписів норм міжнародного гуманітарного права. Як приклад такої діяльності можна навести заходи щодо видачі медичному персоналу відповідно до статті 40 першої Женевської конвенції нарукавних пов'язок та посвідчень з емблемою Червоного Хреста або Червоного Півмісяця.

Щодо імплементації міжнародного гуманітарного права на внутрішньодержавному рівні, який міг би бути використаний у будь-якій державі, є досить умовним. Перелік цих заходів щодо конкретної держави не співпадатиме у зв'язку з наявністю низки причин. По-перше, це неможливо забезпечити через те, що не всі держави є учасниками всіх міжнародних договорів у гуманітарній сфері. По-друге, через відмінності внутрішніх правових систем питання про віднесення тих чи інших положень міжнародного гуманітарного права до самодійснених норм або вимагають допомоги з боку національного законодавства в різних державах вирішуватиметься по-різному. Тому є важливим те, що визначення переліку заходів щодо імплементації міжнародного гуманітарного права, які мають бути вжиті на внутрішньодержавному рівні, для кожної держави має вирішуватися окремо з урахуванням їхньої участі у міжнародних договорах та особливостей національного імплементаційного механізму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (із наступними змінами та доповненнями). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року (I Женевська конвенція 1949 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі 1949 року (II Женевська конвенція 1949 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

4. Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (III Женевська конвенція 1949 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (IV Женевська конвенція 1949 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) 1977 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Владислав КОДАНЬОВ, аспірант

НК – Денис ЧИЖОВ, д-р юрид. наук, доцент

Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

Енергетична безпека є важливим чинником забезпечення державного суверенітету та незалежності країни. Енергетична безпека – це спроможність країни технічно надійним та безпечним, економічно ефективним та екологічно прийнятним способом забезпечити: задоволення потреб суспільства в енергоресурсах; стале функціонування національної економіки в нормальних і кризових умовах; незалежність країни у формуванні та здійсненні політики захисту національних інтересів [1, с. 26]. Ураховуючи те, що російська загроза, як і глобальна безпекова невизначеність, мають довгостроковий характер, зміцнення національної стійкості як стратегічна мета повністю відповідає національним інтересам України.

Зважаючи на кризові явища останніх років, агресію росії проти України, яка триває з 2014 року, повномасштабне вторгнення на територію України 2022 року, руйнування об'єктів критичної інфраструктури актуальною є потреба у вивченні перспектив організаційно-правового забезпечення енергетичної безпеки України в умовах сучасних геополітичних процесів.

Нормативно-правовими регуляторами системи енергетичної безпеки України є національні закони та стандарти; міжнародні та внутрішні стандарти енергетичної ефективності (ISO50001 та ДСТУ ISO50001:2014, Стратегічний компас ЄС 2016 р., Зелений пакт для Європи 2019 р.); постанови Кабінету Міністрів України, профільні Накази та Розпорядження Держенергоефективності України щодо пріоритетизації вітчизняної енергетичної безпеки [2, с. 42].

Закон України «Про національну безпеку України» визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [3]. Однак енергетична безпека не отримала окремого законодавчого регулювання, що свідчить про необхідність створення законодавцем

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

додаткових правових механізмів для визначення порядку здійснення державної політики у сфері енергетичної галузі та забезпечення її стабільного функціонування.

Законодавче нормування особливого «допоміжного» статусу енергоменеджменту відносно енергетичнобезпечого ринку відбувається відповідно до Постанови Кабінету Міністрів № 1460 «Про впровадження систем енергетичного менеджменту» від 23.12.2021 р., що формує порядок енергоменеджмент-системного комплектування. Документом, зокрема, визначається етапність (поступовість) впровадження енергоменеджмент-реформ як складової вітчизняної політики енергетичної безпеки; окреслюється специфіка енергопланування, аспекти гіпотетичного поліпшення безпеково-енергетичної прозорості; стилістика видозміни українського енергоменеджмент-моніторингу перетворень у галузі енергетичної безпеки тощо [4].

Водночас, недостатньо налагодженою на рівні нормативно-правового забезпечення в Україні є аспекти енергетичної співпраці з ЄС. Окрім положень Угоди про асоціацію щодо транспортування та торгівлі енергоносіями на двосторонньому рівні (Глава 11, ст.ст. 268-280 Угоди), українське законодавство відповідних норм не містить.

Слід підкреслити, що в Україні на законодавчому рівні також існують проблеми визначення предметно-конкретного поля нормативного регулювання енергетичної безпеки. Зокрема, в українському законодавстві відсутнє визначення за критеріями моделей енергозабезпечення, стилістики та предметного поля захисту національних енергетичних інтересів та опції автономізації вітчизняних енергетичних ресурсів. Профільні нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про альтернативні джерела енергії» та Закон України «Про теплопостачання» не визначають алгоритмів державно-управлінського спрямування та координації зазначених секторів профільними органами у зазначеній сфері.

До цілей нормативно-правового регулювання енергетичної безпеки слід віднести: забезпечення прозорого функціонування енергетичних ринків; запровадження пільгових податкових режимів для постачання технологій для потреб енергетики; врегулювання завдань і повноважень органів державної влади у цій сфері; посилення кримінальної відповідальності за фізичні атаки, диверсії, спрямовані на відключення або пошкодження роботи операційних систем або систем забезпечення фізичної безпеки об'єкта критичної інфраструктури енергетичного сектору; наближення законодавства України до права ЄС [5, с. 64–65].

Аналіз правового забезпечення енергетичної безпеки України та ЄС, вказує на його поступовий розвиток та визначення пріоритетних напрямів, а саме: диверсифікації поставок енергетичних ресурсів, підсилення ролі енергозбережних технологій та поширення використання альтернативних джерел енергії. Також розвиток правового забезпечення енергетичної безпеки України має включати: зниження рівня корупції та впливу політичної волі владних еліт на енергетичний ринок України, дерегуляцію ринку з боку держави, демонополізацію ринку енергетичних ресурсів. Водночас, в сучасних умовах глобалізації існує ряд проблем, які гальмують досягнення цілей енергетичної безпеки та інтеграцію українських енергосистем у єдиний європейський простір. Це, зокрема, розгалуженість законодавства у зазначеній сфері: Стратегія енергетичної безпеки-2025, Закон України «Про ринок електричної енергії», Закон України «Про нафту і газ», Закон України «Про альтернативні джерела енергії», Закон України

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

«Про природні монополії», Закон України «Про теплопостачання» тощо. В умовах війни в Україні головним напрямом законодавчого регулювання сфери енергетичного ринку має стати запровадження податкових пільг, тимчасових спеціальних режимів оподаткування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г. Методологічні засади ідентифікації та стратегування рівня енергетичної безпеки України. *Економіка України*. 2020. № 6(703). С. 20–42. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.06.020>.

2. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками : монографія / [О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Г. Л. Рябцев]; за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2023. 152 с.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

4. Про впровадження систем енергетичного менеджменту» Постанова Кабінету Міністрів України № 1460 від 23.12.2021 р. // Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1460-2021-%D0%BF#Text>.

5. Муза О. Організаційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Вип. 1. С. 60–66.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДСЬКОСТІ

Світлана КОСЯК, канд. іст. наук, доцент

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У владних інституціях Європейського Союзу професійне представництво інтересів громадськості було урегульовано шляхом запровадження у 2012 році Реєстру прозорості (Transparency register), яким спільно керують Європейський парламент і Європейська комісія. Такий крок було здійснено відповідно до пункту 27 Міжвідомчої угоди про Реєстр прозорості для того, щоб отримати інформацію про зацікавлених сторін, які здійснюють професійне представництво інтересів громадськості в органах публічної влади ЄС. Запровадження Реєстру було обґрунтовано двома чинниками. По-перше, взаємодія органів публічної влади Європейського Союзу з громадськістю є постійною, законною і необхідною для якості демократії, забезпечуючи у такий спосіб адекватну політику, що відповідає потребам і реаліям сьогодення. По-друге, громадяни мають право очікувати, що професійне представництво інтересів громадськості в органах публічної влади ЄС є прозорим і відповідає закону, а також передбачає повагу до етичних принципів, уникаючи при цьому надмірного тиску, незаконного або привілейованого доступу до інформації чи осіб, які приймають рішення [1, с. 209–210].

Реєстр прозорості надає громадянам прямий і єдиний доступ до інформації про те, хто займається діяльністю зі здійснення впливу на прийняття нормативно-правових актів у Європейському Союзі; який характер інтересів, які відстоюють; який рівень ресурсів, що їх витратили на професійне

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

представництво інтересів громадськості в органах публічної влади ЄС. Усі особи, які отримали запис у Реєстрі прозорості дотримуються Кодексу поведінки, який є обов'язковим для всіх організацій і самостійно зайнятих осіб [2, с. 46].

Конституційно-правовим підґрунтям лобювання на рівні Європейського Союзу є низка статей засновницьких договорів ЄС. Зокрема, згідно зі ст. ст. 21, 194 та 195 Договором про заснування Європейського Союзу, громадяни Спільноти мають право направляти петиції до Європейського парламенту, при якому діє спеціально уповноважена особа – Парламентський посередник, який займається розглядом заяв і скарг громадян ЄС, їх вирішенням і звітуванням на основі аналізу отриманих звернень перед Європарламентом. Прикладом вдалого використання петиційного права у лобюванні є дії декількох екологічних організацій, які подали до Європейського парламенту петицію, підписану 2,5 млн. громадян Європейського Союзу [2, с. 47].

Сприяло інституційному оформленню лобювання започаткування представниками владних інституцій ЄС з метою пом'якшення «дефіциту демократії», що існує у Союзі, ініціативи «ведення діалогу» із різного роду товариствами й об'єднаннями, які стали дієвою платформою для репрезентації перед владними інституціями ЄС лобістських проєктів. Найбільш апробованою формою співпраці є функціонування під егідою ЄС близько тисячі комісій, які мають консультативний, дорадчий або експертний статус. При їх формуванні та фінансуванні перевагу надають єврогрупам, структурно організованим на наднаціональному рівні (наднаціональні асоціації бізнесу, профспілок тощо). Тобто, «згори» заохочують тенденцію до самоорганізації та інституціоналізації асоціативних суб'єктів лобювання. Це також зумовлено кадровим дефіцитом у владних установах Союзу [3, с. 16].

Польові дослідження лобювання в ЄС дозволяють робити висновок про те, що лобювання є інтегральним інституційним елементом у забезпеченні діалогових механізмів між громадськістю та владними органами Євросоюзу в процесі прийняття нормативно-правових актів. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня розробки технічних аспектів законопроектів, які готують з огляду на наявність кваліфікованого експертного забезпечення та більш зваженого підходу у вирішенні відповідних нагальних питань нормативного характеру.

Наразі Україна перебуває на завершальному етапі отримання членства ЄС, який передбачає приведення національного законодавства у відповідність до стандартів ЄС. Однією з таких вимог є легалізація ринку професійного представництва інтересів громадськості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шведа О. іжнародно-правове регулювання інституту лобювання: дис. ... кандидата юрид. наук. Київ, 2019. 239 с.
2. Малявін Є. Лоббїзм у політичній системі суспільства: плюси та мінуси. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 143(3). С. 46–49.
3. Тихомирова Є. Government relations і лоббїзм: спроба порівняльного аналізу. Політикус. 2015. Вип. 1. С. 15–18.

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА
ЩОДО БЕЗПЕКОВИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Аліна КРИШТАЛЬ, канд. пед. наук, доцент

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Наявність постійної військової загрози з боку Російської Федерації спонукала до перегляду існуючих безпекових заходів у всіх сферах суспільної діяльності, зокрема і в системі середньої освіти. Протягом 2022–2024 років країною-агресором було пошкоджено і знищено понад 3,7 тис. закладів освіти на території України, що спровокувало вкрай складні і мало сприятливі умови для провадження навчально-виховного процесу в окремих регіонах. Безсумнівно, якісна середня освіта є передумовою подальшого розвитку і становлення молодого покоління, тому розробка і застосування належних безпекових заходів у галузі середньої освіти належать до першочергових завдань державного рівня. Зазначене передбачає також впровадження сучасних надбань міжнародного гуманітарного права.

Одним із міжнародних документів, що регламентує безпекову ситуацію у закладах освіти, є Декларація про безпеку шкіл (*Safe Schools Declaration*). У 2014 році уряди Норвегії та Аргентини розпочали процес розробки міжурядової політичної угоди, присвяченої захисту освіти під час збройного конфлікту. Декларація містить низку зобов'язань, спрямованих на визначення конкретних заходів, що можуть вживатися збройними силами і воєнізованими недержавними організаціями, щоб стримати використання навчальних закладів у військових цілях у період збройного конфлікту, зменшити ризик атак або пом'якшити їх наслідки, нівелювати нецільове використання, якщо вони все ж відбулися.

Відповідно до Декларації країни також зобов'язуються збирати або сприяти збору даних про напади на заклади освіти; розслідувати та переслідувати військові злочини, пов'язані зі сферою освіти; надавати допомогу постраждалим. Ключовим аспектом Декларації є відновлення доступу до навчального процесу, розвиток системи освіти, формуванню поваги між соціальними та етнічними групами.

Декларація про безпеку шкіл є основою для співпраці та обміну інформацією, а країни, що її схвалили, повинні регулярно зустрічатися для обговорення актуальних питань безпеки і перегляду виконання Декларації.

Нині до цієї міжнародної політичної угоди приєдналися 120 держав світу. 4 серпня 2021 року Україною було затверджено План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл [1]. Вона спрямована на забезпечення безперервності безпечної освіти під час збройного конфлікту. У країнах, що приєдналися до Декларації раніше, вже розроблені та успішно впроваджуються підходи до імплементації документа. 29 березня 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив розпорядження «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 898» з метою актуалізації плану заходів, видалення заходів, які вже виконано, та поширення дії інших заходів на всю територію України, оскільки попередня редакція плану заходів не враховує наслідки широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, її дія поширювалася лише на Луганську і Донецьку області. Нині заходи щодо створення безпечних умов у школах актуальні для всіх областей України.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Основним завданням, що прописане у Декларації [1; 2], є відновлення освітньої інфраструктури, забезпечення психологічної реабілітації учнів, батьків і вчителів, сприяння проведенню тренінгів з безпеки та охорони здоров'я тощо.

План безпекових заходів містить такі основні блоки:

1. Ефективна система моніторингу безпекової ситуації – запровадження моніторингу атак на заклади освіти і підготовка управлінських кадрів у сфері освіти до його здійснення; проведення розслідування ймовірних порушень чинного національного та міжнародного права і, за необхідності, притягнення винних до відповідальності.

Варто зазначити, що моніторинг здійснюється за визначеними типами освітнього кластеру в Україні [3]:

– пошкодження закладів освіти – пошкодження закладу освіти внаслідок прямого чи опосередкованого влучання бойовими снарядами як по будівлі, так і по прилеглий території, що варіюється від незначних пошкоджень до часткового або повного руйнування, що може призвести до нефункціонування закладу освіти, наприклад, у результаті вибухової атаки, авіаудару, цілеспрямованого обстрілу; пошкодження, завдані в результаті перехресного вогню, а також вандалізм чи пограбування закладу освіти військовими;

– атака на учнів, студентів, викладачів та інших працівників закладів освіти – насильницькі напади, погрози чи в інший спосіб спрямовані дії проти цих осіб, найчастіше пов'язані з отриманням або наданням освітніх послуг. Прикладом таких атак є вбивства, поранення, катування, викрадення, погрози насильством або застосування сили проти здобувачів освіти чи освітян, а також арешти студентів чи працівників освіти, пов'язані з їхньою освітянською діяльністю. Ця категорія також включає такі серйозні порушення, як вербування, залучення та тренування дітей до військової діяльності або діяльності військового типу тощо;

– використання закладів освіти військовими – використання закладів освіти у якості військових баз чи казарм; використання будівель для розташування бойових позицій, сховищ зброї та центрів утримання та допиту; військова підготовка або тренування солдатів на відстані до 1 кілометра від закладу освіти;

– тимчасове припинення освітнього процесу внаслідок прямого чи опосередкованого обстрілу без пошкодження закладу освіти – випадки, коли у зв'язку з інтенсивністю бойових дій навчальний процес призупиняється, навіть якщо не було фізичного пошкодження будівлі, а діти виведені в безпечне місце задля їхньої безпеки. Також до цієї категорії належать випадки, коли школа переходить на режим дистанційного навчання у зв'язку з високою інтенсивністю бойових дій.

2. Впровадження механізму евакуації учасників освітнього процесу у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти.

3. Забезпечення закладів освіти захисними спорудами цивільного захисту – побудова або проведення їх ремонту; забезпечення дотримання вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки.

4. Захист закладів освіти від нападів – вживання необхідних заходів з попередження нападів на заклади освіти та забезпечення їх відновлення у разі пошкодження за кошти державного та місцевих бюджетів.

5. Забезпечення безперервності навчання – підтримка сталості здобуття освіти шляхом розвитку дистанційного навчання (формування цифрових навичок у здобувачів освіти і педагогічних працівників,

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

безперебійний інтернет на випадок дефіциту електроенергії або блекаутів, забезпечення сучасними цифровими пристроями тощо).

6. Впровадження в освіту інструментів чутливості до конфлікту – інтеграція підходів чутливості до конфлікту до змісту освіти та навчання.

7. Забезпечення системності підходів до захисту освіти в умовах військового конфлікту – утворення міжвідомчої робочої групи як інструмента координації заходів з реалізації положень Декларації.

8. Забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу та впровадження програм психоемоційної підтримки для учасників освітнього процесу з урахуванням збройного конфлікту та його наслідків.

9. Інформаційна підтримка впровадження положень Декларації – просвітницькі та інформаційні заходи щодо положень Декларації, зокрема інформування про прогрес України та міжнародних партнерів; налагодження міжнародного співробітництва. Також передбачена підтримка включення компонента захисту дітей до мандата делегацій та представників України в рамках участі у діяльності ООН.

Реалізація зазначених вище положень Декларації на національному рівні має на меті посилення захисту цивільних осіб, зокрема дітей та молоді, і забезпечення реалізації їхніх прав на освіту в умовах воєнного стану; зокрема шляхом застосування дієвих механізмів моніторингу та обробки даних щодо безпекової ситуації у закладах освіти; надання допомоги постраждалим без будь-якої дискримінації; забезпечення безперервності освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

3. План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 898-р (ред. розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 278-р).

4. Safe Schools Declaration and Guidelines on Military Use. URL: <https://ssd.protectingeducation.org/safe-schools-declaration-and-guidelines-on-military-use/>.

5. Стандартні операційні процедури моніторингу атак на освіту в Україні. Міністерство освіти і науки України. 2021. 12 с.

ENGLISH IN THE REALM OF INTERNATIONAL LAW

Ольга КРІЧКЕР, канд. іст. наук

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Ukraine is craving to become a full member of European family. If to dive into the figures concerning the states it comprises and the national languages used, the facts are as follows:

European Economic Area – 30 countries;

European Union – 27 countries (plus 9 candidate countries including Ukraine);

The Schengen area – 29 countries [1].

As far as one of the EU's fundamental principles is preserving diversity, every time a new member joins the organization, its language/languages add to the number of official languages. According to Regulation No 1, English is one of official

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

and working language of EU institutions. All in all, now there 24 official languages spoken in European Union [2].

As for the other most influential world organizations, The United Nations and NATO, English there is one of two working languages.

So, the English language has attained a dominant position in many contemporary spheres of life. Legal sphere isn't an exception to it as well. As to international law specifically, English functions not only as a means of communication, but also as an essential tool for drafting treaties, facilitating negotiations, and establishing legal precedents. Prominent institutions such as the above-mentioned United Nations, the International Court of Justice and various international tribunals predominantly use English in their official communications, documentation and legal proceedings which proves beyond any shadow of doubt that the role of English in the operational processes of international law is both significant and undeniable.

International law, which governs interactions between states and other global entities, involves participants from diverse linguistic and cultural backgrounds. Given this diversity, it is a compulsive evidence that the need for a standard language is critical. Although there is no any special law, ordinance or regulation determining English an official language of international law, it has effectively filled this role, simplifying the complex web of international legal relations.

One of the fundamental aspects of international law is the formation of treaties and agreements between nations that serve as the legal framework for addressing global issues. The complex and consequential nature of these agreements requires a common language to ensure clarity and mutual understanding. English often fulfills this need, particularly in the drafting and negotiation of treaties. Legal professionals widely acknowledge that the use of English often meets this need, particularly in the drafting and negotiation of contracts. It is widely recognized by legal professionals that using English as the primary drafting language reduces the risk of misinterpretation, which is often a concern in translation. Although treaties may be translated into different official languages, the English version is often considered authoritative in the event of differences in interpretation, further underscoring its central role in international law.

Given the aforementioned points, it is evident that a strong proficiency in English plays a crucial role in the career development of aspiring international law professionals, as they often operate in multilingual environments. Consequently, numerous higher education institutions in Ukraine and across Europe place significant emphasis on English language instruction when preparing students for careers in international law.

Furthermore, professional growth in this field is inextricably linked to the concept of lifelong learning. In this regard, academic legal journals on international law serve as invaluable resources. Since the majority of legal scholarship and materials are published in English, fluency in the language becomes essential for accessing cutting-edge research, legal analyses, and global legal opinions, all of which contribute to the enhancement of legal education and practice.

Moreover, many legal education programs, as well as workshops, conferences, and seminars focused on international law, are often conducted in English. Participation in such programs not only broadens a lawyer's professional knowledge but also fosters engagement with the international legal community, further reinforcing the importance of English proficiency in advancing one's career in international law.

In conclusion, the function of English in international law goes far beyond mere communication. It is difficult to overestimate the importance of English, especially for legal practitioners working across national borders. Proficiency in English is a cornerstone and a must for effective engagement with international legal systems,

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

providing access to the key documents and discourses that shape the field of international law. As international law is aimed at meeting emerging global challenges, English is an indispensable tool for legal standards across international boundaries.

REFERENCES

1. EU, EEA, EFTA and Schengen area countries. URL: <https://www.netherlandsworldwide.nl/eu-eea-efta-schengen-countries>
2. Languages. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en.

МОЖЛИВІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ВІДСТУПУ ВІД НИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ І НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

*Микита МОСКАЛЕНКО, факультет цивільного захисту, 46 взвод
НК – Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, канд. техн. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Комітет з прав людини ООН у своєму Загальному коментарі № 24 (1994) зазначив, що положення міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі МПГПП), які представляють собою звичаєве міжнародне право, якщо вони мають характер імперативних норм, не можуть бути предметом застережень [1–5].

Комітет додав, що «держави не можуть резервувати за собою право займатися рабством, здійснювати катування, піддавати людей жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню, свавільно позбавляти людей життя, заарештовувати і затримувати людей у свавільному порядку, заперечувати свободу думки, совісті і релігії, вважати людину винною до тих пір, поки її вина не буде доведена судом, страчувати вагітних жінок або дітей, дозволяти пропаганду національної, расової або релігійної ненависті, заперечувати за людьми шлюбного віку право на вступ до шлюбу або заперечувати за меншинами право користуватися своєю власною культурою, сповідувати свою релігію або використовувати свою мову.

І хоча застереження до певних положень ст. 14 можуть допускатися, загальне застереження до права на справедливий судовий розгляд буде неприйнятним» [5].

У Загальному коментарі № 29 Комітет також підтвердив, що відповідно до статті 4 МПГПП заборонені відступу від ряду прав, закріплених в Пакті, включаючи статтю 6 (право на життя), статтю 7 (заборона катувань та жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, а також медичних або наукових дослідів без отримання згоди), пункти 1 і 2 статті 8 (заборона рабства, работоргівлі та тримання в підневільному стані), статтю 11 (заборона позбавлення волі внаслідок нездатності виконати своє договірне зобов'язання), статтю 15 (принцип законності в сфері кримінального законодавства: кримінальна відповідальність і покарання повинні визначатися ясними і чіткими положеннями тільки того законодавства, яке діяло і застосовувалося в момент вчинення діяння, за винятком випадків, коли прийняте пізніше

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

законодавство встановило більш легке покарання), статтю 16 (визнання правосуб'єктності кожної людини) і статтю 18 (свобода думки, совісті і релігії).

У своїй Заяві з питання про расову дискримінацію та заходи щодо боротьби проти тероризму Комітет з ліквідації расової дискримінації нагадав, що заборона расової дискримінації є однією з норм *jus cogens*.

Більшість прав і свобод, закріплених у – Європейська конвенція з прав людини 1950 р. (далі ЄКПЛ) [6] і Протоколах до неї не є абсолютними, тобто можуть бути обмеженнями заради суспільного блага чи захисту прав інших осіб. Висновок щодо абсолютності деяких прав можна зробити з аналізу того, як вони сформульовані, а також з практики Суду і доктрини. Не підлягають жодним обмеженням за жодних обставин (навіть під час збройних конфліктів чи надзвичайного стану), а отже є абсолютними тільки чотири права, передбачені в ЄКПЛ – це заборона катувань (ст. 3), заборона рабства (п. 1 ст. 4), заборона покарання без закону (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) (п. 1 ст. 7), право не бути притягненим до суду або покараним двічі (*non bis in idem*) (п. 1 ст. 4 Протоколу № 7).

Стосовно інших прав і свобод обмеження допускаються, але вони можуть застосовуватись тільки за чітко визначених умов.

Конвенція по різному формулює обмеження. Так, деякі обмеження витікають зі змісту статті або у ній зазначені випадки, на які це конкретне право не поширюється. До них можна віднести, зокрема, обмеження, що містяться в п. 2 ст. 2 (право на життя не є абсолютним), пунктах 2, 3 ст. 4 (заборона обов'язкової праці не поширюється на певні види робіт чи служби), ст. 5, ст. 6 (окрім п. 2, що закріплює принцип презумпції невинуватості, яка не підлягає обмеженню) тощо.

Іншим способом формулювання обмеження є його закріплення в окремому пункті статті, що визначає те чи інше право або свободу. До таких статей відносяться 8, 9, 10 та 11 Конвенції (в п. 2 кожної з них) та ст. 2 Протоколу № 4 (в п. 3 статті).

Включення таких обмежень в структуру статей допомагає встановити рівновагу між правами особи та більш широким інтересом демократичного суспільства в цілому у разі, коли між ними може виникнути конфлікт. Відповідно до цих пунктів вищеназваних статей, обмеження мають бути (1) «встановлені законом» або «здійснюватись згідно із законом» та (2) бути «необхідними у демократичному суспільстві» (3) задля захисту конкретних інтересів (правомірна мета обмеження різниться в залежності від статті).

Стосовно першого критерію обмеження – «відповідності закону», ЄСПЛ напрацював низку вимог, що розкривають його зміст:

(а) закон має бути достатньо доступним: особі має бути відомо про правові норми, застосовні в такому випадку;

(б) норма закону має бути сформульована достатньо чітко, щоб дозволити особі передбачити наслідки відповідних дій. Щодо другого критерію – «необхідності у демократичному суспільстві», то тут Суд визнає за державами певну свободу розсуду (*margin of appreciation*) в питанні що є необхідним в тому чи іншому демократичному суспільстві, однак вимагає від держав дотримання пропорційності між обмеженням права людини і досягнутою законною метою захисту інтересів суспільства.

Щодо третього критерію – правомірної мети обмеження, то тут складнощі майже не виникають, кожна стаття містить перелік таких цілей.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Крім того, статті 17 та 18 ЄКПЛ також регламентують питання обмеження прав. Ст. 17 закріплює, що ніщо в Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає право вчиняти дії, направлені на скасування будь-яких прав і свобод за Конвенцією або на їх обмеження в більшому обсязі. Прикладами прецедентних рішень по цій статті можна назвати справи проти Німеччини щодо законності заборони німецької комуністичної партії (1957 р.), по якій Комісія визнала скаргу неприйнятною на підставі ст. 17, обґрунтовуючи, що мета партії – «диктатура пролетаріату», не співпадає з цінностями демократичного суспільства, а також справа щодо законності заборони заперечення голокосту (2005 р.), в якій Суд постановив, що інтереси суспільства щодо запобігання злочину геноциду та вимоги захисту інтересів жертв нацистського режиму превалюють в демократичному суспільстві над інтересами скаржника щодо права висловлювати думку про відсутність газових камер.

Окремо слід звернути увагу, що ЄКПЛ завбачає не тільки можливість звуження деяких прав, але й право держави відступити на певний час від своїх зобов'язань за надзвичайних обставин.

Ст. 15 Конвенції, регламентуючи цю процедуру, обмежила такі ситуації правомірного відступу від зобов'язань наступними трьома умовами:

(1) відступ може мати місце тільки під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації;

(2) заходи, що вживаються у відповідь на таку війну або суспільну небезпеку, не виходять за межі, яких вимагає гострота становища;

(3) заходи не повинні суперечити іншим зобов'язанням Держави згідно з міжнародним правом.

ЄСПЛ ще не давав визначення терміну «війна». Справа в тім, що до 2015 р. жодна держава не робила заяв про відступ ґрунтуючись на цій підставі. У 2015 р. таку заяву зробила Україна [7]. Можна також сказати, що Суд не тлумачив термін «війна» ще через те, що будь-які суттєві прояви насильства або заворушення на межі війни підпадають під дію другого аспекту п. 1 ст. 15 – «суспільна небезпека, яка загрожує життю нації».

Слід звернути увагу, що надзвичайною ситуацією Суд може визнати навіть таку кризу, яка відбувається лише в окремому регіоні держави (напр., відступи від зобов'язань стосовно північної Ірландії у 1978 р. та південно-східної Туреччини у 1996 р.). Цікавою для аналізу в контексті ст. 15 є справа «Хассан проти Об'єднаного Королівства» (*Hassan v United Kingdom*) 2014 р [8]. В справі з'ясовувалось, чи буде інтернування цивільної особи збройними силами Великої Британії на території Іраку становити порушення ст. 5 Конвенції, враховуючи, що Британія не відступала від своїх зобов'язань відповідно до ст. 15 ЄКПЛ, адже не вважала себе стороною конфлікту. В цій справі Суд встановив, що не зважаючи на відсутність заяви про відступ у зв'язку з війною, Велика Британія, будучи *фактично* стороною збройного конфлікту в Іраку, мала право на інтернування. Хоча такий спосіб обмеження свободи не допускається за ст. 5 ЄКПЛ в мирний час, впродовж збройного конфлікту вона має тлумачитись в світлі принципів МГП (в даному випадку IV Женевській конвенції 1949 р.) [9], які за даних обставин мають перевагу над правом прав людини як *lex specialis*. ЄКПЛ визначила коло прав, від зобов'язань за якими держава не може відступати: це право на життя (окрім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій) (ст. 2), заборона катувань (ст. 3), заборона рабства (п.1 ст.4), заборона покарання без закону (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) (п.1 ст.7).

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Будь-яка держава, використовуючи право на відступ від своїх зобов'язань, повинна поінформувати Генерального секретаря РЄ про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити йому про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Організація Об'єднаних Націй (ООН). <http://www.un.org>.
2. Гнатівський М. М. Європейський суд з прав людини та міжнародне гуманітарне право: захист права на життя // Actual Problems of International Relations. 2011. Vol. 1, № 100. P. 95-99.
3. Гущин О.О. Особливості застосування норм міжнародного гуманітарного права в операціях з підтримання миру та безпеки // Актуальні проблеми держави і права. 2014. Випуск 74. С. 102-111.
4. Делінський О. А. Проблеми правосуб'єктності індивіда в міжнародному праві // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – № 34. – С. 12-18.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
7. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні Підготовлено: Global Rights Compliance LLP Київ, Україна Травень 2016. 393 с.
8. Hassan v United Kingdom [GC], no. 29750/09 від 16.09.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int>.
9. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_152.

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

*Л. НИКОЛЕНКО, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, д-р юрид. наук, професор
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені
В. К. Макутова Національної академії наук України»*

Соціальна справедливість визнається фундаментальним принципом європейського права. Цей принцип став основою для формування законодавства, яке спрямоване на забезпечення рівності, соціального захисту та гарантій прав людини не тільки на європейському рівні, а й на рівні кожної держави. Соціальна справедливість інтегрується в європейське право, спираючись на основоположні джерела, такі як Загальна декларація прав людини 1948 р., Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р., Європейська соціальна хартія 1961 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН 1966 р., Договір про Європейський Союз, а також відповідну судову практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) тощо.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Стаття 2 Договору про Європейський Союз проголошує прихильність ЄС до людської гідності, свободи, демократії, рівності та верховенства права. Ці цінності є невід'ємною частиною ідентичності ЄС і є підставою його правових і політичних дій. Соціальна справедливість, хоча вона прямо не згадується, пов'язана з цими цінностями, особливо в контексті рівності та захисту основних прав [1].

Стаття 3 Договору про Європейський Союз додатково посилює зобов'язання ЄС щодо соціальної справедливості, заявляючи, що Союз працюватиме над висококонкурентною соціальною ринковою економікою, спрямованою на повну зайнятість і соціальний прогрес [1]. Це положення підкреслює намір ЄС збалансувати економічну ефективність із соціальною справедливістю, ключовим елементом соціальної справедливості. Таким чином Договір про Європейський Союз встановлює базис на підставі якого розвивається соціальна справедливість.

Хартія основних прав Європейського Союзу, яка була проголошена в 2000 році і стала юридично обов'язковою з набранням чинності Лісабонським договором у 2009 році, є ключовим документом у контексті соціальної справедливості. Хартія закріплює широкий спектр громадянських, політичних, економічних і соціальних прав, які є центральними для концепції соціальної справедливості ЄС. Наприклад, стаття 34 Хартії стосується соціального забезпечення та соціальної допомоги, гарантуючи право на соціальне забезпечення та соціальні послуги, які забезпечують захист у таких випадках, як материнство, хвороба, нещасні випадки на виробництві та безробіття. Стаття 31 гарантує право на чесні та справедливі умови праці, включаючи право на відпочинок, оплачувану відпустку та обмеження робочого часу. Ці положення демонструють відданість ЄС сприянню соціальній справедливості через захист прав працівників і забезпечення соціального забезпечення. Крім того, ст.ст. 20-26 Хартії охоплюють низку питань, включаючи недискримінацію, рівність чоловіків і жінок, а також права дітей, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями [2].

Слід підкреслити, що закріпивши ці права в Хартії, ЄС підняв принцип соціальної справедливості до юридично обов'язкового стандарту ЄС.

Щодо прецедентної практики, то ключову роль у тлумаченні та застосуванні принципів соціальної справедливості зіграли рішення Європейського Суду Справедливості. Через свою прецедентну практику Суд ЄС уточнив і розширив сферу соціальної справедливості, часто використовуючи принципи рівності та недискримінації як основу для своїх рішень. Однією з важливих справ є *Defrenne v Sabena* (1976), де Суд Європейського Союзу постановив, що принцип рівної оплати за однакову працю, закріплений у статті 157 Договору про функціонування Європейського Союзу, безпосередньо застосовується в державах-членах. Ця справа підкреслила відданість Суду ЄС забезпеченню соціальної справедливості, особливо в контексті гендерної рівності на робочому місці.

Хоча ЄСПЛ не є установою ЄС, його рішення також вплинули на впровадження соціальної справедливості в інших європейських державах. Справа «Ейрі проти Ірландії» (1979) є знаковим рішенням, у якому ЄСПЛ визнав, що ефективний доступ до правосуддя, який включає міркування соціальної справедливості, є важливим аспектом права на справедливий судовий розгляд відповідно до статті 6 Конвенції. Цей випадок підкреслив взаємозв'язок між громадянськими правами та соціальною справедливістю,

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

посилюючи ідею про те, що доступ до правосуддя є фундаментальним компонентом соціальної справедливості [3].

Соціальна справедливість є принципом, який глибоко вкорінений в європейське законодавство та проявляється через різні правові інструменти, прецедентне право та інституцій ЄС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Договір про Європейський Союз 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
2. Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
3. Рішення ЄСПЛ по справі «Ейри проти Ірландії» від 9 жовтня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_332#Text.

ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ

Ілля САДОЛІНСЬКИЙ, факультет пожежної та техногенної безпеки, ПБ-32к НК – Андрій САМІЛО, канд. юрид. наук, доцент Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Міжнародне гуманітарне право (МГП) регулює відносини між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права. Воно є частиною публічного міжнародного права і включає норми, спрямовані на захист осіб, які не беруть або припинили брати активну участь у військових діях, а також обмеження методів і засобів ведення війни з гуманітарних міркувань під час збройних конфліктів. Іншими словами, МГП складається з міжнародних договорів і звичаєвих норм (тобто норм, що базуються на практиці держав і виконуються через почуття зобов'язання), які спеціально розроблені для вирішення гуманітарних питань, що виникають у контексті збройних конфліктів міжнародного або неміжнародного характеру.

МГП застосовується тільки в ситуаціях збройного конфлікту. У ньому передбачено два режими захисту:

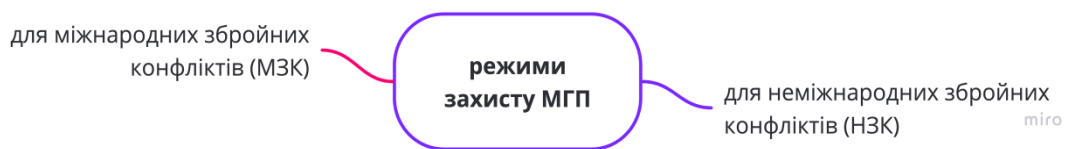

Рисунок 1 – Режими захисту міжнародним гуманітарним правом

Таким чином, застосування певних норм у конкретній ситуації буде залежати від класифікації збройного конфлікту.

МГП надає захист всім жертвам збройних конфліктів, включаючи цивільних осіб і комбатантів, які склали зброю. Характер наданого їм захисту варіюється і залежить від того, чи є відповідна особа комбатантом або цивільною особою. [1]

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

Рятувальники є першими, хто надає допомогу постраждалим під час надзвичайних ситуацій, включно зі збройними конфліктами. Їхнє завдання — рятувати життя, надавати медичну допомогу та забезпечувати основні потреби людей, які опинилися в небезпеці. У таких умовах знання МГП дозволяє рятувальникам ефективно виконувати свої функції та уникати можливих порушень міжнародного законодавства.

МГП визначає особливий статус рятувальників під час збройних конфліктів. Вони мають право на захист як цивільні особи, які надають гуманітарну допомогу. Вивчення цих норм дозволяє рятувальникам бути обізнаними щодо своїх прав і гарантій, які надаються їм міжнародними конвенціями. Наприклад, Женевські конвенції та додаткові протоколи до них захищають рятувальників від нападів і забезпечують їхню безпеку.

Однією з основних вимог до рятувальників під час збройних конфліктів є дотримання нейтралітету та неупередженості. Це означає, що вони повинні надавати допомогу всім постраждалим, незалежно від їхньої приналежності до будь-якої сторони конфлікту. Знання МГП допомагає рятувальникам дотримуватися цих принципів і уникати втягування у політичні або військові протистояння.

В умовах збройного конфлікту рятувальники часто співпрацюють з іншими міжнародними гуманітарними організаціями, такими як Червоний Хрест або ООН. Знання МГП дозволяє рятувальникам краще розуміти принципи та вимоги міжнародних місій, а також забезпечує координацію їхніх дій з іншими учасниками гуманітарних операцій.

Рятувальники, які працюють в умовах збройних конфліктів, часто стають свідками можливих порушень міжнародного права. Знання МГП дозволяє їм ідентифікувати такі ситуації та вчасно повідомляти про них компетентні органи. Це сприяє запобіганню подальших порушень прав людини та мінімізує шкоду для цивільного населення.

Вивчення міжнародного гуманітарного права є критично важливим для рятувальників, які працюють у зонах збройних конфліктів. Це знання допомагає їм захистити себе, виконувати свої обов'язки відповідно до міжнародних стандартів, забезпечувати нейтралітет та неупередженість у наданні допомоги, а також ефективно взаємодіяти з іншими гуманітарними організаціями. Таким чином, МГП не тільки сприяє захисту людей під час війни, але й допомагає рятувальникам виконувати свою гуманітарну місію на найвищому рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брошура МКЧХ «Міжнародне гуманітарне право: Відповідаємо на ваші запитання».
2. Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них.
3. «Міжнародне гуманітарне право: основи та принципи». – Київ: Наукове видання, 2020.
4. Офіційний сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) в Україні. <https://blogs.icrc.org/ua/>.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА ЩОДО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

*Олександра СТЕПАНЕНКО, факультет цивільного захисту, 26 взвод
НК – Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, канд. техн. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Перш за все, зобов'язання держави-окупанта за міжнародним гуманітарним правом (далі МГП) пов'язані із загальним захистом і гарантіями щодо цивільного населення та окремих цивільних осіб [1–4].

До положень, що застосовуються до режиму воєнної окупації та накладають зобов'язання саме на державу-окупанта, належать:

- заборона відмови від прав населення окупованої території, гарантованих Женевською конвенцією IV (далі ЖК IV) [4];

- заборона примушення цивільного населення окупованих територій присягати на вірність державі-окупанту або надавати інформацію про збройні сили чи засоби захисту окупованої держави. У травні місяці 2022 року із Херсонського слідчого ізолятора окупантами вивезено у невідомому напрямку двох співробітників, які займали проукраїнську позицію та відмовлялися співпрацювати з окупаційною владою [5];

- заборона примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах; Засуджених, які утримувалися в установах Херсонської області та були примусово евакуйовані окупантами, російські загарбники вербували до ПВК «Вагнер», батальйону «Ковпак» та батальйону «Тарас Бульба» для подальшої участі в бойових діях проти України [6];

- заборона здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні;

- заборона здійснювати переміщення або депортації частини свого цивільного населення на територію, яку вона окупує;

- заборона знищення окупаційною державою рухомого чи нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю приватних осіб чи держави, або інших громадських організацій, за винятком випадків, коли це є необхідним для проведення військових операцій;

- заборона змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-які заходи примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків з міркувань совісті;

- заборона свідомо обмежувати можливості працевлаштування на окупованій території, щоб спонукати жителів до роботи на службі цієї держави.

Порушення більшості цих заборон є серйозним порушенням МГП і воєнним злочином. Щодо майна – діє загальна заборона проти розкрадання будь-якого майна, незалежно від того, належить воно приватним особам, громадам чи окупованій державі. Під час примусового вивезення засуджених із Снігурівської виправної колонії № 5 військовослужбовцями рф примусово вилучено особисті речі засуджених, серед яких були планшети та зарядні

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

пристрої до них. Засудженим їх не повернули. Забороняється руйнування державою-окупантом будь-якого рухомого або нерухомого майна, приватного чи громадського, крім випадків нагальної військової необхідності. Воєнні злочини містять декілька складів щодо порушення права власності на окупованій території. Наприклад, викрадення зерна на тимчасово окупованих рф територіях України якраз підпадає під ці заборони та є серйозним порушенням МГП.

Держава-окупант не може реквізувати культурну власність, що перебуває на окупованій території, і повинна захищати її від будь-якої форми вандалізму, крадіжки, розкрадання чи незаконного привласнення. Розкрадення агентами рф Маріупольських і Херсонських музеїв – це серйозні порушення МГП та воєнні злочини. Численні обов'язки держави-окупанта полягають здебільшого у підтриманні стану, який існував на окупованій території до війни (збереження наявного порядку громадського життя, законів, інституцій тощо), а також у забезпеченні поваги до цивільного населення та його захисту. Тобто саме окупант несе відповідальність за забезпечення та підтримання життєдіяльності населення на окупованій території.

Саме тому ЖК IV та додатковий протокол I щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі ДП I) містять численні зобов'язання держави-окупанта:

- сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту;

- забезпечувати населення продуктами харчування та медичними матеріалами; зокрема постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо;

- забезпечувати одягом, постільною білизною, засобами притулку та припасами, істотно важливими для виживання цивільного населення окупованої території, а також предметами, необхідними для відправлення релігійних обрядів;

- забезпечувати та підтримувати діяльність медичних і лікарняних установ, а також забезпечувати та підтримувати на окупованій території умови, задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії. Медичному персоналу усіх категорій має бути дозволено виконувати свої обов'язки;

- дозволяти релігійним служителям надавати духовну підтримку їх одновірцям; – вживати заходи, спрямовані на надання підтримки населенню окупованої території, які отримують недостатній обсяг постачань;

- дозволяти Національним товариствам Червоного Хреста або Червоного Півмісяця продовжувати їх діяльність на окупованій території.

Окупаційна держава зобов'язана поважати і застосовувати законодавство окупованої території та, як правило, не змінювати кримінальне законодавство, що діяло на окупованій території, за винятком випадків, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання ЖК IV. Значну кількість норм у сфері правосуддя на окупованих територіях містить ЖК IV (ст.ст. 64–78) та положення ДП I щодо основних гарантій (п. 3–7 ст. 75).

Суди на окупованій території повинні діяти лише відповідно до тих законодавчих положень, які були чинними до моменту скоєння правопорушення та які відповідають загальним принципам права, зокрема

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

принципу відповідності покарання правопорушенню. У всіх випадках строк попереднього ув'язнення буде зараховуватися до будь-якого строку тюремного ув'язнення, до якого було засуджено особу, що перебуває під захистом. Окупаційна держава не має права здійснювати арешт, переслідування або висувати обвинувачення проти осіб, що перебувають під захистом, за вчинки або переконання, скоєні або виражені ними до початку окупації або протягом періоду її тимчасового припинення, за винятком випадків порушення законів або звичаїв війни. Серйозним порушенням МГП та, відповідно, воєнним злочином, є позбавлення особи, на яку поширюється захист МГП, права на неупереджене і нормальне судочинство.

Значну кількість кримінальних проваджень за ст. 438 КК України щодо цього серйозного порушення ЖК IV та ДП I було відкрито щодо порушень на тимчасово окупованих рф територіях України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович, М. Міжнародне право : навч. посіб. / М. Антонович. К. : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
2. Міжнародне право. Основні теорії: Підручник / за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.
3. Тимченко, Л. Д. Міжнародне право : підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. К. : Знання, 2012. 631 с. (Вища освіта XXI ст.).
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
5. Розмова з правозахисником, головою ГО «Альянс Української Єдності», членом Громадської ради при Міністерстві юстиції Олегом Цвілим / URL: <https://cutt.ly/6Ll8OpP>.
6. Орки формують батальйони Ковпак і Тарас Бульба з українських ув'язнених / URL: <https://tydyvy.com/video/DyktMzs>.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

ЯДЕРНА ЗБРОЯ ТА ЗАСТЕРЕЖЕННЯ МАРТЕНСА: ПЕРЕТИН МГП ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Василь ТРОНЦ

Степан БОНДАРЕНКО

Національна академія Служби безпеки України

Застереження Мартенса, загадковий, але ключовий елемент МГП, слугує захистом для людства перед обличчям правових та етичних дилем, що виникають у зв'язку з технологіями ведення війни, які випереджають існуючі правові рамки. Поява ядерної зброї безповоротно змінила ландшафт війни, кинувши безпрецедентний виклик принципам МГП. Руйнівна сила цієї зброї в поєднанні з її довготривалими наслідками для довкілля і здоров'я людей викликала інтенсивні дебати щодо її законності та етичності. Центральне місце в цих дебатах займає положення Мартенса – правове положення, яке стверджує верховенство людської совісті і диктує громадської думки в ситуаціях, коли існуючі закони можуть бути неадекватними або мовчазними. Застереження Мартенса вперше з'явилося в преамбулі Гаазької конвенції (II) про закони і звичаї

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

сухопутної війни 1899 року, внесеної російським делегатом Федором Мартенсом. Воно було задумане як відповідь на прогалини в міжнародному праві, що стосуються ведення війни, особливо у випадках, коли з'являлися нові технології або тактики. У положенні зазначено: «До видання більш повного кодексу законів і звичаїв війни Високі Договірні Сторони вважають за доцільне заявити, що у випадках, не передбачених прийнятими ними Положеннями, населення і воюючі сторони залишаються під захистом і владою принципів права народів, оскільки вони випливають із звичаїв, встановлених серед цивілізованих народів, із законів людяності і велінням суспільної свідомості» [1]. Відтоді це положення було включено до різних міжнародних договорів і конвенцій, слугуючи основоположним принципом у тлумаченні та застосуванні МГП. Застереження Мартенса діє як нормативний запобіжник, гарантуючи, що навіть за відсутності конкретних правових норм, ведення війни залишається предметом більш широких етичних і гуманітарних міркувань.

Застереження Мартенса було підтверджено в кількох ключових міжнародно-правових документах, в тому числі в Додаткових протоколах до Женевських конвенцій 1949 року. Зокрема, стаття 1(2) Додаткового протоколу I (1977) підтверджує важливість застереження Мартенса в ситуаціях, коли існуючі закони можуть бути недостатніми або неоднозначними. Посилання на це положення в різних міжнародних судових процесах, таких як Консультативний висновок Міжнародного суду ООН щодо законності загрози ядерною зброєю або її застосування (1996 р.), підкреслює його незмінну актуальність у регулюванні сучасних воєнних дій. У своєму Консультативному висновку 1996 року Міжнародний суд ООН розглянув питання про те, чи є погроза ядерною зброєю або її застосування допустимим згідно з міжнародним правом. Суд визнав «унікальні характеристики» ядерної зброї, зокрема, її здатність спричинити широкомасштабні руйнування і довготривалу шкоду навколишньому середовищу, що робить її принципово відмінною від звичайної зброї. МС ООН визнав, що хоча чинне МГП прямо не забороняє застосування ядерної зброї, її використання, як правило, несумісне з принципами розрізнення, пропорційності та непотрібних страждань. Застереження Мартенса відіграло вирішальну роль в аргументації МС ООН, оскільки Суд послався на нього, щоб підкреслити важливість гуманітарних принципів в оцінці законності ядерної зброї. Це застереження слугувало нагадуванням про те, що навіть за відсутності прямих заборон, використання такої зброї має оцінюватися відповідно до ширших етичних і моральних стандартів, закріплених у МГП. Зрештою, Суд дійшов висновку, що застосування ядерної зброї загалом суперечить принципам МГП, але залишив відкритою можливість того, що в екстремальних обставинах, таких як самооборона, коли на карту поставлено саме виживання держави, її застосування може бути допустимим.

Регулювання ядерної зброї регулюється складною мережею міжнародних договорів, конвенцій та звичаєвого міжнародного права. Ключовими правовими інструментами є Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ) і Договір про заборону ядерної зброї (ДЗЯЗ). Ці документи, хоч і відрізняються за сферою дії та юридичною обов'язковістю, разом відображають зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на стримування розповсюдження та потенційного застосування ядерної зброї. ДНЯЗ, прийнятий у 1968 році, є наріжним каменем глобального режиму ядерного

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

нерозповсюдження. Він спрямований на запобігання розповсюдженню ядерної зброї, сприяння роззброєнню та мирному використанню ядерної енергії. Хоча ДНЯЗ не містить прямих посилань на «застереження Мартенса», його принципи імпліцитно відображені в акценті договору на роззброєнні та необхідності уникнення катастрофічних гуманітарних наслідків. Стаття VI ДНЯЗ зобов'язує всі сторони добросовісно вести переговори з метою ядерного роззброєння. Застереження Мартенса посилює це зобов'язання, підкреслюючи етичні імперативи, які повинні керувати поведінкою держав у сфері ядерної зброї. Це положення слугує моральним компасом, нагадуючи державам, що прагнення до роззброєння є не лише юридичним зобов'язанням, але й гуманітарною необхідністю.

ДВЗЯЗ, прийнятий у 2017 році, являє собою значний прогрес у правовому регулюванні ядерної зброї. Договір прямо забороняє розробку, випробування, виробництво, придбання, володіння та застосування ядерної зброї. Преамбула ДЗЯЗ підтверджує принципи застереження Мартенса, підкреслюючи гуманітарні наслідки ядерної зброї та необхідність захисту майбутніх поколінь від загрози ядерної війни. ДЗЯЗ відображає зростаюче визнання міжнародним співтовариством необхідності вийти за рамки простого регулювання ядерної зброї в напрямку її повної ліквідації. Застереження Мартенса, з його акцентом на законах людяності і вимогах суспільної свідомості, забезпечує потужну етичну основу для цього переходу. Посилання на це положення в ДВЗЯЗ підкреслює важливість гуманітарного підходу до ядерного роззброєння, який ставить на перше місце захист людського життя і гідності, а не вузькі стратегічні інтереси.

Застереження Мартенса створює як можливості, так і виклики в контексті регулювання ядерної зброї. З одного боку, воно пропонує гнучкий і адаптований правовий принцип, який може заповнити прогалини в існуючому МГП, гарантуючи, що гуманітарні міркування залишатимуться на передньому плані правового дискурсу. З іншого боку, широкий і дещо двозначний характер цього положення може призвести до різних інтерпретацій, що потенційно ускладнить зусилля з досягнення консенсусу щодо законності ядерної зброї. Наголос у застереженні Мартенса на законах людства і суспільної свідомості є особливо актуальним у контексті ядерної зброї, зважаючи на її потенційну здатність спричинити широкомасштабну і довготривалу шкоду. Застереження посилює принцип, згідно з яким МГП має розвиватися, щоб протистояти новим загрозам людству, в тому числі тим, які створює ядерна зброя. У цьому сенсі клаузула Мартенса слугує заклик до дій для міжнародної спільноти, щоб надати пріоритет захисту майбутніх поколінь від катастрофічних наслідків ядерної війни. Застереження Мартенса також підкреслює важливість громадської думки і моральної свідомості у формуванні правових норм. Глобальний рух за ядерне роззброєння, рушійною силою якого є громадянське суспільство, неурядові організації та небайдужі громадяни, відображає зростаюче визнання того, що подальше існування ядерної зброї несумісне з принципами гуманності та справедливості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Practice relating to Nuclear Weapons. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ru/customary-ihl/v2/nuwea> (дата звернення: 10.08.2024).

**КОНВЕНЦІЯ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ
ЩОДО ЖІНОК – КРОК ДО ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО МЕХАНІЗМУ
ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У СВІТІ Й УКРАЇНІ**

*Яніна ФЕДОРЕНКО, д-р іст. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Гендерна рівність – надзвичайно чутливий індикатор розвитку суспільства. Адже доведено, що в країнах, де в повній мірі забезпечено рівні права і можливості жінок й чоловіків та створено дієві механізми функціонування гендерної політики, більш стабільний політичний та економічний розвиток. Саме тому питання, присвячені формуванню гендерної політики, а, отже, і функціонуванню нормативно-правової бази щодо її забезпечення, є надзвичайно актуальними в наш час. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок стала фундаментальним документом, котрий ліг в основу формування політики гендерної рівності на як на міжнародному, так і на національному рівнях. Прийняття даного нормативно-правового документа у 1979 році вважається практично революційним кроком, що перетворився на базисну основу при формуванні основних законодавчих механізмів забезпечення гендерної рівності.

Основу структури Конвенції складає корективний, або дієвий підхід до поняття рівності, а зміст документу головним чином ґрунтується на трьох принципах. Перший – принцип рівності, що реалізується у таких аспектах як рівність можливостей, рівність в доступі до можливостей, рівноцінність результатів, другий – полягає у забезпеченні недискримінації, третій – у зобов'язаннях держави [1].

Варто зазначити, що дуже багато положень даного нормативного документа були цілком новими для тогочасного права. Так, уперше у тексті Конвенції було надано офіційне трактування поняття «дискримінація щодо жінок». Зокрема, у статті 1 це явище пояснюється як будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, яке має ефектом або ціллю ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі. Також у документі зазначається, що у світі існують випадки неочевидної або опосередкованої дискримінації. Наприклад, можуть бути дискримінаційні ситуації, коли до жінок, що знаходяться у свідомо нерівному становищі, застосовується нейтральний принцип рівності доступу до можливостей. Відповідно до духу Конвенції, заходи для ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок повинні забезпечити дійсну рівність чоловіків і жінок [1].

Важливим принципом, що був утілений у документі став принцип зобов'язань держави. Власне зобов'язання країн, що ратифікували конвенцію можна поділити на дві категорії: зобов'язання, що стосуються способів і результатів та зобов'язання з поваги, захисту й виконання прав жінок. Так, ратифікувавши дану Конвенцію, Україна автоматично прийняла на себе низку юридичних зобов'язань з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок і забезпечення рівності чоловіків і жінок на національному рівні. Тим самим держава зв'язана нормами і стандартами Конвенції, і погодилася на контроль із

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

боку Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок [1]. Таким чином, підзвітність держави на міжнародному рівні сприяє її зусиллям на національному з ефективного впровадження жіночих людських прав, що містяться в Конвенції, за допомогою законодавчих і політичних заходів.

Загалом, проаналізувавши документ, можна дійти висновку, що статті Конвенції побудовані таким чином, що вони описують практично всі проблемні зони. Ті ж питання, які не знайшли відображення у Конвенції (зокрема права жінок з обмеженою працездатністю, захист жінок від насильства), зумовили необхідність розробки та прийняття додаткових документів, наприклад, Декларації про викорінення насильства стосовно жінок.

Процес імплементації даного нормативно-правового документа до національної нормативно-правової бази був досить розтягнутим у часових межах. Спочатку Українська РСР приєдналась до підписання Конвенції у Копенгагені у липні та ратифікувала її у кінці грудня 1980 р., однак із певними застереженнями. Подальші кроки для імплементації основних положень даного нормативного документа у правову систему України були зроблені вже в період незалежності, коли у 1999 році наша держава приєдналась до прийняття Організацією Об'єднаних Націй Факультативного протоколу до Конвенції, що дозволив фізичним особам подавати до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок індивідуальні скарги. Ратифікований протокол, а, отже, набув чинності вже на початку XXI століття – у 2003 році [3].

Станом на сьогодні наша держава приєдналась або прийняла на базі основних статей Конвенції близько 73 різних нормативно-правових документи, які посприяли формуванню законодавчих механізмів реалізації політики гендерної рівності в Україні. Зокрема, було розширено перелік посад, які можуть обіймати жінки та зроблено вагомі кроки щодо зменшення гендерного розриву в оплаті праці, відкрито доступ жінкам до таких сфер життєдіяльності як політика та економіка, що зазвичай вважалися суто чоловічою прерогативою, а також уведено в правовий режим поняття «домашнє насильство», котре замінило цілком невиразний термін «насильство в сім'ї» та розширено коло осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення таких дій. Беручи за основу зміст Конвенції, Верховної Радою України прийнято ряд важливих законів, які наразі забезпечують реалізацію політики гендерної рівності, серед яких можемо виділити Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», прийнятий у 2005 році [4], Закон України «Про засади запобігання та протидію дискримінації в Україні» 2012 року [5] та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», прийнятий 7 грудня 2017 року [6].

Крім того, делегація українського Уряду захистила під час проведення 83-ї сесії Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок 18-19 жовтня 2022 року дев'ятий звіт про виконання основних положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та заслухала всі зауваження щодо виконаної роботи, а також окреслила подальші шляхи побудови політики щодо забезпечення гендерної рівності, що є яскравим підтвердженням виконання зобов'язань нашою країною, покладених на неї ратифікацією Конвенції.

Таким чином, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок стала основоположним документом, завдяки імплементації якого до

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

національних нормативно-правових баз було розроблено механізми реалізації політики гендерної рівності жінок і чоловіків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та факультативний протокол до конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Київ: USAID 2016. 45с.

2. 18 грудня – День підписання Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/18-grudnya-den-pidpisannya-konvenciyi-oon-z-likvidaciyi-vsikh-form-diskriminaciyi-shchodo-zhinok.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6.09.2012. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07. 12. 2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

ЗАБОРОНЕНІ МЕТОДИ І ЗАСОБИ ВІЙНИ

*Володимир ЯРУТА, факультет цивільного захисту, 3б взвод
НК – Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, канд. техн. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Міжнародне гуманітарне право (далі МГП) передбачає, що напади повинні суворо обмежуватися військовими об'єктами і що цивільні об'єкти не можуть ставати об'єктами нападу або репресалій (ст. 33 Женевської конвенції (далі ЖК IV); ст. 52 (1) і (2) додаткового протоколу I щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі ДП I), і норма 7 Звичаяєвого МГП) [1–7].

Цивільні об'єкти визначені негативно – як всі об'єкти, які не є військовими об'єктами (ст. 52(1) ДП I). Військові об'єкти в свою чергу визначені як ті об'єкти, «які в силу свого характеру, розташування, призначення або використання вносять ефективний внесок у військові дії, а їх повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація за існуючих на даний момент обставин надають явну військову перевагу» (ст. 52 (2) ДП I). Якщо існують сумніви щодо того, чи використовується об'єкт, який зазвичай призначений для цивільних цілей, наприклад, місце відправлення культу, житловий будинок або інші житлові споруди, або школа для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях.

На практиці майже будь-який цивільний об'єкт може використовуватися для військових цілей і може тому бути військовим об'єктом протягом такого використання. Особливі труднощі пов'язані з об'єктами, які одночасно використовуються для цивільних і військових цілей. Типовими прикладами об'єктів, які можуть стати об'єктами «подвійного призначення», є об'єкти логістичної інфраструктури (дороги, мости, залізниці, порти і аеропорти), електростанції і мережі електропостачання та зв'язку. Якщо конкретний об'єкт подвійного призначення вносить «ефективний внесок» у воєнні дії противника і

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

його знищення, нейтралізація чи захоплення надає певну військову перевагу, він кваліфікується як військовий об'єкт, незалежно від його одночасного використання в цивільних цілях.

Негативний вплив, який напад на об'єкт подвійного призначення може мати для цивільного населення, не впливає на те, що він віднесений до категорії військових об'єктів, але такий вплив слід брати до уваги при оцінці спів розмірності (пропорційності). Тому напад на об'єкт подвійного призначення, який кваліфікується як військовий об'єкт, буде незаконним, якщо, як очікується, він завдасть випадкової шкоди цивільним особам та об'єктам і який буде надмірним по відношенню до конкретної і безпосередньої військової переваги, яку передбачається отримати.

МГП також надає спеціальних захист певним об'єктам і спорудам. Так, під спеціальним захистом знаходяться культурні цінності, установки і споруди, що містять небезпечні сили, об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, навколишнє середовище.

Крім того, МГП захищає безпечні та нейтралізовані зони, які встановлюються в зв'язку з наданням захисту пораненим, хворим та особам, потерпілим корабельну аварію, а також передбачає можливість оголосити певні місцевості такими, що не обороняються, і встановлювати встановленні демілітаризовані зони. І ті, й інші зони та місцевості конкретно призначені для захисту цивільного населення від наслідків війни.

На підставі загального визнання принципу, що «право сторін, які перебувають у конфлікті, вибирати методи або засоби ведення війни не є необмеженим» (ст. 35 (1) ДП), сучасне МГП створило велику низку норм, що забороняють або регулюють розвиток, володіння і застосування певних видів зброї (засоби ведення війни) і що забороняють чи обмежують способи, якими така зброя може застосовуватися або якими можуть вестися військові дії (методи ведення війни). Різниця між «засобами» і «методами» ведення війни є важливою, оскільки будь-яка зброя (засіб) може застосовуватися у незаконний спосіб (метод), в той час як застосування зброї, яку було заборонено через властиві їй характеристики, є незаконним незалежно від способу, яким вона використовується.

Заборонені методи ведення війни, що впливають головним чином на цивільне населення і цивільні об'єкти, включають в першу чергу:

- безпосередні напади на цивільних осіб та цивільні об'єкти, культурні цінності і установки і споруди, що містять небезпечні сили (ст. 48, 51(2), 52(1), 53 и 56 ДП I; ст. 4 Гаазької конвенції про культурні цінності [8]; норми 1, 7, 38 та 42 Звичаєвого МГП);

- невивіркові напади ст. 51(4) ДП I; норма 11 Звичаєвого МвГП);

- використання цивільних осіб та інших підзахисних осіб в якості «живих щитів» (ст. 23 (1) ЖК III; ст. 28 ЖК IV; ст. 51 (7) ДП I); норма 97 Звичаєвого МГП);

- акти насильства і погрози насильством, що мають основною метою тероризування цивільного населення (ст. 51 (2) ДП I; норма 2 Звичаєвого МГП);

- методи, які заподіюють широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу або пов'язані з ворожим застосуванням засобів впливу на навколишнє середовище (ст. 35(3) і 55 ДП I; норми 43–45 Звичаєвого МГП);

- використання голоду серед цивільного населення як метод ведення війни (ст. 54 (1) ДП I).

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

- віроломство – дії направлені на те, щоб викликати довіру супротивника і заставити його повірити, що він має обов'язок надати захист відповідно до норм МГП (напр., симуляція поранення, здачі в полон, віроломне використання емблем червоного хреста та півмісяця, емблем ООН тощо), з метою обману такої довіри (ст. 37 ДП I, норм 65 Звичаєвого МГП);

- напади на поранених і хворих осіб, військовополонених (так званих *hors de combat*) (ст. 41(1) и (2) ДП I; норма 47 Звичаєвого МГП);

- віддавати наказ нікого не залишати в живих, погрожувати цим супротивнику або вести воєнні дії на такій основі (ст. 40 ДП I, ст. 23(г) Гаазького положення 1907 р., норма 46 Звичаєвого МГП);

- неправомірне використання емблем, знаків і сигналів, що регламентуються МГП, таких як Червоний Хрест, Червоний Півмісяць або Червоний Кристал, а також навмисне зловживання іншими міжнародно-визнаними захисними емблемами, знаками і сигналами, включаючи прапор перемир'я, захисну емблему культурних цінностей (загострений донизу синій щит на білому тлі), знаки цивільної оборони (помаранчевий трикутник на блакитному тлі) і установок і споруд, що містять небезпечні сили (три помаранчевих кола), а також розпізнавальну емблему ООН (ст. 23 (e) Гаазького положення; ст. 44 та 53 ЖК I; ст. 44 ЖК II; ст. 37(1)(d), 38 ДП I; ст. 12 ДП II; ст. 2(3) ДП III; норми 59–61 Звичаєвого МГП).

Спочатку обмеження і заборони на застосування конкретних видів зброї пояснювалися бажанням захистити комбатантів від неспіврозмірної шкоди і страждань. Уже в 1868 р в преамбулі Санкт-Петербурзької декларації говорилося, «що єдина законна мета під час війни полягає в ослабленні військових сил ворога». Цей аргумент призвів до появи ще одного з найважливіших принципів МГП, який забороняє застосовувати «зброю, снаряди, речовини і методи ведення військових дій, здатні заподіяти зайві ушкодження або надмірні страждання» (ст. 23 (д) Гаазького положення; ст. 35 (2) ДП I; норма 70 Звичаєвого МГП).

Всі види забороненої зброї можна поділити на дві групи: зброя масового ураження та звичайна зброя, яка завдає надмірні страждання та зайві ушкодження.

Нормами МГП забороняється використання зброї масового ураження, як такої, що має не вибіркового характер і завдає зайві ушкодження і надмірні страждання, а також здатне завдавати широкомасштабної, серйозної і довготривалої шкоди навколишньому середовищу. До таких видів зброї відноситься хімічна, біологічна та ядерна зброя.

До забороненої звичайної зброї, що наносить надмірні страждання та зайві ушкодження відносяться отруйна зброя; вибухові кулі та кулі, що розгортаються у людському тілі; зброя, що залишає у людському тілі осколки, невидимі рентгенівським промінням; міни-пастки та інші прилади з дистанційним керування або такі, що приводяться у дію автоматично через певний період часу; протипіхотні міни, запалювальна зброя проти військових об'єктів, розташованих у місцях скупчення цивільних осіб, лазерна осліплювальна зброя, касетні боеприпаси, вибухові пережитки війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович, М. Міжнародне право : навч. посіб. / М. Антонович. К. : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

2. Міжнародне право. Основні теорії: Підручник / за ред.. В.Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.

3. Тимченко, Л. Д. Міжнародне право : підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. К. : Знання, 2012. 631 с. (Вища освіта XXI ст.).

4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_153.

6. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_151.

7. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_152.

8. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройних конфліктів від 14.05.1954 року (російською мовою). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_157.

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ, ВКЛЮЧАЮЧИ ОСТАННІ ЗМІНИ ТА ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Ірина БАШУК, факультет цивільного захисту, група 44-с

НК – Дмитро КРИШТАЛЬ, канд. наук з держ. упр.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Цивільний захист є однією з ключових сфер державної політики, спрямованою на захист населення, територій, майна та довкілля від надзвичайних ситуацій. Протягом останніх десятиліть в Україні відбувається постійне оновлення законодавства у сфері цивільного захисту, зокрема у контексті адаптації до міжнародних стандартів та рекомендацій. Це дослідження присвячене аналізу розвитку нормативно-правової бази України у сфері цивільного захисту, а також оцінці її відповідності міжнародним стандартам та викликам сьогодення.

Починаючи з 1993 року, коли було прийнято Закон України "Про Цивільну оборону", до сьогодення в Україні відбулася значна еволюція законодавства у сфері цивільного захисту. Важливим кроком стало ухвалення Кодексу цивільного захисту України у 2012 році, який закріпив нові підходи до управління надзвичайними ситуаціями, інтегрував сучасні принципи ризик-менеджменту та забезпечив правову основу для координації діяльності між різними відомствами та установами.

Останні роки стали періодом значних змін у законодавстві України у сфері цивільного захисту, що були зумовлені новими викликами, серед яких особливо виділяються збройний конфлікт на сході України, зміни клімату, а також збільшення частоти та масштабу природних і техногенних катастроф. Внесення змін Кодексу цивільного захисту України у 2022 році стало відповіддю на ці виклики. Основні нововведення включають:

- Впровадження системи ризик-орієнтованого підходу: законодавчі зміни спрямовані на посилення оцінки ризиків на місцевому рівні. Встановлено вимогу щодо регулярної оцінки ризиків та розробки місцевих планів дій з їх зменшення, що враховують як природні, так і техногенні фактори.

- Посилення ролі місцевих органів влади: зміни передбачають розширення повноважень та обов'язків місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо планування, фінансування та реалізації заходів цивільного захисту. Це включає вдосконалення координаційних механізмів та посилення відповідальності за неефективне реагування на надзвичайні ситуації.

- Адаптація до вимог ЄС та міжнародних стандартів: ухвалено низку підзаконних актів, що гармонізують національне законодавство з директивами Європейського Союзу у сфері попередження та реагування на надзвичайні ситуації. Це включає оновлення правил щодо управління

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

небезпечними об'єктами, поводження з небезпечними речовинами та відходами, а також забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

• Інноваційні підходи та використання сучасних технологій: внесено зміни, що передбачають використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для раннього виявлення надзвичайних ситуацій та координації дій рятувальних служб. Наприклад, законодавчо закріплено застосування цифрових платформ для моніторингу загроз, що дозволяє скоротити час реагування та підвищити ефективність заходів із захисту населення.

Україна активно інтегрує принципи та підходи міжнародних договорів та стандартів, таких як Рамкова програма зменшення ризиків катастроф Сендай (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030). Це передбачає впровадження ризик-орієнтованого підходу, посилення співпраці з міжнародними організаціями та інтеграцію передового європейського досвіду в національне законодавство.

Розвиток законодавства у сфері цивільного захисту України демонструє позитивну динаміку у напрямку адаптації до міжнародних стандартів та ефективної відповіді на нові виклики. Однак, для подальшого вдосконалення необхідно зосередитись на зміцненні інституційної спроможності, вдосконаленні механізмів фінансування та посиленні ролі місцевих громад у системі управління ризиками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доліновський, В. А., Черниш, О. В. Розвиток законодавства України у сфері цивільного захисту: сучасний стан та перспективи. Науковий вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління, № 2(9), 2023. С. 15-22. URL: <https://nv.nuczu.edu.ua/download/pdf> (дата звернення: 12.09.2024).

2. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), 2015. URL: <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030> (дата звернення: 12.09.2024).

3. Лавренюк, І. В. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами у сфері цивільного захисту. Юридичний журнал, № 6, 2021. С. 45-52.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ

*Анастасія КЛИМЕНКО, факультет цивільного захисту, 46С група
НК – Тетяна КРИШТАЛЬ, д-р екон. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Належне виконання особовим складом посадових обов'язків є важливою умовою успішного виконання завдань за призначенням. Серед методів забезпечення службової дисципліни застосування дисциплінарних стягнень посідає важливе місце.

Підтримання на належному рівні службової дисципліни та законності особами рядового та начальницького складу служби цивільного захисту в службовій діяльності полягає, насамперед, у бездоганному і неухильному

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

дотриманні Конституції України, Кодексу цивільного захисту, Закону України «Про дисциплінарний статут служби цивільного захисту», інших статутів та нормативних актів [1].

Дисциплінарним статутом служби цивільного захисту регламентовано сутність службової дисципліни, види заохочення та дисциплінарних стягнень і порядок їх застосування. Зокрема, констатовано, що службова дисципліна - це бездоганне та неухильне виконання особами рядового і начальницького складу службових обов'язків, установлених Кодексом цивільного захисту України, цим Статутом, іншими нормативно-правовими актами та контрактом про проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту [2].

Порушення службової дисципліни співробітником ДСНС є дисциплінарним правопорушенням. Порушення службової дисципліни визначено як протиправне, винне (умисне чи необережне) діяння або бездіяльність особи рядового чи начальницького складу, спрямоване на недодержання вимог Присяги, зокрема на невиконання або неналежне виконання службових обов'язків, перевищення прав, порушення обмежень і заборон, установлених законодавством з питань проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту, чи вчинення інших дій, що ганьблять або дискредитують особу як представника служби цивільного захисту [2].

Дисциплінарну відповідальність осіб рядового та начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту доцільно розглядати як спеціальну дисциплінарну відповідальність. Адже, проходження служби в органах та підрозділах цивільного захисту має низку специфічних особливостей і така дисциплінарна відповідальність передбачена тільки для конкретно визначених категорій осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту на підставі Закону України «Про дисциплінарний статут служби цивільного захисту». Дисциплінарна відповідальність особового складу служби цивільного захисту характеризується спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку, особливим характером дисциплінарного проступку, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарного стягнення. Спеціальний суб'єкт дисциплінарного проступку має особливий характер дисциплінарного проступку. Таким суб'єктом виступає виключно особа рядового або начальницького складу служби цивільного захисту.

Дисциплінарне стягнення є конкретною мірою юридичної відповідальності за вчинення дисциплінарного правопорушення.

Види дисциплінарних стягнень, що накладаються на осіб рядового і начальницького складу за порушення службової дисципліни [2]:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) попередження про неповну службову відповідність;

5) звільнення зі служби у зв'язку із вчиненням проступку, не сумісного з подальшим проходженням служби цивільного захисту, у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту чи через службову невідповідність.

На осіб начальницького складу за порушення службової дисципліни, крім вищезазначених дисциплінарних стягнень, можуть накладатися дисциплінарні стягнення у вигляді:

- 1) звільнення з посади;

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

2) пониження у спеціальному званні на один ступінь.

Окремо законодавчим актом [2] визначено види дисциплінарних стягнень, які можуть накладатися на курсантів і слухачів навчальних закладів ДСНС України, а саме:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) позбавлення чергового звільнення з розташування навчального закладу (підрозділу);
- 5) позачергове призначення в наряд на службу (за винятком призначення до складу варти або черговим підрозділу).

Дисциплінарне стягнення накладається відповідно до основних принципів юридичної відповідальності. Його застосування вимагає наявності всіх елементів складу дисциплінарного проступку та ретельного вивчення всіх обставин справи, що мають значення для винесення рішення щодо неї, а також підпорядкування обов'язкової нормативно закріпленої процедури [3]. Це є гарантією не лише об'єктивного встановлення обставин справи та справедливого рішення щодо застосування стягнення, а й забезпечення прав співробітників. Порушення порядку застосування дисциплінарного стягнення є підставою відповідальності особи, наділеної дисциплінарними повноваженнями.

Прямі начальники, які займають посади, передбачені штатним розписом для осіб молодшого начальницького складу, за вчинення дисциплінарних правопорушень мають право накладати на підлеглих дисциплінарне стягнення у вигляді зауваження.

Прямі начальники, які займають посади, передбачені штатним розписом для осіб середнього, старшого та вищого начальницького складу, мають право накладати на підлеглих дисциплінарні стягнення, передбачені Статутом [2], в обсязі, визначеному МВС України.

Право притягати до дисциплінарної відповідальності осіб вищого начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту має Голова ДСНС України.

На співробітника ДСНС, який порушив службову дисципліну, можуть бути накладені лише визначені Статутом [2] дисциплінарні стягнення, що відповідають ступеню вини особи.

Відповідальність особи має індивідуальний характер. За кожне порушення службової дисципліни накладається лише одне дисциплінарне стягнення. У разі порушення службової дисципліни кількома особами дисциплінарне стягнення накладається на кожного окремо.

Слід зауважити, що дисциплінарні стягнення у вигляді зауваження, позачергового призначення в наряд на службу (за винятком призначення до складу варти або черговим підрозділу), позбавлення чергового звільнення з розташування навчального закладу (підрозділу) можуть накладатися відданим усно або виданим письмово наказом. Інші види дисциплінарних стягнень накладаються виданим письмово наказом.

Крайнім заходом дисциплінарного впливу є звільнення осіб рядового і начальницького складу зі служби у зв'язку із вчиненням проступку, не сумісного з подальшим проходженням служби цивільного захисту, у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту або через службову невідповідність. Такий вид стягнення може застосовуватися у разі, якщо раніше вжиті заходи дисциплінарного впливу не дали позитивних

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

результатів або якщо вчинене дисциплінарне правопорушення не сумісне з перебуванням на службі цивільного захисту.

Накладенню дисциплінарного стягнення передують отримання від порушника дисципліни письмового пояснення. У разі відмови порушника дати письмове пояснення безпосередній начальник такої особи складає про це акт. Прийняттям начальником рішення про накладення на підлеглого дисциплінарного стягнення за суттєвий грубий дисциплінарний проступок може передувати службове розслідування, яке призначається виданим наказом начальника з метою з'ясування всіх обставин, а також уточнення причин і умов, що призвели до вчинення дисциплінарного правопорушення, встановлення ступеня тяжкості правопорушення та розміру заподіяної шкоди [2]. Порядок проведення службового розслідування визначено МВС України.

Дисциплінарне стягнення може бути накладено не пізніше ніж протягом 30 днів від дня, коли про правопорушення стало відомо начальнику, а у разі проведення за фактом вчинення правопорушення службового розслідування – від дня закінчення службового розслідування, не враховуючи періоду тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці порушника дисципліни.

Співробітник має право оскаржити накладене на нього дисциплінарне стягнення протягом місяця з дня його накладення старшому за підпорядкованістю начальнику або до суду.

Отже, фактичною підставою дисциплінарної відповідальності співробітника ДСНС є дисциплінарний проступок, юридичною підставою є закон – дисциплінарний статут, а процесуальною – наказ про накладення дисциплінарного стягнення. Право накладання і скасування дисциплінарних стягнень мають прями начальники. Рішення про накладення дисциплінарного стягнення оформлюються наказом. З метою уточнення причин і умов, що призвели до вчинення грубого дисциплінарного правопорушення, встановлення ступеня тяжкості правопорушення та розміру заподіяної шкоди може бути призначено службове розслідування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чинники оптимізації законності та службової дисципліни в органах та підрозділах цивільного захисту / Горбаченко Ю. М, Панімаш Ю. В // Науковий збірник: Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018, №3. С. 100-104. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2018/23.pdf.

2. Про Дисциплінарний статут органів і підрозділів цивільного захисту: закон України від 23.11.2007 № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-17#Text>.

3. Теоретичний аспект визначення дисциплінарної відповідальності поліцейських / Д. П. Калаянов // Науково-виробничий журнал: Держава і регіони. Серія: Право, 2023, № 2 (80). С. 221-226. URL: <http://law.stateandregions.zp.ua/issue-2-2023>.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ НАДЗВИЧАЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

*Віталій КОСТЕНКО, канд. наук з держ. упр.,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

На початку свого становлення і розвитку основну і, мабуть, єдину загрозу для будь-якої держави та суспільства становили природні катаклізми. З розвитком технічного прогресу до загроз людства додалися техногенні аварії та катастрофи. Слід зазначити, що сукупність обставин, таких як масштабні надзвичайні обставини як на території нашої держави, так і поблизу її кордонів, дії кримінальних організацій, окремих представників політичних еліт, цілком ймовірно, можуть призвести до виникнення небезпечних факторів, здатних впливати на суспільну безпеку, стабільність економічного розвитку, безпеку держави в цілому, а отже усунення навмисних деструктивних дій може вимагати відмінного від звичайного способу врегулювання ситуації, управління нею, в тому числі й іншого політико-правового впливу з використанням, наприклад, інституту надзвичайних обставин.

Будь-яка сфера суспільних відносин вимагає належного правового регулювання, що полягає в потребі балансу упорядкування зазначених відносини та координації діяльності для набуття реального соціального блага. Завдяки праву діяльність суб'єктів правовідносин є підпорядкованою регулюючому впливу, що забезпечує реалізацію фундаментальної мети публічного управління – упорядкуванню суспільних відносин.

Сучасний стан національної безпеки та загроза виникнення надзвичайних обставин вимагає від органів публічної влади якісної та послідовної реалізації правових норм серед яких особливе місце посідають правові норми надзвичайного законодавства. В умовах підвищення рівня внутрішніх та зовнішніх загроз безпеці в державі велике значення відіграє нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності органів публічного управління в особливих надзвичайних умовах.

Розглядаючи питання правового регулювання надзвичайних обставин, слід відзначити, що в науковців відсутня єдність щодо цього поняття. Якщо порівнювати поняття «надзвичайна ситуація» та «надзвичайна обставина», то ці поняття досить схожі за своїм змістом – вони створюють обстановку, але вони відрізняються за явищами, що їх утворили (надзвичайні ситуації виникають унаслідок природних, техногенних і біогенних подій, а на виникнення надзвичайних обставин здійснюють вплив й інші події, що мають соціальний, кримінальний або політичний характер) та визначається, що термінологічне поняття «надзвичайна обставина» є значно ширшим за поняття «надзвичайна ситуація». Таким чином, надзвичайні ситуації є складником надзвичайної обставини [1, с.34].

У національному законодавстві чітко закріплене поняття «надзвичайна ситуація», натомість поняття «надзвичайна обставина» у нормативно-правових актах відсутнє. В цьому контексті слід відзначити, що звертаючись до наукових джерел щодо термінологічного дослідження поняття «надзвичайна обставина» спостерігається мало розробленою серед науковців. Так, єдиним нормативно-правовим документом, де зустрічається визначення поняття «надзвичайна обставина» є Конвенція МОП «Про

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

примусову або обов'язкову працю» (від 28 червня 1930 року № 29). Так, відповідно до цієї Конвенції (п. d ст. 2) надзвичайні обставин визначаються як обставини, які становлять загрозу життю чи можуть поставити звичні життєві умови населення (частини або всього) під загрозу [2].

За умов створення надзвичайних обставинах основне значення має джерело небезпеки (вид події), (місце і час події, де й коли відбулася подія), які події в результаті відбулися чи можуть відбутися (загроза життю людей, нанесення школи природньому середовищу, втрата матеріальних цінностей тощо), і які невідкладні дії необхідно здійснити для їх усунення, тобто ключова роль відводиться саме надзвичайним наслідкам.

Будь-яка надзвичайна обставина характеризується введенням надзвичайного правового режиму. Відповідно, надзвичайні обставини приводять до встановлення посадовими особами (органами публічної влади) надзвичайного правового режиму, тобто надзвичайний правовий режим – невід'ємний елемент (частина) надзвичайних обставин. У результаті в умовах надзвичайних обставин і виникненні надзвичайних ситуацій для діяльності органів публічної влади настають такі умови, за яких можуть створюватися нові нештатні структури, додаткові органи управління, введення посиленого режиму роботи, надзвичайного правового режиму навіть до введення надзвичайного стану та здійснення інших термінових та невідкладних дій.

Основне місце в нормативно-правовому забезпеченні в умовах надзвичайних обставин належить нормам Конституції України (статті 64, 85) [3] як правовому акту вищої юридичної сили та законам України, основними з яких є: «Про боротьбу з тероризмом» [4], «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [5], «Про гуманітарну допомогу» [5], «Про правовий режим надзвичайного стану» [7], «Про правовий режим воєнного стану» [8], «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [9]; «Про захист населення від інфекційних хвороб» [10] міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (Угода про взаємодію держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав на випадок евакуації їх громадян з третіх країн у разі виникнення надзвичайних ситуацій або Міжнародний пакт «Про громадянські та політичні права» [11; 12], що фіксує принципи дії надзвичайного режиму, ціль, порядок та умови введення, права й свободи, що не можуть обмежуватися за умов дії зазначеного правового режиму); решта нормативно-правових актів (зокрема: укази Президента України, а також постанови Кабінету Міністрів України й нормативно-правові акти органів публічної влади, до повноважень яких відноситься здійснення публічного управління в умовах надзвичайних обставин).

Враховуючи той факт, що дане поняття «надзвичайна обставина» вважається більш широким поняття ніж «надзвичайна ситуація» (співвідноситься як загальне та часткове) та пов'язане, в першу чергу, з виникненням конкретних надзвичайних ситуацій, питання нормативно-правового регулювання в умовах надзвичайних обставин є досить складною й невпорядкованою системою.

Можна підсумувати, що в законодавчих актах питання щодо надзвичайних обставин не обмежуються деталізацією загальних правових норм. У більшості випадків вони окреслюють загальнообов'язкові державні приписи.

Отже, дослідження механізмів публічного управління в умовах надзвичайних обставин вимагають особливої уваги як науковців, так і практиків. Саме тому сьогодні важливо акцентувати увагу на правовій

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

складовій, що дозволяє конкретизувати і більш поглиблено дослідити питання у сучасному суспільстві, що стосуються безпосередньо надзвичайних обставин, що викликають введення режиму надзвичайного стану в країні, а також спільної діяльності спеціальних підрозділів та органів в умовах надзвичайних обставин у разі виникнення масових заворушень, терористичних актів, масштабних надзвичайних явищ, що являють небезпеку для життя й здоров'я людей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лавніченко О. В. Про зміст понять «надзвичайна обставина» та «надзвичайна ситуація». Честь і закон. № 4/2011. С.34-38.
2. Про примусову або обов'язкову працю : Конвенція МОП від 28 червня 1930 року №29. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00DD6D419E>.
3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст.141.
4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 25. Ст. 180.
5. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січня 2001 року № 2245-14. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 15. Ст. 73.
6. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 51. Ст. 451.
7. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України 16 березня 2000 року № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
9. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.
10. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 року № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.
11. Угода про взаємодію держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав на випадок евакуації їх громадян з третіх країн у разі виникнення надзвичайних ситуацій : Угоду ратифіковано Законом від 5 листопада 1998 року № 233-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_049#Text.
12. Про громадянські та політичні права : Міжнародний пакт, 16 грудня 1966 року, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПИСАННЯ МАЙНА В ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ

*Валерія БРУС, факультет цивільного захисту, 46С група
НК – Тетяна КРИШТАЛЬ, д-р екон. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

З метою впорядкування процесів списання майнових об'єктів в підрозділах ДСНС України та керованості цими процесами створено уніфікований підхід щодо порядку списання майна у системі ДСНС України. Списання майна з балансу підрозділів ДСНС проводиться відповідно до вимог Порядку списання об'єктів державної власності та Інструкції щодо

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

застосування порядку списання майна у системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Списання майна здійснюється за умови врахування особливостей правового режиму майна, наявності встановлених законодавчими актами обтяжень чи обмежень щодо розпорядження майном (крім випадків, коли встановлено заборону розпорядження майном) [1].

Списання майна з балансу підрозділу ДСНС застосовується до активів, які більше не здатні приносити користь. Основною причиною списання майна є величина фізичного та функціонального зносу, завершення терміну корисного використання, непридатність для подальшого використання за призначенням.

У підрозділах ДСНС списанню підлягає майно, що [2]:

- непридатне для подальшого використання (фізично зношене);
- виявлене в результаті інвентаризації як нестача;
- морально застаріле;
- пошкоджене внаслідок аварії чи стихійного лиха (за умови, що відновлення його є неможливим або економічно недоцільним і воно не може бути реалізоване);
- залишилося за межами України і повернення якого неможливе або економічно недоцільне.

Слід зауважити, що розглядаючи причини, через які проводиться списання матеріальних цінностей з балансу підрозділу ДСНС, слід звертати увагу на такі моменти. По-перше, при списанні з балансу об'єкта необоротних активів, на який нарахований знос у розмірі 100%, слід приймати до уваги той факт, чи об'єкт являється придатним до подальшої експлуатації. Не можна вважати обов'язковою умовою для списання матеріальних цінностей з балансу нарахування зносу по такому об'єкту в 100-відсотковому розмірі. По-друге, об'єкти необоротних активів, які втратили своє значення, але придатні до подальшого використання, можуть бути списані з балансу тільки за умови, що їх неможливо продати або безоплатно передати іншій організації.

Основними підставами списання майна в підрозділі ДСНС є:

- майно не може бути в установленому порядку відчужено, безоплатно передано державним підприємствам, установам чи організаціям;
- до майна не може бути застосовано інших способів управління (або його застосування може бути економічно недоцільне);
- майно морально чи фізично зношене;
- майно непридатне для подальшого використання, зокрема у зв'язку з будівництвом, розширенням, реконструкцією і технічним переоснащенням, або пошкоджене внаслідок аварії чи стихійного лиха, або виявлене в результаті інвентаризації як нестача.

Списання майна здійснюється: за первинною вартістю за одиницю (комплект) у розмірі до 20 тис. грн. (крім нерухомого майна) – за рішенням керівника установи; за первинною вартістю за одиницю (комплект) у розмірі від 20 тис. грн. – за згодою ДСНС [2].

При процедурі списання майна з балансу підрозділу доцільно провести незалежну експертну оцінку, яка дозволяє визначити ринкову вартість цього майна на момент списання і може бути підставою для здійснення процедури списання майна. При оцінці майна для списання розглядають такі види зносу: фізичний та моральний.

Фізичне зношування – це втрата основними фондами своїх споживчих властивостей, внаслідок чого вони перестають задовольняти поставленим

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

до них вимогам. Моральне зношування – це передчасне, до закінчення строку фізичної служби, знецінення основних фондів, яке призводить до втрати доцільності їх використання [3]. Моральний знос матеріальних цінностей настає через розвиток науково-технічного прогресу, появу аналогічних пристроїв з більшими можливостями.

Списання майна проводиться за первинною вартістю або за відновлювальною вартістю (у разі проведення індексації або переоцінки майна). Під первинною вартістю розуміють фактичні витрати підрозділу у момент придбання майна і взяття його на баланс. Відновлювальна вартість – це вартість відтворення майна в сучасних умовах. Така вартість встановлюється шляхом переоцінки майна, тобто індексації його первинної вартості.

При списанні необоротних активів, що були в експлуатації, у документах поряд з їх первинною (відновлювальною) вартістю має бути вказана сума нарахованого зносу.

Усі вузли, деталі, матеріали та агрегати розібраного та демонтованого обладнання, придатні для ремонту іншого обладнання чи для подальшого використання, а також матеріали, отримані в результаті списання майна, оприбутковуються з відображенням на рахунках бухгалтерського обліку запасів. Отримані в результаті списання майна основні засоби оприбутковуються з відображенням на рахунках бухгалтерського обліку основних засобів. Непридатні для використання вузли, деталі, матеріали та агрегати оприбутковуються як вторинна сировина (металобрухт тощо) [2].

Для встановлення факту непридатності майна і неможливості або неефективності проведення його відновного ремонту чи неможливості його використання іншим чином, а також для оформлення документів на списання майна утворюється комісія зі списання майна. До складу такої комісії входять: головний бухгалтер або його заступник, працівники інженерних, технічних, технологічних, будівельних, обліково-економічних та інших служб підрозділу, а також залучені за вимогою ДСНС його представники та інші фахівці. За результатами обстеження майна комісією складаються акти про списання матеріальних цінностей.

Інструкцією [2] окремо регламентовано порядок списання транспортних засобів та іншого транспортного майна, медичного майна, засобів телекомунікацій і інформатизації, нерухомого майна, меблів та обладнання, авіаційної техніки, техніки, засобів та майна напрямків спеціально-технічного забезпечення (метрологічного, шкіперсько-водолазного, гірничорятувального, гідрометеорологічного призначення, інженерного, радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту).

Отже, списання майна в підрозділі ДСНС здійснюється у спосіб, передбачений Інструкцією щодо застосування порядку списання майна у системі ДСНС і на підставі оформлення відповідних документів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Порядку списання об'єктів державної власності: постанова КМУ від 08.11.2007 № 1314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-2007-%D0%BF#Text>

2. Інструкція щодо застосування порядку списання майна у системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ ДСНС України від 20 липня 2017 № 389. URL: <https://dsns.gov.ua/nakazi-z-osnovnoyi-diyalnosti/64968>

3. Бойчик І. М. Економіка підприємства: підручник / І.М.Бойчик. К.:Кондор-Видавництво, 2016. 378 с.

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ

*Єлізавета МИХАЛЕНКО, факультет цивільного захисту, 26 взвод
НК – Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, канд. техн. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Захист цивільного населення має місце як у період бойових дій, так і в умовах окупації [1–4]. Отже, цивільні особи потребують захисту міжнародним гуманітарним правом (далі МГП) у двох ситуаціях:

1) під час активної фази збройного конфлікту – від перетворення на об'єкт збройного нападу та внаслідок застосування сили проти військових цілей і комбатантів супротивника;

2) коли потрапляють під владу супротивника. Зокрема, якщо вони опиняються на території супротивної держави або якщо територію, на якій вони мешкають, окуповано.

У першому випадку йдеться про застосування згаданих принципів розрізнення, пропорційності (сумірності) та запобіжних заходів. У другому випадку основним застосовним джерелом є Женевська конвенція IV (далі ЖК), що захищає цивільних осіб у будь-який момент і за будь-яких обставин. ЖК IV містить загальні положення та механізми, що застосовуються до всіх сторін конфлікту.

До таких механізмів належить створення санітарних і безпекових зон та місцевостей, евакуація, забезпечення медичною допомогою.

Стосовно цивільного населення та цивільних осіб заборонено:

- прями напади;
- тероризування;
- напади невибіркового характеру;
- напади на все населення або на окремих осіб у порядку репресалій;
- використання «живих щитів».

Також основні гарантії систематизовано у ст. 75 додаткового протоколу I щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі ДП I), відповідно до якої заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:

а) насильство над життям, здоров'ям, фізичним і психічним станом осіб, зокрема вбивство, катування всіх видів (фізичні чи психічні), тілесні покарання, каліцтво;

б) знущання над людською гідністю, зокрема принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі;

в) взяття заручників;

г) колективне покарання;

д) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

За свідченнями О., продавчині магазину на території Веселівського виправного центру № 8, після 30 вересня 2022 року установа перейшла під контроль російських окупантів [5]. Тиск колаборантів на українських засуджених спричинив хвилю протестів та втеч. Після втечі декількох засуджених, інші засуджені влаштували бунт. В результаті якого, ще 20 засуджених здійснили втечу з виправного центру. На першому ж блокпості їх

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

схопили російські військові й привезли назад в установу. У якості покарання чоловіків лупцювали і стріляли у них над головами. Через відсутність контролю над засудженими знущались і часто били. Щодо цивільних осіб, які опинилися під владою супротивної сторони, МГП вимагає дотримання гарантій гуманного поводження.

Держава-окупант зобов'язана поважати життя окремих осіб, честь і сімейні права, приватну власність, релігійні переконання. Ці вимоги Гаазького положення 1907 р. конкретизовано в загальних і спеціальних нормах ЖК IV та ДП I. У березні 2022 року стало відомо, що окупаційними військами РФ під час захоплення Маріупольського слідчого ізолятора скоєно вбивство ув'язнених. Умисні вбивства скоєні в присутності інших осіб, узятих під варту, з метою психологічного тиску та їх залякування. Засуджені та ув'язнені, які заперечували окупаційний режим та відмовлялися співпрацювати з окупантом, піддавалися жорстокому побиттю спецзасобами та катуванню з боку окупантів [6]. МГП вимагає, щоб до цивільних осіб, які опиняються під владою супротивної сторони, ставилися гуманно за будь-яких обставин [7–10].

Особи, які перебувають під владою супротивної сторони, мають право:

- на повагу до своєї особи, гідності, сімейних прав, релігійних переконань та обрядів, до своїх звичаїв;

- на захист від будь-яких дій чи загроз насильства, образ;

- на зв'язок з державами-покровительками, МКЧХ, національними товариствами або будь-якою іншою організацією, котра може надати їм допомогу;

- на поновлення родинних зв'язків. Щодо осіб, які перебувають під владою супротивної сторони, заборонено:

- насильство, що становить загрозу життю та здоров'ю, зокрема вбивства, тілесні покарання, фізичне або психічне насильство, катування та каліцтво;

- пограбування та посягання на людську гідність; – жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження;

- будь-яка форма сексуального насильства;

- репресалії, захоплення заручників, колективне покарання, залякування чи тероризування;

- дискримінація на підставі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи переконань, політичних чи інших поглядів, національного або соціального походження чи іншого статусу або будь-яких інших подібних критеріїв. Спеціальні положення забезпечують захист окремих категорій цивільних осіб, які потребують особливого захисту, зокрема жінок і дітей, осіб з інвалідністю та інших категорій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович, М. Міжнародне право : навч. посіб. / М. Антонович. К. : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.

2. Міжнародне право. Основні теорії: Підручник / за ред.. В.Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.

3. Тимченко, Л. Д. Міжнародне право : підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. К. : Знання, 2012. 631 с. (Вища освіта XXI ст.).

4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

5. Порушення російською стороною прав людини та норм міжнародного гуманітарного права у місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби України. Київ: Департамент з питань виконання кримінальних покарань, 2023. С. 7.

6. Порушення російською стороною прав людини та норм міжнародного гуманітарного права у місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби України. Київ: Департамент з питань виконання кримінальних покарань, 2023. С. 8.

7. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207- VII зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

8. Збірник основних джерел міжнародного гуманітарного права, що застосовуються у міжнародному збройному конфлікті, спровокованому збройною агресією російської федерації : для юристів системи Міністерства оборони України / уклад.: І. Заворотько, Т. Короткий. Київ; Одеса : Фенікс, 2023. 556 с.

9. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / М. М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель ; за ред. Т. Р. Короткого ; Укр. Гельсінська спілка з прав людини. Київ; Одеса : Фенікс, 2016–2017. 145 с. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/МНП-final.pdf>.

10. Нільс Мельцер. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс / МКЧХ. 398 с. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2021/05/31/ihl-comprehensive-intro/>.

ДО ПИТАННЯ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА В ПОРЯДКУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ

Юлія ПАНІМАШ, канд. пед. наук

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Згідно чинного законодавства нещасний випадок - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків або в дорозі (на транспортному засобі підприємства чи за дорученням роботодавця), внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного та рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення тощо.

Розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій – це важлива процедура, яка має на меті виявлення причин події, оцінку ризиків та запобігання подібним випадкам у майбутньому.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 337, яка набула чинності 01.07.2019 р., затверджено новий Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві [1]. Дія Порядку тепер поширюється і на осіб, які працюють на умовах цивільно-правового договору або на інших підставах, передбачених законом, фізичних осіб-підприємців тощо.

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

26 січня 2023 року набула чинності Постанова №59 Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 20 січня 2023 року. Основна мета постанови – забезпечення своєчасного та якісного проведення розслідування нещасних випадків, спричинених військовою агресією російської федерації проти України.

Нижче розглянемо зміни, які відбулися після прийняття даної постанови.

Розслідування нещасних випадків, що спричинили тяжкі наслідки, проводиться комісією роботодавця без відповідного письмового доручення територіального органу Держпраці. У разі коли роботодавець не має можливості утворити комісію та забезпечити проведення розслідування нещасного випадку, обов'язок щодо проведення такого розслідування покладається на територіальний орган Держпраці за місцем настання нещасного випадку або за місцезнаходженням відповідного підприємства.

До складу комісії із спеціального розслідування нещасних випадків входять 3 члени, а саме: – посадова особа територіального органу Держпраці (голова комісії); – представник територіального органу Пенсійного фонду України; – представник військової адміністрації.

Досить важливою зміною в умовах воєнного стану стала можливість дистанційного засідання спеціальної комісії з розслідування нещасного випадку з використанням засобів конференц-зв'язку, а також підписання членами комісії (спеціальної комісії) протоколів, актів та інших документів і затвердження їх роботодавцем або керівником органу, що утворив (спеціальну) комісію, шляхом накладання кваліфікованого електронного підпису.

Роботодавцю та відповідному територіальному органу Держпраці надано можливість в збирати, фіксувати та систематизувати інформацію, про нещасний випадок на виробництві, якщо неможливо утворити комісію.

Спрощено форму акту Н-1.

Прийняття рішення щодо визнання нещасного випадку або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом приймається комісією (спеціальною комісією) шляхом голосування більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів членів комісії (спеціальної комісії) голос голови комісії (спеціальної комісії) є вирішальним.

Втратив чинність, наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 18 серпня 2006 року № 540 «Про затвердження Інструкції про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах і підрозділах МНС України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2006 року за № 1106/12980, а 12 березня 2024 року затверджено Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з особами рядового і начальницького складу служби цивільного захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Постанова Кабінету Міністрів України № 337 від 17.04.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP190337.html.

ЗМІСТ

Секція 1. Теорія та історія держави і права

<i>Вікторія АНИЩЕНКО</i> РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ.....	5
<i>Анна БУША, Ольга ДУЛГЕРОВА</i> НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	7
<i>Анна БУША, Діана КОТЛЯР</i> ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	9
<i>Микола ГОНЧАРОВ, Андрій ГОНЧАРОВ</i> ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	11
<i>Олена ДМИТРИШИН</i> ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	13
<i>Софія ЖОВТОБРУХ, Валерій ЛЕВЧЕНКО</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СПАДЩИНА ОДЕСЬКОГО ПРАВознавця І. Я. ФААСА.....	16
<i>Марія КОВАЛЬЧУК, Дмитро УСОВ</i> ЛІБЕРАЛЬНИЙ ДИСКУРС ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ УГОДИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЖОНА ЛОККА	18
<i>Андрій КУЧУК</i> ЗАКОН «ПРО ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ»: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ ДИСКУРС	21
<i>Вікторія ЛИСЕНКО, Дмитро УСОВ</i> ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ГРОМАДЯН	23
<i>Олег ПАНКЕВИЧ</i> ФІЛОСОФІЯ ПРАВОВОГО ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПОТРЕБИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	25
<i>Володимир ПЕКАРЧУК</i> МЕТОДОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ПРАВНИЧИХ ДИСЦИПЛІН: ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ	27
<i>Костянтин ПЕРЕБИЙНІС, Дмитро КРИШТАЛЬ</i> АНАЛІЗ РІЗНИХ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ, З ОСОБЛИВИМ АКЦЕНТОМ НА ЕВОЛЮЦІЮ ДЕМОКРАТІЇ.....	29
<i>Максим ТЕПТЮК</i> СТАДІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА.....	30
<i>Дмитро УСОВ</i> СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ФЕНОМЕНУ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ.....	32
<i>Карина ЧАБАНЕНКО, Вікторія ЧУБАНЬ</i> РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА.....	35
<i>Оксана ЧОРНОМАЗ</i> ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО ТА РЕАЛІЇ.....	36

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

Катерина АНІЩЕНКО

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ 41

Валерія АФТАНАСІВ, Олег ПАНКЕВИЧ

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ

З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ 44

Петро БЕНЧАК, Юлія ПАНІМАШ

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 46

Анна ЖУПИНАС, Ольга ДУЛГЕРОВА

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ

КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ 48

Ксенія ЗАЖЕРИЛО, Вікторія ШЕВЧУК

РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО

РЕГУЛЮВАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА..... 50

Андрій ЛЕСЬКІВ, Вікторія ШЕВЧУК

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ

ЗАКРІПЛЕННЯ..... 52

Олександра ПАВЛОВА, Ольга ДУЛГЕРОВА

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ВИЩЕ ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНО-

КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 54

Альона ПЕКАРЧУК

СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ЯК ВИМОГА ПРАВОВЛАДДЯ 57

Олександр ПЛАТУХІН, Іван ЯКОВІУК

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ

БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 59

Євген ТЕПТЮК

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ

ІНФОРМАЦІЇ 61

Микола ТОМЕНКО

ДИСКУСІЯ ЩОДО ІНСТИТУТУ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА

В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЛИТВИ..... 63

Карина ЧАБАНЕНКО, Ольга ДУЛГЕРОВА

ДОКТРИНА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПАТРІОТИЗМУ 64

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

Артем БОЙЦУН, Діана КОТЛЯР

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПРАВА У ПРОМИСЛОВОСТІ: ОХОРОНА

ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 67

Ірина ВЛАСЕНКО, Аліна КРИШТАЛЬ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

ВІТЕРАНАМИ ВІЙНИ 70

Ольга ЗІНЬОВА

ТРАНСПОРТНІ ДОГОВОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 72

Богдан МЕЛЕХ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ 73

Олександра ПАВЛОВА, Діана КОТЛЯР

ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕРУХОМЕ МАЙНО ПІД ЧАС ДІЇ

ВОЄННОГО СТАНУ 75

<i>Карина ЧАБАНЕНКО, Аліна БІЛЕКА</i> ПІДСТАВИ І СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	77
<i>Валерій ЯНКОВСЬКИЙ</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ОБМЕЖЕНИХ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	79

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

<i>Олена ГУЗЕНКО</i> ОГЛЯД ПРОБЛЕМАТИЧНИХ СЕГМЕНТІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	81
<i>Віталій КАДАЛА</i> ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	83
<i>Тетяна ШЕНДЕР, Наталія ЄРЕМЕЄВА</i> ВІДНОВЛЮВАЛЬНА ЕНЕРГЕТИКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	85

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

<i>Петро БЕНЧАК, Юлія ПАНІМАШ</i> ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	88
<i>В. ЖЕРТОВСЬКА, Людмила ТЕПТЮК</i> АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ	89
<i>А. ІЩЕНКО, Людмила ТЕПТЮК</i> ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	91
<i>Мар'яна КУПЧАК</i> ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ	92
<i>А. ПЕТРЕНКО, Людмила ТЕПТЮК</i> ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЩОРІЧНОЇ ОСНОВНОЇ ВІДПУСТКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	94
<i>Людмила ТЕПТЮК</i> КОЛЕКТИВНІ ТРУДОВІ СПОРИ: ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	95

***Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право***

<i>Артем БОЙЦУН, Аліна БІЛЕКА</i> ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН З ПРАВОВІДНОСИНАМИ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА	100
<i>Богдана БУТЕНКО, Аліна БІЛЕКА</i> ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	102
<i>Марія ГОНЧАРУК, Юлія ПАНІМАШ</i> ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	104
<i>Катерина ЖИЛА, Аліна БІЛЕКА</i> ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	106

<i>Анна ЖУПИНАС, Аліна БІЛЕКА</i>	
ПРО ЕКОЛОГІЧНУ ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ	108
<i>Анастасія КЛИМЕНКО, Діана КОТЛЯР</i>	
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	109
<i>Лілія КОЛОМІЄЦЬ, Аліна БІЛЕКА</i>	
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	112
<i>Діана КОТЛЯР</i>	
ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	114
<i>Олександра ПАВЛОВА, Аліна БІЛЕКА</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ТА ЇХ ВИДИ.....	116
<i>Софія ПЕТРІВ, МАЦУСЬКА О. В.</i>	
ЕКОЦИД В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	118
<i>Анастасія РОГАЧЕВСЬКА, Аліна БІЛЕКА</i>	
ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА	120
<i>Артем СОЛОГУБ, Юлія КРАСНОВА</i>	
ОСОБЛИВОТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВІДКРИТИХ ГІРНИЧИХ РОБІТ	121
<i>Даніл ТРОХИМЕНКО, Аліна БІЛЕКА</i>	
ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	123
<i>Карина ЧАБАНЕНКО, Аліна БІЛЕКА</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ	125

*Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право*

<i>Олександр БЕССОНОВ</i>	
ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	127
<i>Оксана БОРОДІНА</i>	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВОЄННО-ПОВОЄННИХ УМОВАХ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ.....	129
<i>Аліна ГРИЩУК</i>	
МІГРАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС ПЕРЕМІЩЕННЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	131
<i>Євген ЄВСЮКОВ</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В ЕКСТРАОРДИНАРНИХ УМОВАХ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ	134
<i>Катерина ЖИЛА, Діана КОТЛЯР</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ.....	136
<i>Микола ЗУБАНСЬКИЙ</i>	
МІГРАЦІЯ: ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ	138
<i>Єлизавета ЛУГИНА, Наталія ПУЗИРНА</i>	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	140

<i>Данило МАРНИЧ, Людмила КУЗНЕЦОВА</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ ЯК ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	143
<i>Сергій МАРКО</i> СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ДЕЛІКТАМ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	145
<i>Микола МАР'ЯН</i> СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	147
<i>Любомира МЕЛЕХ</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	149
<i>ОБРУСНА С. Ю.</i> АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ	152
<i>Олександра ПАВЛОВА, Кирило ПАСИНЧУК</i> ОТРИМАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЮРИДИЧНУ ОСОБУ З ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ФІЗИЧНИХ ОСІБ- ПІДПРИЄМЦІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	154
<i>Ірина ПОХИЛЕНКО</i> ВПЛИВ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ЛЮДЕЙ НА БЕЗПЕКУ НА ВОДНИХ ОБ'ЄКТАХ.....	156
<i>Наталія ПУЗИРНА</i> ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ.....	159
<i>Катерина РОМАЩЕНКО, Наталія ПУЗИРНА</i> ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 172-20 КУПАП: ПРИЧИНИ ВЧИНЕННЯ.....	161
<i>Сергій ТАРАНЕНКО</i> УРЯДОВІ ЗМІНИ ДО ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ (ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ).....	164

*Секція 8. Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право*

<i>Михайло АКІМОВ</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ОБІГУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 9364 ВІД 08 ЧЕРВНЯ 2023 РОКУ)	167
<i>Вікторія БАЗЕЛЮК</i> СУБ'ЄКТ ПЕРЕДАЧІ АБО ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ СЛУЖБОВУ ІНФОРМАЦІЮ, ЗІБРАНУ У ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ, КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, У СФЕРІ ОБОРОНИ КРАЇНИ (СТ. 330 КК УКРАЇНИ)	169
<i>Вячеслав БОРИСОВ</i> НАДАННЯ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (СТ. 111 КК УКРАЇНИ).....	171

<i>Валерія БРУС, Кирило ПАСИНЧУК</i>	
СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ ПРОПАГАНДИ КУЛЬТУ	
НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОСТІ	173
<i>Валерія БРУС, Кирило ПАСИНЧУК</i>	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	175
<i>Юрій ВІТОМСЬКИЙ, Степан БОНДАРЕНКО</i>	
НЕЙРОПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОГО НАМІРУ: ДОСЛІДЖЕННЯ	
КОГНІТИВНИХ ТА НЕЙРОННИХ ОСНОВ	177
<i>Катерина ГУЧЕНКО, Сергій МІРОШНІЧЕНКО</i>	
ЗАКОН УКРАЇНИ № 1322 ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ	
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ	
ЗЛОЧИНУ ДЕЗЕРТИРСТВО: PROS AND CONS	179
<i>Дарина ДИКА, Людмила КУЗНЕЦОВА</i>	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	
ОРГАНІВ	181
<i>Анастасія КЛИМЕНКО, Вікторія ЧУБАНЬ</i>	
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ	183
<i>Т. КОМПЛЕКТОВА</i>	
ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ	187
<i>Дар'я КУКОВИНЕЦЬ</i>	
ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОДУКТУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО	
ІНТЕЛЕКТУ ТА ПРЕДМЕТА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	
(СТ. 176 КК УКРАЇНИ)	189
<i>Юлія МИТНИК, Діана КОТЛЯР</i>	
ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ КРАДІЖКИ	191
<i>Аліна ПЕТРЕНКО, Людмила КУЗНЕЦОВА</i>	
ОСНОВІ ЕТАПИ ЗАРОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ	194
<i>Валерія ПРИЛУЦЬКА, Людмила КУЗНЕЦОВА</i>	
ЩОДО ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КРИМІНАЛЬНИМИ	
ПРАВOPУШЕННЯ В ЕКОМІЧНОМУ СЕКТОРІ	196
<i>Крістіна СІРЕНКО, Олександр КОСОВ</i>	
СТРАТЕГІЧНІ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО	
НАВЧАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ	198
<i>Юрій СУРЖИК</i>	
ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	
НА НАУКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	200
<i>Карина ЧАБАНЕНКО, Діана КОТЛЯР</i>	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ	202
<i>Маріанна ЯНЧИК</i>	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЗАХИСТУ ДИТИНИ	
ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	205

*Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність*

<i>Дарина ВЕРЕТІЛЬНИК</i>	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЖУРНАЛІВ ПОДІЙ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ	
СІМЕЙСТВА WINDOWS	209
<i>Віктор ГЕРІШЕНКО</i>	
ВІДМІННІСТЬ СЛІДІВ ЗНАРЯДДА ЗЛАМУ ТА СЛІДІВ ДІЇ	
СТОРОННІХ ПРЕДМЕТІВ	211

<i>Олександр ГОЖИЙ</i> ДОСЛІДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ, ЗАХИЩЕНИХ ПАРОЛЕМ	214
<i>Аліна ГУНЬКО, Оксана ПЧЕЛІНА</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ СТ. 245 КПК УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ	216
<i>Аліна ГУТНИК, Єлизавета КОЦЬ</i> ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ	218
<i>Руслан КАЛІНІЧЕНКО</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІДЛИВОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	220
<i>Валерій КОЖЕВНИКОВ</i> ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ	222
<i>Марина МАР'ЯН</i> НАУКОВІ УЯВЛЕННЯ ПРО ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	225
<i>Євгеній МИШЕНКО, Альона КУРОЧКА</i> ПРОБЛЕМАТИКА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ.....	227
<i>Аліна ПОПЛАВСЬКА, Людмила ОСТАПЧУК</i> ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УКРАЇНІ ТА ЕСТОНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	228
<i>Б. ПРИСТИНСЬКИЙ, Ю. ШЕНДРИК</i> ОБМЕЖЕННЯ КОРИСТУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ В МЕЖАХ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА	230
<i>Роман ПТАШКІН</i> ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ СІМЕЙСТВА LINUX ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ШКІДЛИВОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	233
<i>Віталій СЛОВІНСЬКИЙ, Сергій СЛОВІНСЬКИЙ</i> ДОСЛІДЖЕННЯ УЛАМКІВ БПЛА «SHANED-136», «ГЕРАНЬ-2». НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ	235
<i>Олександр ТЕРТИЧНИЙ</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛОМБ.....	238
<i>Віктор ТУРЕНКО</i> ЩОДО ОСНОВНИХ МЕХАНІЗМІВ УТВОРЕННЯ СЛІДІВ РУКАВИЧОК.....	240
<i>Валерій ХАРЕНКО</i> ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЗІТКНЕННЯ ТРАСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ДТП.....	242
<i>Дмитро ШИНКАРЕНКО</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ НА ВМІСТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН	244

Секція 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура

<i>Катерина ЖИЛА, Вікторія ЧУБАНЬ</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ І ПРАКТИКА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ.....	247
---	------------

<i>Катерина РОМАЩЕНКО, Галина ЯКУБА</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З ПРАВОЗАХИСНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	248
---	------------

Секція 11. Міжнародне та гуманітарне право

<i>Владислав АНДРЮЩЕНКО, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ</i> ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ.....	251
<i>Катерина АПАНАСЕНКО</i> БОРотьБА ЗІ СТИХІЙНИМИ ЛИХАМИ І МІСТОБУДІВНА ПОЛІТИКА У ДЗЕРКАЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ	253
<i>Олександр КЛИМЕНКО, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ</i> ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	255
<i>Владислав КОДАНЬОВ, Денис ЧИЖОВ</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	257
<i>Світлана КОСЯК</i> ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДСЬКОСТІ	259
<i>Аліна КРИШТАЛЬ</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЩОДО БЕЗПЕКОВИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	261
<i>Ольга КРІЧКЕР</i> ENGLISH IN THE REALM OF INTERNATIONAL LAW	263
<i>Микита МОСКАЛЕНКО, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ</i> МОЖЛИВІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ВІДСТУПУ ВІД НИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ І НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....	265
<i>Л. НІКОЛЕНКО</i> СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	268
<i>Ілля САДОЛІНСЬКИЙ, Андрій САМІЛО</i> ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ	270
<i>Олександра СТЕПАНЕНКО, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ</i> ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА ЩОДО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО УМАНІТАРНОГО ПРАВА	272
<i>Василь ТРОНЦ, Степан БОНДАРЕНКО</i> ЯДЕРНА ЗБРОЯ ТА ЗАСТЕРЕЖЕННЯ МАРТЕНСА: ПЕРЕТИН МГП ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	274
<i>Яніна ФЕДОРЕНКО</i> КОНВЕНЦІЯ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК – КРОК ДО ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО МЕХАНІЗМУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У СВІТІ Й УКРАЇНІ	277
<i>Володимир ЯРУТА, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ</i> ЗАБОРОНЕНІ МЕТОДИ І ЗАСОБИ ВІЙНИ.....	279

Секція 12. Нормативно-правове регулювання у сфері цивільного захисту

Ірина БАШУК, Дмитро КРИШТАЛЬ

**АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ УКРАЇНИ, ВКЛЮЧАЮЧИ ОСТАННІ ЗМІНИ ТА ВИКЛИКИ
У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ 283**

Анастасія КЛИМЕНКО, Тетяна КРИШТАЛЬ

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ
СТЯГНЕНЬ В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ 284**

Віталій КОСТЕНКО

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ
НАДЗВИЧАЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 288**

Валерія БРУС, Тетяна КРИШТАЛЬ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПИСАННЯ МАЙНА
В ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ 290**

Єлізавета МИХАЛЕНКО, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ 293

Юлія ПАНІМАШ

**ДО ПИТАННЯ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА В ПОРЯДКУ
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ.....295**

Наукове видання

Правовий дискурс

***Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної
конференції здобувачів та викладачів
закладів вищої освіти***

10 жовтня 2024 року

Технічні редактори:
ЯУЖЕВА Олена Олександрівна, ПОДЛЕСНА Валентина Іванівна

*Редколегія може не поділяти поглядів авторів.
За зміст вміщених у збірнику матеріалів
персональну відповідальність несуть автори.*

Підп. до друку 01.10.2024. Формат 60 × 84 1/8.
Гарнітура Cambria. Обл.-вид. арк. 22,4. Ум. друк. арк. 38,25.
Вид. № 01-23. Наклад 50 прим. Замовлення № 18.

Видавець ТОВ «7БЦ»
03087, м. Київ, вул. Олекси Тихого, 84
e-mail: 7bc@ukr.net, тел: (044) 592-00-80
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5329 від 11.04.2017.

Друк
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8